

กลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะความขาดแคลน
ของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา

Small-scale Fishermen's Negotiation Tactics
in a Time of Scarcity in Songkhla Lake

35

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกศตวา บุญปรากฏ
รองศาสตราจารย์ ดร. วันชัย ธรรมสังการ
อาจารย์อภิรักษ์ จันทวงศ์
เจดน์สฤณี สังขพันธ์
ปิยะ จอมทอง

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่
ได้รับทุนอุดหนุนจากเงินงบประมาณแผ่นดิน ปี 2551

ชื่อเรื่อง	กลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะความขาดแคลน ของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา
ชื่อผู้เขียน	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เก็ดฉวา บุญปรากฏ รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย ธรรมส์จักร อาจารย์อภิรักษ์ จันทวงศ์ นายเจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์ นายปิยะ จอมทอง
ปี พ.ศ.	2555

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ประวัติศาสตร์ และ พัฒนาการทางการประมงของชุมชนประมงในทะเลสาบสงขลา 2) รูปแบบในการดำรงชีวิตและกลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองของชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวที่อาศัยอยู่โดยรอบทะเลสาบสงขลา ซึ่งได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และ 3) ข้อจำกัด ปัญหา อุปสรรคการ ทำประมง และเสนอทางเลือกในการพัฒนาประมงพื้นบ้านในทะเลสาบ สงขลา

วิธีการศึกษาใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล หลักแบบเจาะลึกจาก คนเฒ่าคนแก่ ชาวประมงพื้นบ้าน เจ้าหน้าที่รัฐ จำนวน 55 คน จาก 3 พื้นที่ สังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม จากกิจกรรมการทำประมงพื้นบ้านของชาวประมงและครอบครัว ตลอดจนสภาพภูมินิเวศของชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลา เปิดเวที ชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวิจัย และสัมภาษณ์ตัวแทน คริวเรือนของชาวประมงพื้นบ้าน โดยใช้แบบสอบถาม จำนวน 111 ตัวอย่าง จาก 3 พื้นที่คือพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และ พื้นที่ชุมชนท่าเสา การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาจัด

หมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษา ถอดรหัส ตีความปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงของพัฒนาการในการดำรงชีวิตประจำวัน และกลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะความขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้านในอำเภอบริเวณทะเลสาบสงขลา สังเคราะห์ถึงข้อจำกัด ปัญหาและอุปสรรคของการทำประมง ตลอดจนเสนอทางเลือกในการพัฒนาประมงพื้นบ้าน นำเสนอข้อมูลโดยใช้วิธีการพรรณนา และบรรยายตาราง ผลการวิจัยพบว่า

1. กำเนิดและพัฒนาการของชุมชนประมงพื้นบ้านรอบทะเลสาบสงขลา แบ่งออกเป็น 3 ช่วงตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละมิติเวลา ช่วงที่ 1 ก่อนปี พ.ศ.2500 เป็นยุคแห่งการทำประมงแบบยังชีพ ทั้งทำนาและทำประมงควบคู่กันไป ช่วงที่ 2 ปี พ.ศ.2500-2535 : ยุคแห่งการทำประมงพื้นบ้านกับการปฏิสัมพันธ์ในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด เป็นช่วงที่เกิดตลาดนัด และเปลี่ยนแปลงวิถีผลิตเข้าสู่กลไกตลาด ช่วงที่ 3 ปี พ.ศ. 2535-ปัจจุบัน เป็นยุคเสื่อมถอยของการทำประมง ทั้งนี้เพราะทะเลสาบสงขลาต้องเผชิญกับมลภาวะทุกรูปแบบทั้งที่มาจากโรงงานอุตสาหกรรม กิจกรรมทางการเกษตรที่ใช้สารเคมี แหล่งน้ำเสียจากชุมชนเมือง การรुकืบของพื้นที่นาทุ่งเข้ามาแทนที่นาข้าว และปล่อยน้ำเสียลงสู่ทะเลสาบสงขลา รวมทั้งการทำประมงแบบทำลายล้างจากกระแสความทันสมัย และเป็นผลพวงจากการพัฒนาของรัฐ การสร้างถนนหนทาง การสร้างเขื่อนกั้นทะเลสาบ ปิดการไหลเวียนของน้ำในทะเลสาบสงขลา และทำให้ตื้นเขิน

2. รูปแบบการดำรงชีวิตประจำวันในภาวะวิกฤติจากความทันสมัย ในอดีตชาวประมงใช้เรือแจว เครื่องมือประมงที่ผลิตขึ้นเอง จากวัสดุในท้องถิ่น ในช่วงนี้วิถีการผลิตเป็นลักษณะการทำเพื่อกิน ในระยะต่อมาเมื่อวิถีผลิตและแบบแผนการบริโภคขึ้นอยู่กับกลไกตลาด การดำรงชีวิตต้องเปลี่ยนจากวัฒนธรรมการขอแรง การวาน มาเป็นการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ส่งผลให้ชาวประมงเปลี่ยนมาใช้เรือติดเครื่องยนต์

และเครื่องมือประมงที่ผลิตจากโรงงานซึ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อให้ได้เงินซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น

3. กลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้าน ชาวประมงทำประมงแบบล้นเกิน ทำให้ทรัพยากรประมงเสื่อมโทรม ประกอบกับคุณภาพน้ำในทะเลสาบสงขลาเน่าเสีย และไหลเวียนไม่สะดวก จึงทำให้การดำรงชีวิตประจำวันต้องต่อสู้ต่อรองหลากหลายรูปแบบ โดยการประกอบอาชีพเสริม การรับจ้างทั่วไปในชุมชน การกลายเป็นแม่ค้าปลา แม่ค้ากุ้ง การขายสินค้าที่ระลึก และขับเรือรับจ้างนำนักท่องเที่ยวชมนกน้ำ การเลี้ยงสัตว์ไว้ขาย การทำนากุ้ง และทำปลอเลี้ยงกุ้ง การเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม นอกเหนือจากการทำประมง ทำนา และขึ้นต้นตาลโตนด

4. ข้อจำกัด ปัญหาอุปสรรคของการทำประมง เกิดจากการทำประมงแบบล้นเกิน และความสามารถในการรองรับของทะเลสาบสงขลา จึงทำให้ทรัพยากรประมงเสื่อมโทรม การเสนอทางเลือกในการพัฒนาประมงพื้นบ้านคือ ลดปริมาณการลงแรงประมงที่มากเกินไปให้เหมาะสมกับศักยภาพการผลิตของทรัพยากรประมงที่มีอยู่ สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ วางกฎกติกา และดูแลให้เป็นไปตามกติกาของชุมชนในการทำประมง จัดตั้งกองทุนเพื่อปรับเปลี่ยนให้ชาวประมงมีอาชีพเสริม ส่งเสริมการจัดการฟาร์มทะเลโดยชุมชน

คำสำคัญ: กลยุทธ์, การต่อสู้ต่อรอง, ภาวะขาดแคลน, ความทันสมัย
ชาวประมงพื้นบ้าน, ทะเลสาบสงขลา

Research Title	Small-scale Fishermen's Negotiation Tactics in a Time of Scarcity in Songkhla Lake
Author	Assist. Prof. Kettawa Boonprakarn Assoc. Prof. Wanchai Dhammsaccakarn Mr. Apirak Chanthawong Mr. Jedsarid Sangkapan Mr. Piya Chomthong
Year	2012

Abstract

This research aimed to investigate 1) history and development of fisheries in fishing communities around Songkhla Lake; 2) ways of living and negotiation tactics of small-scale fishermen and families living around Songkhla Lake who had been affected by environmental crises, and economic, social and cultural changes; and 3) limitations, problems and obstacles and to recommend development alternatives for small-scale fisheries in Songkhla Lake.

The data for this qualitative research were collected through in-depth interviews with 55 key informants who were elderly fishermen and government officials from three areas, participatory and non-participatory observations of small-scale fishermen's fishing activities, and observations of geographical and ecological conditions of the fishing communities around Songkhla Lake, and opening a forum so that the community could participate in the

research. In addition, interviews using a questionnaire were conducted with 111 representatives of small-scale fishermen from three areas: Thale Noi Community, Khukhut Community, and Thasao Community. The data were classified according to the topics studied; phenomena taking place in each development period of fishermen's daily life and negotiation tactics in a time of scarcity of fishery resources Songkhla Lake were decoded and interpreted. Limitations, problems and obstacles to fisheries were determined, and fishery development alternatives were recommended. The data were presented by means of description and tables. The results of the research revealed the following:

1. The origin and development period of the small-scale fishermen around Songkhla Lake could be divided into three periods according to the events taking place and time dimensions. Period 1 was the period before 1957 when fishing was for mainly survival and done along with rice farming. Period 2 was from 1957 to 1992 when small-scale fisheries interacted in the marketing economics, periodic markets began and production entered the marketing mechanism. Period 3 was from 1992 to the present when fisheries deteriorate as Songkhla Lake has to faced with all kinds of pollution from industrial factories, agricultural activities that use chemicals, polluted water from urban communities, invasion of shrimp farming over rice farming, release of polluted water into Songkhla Lake, destructive fisheries resulting from state's development

policy in building roads and dams that obstruct water circulation in Songkla Lake making it shallow.

2. Daily living among crises caused by modernization: In the past, fishermen used rowing boats and fishing instruments made from locally available materials and the production was done mainly for survival. Later on, production and consumption plans depended on marketing mechanism which changed the culture of labor sharing to the use of modern technology. Consequently, fishermen began to use motor boats and fishing instruments made by factories which are more efficient in order to earn more money to buy appliances to make their life more convenient.

3. Negotiation tactics in the time of scarcity of small-scale fishermen: Overfishing has become a problem making fishery resources deteriorated; water in Songkhla Lake that has been polluted and with poor water circulation has affected fishermen's way of life making it necessary for fishermen to have various negotiation tactics. They need to have sideline occupations such as doing odd jobs in the community, becoming fish vendors, souvenir vendors, taking tourists on sight-seeing tours around the lake, raising animals for sale, doing shrimp farming, becoming workers in industrial factories in addition to fishing, rice farming and harvesting sugar palm fruits and juice.

4. Limitations, problems and obstacles to fisheries resulting from overuse and the carrying capacity of Songkhla Lake have deteriorated fishery resources. Therefore, the

following development alternatives are recommended: reducing the amount of fisheries so that it is suitable for the production potential of the existing fishery resources; raising the awareness in preserving aquatic animals, setting fishery rules and regulations and ensuring enforcement of the rules and regulations, establishing a fund in order to provide fishermen with sideline occupations and to promote marine farming management by the community.

Keywords : Tactics, Negotiation, Time of Scarcity,
Small-scale Fishermen, Songkhla Lake

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ และใช้วิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่นโดยเปิดเวทีใน 3 พื้นที่ เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลและตรวจสอบข้อมูล ตลอดจนใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณสนับสนุนโดยสอบถามจากครัวเรือนของชาวประมงทั้ง 3 ชุมชน จำนวน 111 ตัวอย่าง พื้นที่ที่ใช้วิจัยอยู่ในอาณาบริเวณชุมชนประมงทะเลสาบสงขลาตอนบนคือชุมชนทะเลน้อย ทะเลสาบตอนกลางเป็นชุมชนคูชุด และชุมชนท่าเสาซึ่งอยู่ในอาณาบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ด้วยการนำแนวคิดความเป็นพื้นที่ทะเลสาบสงขลาภววิถีชุมชน แนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวันมาใช้วิเคราะห์ ภายใต้แนวคิดการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย เพื่อต้องการจะสะท้อนวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน และครอบครัวผ่านกิจกรรมการผลิต และการบริโภคในภาวะวิกฤติความทันสมัย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยต้องการจะเปิดพื้นที่ให้เสียงบางเสียงเล็ดลอดออกมา เสียงที่มีความกระวนกระวายใจจากความเสี่ยงในการทำประมงพื้นบ้านที่ต้องประสบกับภาวะขาดแคลนทรัพยากรประมงในอาณาบริเวณทะเลสาบสงขลา นอกจากความต้องการในการหาคำตอบให้กับตนเองแล้ว หากไม่ได้รับโอกาสที่ถูกหยิบยื่นให้จากบุคคลต่าง ๆ ที่มีส่วนสำคัญในการทำวิจัยในครั้งนี้ งานวิจัยฉบับนี้คงไม่อาจสำเร็จลุล่วงไปได้

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ที่ได้ให้ทุนอุดหนุนจากเงินงบประมาณแผ่นดินให้กับคณะผู้วิจัย และได้ให้โอกาสแก่คณะผู้วิจัยในการสานงานต่อจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ถึงแม้การทำวิจัยชิ้นนี้จะใช้เวลาอันยาวนานก็ตาม แต่อย่างไรก็ตามคณะผู้วิจัยก็ไม่ได้ละเลยปรากฏการณ์ในส่วนที่อยู่ในภาวะของความทันสมัยเพื่อให้งานสมบูรณ์

ยิ่งขึ้น ขอขอบคุณคณะศิลปศาสตร์ที่ให้โอกาสได้ใช้เวลาว่างในการทำวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้คงไม่อาจเกิดขึ้นได้หากผู้วิจัยไม่ได้รับความรู้ ความเอื้ออาทร และการเปิดใจรับคนนอกจากชาวประมงพื้นบ้าน คน เฒ่า คนแก่ และผู้คนที่อยู่ในอาณาบริเวณทะเลสาบสงขลา ซึ่งได้ ถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตขณะที่ผู้วิจัยทำงานภาคสนาม และความเห็น สำคัญจากมุมมองของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ตลอดจนเจ้าหน้าที่จากองค์กร พัฒนาเอกชนที่ทำงานกับกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน คณะผู้วิจัย ขอขอบคุณประชาชน และเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่อยู่ในอาณาบริเวณ ทะเลสาบสงขลา ขอขอบคุณผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรและให้ที่พักพิงใน ขณะที่ทำงานภาคสนามหลายแห่ง ทั้งที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเล น้อย อุทยานนกน้ำคูขุด เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา บ้านบัง บ่าว ซึ่งอยู่ในพื้นที่ชุมชนท่าเสา ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และเป็นแกนนำชุมชน ประมง ผู้ที่มีความกระตือรือร้นที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรประมง ขอขอบคุณชาวบ้านชุมชนทะเลน้อยที่อยู่ในพื้นที่ตำบลนางตุง ตำบล ทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ชาวบ้านตำบลคูขุด อำเภอ สทิงพระ จังหวัดสงขลา และชุมชนบ้านท่าเสา ตำบลสทิงหม้อ อำเภอ สิงหนคร จังหวัดสงขลา และทุกคนที่ไม่อาจเอ่ยนามได้ครบถ้วน

ท้ายที่สุดนี้ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา เทพ สิงห์ที่ออกแบบปกได้อย่างที่ใจอยากให้เป็น ขอขอบคุณ ผู้ช่วย ศาสตราจารย์อำไพรัตน์ สุทธินนท์ ที่กรุณาแปลบทความภาษาอังกฤษ ให้แบบเร่งด่วนทันใจ ขอขอบคุณเจ้าของภาพบางภาพที่โพสต์บนเว็บไซต์ที่คณะผู้วิจัยได้นำมาใช้ประโยชน์ นอกเหนือจากที่คณะผู้วิจัยลงเก็บ ข้อมูลและถ่ายภาพเอง ขอขอบคุณเจ้าของผลงานเขียนทุกชิ้นที่ คณะผู้วิจัยนำมาใช้ประกอบในการเขียนงานวิจัยที่ไม่ได้เอ่ยนามในที่นี้ ขอขอบคุณคุณสุชาติดา กองสวัสดิ์ (มด) กัลยาณมิตรที่อำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานกับฝ่ายวิจัยคณะ และมหาวิทยาลัยใน การทำวิจัยครั้งนี้ และสุดท้ายขอขอบคุณคุณนันทรัฐ สุริโย (น้องบอนด์)

คุณปรีดาพร กุลชัยธนโรจน์ (น้องแหม่ม) และคุณสุนิษา รัตนโสภา (น้องเดือน) ที่เป็นเพื่อนร่วมทางทุกครั้งในการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ศึกษา

คณะผู้วิจัย

19 ธันวาคม 2555

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ	(1)
ABSTRACT	(4)
กิตติกรรมประกาศ	(8)
สารบัญ.....	(11)
สารบัญตาราง.....	(16)
สารบัญภาพประกอบ	(22)

บทที่

1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย	5
ประโยชน์ของการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
2 แนวคิดทฤษฎี และการทบทวนวรรณกรรม.....	8
ทะเลสาบสงขลา กับวิถีชุมชน	8
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทะเลสาบสงขลา กับวิถีชุมชน.....	14
แนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน.....	23
แนวคิดการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย.....	32
กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	39
3 วิธีดำเนินการวิจัย	41
พื้นที่ของการวิจัย	41
ประชากรเป้าหมายในการวิจัย.....	42
แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย.....	45

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	45
การเก็บรวบรวมข้อมูล	46
การวิเคราะห์ การตรวจสอบข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล..	49
4 ประวัติศาสตร์และพัฒนาการประมงพื้นบ้าน	
รอบทะเลสาบสงขลา.....	51
ทะเลสาบสงขลา : ลมหายใจของชาวประมงพื้นบ้าน	52
ทะเลน้อย : ทะเลน้ำจืดความหวังของคนหาปลา กับแรมซาร์ไซด์.....	57
ทะเลสาบคูซุด : ลมหายใจที่แผ่วเบาของชาวน้ำจืด... น้ำกร่อย.....	75
ทะเลสาบสงขลาตอนล่าง : ลมหายใจที่รวยรินของ ชาวประมงน้ำกร่อย...น้ำเค็ม	90
กำเนิดและพัฒนาการของชุมชนประมงพื้นบ้าน	
รอบทะเลสาบสงขลา.....	96
ช่วงที่ 1 ก่อนปี พ.ศ.2500 : ยุคแห่งการทำประมง แบบยังชีพ	97
1. การตั้งถิ่นฐานและการทำมาหากินของผู้คน ในอาณาบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.....	98
2. หาปลา เลี้ยงควายไล่ทุ่ง ทำนา สานจูด : วิถีผลิตแบบยังชีพของชาวประมงทะเลน้อย	103
3. โหนด...นา...เล : วิถีผลิตแบบยังชีพของ ชาวประมงทะเลสาบคูซุด.....	111

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4. เดียวก็น้ำเค็ม...เดียวก็น้ำจืด : วิธีผลิตแบบยังชีพ ของชาวประมงทะเลสาบสงขลา	119
ช่วงที่ 2 ปี พ.ศ.2500-2535 : ยุคแห่งการทำประมงพื้นบ้าน กับการปฏิสัมพันธ์ในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด	123
1. “ไปนัด” ขายปลา...ซื้อเรือยนต์: การปฏิสัมพันธ์ กับตลาดของชาวทะเลน้อย	125
2. คำขายกับคนจีน : วิธีไหนดี...นา...เล...ที่เปลี่ยนไป...	129
3. ไซตุ้...เต็มเล...คำขายตลาดสงขลา : ปฏิสัมพันธ์... วิถีประมงคนน้ำเค็ม.....	132
ช่วงที่ 3 ปี พ.ศ. 2535-ปัจจุบัน : ยุคเสื่อมถอย ของการทำประมง	135
1. ชาวทะเลน้อยกับการรุกคืบของกิจกรรม การใช้ทะเลแบบล้นเกิน	136
2. ชาวประมงคุชูดขาดคนสืบทอด...คนรุ่นหนุ่มรุ่นสาว ผันตนเองเข้าสู่โรงงาน	140
3. การทำประมงแบบล้นเกินกับการเข้ามาของนากุ้ง	142
5 ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของชาวประมงพื้นบ้าน	146
รูปแบบการดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน ในภาวะวิกฤติจากความทันสมัย.....	148
1. รายได้ในการดำรงชีวิตประจำวันของ ชาวประมงพื้นบ้าน	151
2. ลักษณะครอบครัวของชาวประมงพื้นบ้าน	153
3. การประกอบอาชีพเสริมของชาวประมงพื้นบ้าน	156

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4. วิธีการทำประมงพื้นบ้านของชุมชนประมง รอบทะเลสาบสงขลา.....	160
5. เครื่องมือประมงที่ใช้บริเวณทะเลสาบสงขลา.....	163
กลยุทธ์การต่อสู้ต่อร่องในภาวะขาดแคลนของ ชาวประมงพื้นบ้าน.....	184
1. การเลี้ยงสัตว์ : การต่อสู้ต่อร่องในภาวะขาดแคลน ของชาวประมง.....	187
2. เาามาข้าวมาทำนาทุ่ง : การต่อร่องกับ กลไกตลาดของชาวประมง.....	189
3. จากวิถีโหนด...นา...เล หันมาสู่วิถีสร้างคอนโดนิก.....	193
4. ผู้หญิงกับการเป็นแรงงานในชุมชน : ปฏิบัติการประจำวันในภาวะขาดแคลน.....	195
ข้อจำกัด ปัญหา อุปสรรคในการดำรงชีวิตประจำวัน ของชาวประมงพื้นบ้าน.....	202
สาเหตุที่ส่งผลกระทบต่อการทำประมงพื้นบ้าน.....	203
ปัญหาในการทำประมงของชาวประมงพื้นบ้าน.....	207
ทางเลือกในการพัฒนาประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา.....	211
6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	216
สรุปผลการวิจัย และอภิปรายผล.....	217
ข้อเสนอแนะ.....	245
บรรณานุกรม.....	247
บุคลากรกรม.....	259

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ภาคผนวก ก แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก.....	265
ภาคผนวก ข ข้อมูลส่วนบุคคล และสถานการณ์ของชาวประมง รอบทะเลสาบสงขลาในพื้นที่ศึกษา 3 ชุมชน.....	271
ภาคผนวก ค กิจกรรมการประชุมและการสัมภาษณ์ชาวประมง พื้นที่ชุมชนทะเลน้อย คูขุด และท่าเสา.....	290
ประวัติผู้เขียน.....	294

สารบัญญัตราง

ตาราง	หน้า
1 จำนวนประชากรและตัวอย่างจำแนกตามพื้นที่.....	44
2 จำนวนและร้อยละรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	152
3 จำนวนและร้อยละความเพียงพอของรายได้ ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	153
4 จำนวนและร้อยละลักษณะของครอบครัว ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	153
5 จำนวนและร้อยละจำนวนพี่น้อง ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	154
6 จำนวนและร้อยละอาชีพของพี่น้องในครอบครัว ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	155
7 จำนวนและร้อยละสถานะอาชีพเสริม ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	156
8 จำนวนและร้อยละประเภทของอาชีพเสริม ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	157
9 จำนวนและร้อยละสถานที่ประกอบอาชีพเสริม ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	158
10 จำนวนและร้อยละวันประกอบอาชีพเสริม ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	159
11 จำนวนและร้อยละช่วงเวลาประกอบอาชีพเสริม ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	159
12 จำนวนและร้อยละประสบการณ์ในการทำประมง จำแนกตามพื้นที่.....	160

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
13 จำนวนและร้อยละที่ชาวประมงเรียนรู้ วิธีการทำประมงจำแนกตามพื้นที่.....	161
14 จำนวนและร้อยละเหตุผลที่เลือกประกอบอาชีพประมง จำแนกตามพื้นที่.....	162
15 จำนวนและร้อยละความมั่นคงอาชีพของชาวประมง จำแนกตามพื้นที่.....	162
16 จำนวนและร้อยละการมีเรือประมงของชาวประมง จำแนกตามพื้นที่.....	163
17 จำนวนและร้อยละจำนวนเรือที่ใช้ทำประมง จำแนกตามพื้นที่.....	164
18 จำนวนและร้อยละประเภทเรือที่ใช้ในการทำประมง จำแนกตามพื้นที่.....	165
19 จำนวนและร้อยละเครื่องมือที่ใช้ในการทำประมง จำแนกตามพื้นที่.....	167
20 จำนวนและร้อยละจำนวนอวนลอย/อวนติดตา ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	168
21 จำนวนและร้อยละพื้นที่วางอวนลอย/อวนติดตา ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	169
22 จำนวนและร้อยละชนิดสัตว์น้ำที่จับได้ โดยใช้อวนลอย/อวนติดตาจำแนกตามพื้นที่.....	169
23 จำนวนและร้อยละปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ต่อวัน โดยใช้อวนลอย/อวนติดตาจำแนกตามพื้นที่.....	170
24 จำนวนและร้อยละอวนรุนของชาวประมง จำแนกตามพื้นที่.....	172

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
25 จำนวนและร้อยละระดับน้ำที่ใช้อวนรุน ของชาวประมง จำแนกตามพื้นที่.....	172
26 จำนวนและร้อยละชนิดสัตว์น้ำที่จับได้โดยใช้อวนรุน ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	173
27 จำนวนและร้อยละปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ต่อวัน โดยใช้อวนรุนของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	174
28 จำนวนและร้อยละจำนวนไชนั่งของชาวประมง จำแนกตามพื้นที่.....	175
29 จำนวนและร้อยละพื้นที่ในการวางไชนั่ง ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	176
30 จำนวนและร้อยละชนิดสัตว์น้ำที่จับได้โดยใช้ไชนั่ง ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	177
31 จำนวนและร้อยละปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ต่อวัน โดยใช้ไชนั่งของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	177
32 จำนวนและร้อยละจำนวนยอปีกของชาวประมง จำแนกตามพื้นที่.....	179
33 จำนวนและร้อยละพื้นที่ในการวางยอปีก ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	179
34 จำนวนและร้อยละชนิดสัตว์น้ำที่จับได้ โดยใช้ยอปีกของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	180
35 จำนวนและร้อยละปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ต่อวัน โดยใช้ยอปีกของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	180
36 จำนวนและร้อยละต้นทุนการทำประมงต่อเดือน ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	181

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
37 จำนวนและร้อยละการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ในการทำประมงจำแนกตามพื้นที่.....	182
38 จำนวนและร้อยละแหล่งที่ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	183
39 จำนวนและร้อยละเรื่องที่ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่.....	184
40 จำนวนและร้อยละสภาพปัญหาจากการประกอบอาชีพ ประมงจำแนกตามพื้นที่.....	208
41 จำนวนและร้อยละสาเหตุของปัญหาที่เกิดจากการประกอบ อาชีพประมงจำแนกตามพื้นที่.....	209
42 จำนวนและร้อยละสถานการณ์แก้ไขปัญหาอาชีพประมง จำแนกตามพื้นที่.....	210
43 จำนวนและร้อยละวิธีแก้ไขปัญหาที่เกิดจากอาชีพประมง จำแนกตามพื้นที่.....	211
44 จำนวนและร้อยละพื้นที่และสภาพของการทำประมง...	273
45 จำนวนและร้อยละข้อมูลส่วนบุคคลของชาวประมง พื้นบ้านทะเลสาบสงขลาโดยภาพรวม.....	274
46 จำนวนและร้อยละข้อมูลภูมิเนาเดิมของชาวประมง พื้นบ้านทะเลสาบสงขลาโดยภาพรวม.....	276
47 จำนวนและร้อยละสาเหตุที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน ของชาวประมงโดยภาพรวม.....	277
48 จำนวนและร้อยละการเป็นผู้นำ กรรมการ สมาชิกของ กลุ่มต่างๆในชุมชนของชาวประมงโดยภาพรวม.....	278

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
49 จำนวนและร้อยละสถานการณ์ทำประมงของชาวประมง จำแนกตามพื้นที่.....	279
50 จำนวนและร้อยละเพศของชาวประมงพื้นบ้าน ทะเลสาบสงขลา จำแนกตามพื้นที่.....	279
51 จำนวนและร้อยละอายุของชาวประมงพื้นบ้าน ทะเลสาบสงขลา จำแนกตามพื้นที่.....	280
52 จำนวนและร้อยละศาสนาของชาวประมงพื้นบ้าน ทะเลสาบสงขลา จำแนกตามพื้นที่.....	281
53 จำนวนและร้อยละของสถานภาพของการสมรสของชาวประมง พื้นบ้านทะเลสาบสงขลาจำแนกตามพื้นที่.....	282
54 จำนวนและร้อยละการศึกษาของชาวประมง พื้นบ้านทะเลสาบสงขลาจำแนกตามพื้นที่.....	283
55 จำนวนและร้อยละภูมิลำเนาเดิมของชาวประมง พื้นบ้านทะเลสาบสงขลาจำแนกตามพื้นที่.....	284
56 จำนวนและร้อยละอำเภอที่เป็นภูมิลำเนาเดิมของ ชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลาจำแนกตามพื้นที่.....	285
57 จำนวนและร้อยละของปี พ.ศ.ที่ย้ายเข้ามาชาวประมง พื้นบ้านทะเลสาบสงขลาจำแนกตามพื้นที่.....	286
58 จำนวนและร้อยละเหตุผลที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน ของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลาจำแนกตามพื้นที่...	287
59 จำนวนและร้อยละของการเป็นผู้นำ กรรมการ สมาชิก ของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบ สงขลาจำแนกตามพื้นที่.....	288

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง

หน้า

- 60 จำนวนและร้อยละเคยเป็นผู้นำ กรรมการ กลุ่มต่าง ๆ
ของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลาจำแนกตามพื้นที่... 289

สารบัญภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แผนที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในอดีต.....	54
2 แผนที่ทะเลสาบสงขลาแสดงทะเลน้อย ทะเลสาบตอนบน ตอนกลางและตอนล่าง	55
3 บริเวณจอตลอดข้างที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย	58
4 ถนนริมทะเลน้อยใช้เป็นพื้นที่ขายสินค้า	58
5 เฝิงที่ปลูกริมทะเลน้อยไว้ขายปลา	59
6 เรือของชาวประมงที่ผูกไว้ริมเฝิงเพื่อหาปลา.....	59
7 ที่พักและที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย.....	61
8 ป้ายที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยและสำรวจข้อมูล จากแผ่นป้ายที่ให้ความรู้ในที่ทำกร	67
9 สภาพบ้านเรือน และกิจกรรมที่ทำยามว่าง จากการหาปลา	68
10 เรือชาวประมงและเรือที่จอตลอดนักท่องเที่ยว เพื่อรับจ้างพาชมนกน้ำทะเลน้อย.....	70
11 บัวสายและผักตบชวาที่เป็นองค์ประกอบของ ระบบนิเวศทะเลน้อย	73
12 ชาวประมงเข้าร่วมประชุมกับนักวิจัยที่ห้องประชุม ที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย	74
13 ถนนพระประชาท่าหรือสะพานไสลกิ่ง-หัวป่า	77
14 การเลี้ยงควายไล่ทุ่งเล่นน้ำและพักผ่อนบนเนินดิน ที่เป็นสันดอนแวดล้อมด้วยน้ำ.....	78
15 ป้ายเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาอุทยานนกน้ำคูขุด..	82
16 ชาวบ้านขายปลาและกุ้งหวานกุ้งส้มมาขายหน้าบ้าน เพื่อหารายได้เสริม.....	83

สารบัญภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
17 ร้านโชห่วยชุมชนและการขายขนมหน้าบ้าน.....	85
18 การประชุมกลุ่มชาวประมงและครอบครัวคุชูด.....	89
19 สภาพกิจกรรมนาุ้ง และการทำประมงของชุมชนท่าเสา....	92
20 การจัดเวทีประชุมที่หมู่ 2 บ้านท่าเสาในบริเวณ ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด	93
21 ลงทะเบียน	94
22 แยกกลุ่มย่อยเสวนา	94
23 เรือที่ใช้ในการทำประมงของชาวประมงพื้นบ้าน เป็นเรือแจวและเรือหางยาวติดเครื่องยนต์	166
24 อวนลอย/อวนติดตาแบบไม้พัน(ภาพซ้าย) ส่วนภาพขวาอวนลอยปลากระบอก.....	167
25 การใช้อวนรุนของชาวประมง.....	171
26 ไซตุ้หรือไซนั่ง (ภาพซ้าย) ภาพขวาไซนอน	175
27 ยอปีก หรือโพงพางปึกหรือรั้วไซมาน.....	178
28 การเลี้ยงวัวไ้วชายในชุมชนบ้านดอนคัน ตำบลคุชูด.....	188
29 เอนาข้าวมาทำนาุ้งบริเวณชุมชนท่าเสา.....	192
30 วิถีโหนด...นา...เล ที่คุชูด สหิงพระ	194
31 วิถีคอนโดนกที่คุชูด สหิงพระ	194
32 ผู้หญิงรับจ้างมัดกัต ซ่อมแห ซ่อมอวน.....	197
33 แม่ค้าปลาตุ๊กร้าทะเลน้อย แม่ค้ากุ้งหวานคุชูด.....	199
34 ชาวบ้านรับจ้างเด็ดขั้วพริก และแกะกลีบหัวหอมหัวกระเทียม	200
35 การสานเสื่อกระจูดทะเลน้อยและผลิตภัณฑ์จากกระจูด	201
36 การลงแรงการทำประมงที่เหมาะสมกับศักยภาพ การผลิต และการฟื้นฟูระบบนิเวศ.....	212

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทะเลสาบสงขลาและพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบ มีพื้นที่ทั้งหมด 9,807 ตารางกิโลเมตร หรือ 6,129,375 ไร่ โดยมีพื้นที่ผิวน้ำ 653,775 ไร่ หรือ 1,046.04 ตารางกิโลเมตร และพื้นดินซึ่งเป็นพื้นที่รับน้ำจากลุ่มน้ำทะเลสาบอีก 5,475,625 ไร่ หรือ 8,761 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ครอบคลุม 3 จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช (ฝ่ายข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา, 2537 : ii) เมื่อเทียบสัดส่วนอาจกล่าวได้ว่า เป็นพื้นดิน ร้อยละ 90 ที่เหลือเป็นพื้นน้ำร้อยละ 10 โดยแยกเป็น 4 ส่วนเชื่อมติดต่อกัน ได้แก่ ทะเลน้อย ทะเลสาบตอนบน ทะเลสาบตอนกลาง และทะเลสาบตอนล่าง โดยมีลักษณะพิเศษคือเป็นระบบนิเวศแบบ 3 น้ำ ซึ่งมีการผสมผสานทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม จัดได้ว่ามีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นแหล่งนกน้ำ พืชน้ำ อุดมไปด้วยป่าพรุ ป่าชายเลน และสัตว์น้ำนานาชนิด และเป็นแหล่งประกอบอาชีพที่สำคัญของประชาชนประมาณ 1.5 ล้านคน

นอกจากจะมีความสำคัญเชิงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในตัวมันเองแล้วทะเลสาบสงขลายังเป็นแหล่งอารยธรรมโบราณซึ่งมีรอยเชื่อมต่อกับอารยธรรมอินเดียที่ได้หยั่งรากลึกในบริเวณนี้มาช้านาน ส่งผลให้ชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาเกิดการผสมผสานทางสังคมและวัฒนธรรมเรื่อยมาทุกช่วงสมัย และฐานทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา คือ ทรัพยากรประมง ได้หล่อเลี้ยงชาวประมงที่ทำมาหากินในทะเลสาบสงขลา ด้วยเครื่องมือประมงที่

หลากหลายและแตกต่างกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (เก็ดถวา บุญ
ปรากฏ 2555)

ลักษณะของชาวประมงแถบลุ่มน้ำทะเลสาบเกือบทั้งหมดเป็นคน
ในพื้นที่ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายอยู่บริเวณโดยรอบ ทั้งบริเวณ
ที่ราบลุ่ม และตามเกาะบางเกาะในทะเลสาบ โดยเฉพาะจังหวัดพัทลุง
และจังหวัดสงขลาเป็นสำคัญ จากรายงานของสถาบันวิจัยเพาะเลี้ยง
สัตว์น้ำชายฝั่ง พบว่าในปี พ.ศ. 2538 มีชุมชนประมงรอบทะเลสาบ
สงขลารวมทั้งสิ้น 152 หมู่บ้าน มีครอบครัวชาวประมง 8,010
ครอบครัว และมีการกระจายตัวดังนี้ ชุมชนประมงรอบทะเลสาบ
ตอนบน มีชุมชนที่ทำประมง 9 หมู่บ้าน 941 ครอบครัวอยู่ในเขตทะเล
น้อย และพนางตุง จังหวัดพัทลุง ส่วนชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลา
ตอนกลาง มีหมู่บ้านที่ทำการประมง 102 หมู่บ้าน กระจายตัวอยู่ใน
อำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดสงขลาและจังหวัดพัทลุง รวมเป็น 4,575
ครอบครัว สำหรับชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลาตอนล่าง มีหมู่บ้าน
ที่ทำประมง 47 หมู่บ้าน กระจายตัวอยู่ในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัด
สงขลา 2,490 ครอบครัว

ในช่วงที่ผ่านมามีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำทะเลสาบ
สงขลาเกินศักยภาพ ขาดความสมดุล และขาดการดูแลอย่างเป็นระบบ
จากหน่วยงานของรัฐ ส่งผลให้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ เช่น
ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ความตื่นเงินของทะเลสาบ
สงขลา การลดน้อยของสัตว์น้ำ คุณภาพน้ำที่เน่าเสียไม่เหมาะแก่การ
เจริญเติบโตของสัตว์น้ำ และความขัดแย้งของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในลุ่มน้ำ
ทะเลสาบสงขลาที่มีการใช้ทรัพยากรต่างกัน เป็นผลให้เกิดวิกฤตการณ์
ทางการประมงของทะเลสาบสงขลา (วิชัย กาญจนสุวรรณ และดุสิตา
แก้วสมบูรณ์ 2546, 1)

การเกิดวิกฤตการณ์ประมงของทะเลสาบสงขลา สาเหตุส่วนหนึ่ง
มาจากการลดลงของป่าชายเลนอย่างรวดเร็ว ระหว่างปี พ.ศ. 2528-
2543 ทำให้ชาวประมงประสบปัญหาในการจับสัตว์น้ำ ซึ่งทำให้รายได้

ของชาวประมงลดลงอย่างมากจนหลายครัวเรือนเลิกประกอบอาชีพการประมง นอกจากนั้นชาวประมงพื้นบ้านยังต้องประสบกับปัญหาจากการประมงพาณิชย์ที่มีการบุกรุกเข้ามาแย่งพื้นที่ทำกินของชาวประมงพื้นบ้านในเขตชายฝั่งที่ทรัพยากรสัตว์น้ำยังคงสมบูรณ์ เป็นการทำให้ชาวประมงเพื่อแสวงหาผลกำไรโดยใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายล้างทรัพยากรประมงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ นับตั้งแต่การใช้ระเบิด ยาเบื่อ โพงพาง อวนรุน อวนลาก เรือปั่นไฟปลากะตัก นอกจากนั้นการปิดปากกระวะหรือปากคลองระโนดยังเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ทะเลสาบสงขลาทั้งระบบมีความเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็วเพราะน้ำเค็มไม่สามารถเข้าไปในทะเลสาบได้ตามธรรมชาติ โดยเฉพาะทะเลน้อย และทำให้เกิดการตื่นเงินเป็นผลให้สัตว์น้ำบางชนิดไม่สามารถเข้ามาวางไข่ได้ พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์บางชนิด ลดลงและกำลังเสื่อมโทรมอย่างมาก (นฤทธิ ดวงสุวรรณ 2545ข, 63-69) จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้ชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวตกอยู่ในสภาพอ่อนแอ แต่ละครอบครัวมีหนี้สินจากการใช้ต้นทุนสูงแต่ผลผลิตตกต่ำ ภาวะหนี้สินเหล่านี้มีผลทำให้ชาวประมงส่วนมากได้รับความเดือดร้อน ประสบกับปัญหาล้มละลาย กลายสภาพมาเป็นแรงงานรับจ้างในประมงพาณิชย์ หรือเป็นแรงงานรับจ้างในเมืองและในโรงงานอุตสาหกรรม ตลอดจนไปเป็นแรงงานรับจ้างในประเทศมาเลเซียมากขึ้น (นฤทธิ ดวงสุวรรณ 2545ก, 15)

ปรากฏการณ์ที่ผ่านมา ชาวประมงจำนวนมากมีวัฒนธรรมในการต่อสู้ต่อรองกับหน่วยงานของรัฐโดยการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นสหพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลา เพื่อเสนอข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลในการที่จะฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา และกลุ่ม NGOs มีบทบาทในการกระตุ้นให้ชุมชนประมงเหล่านี้มีส่วนร่วมและเกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษาเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำรอบทะเลสาบสงขลา และรวมตัวกันต่อต้านเรืออวนรุนอวนลากซึ่งมีภาวะการทำลายล้างสูง และต่อรองกับรัฐและเอกชนในการฟื้นฟูระบบนิเวศรอบทะเลสาบสงขลา นอกจากนั้น กลุ่ม NGOs พระสงฆ์ นักวิชาการ นักศึกษา จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และ

สถาบันอื่น ๆ ตลอดจนประชาชน ได้ร่วมกันจัดให้มีธรรมยัตรารอบทะเลสาบสงขลา เพื่อให้ทุกฝ่ายได้ตระหนักถึงวิกฤตการณ์การประมงที่กำลังเกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของชาวประมงและครอบครัว เพื่อหาแนวทางการกู้วิกฤตอย่างเร่งด่วน (สมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลา 2540, 25-26 และธนฤทธิ์ ดวงสุวรรณ 2545ก, 40-45)

จากสภาพปัญหาและปรากฏการณ์การต่อสู้ต่อรองของชาวประมงและครอบครัวดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจในการที่จะค้นหาคำตอบว่า วิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติมีผลกระทบต่อรูปแบบการดำรงชีวิตของชาวประมงและครอบครัวที่อาศัยอยู่โดยรอบทะเลสาบสงขลาอย่างไร อะไรคือกลยุทธ์ในการต่อสู้ต่อรองของชาวประมงในการเกิดวิกฤตการณ์ทรัพยากรประมง และยุทธศาสตร์เหล่านั้นนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม อัตลักษณ์ และการดำเนินชีวิตทางสังคมของชาวประมง และครอบครัวในแต่ละวัน อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ และพัฒนาการทางการประมงของชุมชนประมงในทะเลสาบสงขลา
2. เพื่อศึกษารูปแบบในการดำรงชีวิตและกลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองของชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวที่อาศัยอยู่โดยรอบทะเลสาบสงขลา ซึ่งได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม
3. เพื่อศึกษาข้อจำกัด และเสนอทางเลือกในการพัฒนาประมงพื้นบ้านในทะเลสาบสงขลา

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษากลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะความขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา ผู้วิจัยมีขอบเขตในการศึกษาดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยเน้นศึกษาชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวที่อาศัยอยู่โดยรอบทะเลสาบสงขลา โดยศึกษาถึงประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางประมงของชาวประมงพื้นบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะแสดงให้เห็นวัฒนธรรมของการทำประมง และเมื่อเขาเหล่านั้นได้รับผลกระทบจากวิกฤตสิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของประเทศและของโลกซึ่งเชื่อมโยงถึงกัน โดยเผยให้เห็นถึงกลยุทธ์ในการต่อสู้ต่อรองในการดำรงชีวิตให้สามารถอยู่รอดได้ และสิ่งเหล่านี้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ และการดำเนินชีวิตทางสังคมของเขาและครอบครัวอย่างไร

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยศึกษาพื้นที่ที่ชุมชนประมงบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา โดยเน้นศึกษาพื้นที่ที่มีลักษณะเด่นของชุมชนคือ ส่วนใหญ่ชาวบ้านดำรงชีวิตประจำวันด้วยการทำประมงพื้นบ้าน และระบบนิเวศทั้ง 3 พื้นที่ซึ่งเป็น ระบบนิเวศน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็มต่างมีสภาพทรัพยากรธรรมชาติที่แตกต่างกัน ตลอดจนความเข้มข้นของการทำประมงมีความแตกต่างกัน ได้แก่ พื้นที่ชุมชนประมงในส่วนทะเลน้อยคือชุมชนทะเลน้อย ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ชุมชนประมงรอบทะเลหลวงตอนบนคือ ชุมชนคูขุด ตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา พื้นที่ที่ 3 ชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลาตอนนอก คือ ชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขาแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษาเป็นช่วงของการทำประมงเป็น 3 ช่วงคือช่วงแรกก่อนปี พ.ศ. 2500 เป็นยุคของการทำประมงแบบยังชีพ ส่วนช่วงที่สองปี

พ.ศ.2500-2535 เป็นยุคของการทำประมงพื้นบ้านกับการปฏิสัมพันธ์ในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ช่วงที่สาม ปี พ.ศ.2535จนถึงปัจจุบัน (2555) เป็นยุคเสื่อมถอยของการทำประมง เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการในการทำประมงพื้นบ้านรอบทะเลสาบสงขลา

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ได้ข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการในการทำประมงพื้นบ้านของชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลา นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. ทำให้เข้าใจถึงรูปแบบในการดำเนินชีวิต และกลยุทธ์ในการต่อสู้ ต่อรองของชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัว ตลอดจนรูปแบบความสัมพันธ์ของชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวในการปะทะปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3. ได้แนวทางในการส่งเสริมทางเลือกในการดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศและของโลกซึ่งเชื่อมโยงถึงผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณรอบทะเลสาบสงขลา

4. ได้ข้อมูลเชิงนโยบายด้านทรัพยากรประมง วิธีในการดำรงชีวิตของชุมชนประมงซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นซึ่งมีสภาพปัญหาและปรากฏการณ์ที่ใกล้เคียงกัน

นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบในการดำรงชีวิต หมายถึง แบบแผนในการผลิต และการบริโภคของชาวประมงพื้นบ้าน ตลอดจนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้

ความสามารถ ทรัพย์สิน ทั้งเป็นวัตถุและส่วนประกอบในสังคมซึ่ง
ชาวประมงทำเพื่อการมีชีวิตอยู่

ภาวะความขาดแคลนทรัพยากร หมายถึง การที่ชาวประมงต้อง
เผชิญกับความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมง

วิถีชีวิต หมายถึง การใช้ชีวิตประจำวันในการประกอบอาชีพการ
ทำประมงพื้นบ้านของชาวประมง เช่น การจับปลา

ชาวประมงพื้นบ้าน หมายถึง ผู้ที่ประกอบอาชีพประมงโดยใช้เรือ
ขนาดไม่เกิน 10 เมตร ซึ่งเป็นชาวประมงขนาดเล็กที่อาศัยอยู่โดยรอบ
ทะเลสาบสงขลา โดยเน้นศึกษา 3 พื้นที่ ซึ่งเป็นทะเลน้ำจืด น้ำกร่อย
และน้ำเค็ม ได้แก่ บริเวณพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และ
พื้นที่ชุมชนท่าเสา

กลยุทธ์ในการต่อสู้ต่อรอง หมายถึง เทคนิค วิธีการ กลยุทธ์ที่
เกี่ยวข้องกับการปรับกลวิธีในการดำรงชีวิต อันจะส่งผลต่อการตัดสินใจ
เลือกแนวทางที่ยอมรับได้ในภาวะของความเสื่อมโทรม และความขาด
แคลนของทรัพยากรประมง

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และการทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาค้นคว้าวิจัยใช้แนวคิดในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ในพื้นที่สนามวิจัยคือ ทะเลสาบสงขลา กับวิถีชุมชน แนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (the practice of everyday life) ของ de Certeau (1988) ร่วมกับการใช้แนวคิดอาวุธของผู้อ่อนแอ weapon of the weak ของ Scott (1985) ในการวิเคราะห์การต่อสู้ต่อรอง (negotiation) ของชาวประมงที่กำลังเผชิญกับสถานการณ์ในภาวะขาดแคลนทรัพยากรประมง และแนวคิดว่าด้วยการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย (Giddens 1991) โดยมีรายละเอียดดังนี้

ทะเลสาบสงขลา กับวิถีชุมชน

ผืนน้ำผืนใหญ่ทางภาคใต้ของประเทศไทย เป็นที่รู้จักกันดีของคนทั้งประเทศว่าคือ ทะเลสาบสงขลา ที่มีทั้งความสวยงาม ความหลากหลายและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรเปรียบเสมือนอู่ข้าวอู่น้ำอันยิ่งใหญ่มาแต่อดีต เป็นแหล่งกำเนิดวัฒนธรรมและศิลปะแขนงต่างๆมากมาย และหล่อเลี้ยงผู้คนในลุ่มน้ำกว่าล้านคนในปัจจุบัน ทะเลสาบสงขลาเป็นทะเลแบบลากูน หนึ่งเดียวของประเทศไทย หนึ่งเดียวใน 117 แห่งทั่วโลก

ลากูน (lagoon) คือ แหล่งน้ำตื้น พบในบริเวณชายฝั่งทะเลที่แยกจากทะเลโดยการกั้นของเนินทรายซึ่งอาจจะเปิดออกสู่ทะเลเป็นระยะๆ ลากูนสามารถเกิดขึ้นได้เมื่อแม่น้ำไหลลงสู่ทะเลโดยที่บางส่วนของแม่น้ำขนาดใหญ่ (estuary lagoon) หรือไม่มีผลจากแม่น้ำก็ได้ พื้นที่ทะเลสาบสงขลาเป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้รับการพัฒนาไปสู่แหล่งอุตสาหกรรมหลักของภาคใต้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะฐาน

ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในระบบนิเวศแบบ 3 น้ำ (น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม) “ทะเลสาบสามน้ำ” หรือ “ทะเลสาบสงขลา” ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช เป็นทะเลสาบที่มีลักษณะเฉพาะแห่งเดียวของประเทศไทย ที่มีน้ำจืดจากลำคลองหลายสายและน้ำจากแผ่นดินไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลา จึงทำหน้าที่เป็นแหล่งรับน้ำ น้ำจืดจากแผ่นดินก่อนที่จะไหลออกสู่อ่าวไทยและมีน้ำเค็มจากทะเลไหลเข้ามาผสมผสานทำให้มีลักษณะเป็นระบบทะเลสาบแบบลากูน (lagoon) ขนาดใหญ่ การที่ทะเลสาบสงขลาได้รับทั้งน้ำจืดและน้ำเค็ม ทำให้ความเค็มของน้ำในทะเลสาบเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับฤดูกาลและแตกต่างกันไป ระหว่างบริเวณต่าง ๆ ของทะเลสาบสงขลาที่มีปริมาณของน้ำจืดและน้ำเค็มผสมกันในสัดส่วนต่างกัน จึงมีการกล่าวขานกันว่าทะเลสาบสงขลาเป็น “ทะเลสาบสามน้ำ” คือ มีทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ความเป็นทะเลสาบสามน้ำมีความผันแปรขึ้นอยู่กันฤดูกาล ในฤดูแล้งที่มีน้ำจืดไหลลงสู่ทะเลสาบน้อย มีน้ำเค็มจากในทะเลรุกเข้ามา น้ำในทะเลสาบจะเป็นสามน้ำอย่างชัดเจนคือ ตอนบนเป็นน้ำจืด ตอนกลางเป็นน้ำจืดถึงกร่อยและตอนล่างเป็นน้ำกร่อยถึงเค็ม ส่วนในฤดูฝนน้ำท่ามีมากจึงดันน้ำเค็มออกจากทะเลสาบจนเกือบหมด น้ำจึงเป็นน้ำจืดเกือบทั่วทะเลสาบ ยกเว้นบริเวณใกล้ปากทะเลสาบเท่านั้นที่ยังเป็นน้ำกร่อย (คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2554)

“ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” เป็นระบบนิเวศผสมผสาน ทั้งป่าดิบชื้นซึ่งเป็นป่าต้นน้ำ ป่าชายเลน ป่าพรุ แหล่งน้ำจืดและทะเลสาบ ในส่วนที่เป็นทะเลสาบมีทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม พื้นที่ป่าต้นน้ำที่สำคัญของทะเลสาบสงขลา ส่วนใหญ่อยู่ในแนวเทือกเขา 2 เทือกเขาที่สำคัญคือ แนวเทือกเขาบรรทัด กับแนวเขาเดี่ยวๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาสันกาลาศรี ซึ่งทั้งสองเทือกเขามีพื้นที่เป็นป่าดิบชื้น พื้นที่ภูเขาส่วนใหญ่จัดเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าหรืออุทยานแห่งชาติ ถัดจาก

พื้นที่ป่าต้นน้ำเป็นบริเวณชายเขาและที่ราบลุ่มซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของ “คนลุ่มน้ำ” และทำการเกษตร มีลำคลองหลายสายไหลผ่านลงสู่ทะเลสาบสงขลา บริเวณโดยรอบทะเลสาบสงขลามีทั้งแหล่งชุมชน ทั้งชุมชนชนบทและชุมชนเมือง พื้นที่พรุ พื้นที่การเกษตร พื้นที่อุตสาหกรรมและป่าชายเลน

ทะเลสาบสงขลาเป็นที่รับน้ำจากต้นน้ำ แม่น้ำ และลำคลองต่างๆ แล้วไหลไปออกทะเลอ่าวไทย สภาพทางกายภาพของทะเลสาบซึ่งครอบคลุมพื้นที่จำนวนมากและเชื่อมต่อกับทะเลนี้ ทำให้มีความแตกต่างกันในแต่ละบริเวณ โดยเฉพาะสภาพที่มีลักษณะเป็น “ทะเลสาบ” จึงสามารถแบ่งออกได้ เป็น 4 ตอนใหญ่ๆ คือ (คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2554)

1. ทะเลน้อยเป็นส่วนที่เล็กที่สุดและอยู่ทางตอนบนสุดของทะเลสาบ มีพื้นที่ประมาณ 28 ตารางกิโลเมตร ความลึกเฉลี่ยประมาณ 1.5 เมตร เป็นทะเลสาบน้ำจืดที่แยกส่วนค่อนข้างชัดเจนกับทะเลสาบส่วนอื่นๆ โดยมีคลองนางเรียม คลองบ้านกลาง และคลองยวนเชื่อมต่อระหว่างทะเลน้อยกับทะเลหลวง

2. ทะเลหลวง (ทะเลสาบตอนบน) เป็นส่วนที่อยู่ถัดจากทะเลน้อยลงมาจนถึงเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์เป็นห้วงน้ำที่กว้างใหญ่ที่สุด มีพื้นที่ 458.80 ตารางกิโลเมตร ความลึกเฉลี่ยประมาณ 2 เมตร น้ำในบริเวณนี้ปกติเป็นน้ำจืด แต่ในบางปีที่มีการรุกตัวของน้ำเค็มค่อนข้างสูงในช่วงฤดูแล้งทำให้ระดับความเค็มของน้ำสูงได้

3. ทะเลสาบ (ทะเลสาบสงขลาตอนกลาง) อยู่ถัดจากทะเลหลวงลงมา ตั้งแต่บริเวณแนวเกาะใหญ่ทางใต้ไปบรรจบกับเขตอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุงทางด้านตะวันตก และตั้งแต่อำเภอสิงหนคร จนถึงบริเวณปากอ่าว อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลาทางด้านตะวันออก มีพื้นที่ 377.2 ตารางกิโลเมตร ความลึกเฉลี่ยประมาณ 2 เมตร เป็นส่วนของทะเลสาบที่มีเกาะอยู่หลายเกาะ เช่น เกาะสี่ เกาะห้า ฯลฯ พื้นที่ส่วนนี้มีการผสมผสานของน้ำเค็มและน้ำจืดและน้ำกร่อยผันแปรตามฤดูกาล

4. ทะเลสาบสงขลา (ทะเลสาบสงขลาตอนล่าง) เป็นส่วนของทะเลสาบคอนนอกสุดที่เชื่อมต่อกับอ่าวไทย มีพื้นที่ 182 ตารางกิโลเมตร ความลึกเฉลี่ยประมาณ 1.5 เมตร ยกเว้นบริเวณช่องแคบที่ติดต่อกับทะเลอ่าวไทย ซึ่งเป็นช่องเดินเรือมีความลึกประมาณ 12-14 เมตร ทะเลสาบส่วนนี้เป็นบริเวณที่เป็นน้ำเค็มเสียส่วนใหญ่ แต่บางช่วงในฤดูฝนจะเป็นน้ำกร่อยและได้รับผลจากน้ำขึ้น-น้ำลงอย่างมาก

ทะเลสาบสงขลามีอาณาบริเวณครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ ทัทลุง (ทั้งจังหวัด) สงขลา (12 อำเภอ) และนครศรีธรรมราช (2 อำเภอ) ทิศเหนือติดกับอำเภอปากพะนัง อำเภอเชียรใหญ่ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ทิศใต้ติดต่อกับประเทศมาเลเซีย ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอจะนะ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา และอ่าวไทย ทิศตะวันตกติดต่อกับเทือกเขาบรรทัด พื้นที่มีขนาด 8,729 ตารางกิโลเมตร (แผ่นดิน 7,687 ตารางกิโลเมตร และพื้นที่ทะเลสาบ 1,042 ตารางกิโลเมตร) สภาพภูมิอากาศในอาณาบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ จึงแบ่งฤดูได้เป็น 2 ฤดู คือ ฤดูร้อน และฤดูฝน ฤดูร้อนเกิดในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนกรกฎาคม ฤดูฝนเป็นช่วงของเดือนกรกฎาคมถึงเดือนมกราคม จำนวนประชากรมีประมาณ 1.6 ล้านคน ประชากรที่อยู่ในบริเวณรอบทะเลสาบสงขลาประกอบอาชีพทำนา ทำสวนยางพารา ทำสวนผลไม้ และทำประมง (คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2554)

ปัจจุบันทะเลสาบสงขลาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมโทรมลง เนื่องจากการกระทำของมนุษย์ และธรรมชาติ เช่น การใช้เครื่องมือและวิธีการฝ่าฝืนกฎหมาย การใช้อวนล้อม อวนตาถี่ ใช้อาเบือเมา ระเบิด การปล่อยน้ำเสีย สารเคมีที่มีพิษลงสู่แม่น้ำ น้ำทิ้งจากชุมชนต่าง ๆ และจากธรรมชาติ การรุกตัวของน้ำเค็มในบางฤดู การเกิดวัชพืชน้ำหลายชนิดเป็นจำนวนมาก สาเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำถูกทำลายลดปริมาณลง การเปลี่ยนแปลงและลดลงของทรัพยากร

ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนชาวประมงรอบทะเลสาบ ปรากฏการณ์สภาวะความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงและสภาพแวดล้อมดังกล่าว สาเหตุส่วนใหญ่ล้วนมาจากนโยบายการพัฒนาของรัฐที่ต้องการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยไม่สนใจข้อเสนอแนะของคนในชุมชนและเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลง และต้องออกไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่ดำเนินการภายใต้แนวคิดขององค์กรต่างประเทศ ได้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินกิจการต่างๆ ภายในประเทศไทย เพราะประเทศไทยได้รับเอาแนวคิดเหล่านี้เข้ามาสอดแทรกอยู่ภายใต้การบริหารจัดการประเทศ จึงส่งผลให้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมต้องตกอยู่ภายใต้กรอบที่ถูกกำหนดขึ้นจากภายนอก ดังจะเห็นได้จากเศรษฐกิจสังคม และการเมืองไทย ได้ถูกกำกับขึ้นนำ และครอบงำตั้งแต่ประเทศไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก ซึ่งเขียนขึ้นภายใต้การขึ้นนำของเจ้าหน้าที่ธนาคารโลก (World Bank) จึงทำให้นวนคิดแบบตะวันตกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของฐานคิดในการพัฒนาประเทศ

การพัฒนาในช่วงดังกล่าวจึงเป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการผลิตเพื่อการส่งออก ยังผลให้ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศถูกใช้อย่างไม่จำกัด และเป็นไปอย่างฟุ่มเฟือยทั้งนี้ก็เพื่อตอบสนองเป้าหมายที่ถูกกำหนดไว้ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ขณะที่ภาคธุรกิจได้เจริญเติบโตขึ้นเรื่อยๆ จนถึงขั้นที่ได้ชื่อว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่ส่งออกดีอันดับต้นๆ แต่เมื่อทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลง ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติเข้ามาแทนที่ ผู้คนในสังคมก็ถูกหล่อหลอมจิตใจให้หลงใหลในวัตถุ อยู่ในวังวนของกระแสบริโภคนิยม การแข่งขันแย่งชิงในทุกๆ ด้าน ทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้ในสิ่งที่ต้องการหรือให้ได้มาซึ่งกำไรสูงสุดอยู่ตลอดเวลา แต่กลับละเลยประเพณีอันดีงาม รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมได้ถูกสืบล้มเลิกไปในคนรุ่นหลัง (ศุภยวีจัยและพัฒนาประมงทะเลอ่าวไทยตอนล่าง 2547)

นอกจากนั้นยังพบปัญหาและสถานการณ์ที่น่าสนใจในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จากการศึกษาขององค์กรท้องถิ่นในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา รวมทั้งทิศทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีประเด็นที่น่าสนใจโดยแบ่งปัญหาเป็น 4 เขตที่ส่งผลกระทบต่อทะเลสาบสงขลา ดังนี้คือ (1) ปัญหาเขตภูเขา ได้แก่ การประกาศเขตอนุรักษ์และอุทยานทับที่ทำกินของชาวบ้าน การระเบิดหิน การคูตทรายในแม่น้ำลำคลอง ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ปัญหาเหล่านี้มีผลกระทบต่อทะเลสาบ (2) ปัญหาเขตเมือง เป็นปัญหาน้ำเสียเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมน้ำกุ้ง บ้านเรือน และชุมชนเมืองปัญหาขยะในเมืองอันนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างคนเมืองกับชนบท ปัญหาจราจร มลพิษ (3) ปัญหาของชุมชน เป็นปัญหาในเรื่องปัญหายาเสพติด โรคเอดส์ ผลกระทบจากโครงการพัฒนาชายฝั่งภาคใต้ให้เป็นเมืองอุตสาหกรรมใหม่ พื้นที่แลนด์บริดจ์ และการสร้างโรงงานกลั่นน้ำมันขนาดใหญ่ที่ระโนด (4) ปัญหาทะเลสาบ เป็นปัญหาเกี่ยวกับอวนรุน และนากุ้งรอบทะเลสาบ (กลุ่มแลใต้ โครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้ โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก 2539)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น ไม่ว่าจะเกิดปัญหาในเขตภูเขา เมือง ชุมชน หรือในทะเลสาบสงขลาเอง ล้วนก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวประมงรอบ ๆ ทะเลสาบอย่างกว้างขวาง การแย่งชิงเก็บเกี่ยวเอาทรัพยากรประมง กลายเป็นปัญหาสำคัญที่ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น มีการทำการประมงที่ผิดกฎหมาย ทำลายลูกพันธุ์สัตว์น้ำ ตัดวงจรชีวิตของสัตว์น้ำ ได้แก่ โพงพาง ไซนัง น้บร้อย น้บพัน ประกอบกับสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมเป็นผลมาจากน้ำทิ้งจากชุมชน โรงงานอุตสาหกรรม การเกษตรและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำลงสู่ทะเลสาบ ปัจจัยดังกล่าวเป็นสาเหตุทำให้สภาวะทรัพยากรประมง และสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลงอย่างต่อเนื่อง (ชลาทัศน์ 2554) ส่งผลกระทบต่อทางสังคมโดยตรงต่อชาวประมงที่ยังชีพด้วยการประมงเป็นหลัก บ้างก็ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานเปลี่ยนวิถีชีวิตไปสู่อาชีพอื่นที่ห่างไกลจาก

ครอบครัว เช่น ผู้ชายออกไปทำงานรับเหมาก่อสร้าง รับจ้างทั่วไป และ ขับรถสองแถว ส่วนผู้หญิงออกไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม แต่ก็ยังมีชาวประมงอีกไม่น้อยที่ยึดอาชีพและมีวิถีชีวิตแบบเดิม ๆ เพราะคิดว่าอาชีพที่ทำนี้เป็นสิ่งที่สืบทอดปฏิบัติกันมาหลายชั่วอายุคนจะดีจะร้ายอย่างไรก็ยังภูมิใจในอาชีพที่ทำ ส่วนลูกหลานที่เป็นคนรุ่นใหม่ก็จะเข้าสู่ กระแสบริโภคนิยมที่ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่กับวิถีชาวประมงที่เรียบง่ายได้ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาทางสังคมภายในชุมชนพ่วงตามมาอีกมากมาย (จำนง กิราวดี 2548)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทะเลสาบสงขลากับวิถีชุมชน

จากผลการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทะเลสาบสงขลาที่ผ่านมา มีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ทะเลสาบสงขลาเป็นจำนวนมาก ในช่วงปี 2530-2539 มีงานวิจัยเกี่ยวกับทะเลสาบสงขลา 74 รายการ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทะเลสาบสงขลา เช่น การติดตามตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (สำนักวิจัย และพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2533) การทดลองเลี้ยงสาหร่ายผมนาง *Gracilaria fisheri* บริเวณทะเลสาบสงขลาตอนนอกในงานศึกษาของ คณิต ไชยาคำ และคุสิต ต้นวิไลย (2535) วิเคราะห์ลักษณะฝนในเขตกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในงานศึกษาของประมาณ เทพสงเคราะห์ (2534) การวางแผนพัฒนาและจัดการคุณภาพน้ำทะเลสาบสงขลาในงานศึกษาของณรงค์ ณ เชียงใหม่ (2530) ปริมาณโลหะหนักในน้ำและตะกอนดินในทะเลสาบสงขลาตอนนอกในงานของภาสกร ถมพลกรัง และคณิต ไชยาคำ (2539) และรายงานการศึกษาการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาตอนกลางในงานศึกษาของเริงชัย ต้นสกุล (2538) ซึ่งเป็นงานวิจัยในสาขาวิทยาศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ ซึ่งต้องอาศัยข้อมูลเชิงทดลอง และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์มาใช้ใน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แต่ก็มีบางส่วนที่ศึกษาทางสังคมวิทยา โดยศึกษาในเรื่องความรู้ ทัศนคติ การปรับตัว การเปลี่ยนแปลง การแลกเปลี่ยนรูปแบบผลผลิต และการอนุรักษ์ของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา เช่น การปรับตัวของประชากรชนบทบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตในงานศึกษาของรพีพรรณ สุวรรณณัฐโชติ และสมพร เพ็ญจันทร์ (2537) ความรู้ ทัศนคติและแนวปฏิบัติของชาวประมงต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา กรณีศึกษาชาวประมงขนาดเล็ก ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลาในงานศึกษาของเฉลิมศรี อรรถจนกุล (2538) กรณีการไล่ที่ประกอบอาชีพของชาวประมงในทะเลสาบสงขลา (หน่วยประสานงานภาคใต้ จ.สงขลา สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน 2532)

ส่วนในช่วงปี พ.ศ. 2540 จนถึงปัจจุบัน พบว่ามีจำนวน 117 รายการ และยังคงมีนักวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทะเลสาบสงขลา ทางด้านวิทยาศาสตร์และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ ซึ่งใช้วิธีวิทยาในเชิงทดลอง และเป็นลักษณะการวิจัยเชิงสำรวจ เช่น อัตราการสะสมตัวของตะกอนบริเวณทะเลสาบสงขลาโดยการวัดไอโซโทปรังสีซีเซียม-137 ในงานศึกษาของเทิดทูน ดำรงฤทธามานิตย์ (2548) สารป้องกันกำจัดศัตรูพืชและสัตว์กลุ่มออร์กาโนคลอรีนในทะเลสาบสงขลาในงานศึกษาของนิคม ละอองศิริวงศ์ และอดิพันธ์ หมดหมาง (2542) สังคมสัตว์หน้าดินบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนนอกในงานศึกษาของนิคม ละอองศิริวงศ์ (2544) สภาวะการประมงกุ้งทะเลที่มีค่าทางเศรษฐกิจของทะเลสาบสงขลาในงานศึกษาของอังสุณีย์ ชุมพรารณ และจุฬารณีย์ รัตน์ไชย (2544) การจัดระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการจัดการคุณภาพน้ำบริเวณทะเลสาบสงขลา ตอนล่างในงานศึกษาของตฤพล ตันนโยภาส และคณะ 2544) และฟาร์มทะเลในทะเลสาบสงขลาการฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำโดยชุมชน (สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง 2546)

ในช่วงปี 2540 เป็นต้นมามีนักวิจัยทางสังคมวิทยาจำนวนไม่น้อยที่พยายามหันมาศึกษา ชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาในทางสังคมวิทยากันมากขึ้น เช่น การแลกเปลี่ยน ผลผลิต และการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาโดยชุมชน เช่น ภูมิปัญญาชาวบ้านแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตะลึงในงานศึกษาของเกษม ขนบแก้ว (2540) การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก : กรณีศึกษาชุมชนแหลมโพธิ์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาในงานศึกษาของสุณีย์ บุญกำเนิด (2541) พลวัตการปรับตัวของสังคมปักษ์ใต้ : บทสำรวจเบื้องต้นต่อสภาพการวิจัยลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในงานศึกษาของศุภิมา นฤมล วงศ์สุภาพ (2543) ธรรมนูญเพื่อทะเลสาบสงขลาในงานศึกษาของคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (2541) วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาในงานศึกษาของวิมล คำศรี และไพรินทร์ รุยแก้ว (2544) คนพื้นทะเลสาบ : เรื่องราวของกลุ่มชาวประมงรอบทะเลสาบสงขลากับความพยายามที่จะกอบกู้ พื้นฟูทะเลสาบให้อุดมสมบูรณ์คู่บ้านคู่เมืองเลี้ยงปากเลี้ยงท้องสืบทอดจากบรรพบุรุษสู่รุ่นลูกหลานของเขาต่อไปในอนาคตในงานศึกษาของ นฤทธิ ดวงสุวรรณ (2545ก) การแลกเปลี่ยนและการค้าข้าวบริเวณชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาในงานศึกษาของชวลิต อังวิทยาธร (2545) พัฒนาการของพุทธศาสนาบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาในงานศึกษาของชัยวุฒิ พิชะกุล ดุสิต รักษ์ทอง และสิริพร พงศ์พิพัฒน์พันธุ์ (2546) พัฒนาการการใช้ทรัพยากรในทะเลสาบสงขลา ศึกษากรณีชุมชนประมงพื้นบ้านในงานศึกษาของเลิศชาย สิริชัย และนฤทธิ ดวงสุวรรณ (2546) ความขัดแย้งของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในงานศึกษาของวิชัย กาญจนสุวรรณ และดุสิตา แก้วสมบูรณ์ (2546) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กับการพัฒนาท้องถิ่นรอบทะเลสาบสงขลาในงานศึกษาของสมชาย เลี้ยงพรพรรณ (2547)

จากการสำรวจงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นพบว่า มีนักวิจัยสนใจศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทะเลสาบสงขลาเป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สถาบันราชภัฏในภาคใต้ หน่วยงานทางการศึกษา โรงเรียน และองค์กรพัฒนาเอกชน เนื้อหาในงานวิจัยจะเน้นทางด้านวิทยาศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ประยุกต์เป็นส่วนมาก แต่ในช่วงทศวรรษ 2540 ที่ผ่านมานักวิจัยทางสังคมวิทยาได้หันมาศึกษาวิถีชุมชนในทะเลสาบสงขลาเพิ่มมากขึ้น เนื้อหาหลากหลายและซับซ้อนขึ้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิกฤตการณ์ทรัพยากรประมง วัฒนธรรมข้าว การแลกเปลี่ยนผลผลิตชุมชน ความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ทรัพยากร การปรับตัว การฟื้นฟูทรัพยากรประมงทะเลสาบสงขลา ทั้งนี้เป็นเพราะกระแสการวิจัยได้หันมาให้ความสนใจกับพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อสิ่งแวดล้อม และในบริบทของการพัฒนาประเทศในภาวะความทันสมัย ทำให้มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในประมงพาณิชย์ เป็นผลให้เกิดวิกฤติทรัพยากรประมง ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวประมงพื้นบ้านในทะเลสาบสงขลา จนทำให้เกิดกระแสเรียกร้องต่อรัฐบาล โดยการรวมตัวของกลุ่มสมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลา เพื่อฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา อีกทั้งแหล่งทุนที่ให้การสนับสนุนได้กำหนดยุทธศาสตร์ในด้านการบริหาร จัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนยุทธศาสตร์การรองรับการเปลี่ยนแปลงและพลวัตโลก ยุทธศาสตร์การจัดความยากจน เป็นผลให้มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์กำหนดยุทธศาสตร์หลักหนึ่งในนั้นคือ ทะเลสาบสงขลา

แต่งงานวิจัยส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ส่วนงานวิจัยที่ใกล้เคียงกับงานศึกษาเรื่องนี้ ได้แก่ งานวิจัยของเชษฐา มุหะหมัด (2554) ได้ศึกษาเรื่องการปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพของชาวประมงมุสลิมขนาดเล็กในภาวะขาดแคลนทรัพยากร โดยศึกษาบริเวณชุมชนชายทะเล ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในชุมชนชายทะเล คริวเรือนขาวประมงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต การบริโภคและค่านิยมในการดำเนินชีวิต โดยมีความต้องการทางวัตถุดิบมากขึ้น การเติบโตในภาคอุตสาหกรรมทำให้ระบบการผลิตในภาคประมงเปลี่ยนไปจากการผลิตแบบยังชีพ สู่การผลิตแบบตลาด โดยที่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนเป็นอย่างมาก และได้รุกคืบเข้าสู่วิถีชีวิตเกือบทุกด้าน จนทำให้ชีวิตแบบดั้งเดิมที่เคยมีต้องปฏิสัมพันธ์กับตลาดมากขึ้น ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงทำให้วิถีชีวิตของชาวประมงในชุมชนชายทะเล ต้องปรับตัวและปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพ มีการปรับเปลี่ยนการใช้เครื่องมือประมงที่ทันสมัยและจับสัตว์น้ำให้ได้มากขึ้น

สำหรับงานศึกษาของเก็ดถวา บุญปรากร วันชัย ธรรมสังการ และชูชาติ ผลบัณฑิต (2555) ศึกษาถึงสิทธิการเข้าถึงทรัพยากรประมงของชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลาโดยผลการวิจัยพบว่า มีการเข้าถึงทรัพยากรประมงได้หลากหลาย ได้แก่ สิทธิการเข้าถึงโดยเทคโนโลยี และทุนซึ่งหากใครมีเทคโนโลยีหรือมีทุนสูงก็จะยิ่งมีความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรประมงได้มากกว่าคนอื่น การเข้าถึงโดยอาศัยกลไกตลาดโดยตลาดกำหนดราคาปลา การทำประมงและการซื้อขายสัตว์น้ำผ่านพ่อค้าคนกลางเจ้าของแพปลา การเข้าถึงทรัพยากรประมงโดยอาศัยแรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานในครัวเรือนญาติพี่น้อง และคนในชุมชนที่ช่วยในการเก็บเกี่ยวผลผลิต การซ่อมแห อวน การเข้าถึงโดยอาศัยความรู้และภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่ชาวประมงสั่งสมองค์ความรู้และประสบการณ์อันยาวนานถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นในวิถีการทำประมง การเข้าถึงทรัพยากรประมงโดยความสัมพันธ์เชิงอำนาจพบว่า อำนาจอาจอยู่ในรูปแบบที่หลากหลายการจัดการฟาร์มทะเลเป็นการเข้าถึงโดยชุมชนที่จะต่อรองกับอำนาจรัฐ การเข้าถึงทรัพยากรด้วยอัตลักษณ์ทางสังคมพบว่า กลุ่มชาวประมงต่างร่วมสร้างอัตลักษณ์และนิยามความหมายที่แตกต่างหลากหลายในการเข้าถึงทรัพยากร

ประมง โดยร่วมนิยามความหมายทรัพยากรประมงให้เป็นพื้นที่ของการอนุรักษ์ การอ้างสิทธิหน้าบ้าน หลังบ้าน ซึ่งชาวประมงมองว่าการจับจองวางเครื่องมือประมงถือเป็นสิทธิอันชอบธรรมสามารถซื้อขายสิทธิได้

ส่วนงานศึกษาในช่วงที่ใกล้เคียงกันของเก็ดถวา บุญปราการ วันชัย ธรรมสังการ อภิรักษ์ จันทวงศ์ เอมอร เจียรมาศ เจตน์สถุขภูมิ สังข์พันธ์ และปิยะ จอมทอง (2555) ได้ศึกษาถึงการก่อตั้งธนาคารปลา กับการเสริมอำนาจขององค์กรชุมชนชาวประมงเพื่อพัฒนากลุ่มการเลี้ยงปลาในกระชังในทะเลสาบสงขลาพบว่า ปัจจัยที่เอื้อต่อการก่อตั้งกลุ่มธนาคารปลาคือเจตคติ และแนวคิดในการรวมกลุ่ม การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน สำนึกในการเป็นเจ้าของร่วมกัน และการบริหารจัดการกลุ่มที่ดี ส่วนกลไกในการผลักดันการก่อตั้งธนาคารปลาคือ กลุ่มผู้นำ แกนนำ เจ้าหน้าที่รัฐ มีส่วนในการร่วมผลักดัน และกำหนดกติการ่วมกัน โดยใช้วิธีการรวมกลุ่มแบบสหกรณ์คือให้สมาชิกถือหุ้น ส่วนการขยายเครือข่ายของกลุ่มผู้เลี้ยงปลาในกระชัง ใช้วิธีการขยายผลธนาคารปลากลุ่มแรกให้แยกเป็นหลายกลุ่มเพื่อป้องกันความเสี่ยง และจัดกิจกรรมกลุ่มธนาคารปลาในหมู่บ้านเพื่อให้หมู่บ้านอื่นมาร่วมงาน จัดให้มีการศึกษาดูงานกลุ่มธนาคารปู ธนาคารกั้งพื้นที่อื่น สำหรับวิธีการในการส่งเสริมศักยภาพขององค์กรชุมชนในรูปธนาคารปลาของกลุ่มผู้เลี้ยงปลาในกระชัง คือการมีส่วนร่วมของคนส่วนใหญ่ในชุมชน การบริหารจัดการกลุ่มอย่างเป็นระบบ โปร่งใส ตรวจสอบได้ ความน่าเชื่อถือของผู้นำ จัดเวทีประชุมสม่ำเสมอ แสวงหาตลาดที่ยุติธรรมและต่อรองกับกลไกตลาดได้ก็จะเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มธนาคารปลา

ส่วนในงานศึกษาของสโรชา เดวี โดโรราจู (Doorairajoo 2002) ได้ศึกษาถึงการปรับตัวของชุมชนประมงมลายูมุสลิมบ้านบางตา วา อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี พบว่า การปรับตัวต่อการดำรงชีวิตภายใต้ภาวะวิกฤตคือ (1) การเผชิญหน้ากับเจ้าของอวนรุน อวนลาก และเจ้าของฟาร์มกุ้ง การปรับตัวภายใต้ทรัพยากรประมงที่เสื่อมโทรม ซึ่งมีสาเหตุมาจากการทำประมงด้วยเครื่องมือที่ทันสมัย เช่น อวนรุน

อวนลาก และจากการทำฟาร์มกุ้ง (2) การเผชิญหน้าระหว่างชาวประมงพื้นบ้านที่เป็นมุสลิมกับเจ้าของเรืออวนรุน อวนลาก และเจ้าของฟาร์มกุ้งที่เป็นคนไทยพุทธและคนไทยเชื้อสายจีน และ(3) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากผลพวงของเหตุการณ์ในอดีต ตั้งแต่การก่อกบฏเพื่อที่จะแบ่งแยกดินแดนจากรัฐไทย ในขณะเดียวกันใคร่ไร้อาจได้ชี้ให้เห็นถึงการปรับตัวเนื่องจากขาดแคลนทรัพยากร จึงทำให้ชาวประมงมุสลิมส่วนใหญ่ไปประกอบอาชีพอื่นที่หลากหลายเพื่อความอยู่รอด เช่น การเป็นแรงงานที่ประเทศมาเลเซีย การที่ภรรยาต้องรับภาระในการขายปลาในตลาด ในขณะที่ลูกสาวนั้นไปเป็นแรงงานในการช่อมวน ยุทธวิธีเหล่านี้ทำให้ครอบครัวชาวประมง สามารถที่จะเอาตัวรอดในสถานการณ์ที่ทรัพยากรนั้นร่อยหรอ

งานศึกษาของพรพันธุ์ เขมคุณาศัย (2549) ได้ศึกษาวิถีชีวิตของชาวประมง พบว่าชาวประมงบ้านเฉงอะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเข้าถึงทรัพยากรตามการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ทำให้ชาวประมงบ้านเฉงอะปรับตัวจากชุมชนพื้นบ้านไปสู่ประมงพาณิชย์และเป็นเจ้าของฟาร์มหอยรายย่อยในทะเล โดยมีการต่อรองทั้งในปัจเจกและแบบกลุ่ม รวมถึงการรุกทะเลไปเรื่อยๆ โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติและกฎหมายของรัฐเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงทรัพยากรภายใต้ผลประโยชน์ของปัจเจก ซึ่งต่างจากชาวประมงบ้านดาโต๊ะที่ใช้ระบบความเชื่อในศาสนาอิสลามเป็นฐานในการให้ความหมายของพื้นที่และรูปแบบการเข้าถึงทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม ในขณะเดียวกันชาวประมงบ้านดาโต๊ะแทบที่จะไม่เปลี่ยนแปลงจากการใช้ประโยชน์จากอ่าวปัตตานีและไม่ได้ปรับตัวตามนโยบายของรัฐ โดยยังคงความสัมพันธ์กับสภาพธรรมชาติและเข้าถึงทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่การค้ารังซีฟ และในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมา ส่งผลให้ชาวประมงในอ่าวปัตตานีมีการเปลี่ยนแปลง 3 ด้านคือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างของความสัมพันธ์ การเปลี่ยนแปลงทางด้านความเชื่อและค่านิยม โดยพบว่าการปรับตัวของชุมชนตาม

นโยบายของรัฐ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี ในการทำประมงซึ่งสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจทำให้ฐานะของคนในชุมชนที่ต่างกันนำไปสู่การปรับตัวที่แตกต่างกัน ในระบบความสัมพันธ์ยังมีความซับซ้อนมากขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน

สำหรับงานวิจัยของระวีวรรณ ชุ่มพฤกษ์ (2540 อ้างถึงใน เชษฐา มุทะหมัด 2554) สอดคล้องกับงานศึกษาของชลิตา บัณฑุงศ์ (2544) โดยศึกษาถึงการปรับตัวภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ชาวประมงพื้นบ้านฝั่งอันดามันกับรัฐ พบว่าในขณะที่ชาวประมงพื้นบ้านมีระบบจารีตในการจัดการทรัพยากร แต่ในขณะเดียวกันการทำประมงของชุมชนประมงยังต้องตกอยู่ภายใต้ระบบการจัดการทรัพยากรประมงของรัฐซึ่งเน้นการพัฒนาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมการขยายตัวของประมงพาณิชย์และอุตสาหกรรมประมงทั้งในระดับประเทศและระดับพื้นที่ ความไม่สอดคล้องกันนี้มีผลต่อลักษณะและการปรับตัวต่อการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งทะเลอันดามันเป็นอย่างมากจะเห็นได้จากปัญหาสามประการคือ (1) ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวประมงพื้นบ้านกับประมงพาณิชย์ (2) ปัญหาการขาดอำนาจในการต่อรองทั้งในด้านเศรษฐกิจและการจัดการทรัพยากร และ (3) หน่วยงานรัฐไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายให้เกิดผลสูงสุดแก่ชาวประมงพื้นบ้านได้

ข้อค้นพบที่น่าสนใจพบได้ในงานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งของวัฒนา สุภักดิ์ศีล (2541) ทำการศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนประมงรอบอ่าวปัตตานี พร้อมทั้งได้วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงปัญหาและการปรับตัวต่อการดำรงชีพของชาวประมงขนาดเล็ก โดยการเปลี่ยนแปลงจากการประมงแบบยังชีพไปสู่การประมงเพื่อขาย การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีและความเข้มข้นของการจับสัตว์น้ำ รวมถึงวิกฤติด้านทรัพยากรและปัญหาที่เกิดขึ้นในวิถีการผลิต การจัดการทรัพยากรโดยชุมชนภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงสะท้อนให้เห็นว่า

ชาวบ้าน และชุมชนไม่ได้ยอมจำนนต่อแรงกดดันด้านเศรษฐกิจและวิกฤติด้านทรัพยากรที่เกิดขึ้น แต่ได้พยายามพัฒนาวิธีการและแนวทางที่หลากหลายทั้งในระดับบุคคลและกลุ่มเพื่อเผชิญหน้า และปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ และการทำงานที่หลากหลายขึ้นเพื่อสร้างยุทธศาสตร์การอยู่รอดต่างๆ (survival strategies) อันสะท้อนถึงลักษณะพลวัตของชุมชนประมงชายฝั่งที่เหวหันต่อเหตุการณ์ โอกาส และช่องทางใหม่ๆ ในการปรับตัว ในขณะที่ถูกจำกัดโดยนโยบายของรัฐ โครงสร้างทางอำนาจ การแข่งขัน และระบบตลาดที่ไม่เป็นธรรมต่อชาวประมงเหล่านี้ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการช่วยระคับระคองให้อาชีพการจับสัตว์น้ำชายฝั่งดำรงอยู่ต่อไปได้ในสถานการณ์ที่จำกัด ขณะเดียวกันก็ช่วยอธิบายถึงความซับซ้อนของชุมชนและเป็นที่น่าสังเกตว่า ในขณะที่มีการขยายตัวของภาคประมงพาณิชย์ที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่ออาชีพและการจับสัตว์น้ำของชาวประมงพื้นบ้าน แต่ชาวมุสลิมก็ไม่ได้ถูกกีดกันจากตลาดแรงงานในภาคธุรกิจชาวประมงสามารถที่จะปรับตัวเข้าสู่ภาคแรงงานซึ่งถือเป็นแหล่งรายได้อีกทางหนึ่งสำหรับการดำรงชีพและความเป็นอยู่ของชาวมุสลิมในชุมชนรอบๆ อ่าวปัตตานี

แต่อย่างไรก็ตามยังไม่มีงานวิจัยที่ให้คำตอบในเรื่องที่เกี่ยวกับรูปแบบการดำรงชีวิตของชาวประมงและครอบครัวที่อาศัยอยู่โดยรอบทะเลสาบสงขลาซึ่งได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศ และของโลกซึ่งเชื่อมโยงถึงกัน อีกทั้งยังไม่มีการศึกษาอย่างลุ่มลึกถึงกลยุทธ์ในการต่อสู้ต่อรองของชาวประมงพื้นบ้าน และครอบครัวที่ต้องปะทะปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม อัตลักษณ์ และการดำเนินชีวิตทางสังคมของชาวประมงพื้นบ้าน และครอบครัว ดังนั้นในงานวิจัยนี้จึงเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยได้พยายามทำความเข้าใจถึงปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน และการต่อสู้ต่อรองของชาวประมงพื้นบ้านท่ามกลางวิกฤติสิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และ

วัฒนธรรม ตลอดจนค้นหาข้อจำกัดและเสนอทางเลือกในการพัฒนา
 ประมงพื้นบ้านในทะเลสาบสงขลา

แนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน

ในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมาชีวิตประจำวัน (everyday life) ได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายในแวดวงการศึกษาวัฒนธรรม ทั้งในแง่ที่เป็น
 วัตถุของการวิเคราะห์ บริบทของการวิเคราะห์ และเป็นเครื่องมือของ
 การวิเคราะห์

กระแสความสนใจชีวิตประจำวันในช่วงตั้งแต่ปี 1990 เริ่มมา
 จากปัจจัยหลายอย่าง ส่วนหนึ่งคือ จากความต้องการที่จะหันเหจาก
 ข้อจำกัดของการวิเคราะห์ที่มองปรากฏการณ์ทางสังคมในแง่ตัวบท
 สัญญะ (sign) และภาพแทน (representation) ตามแนวทางของ
 โครงสร้างนิยม โดยกลับมาให้ความสำคัญกับประสบการณ์จริง
 ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะบริบท และความรู้ที่ได้มาจากสัญชาตญาณ
 นอกจากนั้นการที่ชีวิตประจำวันได้รับความสำคัญในแง่หนึ่งก็สัมพันธ์อยู่
 กับสิ่งละอันพันละน้อย เรื่องราวเล็ก ๆ ของคนเล็ก ๆ และวิถีคิดที่ว่าเวที
 ของการต่อสู้ไม่ได้จำกัดอยู่แต่การเล่าเรื่องใหญ่ ๆ อย่างการเมือง
 เศรษฐกิจ สังคม หรือเรื่องราวที่ถือกันว่ายิ่งใหญ่ สลักสำคัญเท่านั้น

ชีวิตประจำวันในฐานะที่เป็นประเด็นที่นำมาวิเคราะห์จะให้
 ให้ความสำคัญกับการเมืองจุลภาค (micro-politic) และขบวนการ
 เคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (new social movements)
 ชีวิตประจำวันในมุมมองของวัฒนธรรมศึกษาจึงผูกโยงอยู่กับความ
 เป็นอื่น เช่น กลุ่มชายขอบ กลุ่มที่อ่อนแอ กลุ่มที่ถูกกดขี่ และปฏิกิริยา
 ต่อต้านแข็งขัน เป็นการใช้นวัตกรรมเกี่ยวกับชีวิตประจำวันในการวิเคราะห์
 กลุ่มที่เป็นอื่นในทางสังคมวัฒนธรรม

ในด้านหนึ่งชีวิตประจำวันได้รับความสนใจเพื่อที่จะเน้นถึง
 ความสำคัญของความรู้สึกและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลที่มีส่วน

กำหนดความเป็นไปได้ในสังคม ไม่ใช่เรื่องการครอบงำกำหนดจากโครงสร้างแต่เพียงอย่างเดียว ชีวิตประจำวันในความหมายนี้ปรากฏชัดขึ้นในแวดวงสังคมศาสตร์ ที่ต้องการก้าวพ้นจากแนวคิดโครงสร้างนิยม (structuralism) และปฏิฐานนิยม (positivism) ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองเรื่อยมาจนถึงทศวรรษที่ 1980 ปฏิบัติการดังกล่าวสะท้อนออกมาในแนวทางของกลุ่มที่เรียกว่า “สังคมวิทยาจุลภาค” (micro sociology) ซึ่งเน้นไปที่การหาวิธีอธิบายรายละเอียดของประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน กลุ่มนี้ถือว่าชีวิตประจำวันเป็นส่วนสำคัญที่หล่อหลอมความคิดและพฤติกรรมของคนในสังคม นอกเหนือจากระบบระเบียบที่กำหนดโดยโครงสร้างใหญ่ ความคิดเรื่องชีวิตประจำวันตามแนวทางของสังคมวิทยาจุลภาค ได้อิทธิพลมาจากสำนักปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) ที่ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน เพราะถือว่าเป็นความรู้ที่ไม่ได้ผ่านการตรึงตรองเป็นความรู้ที่เกิดจากความเคยชินจนเป็นนิสัย และมาจากสามัญสำนึกมากกว่าความรู้ที่เป็นศาสตร์ ชีวิตประจำวันในความหมายนี้เป็นหน่วยพื้นฐานของประสบการณ์ทางสังคม และเป็นประสบการณ์ที่ตายตัว (สุธาริน คุณผล 2550 อ้างอิงมาจาก Bovone 1989)

การมองชีวิตประจำวันในอีกความหมายหนึ่งเชื่อมโยงอยู่กับกลุ่มที่เรียกรวมกันอย่างกว้าง ๆ ว่า มาร์กซิสต์ใหม่ที่ครอบงำลึกลงไปในชีวิตประจำวัน นักคิดกลุ่มนี้มองชีวิตประจำวันในฐานะที่เป็นผลผลิตของภาวะทุนนิยมสมัยใหม่ ที่ครอบงำลึกลงไปในชีวิตประจำวัน สังคมบริโภคนิยมทำให้ชีวิตประจำวันถูกครอบงำด้วยความไม่แท้ (in authenticity) ความแปลกแยก (alienation) และความดาษดื่น (banality) กลุ่มนี้ต้องการขยายการมองปัญหาของภาวะสมัยใหม่ ออกไปจากเรื่องของการผลิต และการครอบงำทางอุดมการณ์ให้ครอบคลุมไปถึงการบริโภคนิยมและการดำเนินชีวิตประจำวัน ที่แต่เดิมนักคิดมองว่าไม่สลักสำคัญ แต่ในขณะที่นักคิดจำนวนหนึ่งในกลุ่มนี้ อย่างเช่น สำนักแฟรงเฟิร์ต (Frankfurt School) เห็นว่าชีวิตประจำวันถูกยึดครอง

จนไม่สามารถจะกอบกู้คืนมาได้แล้ว อีกกลุ่มหนึ่งกลับมองว่าถึงแม้ชีวิตประจำวันถูกครอบงำโดยกลไกของสภาวะสมัยใหม่จนไร้ชีวิตชีวาน่าเบื่อ เหลือแต่กากเดนของความเป็นมนุษย์ แต่ชีวิตประจำวันยังเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์และมีศักยภาพที่จะพลิกฟื้นความมีชีวิตชีวาหรือปลุกจิตสำนึกขึ้นมาใหม่ได้ ชีวิตประจำวันในความหมายหลังนี้ปรากฏชัดในงานของมาร์กซิสต์ใหม่อย่าง Agnes Heller ลูกศิษย์คนสำคัญของ Georg Lukacs แห่งสำนักบูดาเปสต์ และองรี เลอแฟบวร์ (Henri Lefebvre) นักคิดชาวฝรั่งเศส (Heller 1970 อ้างถึงใน เก็ดถวา บุญปรากฏ 2551)

โดยทั้งสองคนเห็นตรงกันว่าจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญกับชีวิตประจำวัน เพราะมนุษย์ไม่อาจจะสมบูรณ์ได้ ถ้าชีวิตประจำวันยังถูกครอบงำโดยจิตสำนึกที่ผิดพลาด และเน้นว่าชีวิตประจำวันไม่ใช่ประสบการณ์ที่แน่นอนตายตัว แต่พลิกผันเปลี่ยนแปลงได้ ในด้านหนึ่งก็เป็นส่วนที่ถูกครอบงำจนไร้ชีวิต แต่ขณะเดียวกันก็ยังมีพลังที่แฝงอยู่ที่จะเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่สังคมอุดมคติ (utopia) แต่ Heller ให้ความสำคัญกับการหาวิถีศึกษาชีวิตประจำวันในฐานะที่เป็นประสบการณ์ร่วมของมนุษย์ในสังคมสมัยใหม่ เพื่อที่จะเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และวิธีการที่แต่ละคนทำความเข้าใจสังคมนรอบตัว เพราะ Heller เห็นว่าความคิดที่มุ่งหวังให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคม ไม่อาจจะมีผลได้ ถ้าไม่เข้าใจความรู้สึกของคนตัวเล็ก ๆ

แต่งานของ Lefebvre (1987 อ้างถึงใน เก็ดถวา บุญปรากฏ 2551) ให้ความสำคัญกับการหาจังหวะเวลาและปัจจัยที่จะพลิกให้สภาวะของความตายซากน่าเบื่อหน่ายของชีวิตประจำวันในภาวะสมัยใหม่ กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิวัติเปลี่ยนแปลง Lefebvre เห็นว่าการปฏิวัติจะมีพลังอย่างแท้จริง ถ้าเริ่มมาจากเนื้อในของสังคมที่ถูกร่อน การมองชีวิตประจำวันของ Lefebvre ที่มองว่ามนุษย์ถูกครอบงำจากกลไกบางอย่างที่แทรกซึมเข้าไปแทนที่ความจริงจนไม่

รู้สึกตัว การเปลี่ยนแปลงต้องเกิดขึ้นจากภายใน แต่ต้องมีเงื่อนไขจากปัจจัยภายนอกเข้ามาชี้นำเพื่อที่มนุษย์จะหลุดพ้นจากภาพลวงตา Lefebvre จึงแยกแยะระหว่างชีวิตประจำวันในความหมายของ everyday life, daily life ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่เป็นความจำเป็นพื้นฐานในชีวิตมนุษย์กับความจำเจซ้ำซากที่ Lefebvre ใช้คำว่า everydayness เป็นสิ่งที่เขาเห็นว่ามากับภาวะสมัยใหม่ Lefebvre เห็นพ้องกับการเคลื่อนไหวของนักคิดในสาย surrealists และ situationists ที่มองหาความโดดเด่นในความดาษดื่นของชีวิตประจำวัน เพื่อแสวงหารูโหว่ที่จะทำให้แสงทองส่องอำไพของการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้

แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตประจำวันของ Lefebvre ไม่เป็นที่นิยมมากนักในยุค 1990 เรื่อยมาซึ่งเป็นไปในแนวทางที่สอดคล้องกับกระแสความคิดแบบหลังสมัยใหม่ หลังโครงสร้างนิยมมากกว่า โดยมุ่งตั้งคำถามเกี่ยวกับการแยกแยะว่าอะไรคือความจริง อะไรคือสิ่งลวงตา หรือมาตรวัดตัวอย่างเช่น อะไรคือความแท้ ความไม่แท้ และวิธีคิดแบบที่มีเป้าหมายอยู่ที่สังคมอุดมคติ ในแง่นี้แนวคิดเกี่ยวกับชีวิตประจำวันในงานของนักคิดชาวฝรั่งเศสอีกคนที่ร่วมสมัยกับ Lefebvre คือ Michel de Certeau ดูจะสอดคล้องกับบรรยากาศแห่งยุคสมัย และมีอิทธิพลอย่างสำคัญในการทำให้เรื่องราวในชีวิตประจำวันเป็นประเด็นที่นำมาศึกษาวิเคราะห์อย่างแพร่หลายในการศึกษาวรรณกรรม

de Certeau เสนอแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตประจำวันไว้ในงานสองเล่มคือ practice of everyday life เล่มหนึ่งและเล่มสอง โดยทั้งสองเล่มตีพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสในปี 1980 เป็นผลมาจากโครงการวิจัยของ de Certeau และคณะทำให้กับหน่วยงานของฝรั่งเศส เล่มแรกแปลเป็นภาษาอังกฤษเมื่อปี 1984 ในช่วงที่เขายังมีชีวิตอยู่ และสอดคล้องกับจังหวะที่แนวคิดว่าด้วยชีวิตประจำวันกำลังเป็นที่สนใจในแวดวงวิชาการ

ของแองโกลแซกซอน ในขณะที่เล่มที่ 2 แปลเป็นภาษาอังกฤษในอีก 10 ปีให้หลัง

ความสนใจในชีวิตประจำวันของ de Certeau ได้แรงบันดาลใจจากเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 1968 ในกรุงปารีส และจากกลุ่ม Avant-garde มองว่าการลุกฮือของประชาชนที่เกิดขึ้นและขยายวงกว้างไปด้วยตัวของมันเอง ครั้งนั้นเป็นตัวอย่างที่น่าชื่นชมของการบ่มเพาะจากชีวิตประจำวัน (Highmore 2002 อ้างถึงใน เกิดถวา บุญปรากฏ 2551) de Certeau ต้องการให้เห็นพลังที่สร้างสรรค์ของชีวิตประจำวันเช่นเดียวกับ Lefebvre แต่ด้วยจุดมุ่งหมายและวิธีการที่แตกต่างกัน

สิ่งที่ de Certeau เสนอไว้ใน the practice of everyday life มีเป้าหมายหลักอยู่ 2 ประการคือ ประการแรกการเน้นความสำคัญของการบริโภค ประการที่สองเน้นการตั้งคำถามกับการศึกษาชีวิตประจำวัน สำหรับประการแรก ความต้องการเน้นความสำคัญของการบริโภคได้ผูกโยงอย่างแนบแน่นกับเรื่องราวของชีวิตประจำวัน เขาปฏิเสธความคิดของกลุ่มซ้ายใหม่ที่ดูแคลนวัฒนธรรมสมัยนิยม และสังคมบริโภคว่าลดทอนคุณค่าของความเป็นมนุษย์ โดยพยายามชี้ว่าการบริโภคมีด้านบวกด้วย ไม่ใช่เรื่องราวของการขึ้นอำนาจอย่างเดียว แต่ย้ำว่ามวลชนไม่ได้เป็นผู้บริโภคที่ถูกกระทำอยู่ตลอดเวลา แต่มีวิธีการ (ways of operating) ที่จะสัมพันธ์กับอำนาจ

การให้ความสำคัญและเห็นศักยภาพของการบริโภค และกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น การอ่าน การเดิน การทำกับข้าว ทำให้แนวคิดของชีวิตประจำวันของเขาเป็นที่ถูกใจในวงการวัฒนธรรมศึกษาแนวหลังโครงสร้างนิยม

ส่วนเป้าหมายประการที่สองคือการตั้งคำถามกับการศึกษาชีวิตประจำวัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีข้อสรุปไว้ก่อนแล้ว เพียงแต่ใช้ชีวิตประจำวันเป็นเครื่องมือนำไปสู่จุดหมายนั้น เขาเห็นว่ากลไกของอำนาจในภาวะสมัยใหม่ที่

ชีวิตประจำวันต้องต่อรองด้วยนั้น หมายถึงความพยายามนำชีวิตประจำวันไปสู่กรอบทางทฤษฎีของนักวิชาการที่สนใจชีวิตประจำวัน โดยที่ไม่ทำให้ชีวิตประจำวันกลายเป็นเพียงวาทกรรม

de Certeau ให้ความสนใจกระบวนการผลิตที่เกิดขึ้นในขั้นตอนที่คนธรรมดาสามัญบริโภคสิ่งของหรือระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นมาโดยระบบที่อยู่เหนือการควบคุมของพวกเขา de Certeau เห็นว่าการที่จะเข้าใจกระบวนการที่วันนี้ได้ต้องให้ความสนใจกับเรื่องราวในชีวิตประจำวัน อาจกล่าวได้ว่าสิ่งที่เขาเสนอเปรียบเสมือนเหรียญอีกด้านหนึ่งในงานของ Michel Foucault ในขณะที่ฟูโกต้องการแจกแจงให้เห็นว่าอำนาจมีกลไกอย่างไร ในการเข้าไปแทรกซึมชีวิตประจำวันโดยไม่รู้ตัว และได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีคิดจิตใจของกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการควบคุมทำให้ไม่เกิดการต่อต้านชัดเจน de Certeau ต้องการจะชี้ให้เห็นว่า อำนาจไม่อาจจะครอบครองชีวิตประจำวันได้ทั้งหมดอย่างที่ฟูโกว่าไว้

สิ่งที่ de Certeau สนใจคือ วิธีการที่ฝ่ายอ่อนแอหรือถูกรอบงำใช้จังหวะเวลาและโอกาสที่มีอยู่ ฉวยประโยชน์จากฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่า เขามองว่าการดำเนินชีวิตประจำวันเป็นเรื่องของการแย่งชิงและต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power relations) ระหว่างผู้กำหนดกับผู้ใช้ ทั้งหมดนี้ไม่ใช่ความสัมพันธ์ทางเดียว แต่เป็นวงจรของอำนาจที่หมุนเวียนอย่างไม่สิ้นสุดในชีวิตประจำวัน จุดนี้เองที่ทำให้ชีวิตประจำวันมีมิติทางการเมือง

de Certeau อธิบายการต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่านการใช้ศัพท์ทางทหาร คือ “strategy” กับ “tactic” ในการอธิบายถึงพลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตประจำวัน “strategy” หรือ “ยุทธศาสตร์” หมายถึงการกระทำของอำนาจที่มีฐานที่มั่นชัดเจน ซึ่งเป็นตัวกำหนดการจัดวางความสัมพันธ์กับส่วนอื่น ๆ ที่อยู่ภายนอกวงโคจร ธรรมชาติของการเมือง เศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ถูกสร้างขึ้นในรูปแบบยุทธศาสตร์ ส่วน “tactic” หรือ “กลยุทธ์/กลวิธี” หมายถึง

การกระทำที่ไม่มีตำแหน่งแห่งที่ของตัวเอง แต่แฝงอยู่ในเครือข่ายของอำนาจ อาศัยจังหวะและโอกาสในการฉกฉวยประโยชน์หรือต่อรองกับอำนาจ การทำงานของ “กลยุทธ์/กลวิธี” เป็นเรื่องชั่วคราว และไม่ได้ครอบครองผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ความสำเร็จอยู่ที่การหาช่องจังหวะเวลาที่จะแปลงสถานการณ์เฉพาะหน้าให้เป็นโอกาส de Certeau ซึ่งว่ากิจกรรมในชีวิตประจำวันมีกระบวนการทำงานของ “กลยุทธ์หรือกลวิธี” แฝงอยู่ไม่ว่าจะเป็นการสนทนา การอ่าน การเดินทาง การจับจ่ายซื้อของ การทำกับข้าว และอื่น ๆ เพื่อช่วงชิง ต่อรองและจัดวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (de Certeau 1988 อ้างถึงใน เกียรติวาญไพศาล 2551)

คำกริยาที่ de Certeau ใช้เพื่อแสดงถึงการทำงานของ “กลยุทธ์หรือกลวิธี” สื่อถึงการเบียดแทรก (insinuate) เข้าไปในพื้นที่ของอำนาจ การเอาตัวรอด (make do/get by) หรือการลักลอบ (poaching) เหล่านี้เป็นความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นในภาวะที่สถานการณ์บังคับ หรือถ้าจะเปรียบกับการทำสงคราม “Strategy” หมายถึงการรบที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า แต่ “tactic” คือการรบแบบเล่นไปตามเพลงที่ไม่อาจกำหนดวิธีการที่แน่นอนตายตัวได้ ขึ้นอยู่กับว่าจะฉวยโอกาสได้เมื่อไหร่

จุดสำคัญในการอธิบายวิธีการทำงานของชีวิตประจำวันอยู่ที่สนใจ “การกระทำ” และ “วิธีการ” ถึงแม้เขาจะชอบบทบาทของผู้บริโภค แต่ก็ไม่ใช่ผู้บริโภคที่เป็นปัจเจก อีกนัยหนึ่งก็คือผู้บริโภคจะเป็นใครไม่สำคัญ ความสำคัญอยู่ที่เขาหรือเธอทำอะไรในการต่อรองและจัดวางความสัมพันธ์ทางอำนาจ

de Certeau ชี้ให้เห็นว่าความสนใจชีวิตประจำวันของเขาแตกต่างจากแนวทางที่ใช้ผู้กระทำ (subject) เป็นตัวตั้ง เพราะเขามองเห็นภาวะที่ไม่แน่นอนตายตัวของผู้กระทำ (subject) แต่สิ่งที่เขาแสวงหาคือศิลปะในการถ่ายทอดท่วงทำนองของชีวิตประจำวัน หรือเครื่องมือที่จะสังเกตความเป็นไปในชีวิตประจำวันได้ลึกซึ้งกว่ากรอบที่ใช้

วิเคราะห์แบบเดิม ๆ วิธีการที่ละเอียดอ่อนและลึกลับเพียงพอที่จะสะท้อนความหลากหลายที่ไม่ปะติดปะต่อกันในชีวิตประจำวัน เครื่องมือที่วุ่นวายไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบเพียงอย่างเดียว อาจมาจากการผสมผสานหลากหลายวิธี ซึ่ง de Certeau เรียกวิธีนี้ว่า Poemological Approach ซึ่งปฏิเสธการวิเคราะห์แบบตายตัวของสายโครงสร้างนิยมที่พยายามถอดรหัสสังคมโดยจับใส่กรอบของโครงสร้างของภาษา

ด้วยเหตุนี้ de Certeau จึงให้ความสำคัญกับการเล่าเรื่อง (narrative) เพื่อนำเสนอ “ภาคปฏิบัติการของชีวิตประจำวัน” โดยเน้นว่าการเล่าเรื่องแตกต่างจากการอธิบาย (description) การบรรยายหรือเล่าเรื่องไม่ได้มีเป้าหมายที่จะให้รายละเอียดเพื่อให้เห็นความจริง แต่ต้องการสร้างพื้นที่สมมติที่อยู่นอกเหนือจากการควบคุมของวาทกรรมเกี่ยวกับความจริง เพื่อโน้มนำให้เกิดกระบวนการที่จะเข้าใจความจริงเฉพาะกาล เฉพาะบริบท ซึ่งเขาถือว่าการเล่าเรื่องเป็น tactics อย่างหนึ่งในการนำเสนอชีวิตประจำวัน โดยเน้นการพรรณนาถึงกลุ่มสังคมที่ศึกษาที่ “ผู้เล่า” ไม่ได้ผูกขาดการเล่าเรื่อง หรือแยกตัวเองออกมาจากสิ่งที่ตนเองพรรณนาถึง ในขณะที่เดียวกันก็เปิดโอกาสให้เสียงอื่น ๆ เล่าเรื่องด้วย

de Certeau ไม่เพียงแต่ชี้ให้เห็นความสำคัญของชีวิตประจำวันหรือการมองความสัมพันธ์เชิงอำนาจจากมุมมองของกระบวนการบริโภคเท่านั้น แต่ต้องการเน้นถึงจรรยาบรรณของกระบวนการสร้างความรู้ด้วย โดยเตือนให้ผู้ศึกษาตระหนักอยู่เสมอถึงปัญหาในกระบวนการสร้างภาพตัวแทนในการศึกษา และการกำหนด “วัตถุ” (ผู้หญิง ผู้ชาย ผู้บริโภค คนดูโทรทัศน์) ถูกกำหนดขึ้นมาได้อย่างไรในการศึกษา มีกระบวนการอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับการสร้างตัวตนในชีวิตประจำวัน จะต้องทำอะไรบ้างที่จะเปิดโอกาสให้พูดถึงชีวิตประจำวันได้ กระบวนการศึกษาวิจัยจำเป็นต้องใส่ใจกับสถานการณ์ “เฉพาะ” ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้ นั้น ๆ ขึ้นมา เช่น กลุ่มคนที่เป็นผู้บริโภค ลักษณะของสินค้าที่บริโภค และเครือข่ายอำนาจที่ปรากฏ

ออกมาในกิจกรรมการบริโภคในกาลเทศะนั้น ๆ (เกิดถวา บุญปรากฏ 2551 อ้างจาก สุธาริน คุณผล 2550)

ชีวิตประจำวันในความหมายของ de Certeau ไม่ได้มีความสัมพันธ์กันในลักษณะคู่ตรงกันข้าม (non-oppositional binary) แต่เป็นวงจรของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เชื่อมโยงและมีส่วนกำหนดความหมายซึ่งกันและกัน เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างการผลิต (production) กับการบริโภค (consumption) หรือพื้นที่ (space) กับสถานที่ (place) กลยุทธ์/กลวิธี (tactic) เกิดขึ้นได้และทำงานภายใต้ความสัมพันธ์กับยุทธศาสตร์ (strategy) “อำนาจ” และ “การต่อต้าน” ในความหมายของ de Certeau ไม่ได้แยกออกจากกัน เขาเชื่อว่าชีวิตประจำวันมีความพิเศษอยู่แล้ว และมีพลังในการทำทลายอำนาจอยู่ตลอดเวลา แต่ไม่จำเป็นต้องแสดงออกซึ่งการตอบโต้ อย่างถอนรากถอนโคน เป้าหมายจึงอยู่ที่ว่าจะทำอย่างไรที่จะทำให้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการทำงานของชีวิตประจำวันเป็นที่ประจักษ์ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการทำให้ความเป็นอื่นนี้มีเสียง เรื่องชีวิตประจำวันในความหมายของเขาจึงไม่ได้เสนอทางออก หรือวิธีล้มล้างการควบคุมกดขี่ แต่เสนอหนทางที่จะเปิดช่องให้ชีวิตประจำวันได้แสดงศักยภาพที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยตัวเอง (สุธาริน คุณผล 2550 อ้างจาก Highmore 2002)

ในด้านหนึ่งชีวิตประจำวันถูกมองว่าเป็นเรื่องซ้ำซากจำเจน่าเบื่อ แต่อีกด้านก็ถูกมองว่าแฝงด้วยพลังสร้างสรรค์ ชีวิตประจำวันไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องของความแปลกแยก ครอบงำ ชัดชินเสมอไป แต่ในขณะเดียวกันได้ให้ความสำคัญกับเรื่องธรรมดา คำถามที่ตามมาด้วยเสมอคือ ทำไมเรื่องธรรมดาสามัญในชีวิตประจำวันถึงได้รับความสนใจ และถูกหยิบยกขึ้นมาศึกษา

ส่วนงานของ Scott (1985) ได้นำเสนอไว้ใน weapon of the weak: everyday forms of peasant resistance โดยการศึกษาถึงสังคมชาวนาซึ่งมีหลายระดับ และในแต่ละระดับจะมีการต่อสู้ต่อรอง

การขัดขืนของชนชั้นชาวนาที่ถูกกดทับจากปฏิบัติการของชนชั้นชาวนาด้วยกัน รวมทั้งนายทุนในท้องถิ่น โดยเขาได้ศึกษาสังคมชาวนาในรัฐทางตอนเหนือของมาเลเซีย ในปฏิบัติการของการต่อต้านขัดขืนของชาวนาที่ถูกกดทับมีการแสดงออกในลักษณะที่แตกต่างกัน เป็นต้นว่า การไม่ทำตาม การขัดขืน การหลบหลีก การหลีกเลี่ยง การนิรโทษ

การที่ผู้วิจัยนำแนวคิดของ Scott มามองปรากฏการณ์ของชาวประมงซึ่งมีความใกล้เคียงกันกับสังคมชาวนาซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและมีการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนหนึ่ง ๆ เหมือนกัน แต่ในการมองปรากฏการณ์ของชาวประมงมีความสลับซับซ้อนและหลากหลายมากกว่าสังคมชาวนาของ Scott แต่ก็สามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์บางอย่างในการต่อต้านและขัดขืนของชาวประมงในการต่อรองกับทรัพยากรประมงที่กำลังเสื่อมโทรม การเผชิญกับธรรมชาติของทะเล และสภาพแวดล้อมที่ทำให้ทรัพยากรประมงเสื่อมโทรมลงจนจับปลาได้น้อยลง ตลอดจนกลไกตลาดที่มีความสลับซับซ้อน และในอีกด้านหนึ่งที่แนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวันถูกนำมาใช้วิเคราะห์รูปแบบการดำรงชีวิต กลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองของชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวที่อาศัยอยู่โดยรอบทะเลสาบสงขลา ซึ่งได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

แนวคิดการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

ในวงวิชาการด้านสังคมศาสตร์เริ่มมีความพยายามอย่างมากมายที่จะอธิบายหรือทำความเข้าใจกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมยุโรปนับแต่ คริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา นักวิชาการได้แตกแยกแนวคิดขึ้นอีกมากมายเพื่อใช้ร่วมในการวิเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเรื่อง modernity หรือ modernization และรวมไปถึง modernism หรือ post modernity หรือ postmodernism ยิ่งทำให้ modern

หรือ modernity มีความหมายแตกต่างและลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ดังนั้นการกลับมาทบทวนถึงเค้าโครงความหมายหรือนัยเริ่มแรกของการใช้อาจจะพอช่วยให้เราเข้าใจถึงขอบเขต ความหมาย และบริบทของแนวคิดความทันสมัย

กิดเดนส์ (Giddens 1992, 14-15 อ้างถึงใน ปฏิญญา ล้อม โยพารสุขสกุล 2554) นักสังคมวิทยาชาวอังกฤษ ได้อธิบายถึงแนวคิดเรื่องความทันสมัยไว้ว่า ความทันสมัยเป็นสถาบัน และรูปแบบที่เกิดขึ้นครั้งแรกในยุคหลังศักดินาของทวีปยุโรปแล้วแพร่ระบาดเข้าไปในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ความทันสมัยเป็นผลผลิตของการปฏิวัติอุตสาหกรรม หรือลัทธิอุตสาหกรรม นอกจากนั้น Giddens ยังชี้ให้เห็นว่า ความทันสมัยเป็นระเบียบสังคมยุคหลังประเพณีดั้งเดิม ซึ่งทำให้เกิดความแตกต่าง กัดกันแบ่งแยก และการทำให้เกิดความเป็นชายขอบ มิติความทันสมัยที่สำคัญ ประกอบด้วย การใช้เทคโนโลยีในการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก และการขยายตัวอย่างรวดเร็วของระบบทุนนิยม นอกจากนั้นยังเป็นเรื่องของ การกำเนิดของชาติใหม่ ซึ่งเป็นรัฐชาติในความหมายขององค์กรที่มีขนาดใหญ่ มีโครงสร้างสลับซับซ้อน มีอำนาจเด็ดขาด และระบบควบคุมสั่งการที่มีประสิทธิภาพเหนือประชากรในสังคม ลักษณะขององค์กรสมัยใหม่แตกต่างจากองค์กรดั้งเดิมอย่างชัดเจนในแง่ของอำนาจในการควบคุมความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิก

การเข้าสู่ความทันสมัย (modernization)

โลกยุคปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนเข้าสู่โลกยุคใหม่เริ่มขึ้นราวร้อยกว่าปีมานี้ โดยเริ่มจากสังคมตะวันตก แล้วแพร่กระจายไปทั่วโลก แนวโน้มที่กำลังเป็นไปในขณะนี้คือ การแพร่กระจายเทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจจากสังคมที่พัฒนาแล้วไปสู่สังคมที่กำลังพัฒนา นักสังคมวิทยามองการเปลี่ยนแปลงในสังคมส่วน

ใหญ่รวมทั้งสังคมไทยว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากสังคมประเพณีไปสู่สังคมแบบใหม่ เรียกว่า “การเข้าสู่ความทันสมัย” (modernization) ซึ่งมักเข้าใจว่าหมายถึงการเปลี่ยนเป็นแบบสังคมตะวันตก (westernization) ลักษณะของความเป็นตะวันตก ได้แก่ การมีระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม ระบบทุนนิยม และการเป็นสังคมเมือง โดยความเป็นจริงแล้วสังคมทันสมัยส่วนใหญ่เป็นสังคมอุตสาหกรรม เพราะระบบอุตสาหกรรมเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น การเติบโตของเมือง ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย แต่ก็มีบางสังคมที่เป็นสังคมทันสมัยโดยไม่มีอุตสาหกรรมเป็นกิจกรรมหลัก แต่อาศัยการค้า และเศรษฐกิจภาคบริการเป็นหลัก เช่น สิงคโปร์ ฮองกง นอกจากนี้ความทันสมัยไม่ใช่ความเจริญทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงการเปลี่ยนแปลงแบบแผนของระบบทางการเมือง บรรทัดฐานทางสังคม โครงสร้างทางชนชั้น และบุคลิกภาพของสมาชิกสังคมด้วย นอกจากนี้สังคมที่กำลังเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยยังมีสภาพแตกต่างกันมาก กล่าวคือ มีเศรษฐกิจภาคเกษตรกรรมควบคู่ไปกับภาคอุตสาหกรรม และมีความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเกษตรกรกับเจ้าของธุรกิจ การค้า และอุตสาหกรรมแตกต่างกันมาก

วอเตอร์ส (Waters 1999) ได้เสนอว่า modernization เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องที่ค่อย ๆ ให้เติบโตขึ้นเป็น modernity กระบวนการหลักก็คือ การแยกตัวเชิงโครงสร้าง (structural differentiation) ที่เพิ่มสูงขึ้น ดังนั้นการแบ่งแยกเชิงโครงสร้างจึงเป็นกระบวนการที่หน่วยหนึ่งของโครงสร้างสังคมแตกตัวออกเป็นสองหรือมากกว่านั้น โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำหน้าที่ การจัดเรียงตัวทางสังคม ที่นำไปสู่การแยกตัวทางโครงสร้างสามารถเกิดขึ้นได้หลายมิติทั้งมิติกาลและเทศะ เช่น การแบ่งแยกระหว่างที่บ้าน ที่ทำงาน หรือเวลาทำงาน เวลาว่าง เวลาที่บ้าน ภายใต้สถานะสมัยใหม่ การแบ่งแยกต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง

หน่วยโครงสร้างสังคมทั้งหลายที่แตกตัวออกมา ต่างไม่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเองแต่ต้องหลอมรวมขึ้นเป็นระบบขนาดใหญ่ การแลกเปลี่ยนระหว่างหน่วยต่าง ๆ จึงยิ่งทวีความซับซ้อน และก่อให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องผลิตสถาบันใหม่ขึ้นมาเพื่อตอบสนองการติดต่อเชื่อมโยงระหว่างหน่วยโครงสร้างทั้งหลาย สถาบันต่าง ๆ ที่ก่อตัวขึ้นมาเพื่อเป็นตัวเชื่อมต่อก็คือหน่วยที่แตกแยกขึ้นมาใหม่ ซึ่งทั้งสินค้า บริการ อิทธิพล อำนาจ ล้วนถูกแลกเปลี่ยนส่งผ่านไปมาระหว่างหน่วยต่าง ๆ ซึ่งดำเนินไปภายใต้ระบบกฎหมายที่ซับซ้อน ขณะที่โครงสร้างสังคมเริ่มแบ่งแยกตัวเองออกมากขึ้นเรื่อย ๆ มันก็เริ่มรวมศูนย์มากขึ้นด้วยเช่นกัน หากมองกลับเข้าไประบบยักรัศมีที่มาที่บรรจุไว้ด้วยโครงสร้างยับย่อยซับซ้อนและเกี่ยวพันกันไปทั้งหมดก็คือ ชาติ เป้าหมายของโครงสร้างย่อยทั้งหมดก็เพื่อตอบสนองเป้าหมายของชาติ ในแง่นี้สังคมสมัยใหม่จึงมีลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือมีระบบการบริหารรัฐที่พัฒนาขึ้นในระดับสูง ทั้งนี้เพื่อประสานทุกส่วนของสังคมให้เป็นองค์เดียว สังคมสมัยใหม่จึงมีความเป็นระบบราชการสูง เมื่อมีการแบ่งซอยส่วนย่อย ๆ ขึ้นมากมาย ส่วนงานสาธารณูปโภคที่สนับสนุนการทำงานและการผลิตของส่วนอื่น ๆ จึงเกิดขึ้นตามมา ซึ่งก็หมายความว่า สังคมสมัยใหม่มีความเป็นเมืองสูง (highly urbanized) ในลักษณะของการบริหารเมืองแบบรวมศูนย์ นอกจากนั้นกระบวนการทำให้เข้าสู่ความทันสมัยยังสะท้อนภาพตัวเองออกมาในรูปความสัมพันธ์ทางสังคม นั่นคือเกิดความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีลักษณะสากลเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากสังคมที่มีขนาดใหญ่ทำให้สมาชิกของสังคมต้องปฏิสัมพันธ์กับผู้คนแปลกหน้ามากมายอยู่ตลอดเวลา

ในบทความ “routes to/through modernity” ของเทอร์เบิร์น (Therborn 1995, 131-134) เสนอไว้ว่าในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นพื้นที่ที่สถานะสมัยใหม่มาถึงโดยการตกเป็นอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจ ซึ่งต้องยอมรับและเรียนรู้วัฒนธรรมของเจ้าอาณานิคมซึ่งนำเขาโดยที่ไม่สามารถเลือกสรรได้ ดังนั้นการยอมรับ

และเรียนรู้วัฒนธรรมดังกล่าว จึงจำเป็นต้องปรับตัวให้กลมกลืน แม้แต่อัตลักษณ์ของชาติก็ไม่สามารถทำให้เป็นเอกภาพของชาติได้

ถึงแม้ว่าสภาวะความทันสมัยจะถูกเชื่อมโยงกับเรื่องของความก้าวหน้า แต่มักถูกตั้งคำถามและวิพากษ์จากหลายฝ่ายโดยพุ่งเป้าไปที่ฐานคิดสำคัญ เพราะการทำให้ทันสมัยมีอคติที่ซ่อนเร้นว่า การพัฒนาตามแนวทางแบบตะวันตกและอุดมการณ์การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นวิถีทางที่เหนือกว่าการพัฒนาในแบบอื่น ทั้งนี้ น่าจะมีเส้นทางพัฒนาอีกมากมายที่ไม่จำเป็นต้องซึมซับ (assimilate) วิถีทางวัฒนธรรมแบบตะวันตก และในขณะเดียวกันก็ไม่ต้องอยู่ภายใต้กับดักความล่าช้าหลังในสนามการแข่งขันทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ดังนั้นจึงมักจะมีการวิพากษ์ว่า สภาวะความทันสมัยส่วนหนึ่งก็คือ ขบวนการครอบงำทางชาติพันธุ์ และชนชั้น

นอกจากนั้นกิดเดนส์ (Giddens) ยังชี้ให้เห็นว่า ความทันสมัยทำให้เกิดความแตกต่าง (different) กีดกันแบ่งแยก (exclusion) และทำให้เกิดลักษณะของชายขอบ ซึ่งนำไปสู่สภาพการณ์ที่เรียกว่า วิกฤติการณ์ของความทันสมัย (crisis of modernity)

จำนวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความทันสมัยมีเป็นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น งานศึกษาของดาเนียล มิลเลอร์ (Miller 1994, 61-62, 81) ได้ศึกษาที่ทรินิแดด ซึ่งเป็นเกาะเล็ก ๆ ในทะเลแคริบเบียนเป็นกรณีศึกษา โดยมุ่งพิจารณาไปที่เรื่องของการบริโภคนิยม และได้สังเกตเห็นลักษณะทวินิยมทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการบริโภคนิยม และความคิดต่าง ๆ ที่ถูกนำเข้ามาในสังคม เขาพบการแบ่งขั้วทวีภาคของค่านิยมที่แสดงออกอย่างชัดเจนในงานเทศกาล 2 เทศกาลคือ คริสต์มาสกับคาร์นิวัล ซึ่งเกี่ยวข้องกับสภาวะความทันสมัย ภาพแทนของเทศกาล คริสต์มาสกับคาร์นิวัลแสดงให้เห็นนัยของวัฒนธรรมทรินิแดดที่วางอยู่บนฐานของความไม่ลงรอยกัน นอกจากนั้นมิลเลอร์ยังพบว่า สภาวะความทันสมัยไม่ใช่กระบวนการที่เป็นพิมพ์เดียวกัน ผู้คนในทรินิแดดสนองตอบผ่านปฏิบัติการมากมายของการเปลี่ยนแปลงและปรับใช้อย่าง

สร้างสรรค์ ในกรณีของทรินิแดดนั้นการมาถึงของการบริโภคแบบมวลชน (mass consumption) คือสิ่งที่ทำให้เห็นชัดเจนถึงระดับขอบเขตที่ทรินิแดดต้องพึ่งพาทั้งสินค้าและภาพลักษณ์ที่นำเข้ามา จุดนี้เองที่ทำให้ชาวทรินิแดดต้องเผชิญกับความจำเป็นในการมีกฎเกณฑ์ทางเลือกที่จะใช้ตัดสินตัวพวกเขาเองมากกว่ากฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ได้มาจากจารีตที่ไม่ช่วยให้เกิดการสะท้อนมองสิ่งใด

งานวิจัยที่น่าสนใจเรื่องหนึ่งคือ ชุมชนคนไทยที่ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ในพื้นที่บริเวณรอยต่อชายแดนภาคใต้ระหว่างประเทศไทยและประเทศมาเลเซีย ภายใต้บริบทการพัฒนาประเทศ วิถีชีวิตและความเป็นอยู่โดยทั่วไปมีการเปลี่ยนแปลงไป เช่น การปรับปรุงระบบการผลิต การใช้เทคโนโลยีและปัจจัยการผลิตใหม่ ๆ การมีระบบการขนส่งคมนาคมที่สะดวกสบาย และการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการบริโภคในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการใช้วัตถุ สิ่งของเครื่องใช้ การรับรู้ข่าวสาร การบันเทิง การได้รับรู้ความคิด ค่านิยม และความเชื่อใหม่ ๆ ตลอดจนมีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีความทันสมัยและเป็นสากลมากขึ้น อย่างเช่นงานของวัฒนา สุกัญศีล (Wattana Sugunnasil 2005, 73-84 อ้างถึงใน เกียรติวา บุญปรากฏ 2551) ได้อธิบายถึงการบริโภคสินค้าและการแพร่กระจายข่าวของเครื่องใช้จากตลาดโลกเข้าสู่ชุมชนชนบท ล้วนแต่เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกที่กำลังแผ่ขยายไปทั่วโลก นอกจากนั้นวัฒนา สุกัญศีล ยังชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาวัฒนธรรมบริโภค ความทันสมัยของแรงงานรับจ้างในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคมโลก ซึ่งประกอบด้วยกระแสความเคลื่อนไหวที่หลากหลาย ซับซ้อนและเชื่อมโยงกันทั่วทุกมุมโลกโดยมีสินค้า ข่าวของเครื่องใช้ ทุน บริการ แรงงาน ข้อมูลข่าวสาร ค่านิยม และกระแสเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญ นั่นคือกระแสความเคลื่อนไหวไม่ได้จำกัดเฉพาะในเรื่องเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่เป็นการเคลื่อนไหวที่มีมิติด้านวัฒนธรรม และการเคลื่อนย้ายความหมาย ความคิด สัญลักษณ์

ภาพลักษณ์ ค่านิยม และความเชื่อด้วย การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชายแดนไทยซึ่งถูกผนึกรวมกับการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจและระบบตลาดของประเทศและของโลก ทำให้วัฒนธรรมการบริโภคของแรงงานรับจ้างเข้าสู่ภาวะความทันสมัยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการบริโภคนานพาหนะ ข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือนที่อำนวยความสะดวกสบาย เช่น รถยนต์ รถจักรยานยนต์ โทรทัศน์ วิทยุ หม้อหุงข้าว เตารีด ตู้เย็น นอกจากนั้นกลุ่มแรงงานรับจ้างที่เผชิญกับภาวะความทันสมัยยังต้องข้ามแดนไปเป็นแรงงานรับจ้างยังประเทศมาเลเซียเพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าและบริการเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้

นอกจากนั้นงานวิจัยชิ้นสำคัญชิ้นหนึ่งของแมรี เบท มิลส์ (Mills 1999 อ้างถึงใน เกียรติวาท บัญญัติ 2551) ซึ่งศึกษาเรื่อง Thai Woman in the Global Labor Force ได้อธิบายไว้ว่า การศึกษาความทันสมัยของสังคมไทยจำเป็นต้องพิจารณาท่ามกลางบริบทของประวัติศาสตร์รัฐชาติ ความทันสมัยเป็นวาทกรรมหนึ่งที่มาพร้อมกับวาทกรรมว่าด้วยอารยธรรม ความเจริญ และการพัฒนา ความทันสมัยสัมพันธ์กับอำนาจรัฐผู้สถาปนาการเมือง การศึกษา การกำหนดทิศทางการผลิต โดยอาศัยวาทกรรมการพัฒนาที่ต่อสู้กับความไม่รู้ และความยากจน โดยรัฐไทยยึดต้นแบบความคิดว่าด้วยความทันสมัยจากสังคมยุโรปด้วยรูปแบบการล่าอาณานิคมซึ่งกระทบต่ออำนาจกษัตริย์ที่จะสร้างความชอบธรรมในการใช้ระบอบอาณานิคมภายใต้ผ่านการอ้างอุดมการณ์ “ชาติ” และการสร้างประวัติศาสตร์ชาติ กระบวนการสร้างชาติของรัฐไทยได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของผู้คนในพื้นที่ เช่น นโยบายผสมกลมกลืน (assimilation) เพื่อบูรณาการให้เกิดเอกลักษณ์ชาติ และนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมล้วนนำไปสู่การกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนในรูปแบบใหม่ซึ่งสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต และวิถีชีวิต อันส่งผลกระทบต่อทางเลือกแสดงตัวตนของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ตัวอย่างที่เกิดขึ้นเป็นประจำ

คือ ปรากฏการณ์ของแรงงานรับจ้างที่ไปทำงานยังท้องถิ่นอื่นได้นำวัฒนธรรมบริโภคความทันสมัยกลับสู่ท้องถิ่นบ้านเกิด โดยการนำแฟชั่น การแต่งกายตามสมัยนิยมเข้ามาเผยแพร่ในหมู่บ้าน การซื้อสิ่งของเครื่องใช้อำนวยความสะดวกสบายกลับมาใช้ที่บ้านเกิด รวมทั้งการนำรูปแบบการสร้างบ้านจากสังคมเมืองมาใช้ในสังคมชนบท นอกจากนี้ผู้คนในชนบทได้นำเทคโนโลยีมาใช้ในวิถีการผลิตและวิถีชีวิตซึ่งมองว่าได้รับความสะดวกสบาย และแสดงว่าเป็นคนทันสมัย หรือมีความเจริญทัดเทียมกับผู้คนที่อยู่ในเมือง

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาในเรื่องนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (the practice of everyday life) ของ de Certeau (1988) ร่วมกับแนวคิดการต่อสู้ต่อรอง (negotiation) ของ Scott (1985) จากงานศึกษาเรื่อง weapon of the weak และแนวคิดว่าด้วยการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยของ Giddens (1991) โดยแนวคิดดังกล่าวจะนำมาทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตในแต่ละวันของชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวรอบทะเลสาบสงขลา ซึ่งต้องเผชิญกับวิกฤติความทันสมัย ในบริบทของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย การที่ชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวต้องเผชิญกับความเสื่อมโทรมทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากนโยบายของรัฐในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่รอบทะเลสาบสงขลา เช่น การสร้างถนนตัดผ่านป่าชายเลน การปิดคลองปากกระวะ ซึ่งทำให้ป่าชายเลนเสื่อมโทรม ทะเลตื้นเขิน การให้สัมปทานตัดไม้โกงกางในป่าชายเลนซึ่งเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน เป็นผลให้สัตว์น้ำไม่มีพื้นที่ในการวางไข่ และโดยเฉพาะการที่รัฐมีนโยบายทางด้านเศรษฐกิจในการส่งออกสัตว์น้ำ และผลผลิตจากทะเลสาบสงขลาเป็นผลให้มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการทำประมง การนำเครื่องมือประมงที่ทำลายล้างมาใช้จับสัตว์น้ำ

เป็นผลให้สัตว์น้ำวัยอ่อนถูกกวาดล้างทำลาย ส่งผลให้สัตว์น้ำลดลง ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านได้รับความเดือดร้อน มีภาวะหนี้สิน ชาวประมงได้พยายามที่จะใช้กลยุทธ์ในการต่อสู้ต่อรองเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้ในภาวะความขาดแคลนดังกล่าว

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลในการวิจัยหลายรูปแบบ ทั้งวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และวิธีวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น และการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยมีรายละเอียดดังนี้

พื้นที่ของการวิจัย

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย เป็นชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลา การเลือกศึกษาชุมชนประมงที่มีปรากฏการณ์ในการต่อสู้ต่อรองซึ่งได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างเข้มข้นเพียงไม่กี่ชุมชน เพื่อเจาะลึกรูปแบบในการดำรงชีวิต และการต่อสู้ต่อรอง (negotiation) ของชาวประมงพื้นบ้าน และครอบครัว ที่อาศัยอยู่โดยรอบทะเลสาบสงขลาเพื่อนำมาใช้เป็นบริบท (context) ในการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในการทำประมง และให้เห็นกลยุทธ์หรือกลวิธีในการต่อสู้ต่อรองของชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวในภาพรวม ศึกษามุมมองของข้าราชการจากหน่วยงานของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมของชาวประมงพื้นบ้าน

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ปฏิบัติการหลักใน 3 พื้นที่เพื่อให้ครอบคลุมทะเลสาบสงขลา โดยการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นและจากการสังเกตพบว่าพื้นที่ที่ศึกษามีลักษณะเด่นของชุมชนคือ ส่วนใหญ่ชาวบ้านดำรงชีวิตประจำวันด้วยการทำประมงพื้นบ้าน และระบบนิเวศทั้ง 3 น้ำ คือระบบนิเวศน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็มซึ่งมีสภาพทรัพยากรธรรมชาติที่แตกต่างกัน ตลอดจนความเข้มข้นของการทำประมงมีความแตกต่างกัน

พื้นที่ที่ 1 ชุมชนประมงรอบทะเลสาบตอนบนในส่วนทะเลน้อย คือชุมชนทะเลน้อย ตำบลพนางตุง และตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

พื้นที่ที่ 2 ชุมชนประมงรอบทะเลสาบตอนกลางคือ ชุมชนคูชุด ตำบลคูชุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

พื้นที่ที่ 3 ชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลาตอนล่าง คือ ชุมชนท่าเสา ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

พื้นที่ปฏิบัติการในการทำวิจัยไม่ได้จำกัดเฉพาะ 3 ชุมชนดังกล่าว แต่ได้เน้นไปที่ความสัมพันธ์ของชาวประมงกับกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ดังนั้น ผู้วิจัยจะต้องตามชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวไปยังพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งเขาเหล่านั้นมีการปะทะปฏิสัมพันธ์ด้วย เช่น พื้นที่ตลาด พื้นที่ในเมือง และพื้นที่ชุมชนใกล้เคียง

ส่วนพื้นที่ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้พื้นที่ชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ซึ่งสุ่มมาได้ 6 หมู่บ้าน จาก 6 ตำบล 3 อำเภอ 3 จังหวัดใน 3 พื้นที่ (ดูวิธีการสุ่มตัวอย่างในส่วนของประชากรเป้าหมายในการวิจัย) ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ให้ได้ข้อมูลในภาพรวมของรูปแบบการดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน กลยุทธ์การต่อสู้ต่อรอง ข้อจำกัดปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากการทำประมงพื้นบ้าน

ประชากรเป้าหมายในการวิจัย

ประชากรเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกได้ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ และแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ ชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัว โดยเลือกผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในระบบนิเวศทะเลสาบสงขลาใน 3 ชุมชนของพื้นที่ที่เลือกศึกษา ซึ่งคัดเลือกมาตาม

ความเหมาะสม เพื่อวางแผน และกำหนดประเด็นในการศึกษาตามขอบเขตของการวิจัยร่วมกันกับผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย

2. ประชาชนทั่วไป ได้แก่ กลุ่มคนเฒ่า คนแก่ พ่อค้า แม่ค้า ครู สมาชิก อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าหน้าที่ประมง เพื่อสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และเชิญมาร่วมประชุมในเวที เพื่อให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม และร่วมตรวจสอบข้อมูล

3. กลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ คือชาวประมงพื้นบ้าน และครอบครัวรอบทะเลสาบสงขลา ใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นแบบหลายขั้นตอน (multi-stage sampling) โดยมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 แบ่งอำเภอของจังหวัดที่มีพื้นที่อยู่โดยรอบทะเลสาบสงขลา ได้แก่ พื้นที่ชุมชนที่อยู่บริเวณทะเลหลวงตอนบน ทะเลสาบตอนกลาง และทะเลสาบตอนล่าง ออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 เป็นพื้นที่ทะเลน้อย ประกอบด้วยอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

กลุ่มที่ 2 เป็นพื้นที่ทะเลหลวงตอนกลาง ประกอบด้วย อำเภอเขาชัยสน กิ่งอำเภอบางแก้วจังหวัดพัทลุง และอำเภอระโนด กิ่งอำเภอกระแสสินธุ์ อำเภอสทิงพระจังหวัดสงขลา

กลุ่มที่ 3 เป็นพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ประกอบด้วย อำเภอควนเนียง อำเภอสิงหนคร อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

จากนั้นใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่าย simple random sampling) ให้ได้อำเภอตัวอย่าง กลุ่มละ 1 อำเภอ (จะได้อำเภอที่ตกเป็นตัวอย่าง 3 อำเภอ)

ขั้นตอนที่ 2 ในแต่ละอำเภอตัวอย่างจัดทำรายชื่อตำบลที่มีพื้นที่อยู่โดยรอบทะเลน้อย ทะเลสาบตอนกลาง และทะเลสาบตอนล่างซึ่งมีชาวบ้านประกอบอาชีพประมงเป็นส่วนใหญ่ จากนั้นใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling) ให้ได้ 1 ตำบล/อำเภอ (จะได้ตำบลที่ตกเป็นตัวอย่าง 3 ตำบล)

ขั้นตอนที่ 3 ในแต่ละตำบลที่ตกเป็นตัวอย่าง จัดทำรายชื่อหมู่บ้าน ที่มีชาวบ้านประกอบอาชีพประมงเป็นส่วนใหญ่ จากนั้นใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) ให้ได้ 1 หมู่บ้าน/1 ตำบล/1 อำเภอ (จะได้หมู่บ้านที่ตกเป็นตัวอย่าง 3 หมู่บ้าน)

ขั้นตอนที่ 4 กำหนดขนาดตัวอย่าง (sample size) โดยสุ่มตัวอย่างมาร้อยละ 20 ของครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้าน ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (accidental sampling) ได้ชาวประมงพื้นบ้านหรือตัวแทนของครัวเรือน จำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 111 ครัวเรือน ดังตาราง 1

ตาราง 1 จำนวนประชากรและตัวอย่างจำแนกตามพื้นที่

พื้นที่ทะเลสาบ สงขลา/ จังหวัด/อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	ประชากร (ครัวเรือน)	ตัวอย่าง (ครัวเรือน)
กลุ่มที่ 1 ทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง อำเภอควนขนุน	ทะเลน้อย	ทะเลน้อย หมู่ 1	173	34
กลุ่มที่ 2 ทะเลสาบ ตอนกลาง จังหวัดสงขลา อำเภอสทิงพระ	คูขุด	คูขุด	255	51
กลุ่มที่ 3 ทะเลสาบ ตอนล่าง จังหวัดสงขลา อำเภอสิงหนคร	สทิงหม้อ	ท่าเสา	129	26
รวม			557	111

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ในการวิจัยดังนี้

1. แหล่งข้อมูลด้านเอกสาร ได้แก่ งานวิจัย หนังสือ วารสาร พงศาวดาร หนังสือพิมพ์ และเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นทั้งเอกสารที่ได้จากหน่วยงานของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และอื่น ๆ

2. แหล่งข้อมูลด้านสภาพแวดล้อมทะเลสาบสงขลา ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางกายภาพของทะเลสาบสงขลา เช่น สภาพที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน สภาพทรัพยากรประมงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมง สภาพพื้นที่ชุมชน ส่วนสภาพแวดล้อมทางสังคม และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม เช่น เหตุการณ์สำคัญในรอบปี ประเพณี พิธีกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษาหรือเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการประมงพื้นบ้าน สำหรับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ เช่น กิจกรรมการค้าสัตว์น้ำในตลาด กิจกรรมการเพิ่มรายได้ของครัวเรือน สภาพแวดล้อมทางการเมือง เช่น การสร้างและการให้ความหมายกับพื้นที่ของชุมชน ของรัฐ ในแต่ละช่วงเวลา การสร้างกฎระเบียบ ข้อบังคับ กฎเกณฑ์ ป้ายประกาศที่เกี่ยวข้องกับการประมงในทะเลสาบสงขลา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. การสังเกต ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้เข้าใจถึงวิถีคิด ความเชื่อ ค่านิยม ในการดำรงชีวิต และกลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะขาดแคลน ของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยสังเกตสภาพภูมินิเวศของทะเลสาบสงขลา กิจกรรมการทำประมงของชุมชน ตลอดจนกิจกรรมการประกอบอาชีพเสริมของคนในชุมชน วัฒนธรรมและสภาพการตั้งบ้านเรือน และการใช้ประโยชน์จาก

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กิจกรรมการเลี้ยงกุ้ง การทำนา และการเป็นแรงงานรับจ้างของคนในชุมชน

2. แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักในประเด็นของประวัติศาสตร์และพัฒนาการของชุมชนประมง รูปแบบการดำรงชีวิตประจำวัน และกลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะความขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้าน ตลอดจนข้อจำกัด ปัญหาอุปสรรคในการทำประมงพื้นบ้าน และการเสนอทางเลือกในการพัฒนาประมงพื้นบ้าน ซึ่งเป็นเพียงแนวคำถามที่ตั้งตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3. แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อใช้สอบถามตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย แบ่งเป็น 4 ตอนคือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล เป็นแบบเติมข้อความและตรวจสอบรายการ

ตอนที่ 2 รูปแบบในการดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน เป็นแบบเติมข้อความและแบบปลายเปิด

ตอนที่ 3 กลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะขาดแคลนเป็นแบบปลายเปิด

ตอนที่ 4 ข้อจำกัดปัญหาอุปสรรคในการทำประมงพื้นบ้าน และการเสนอทางเลือกในการพัฒนาการทำประมง เป็นแบบปลายเปิด

4. เวทีชุมชน/การสนทนากลุ่ม โดยเปิดให้มีการเสวนาผ่านเวทีชุมชนและสนทนากลุ่มในประเด็นกลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะความขาดแคลน และการเสนอทางเลือกในการพัฒนาประมงพื้นบ้านเพื่อให้ชาวประมงพื้นบ้านได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ด้านประวัติศาสตร์พัฒนาการการทำประมงในบริเวณทะเลสาบสงขลา พัฒนาการของชุมชนประมงเส้นทางการทำประมงในทะเลสาบสงขลา ระบบนิเวศของทะเลสาบ

สงขลาในพื้นที่ที่ศึกษา กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นบริเวณทะเลสาบสงขลา ตลอดจนการตั้งถิ่นฐานของผู้คนรอบทะเลสาบสงขลา

2. เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม มีขั้นตอนดังนี้

1. เตรียมตัวก่อนเข้าพื้นที่

ขั้นที่ 1 ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถาม เพื่อใช้สอบถามกลุ่มตัวอย่าง และสร้างแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นเพียงแนวคำถามที่สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และฝึกอบรมผู้ช่วยวิจัยในการบันทึกข้อมูลสนาม การสังเกต การสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลหลัก และเตรียมการเปิดเวทีในชุมชน เพื่อประชุมเปิดโครงการ/เสวนาประเด็นที่ต้องการศึกษา

ขั้นที่ 2 ประสานงานไปยังชุมชนประมงพื้นบ้าน เพื่อประชุมชาวบ้านและคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก ในการวางแผนการทำงานวิจัยในชุมชน และเตรียมงานจัดเวทีในชุมชนนำเสนอโครงการวิจัย ส่วนการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณติดต่อผู้นำชุมชน และกลุ่มตัวอย่าง เพื่อขอสัมภาษณ์ พูดคุยประเด็นที่ต้องการจะศึกษา นัดหมายวันเวลา

2. การเข้าสู่สนามพื้นที่ของการวิจัย

2.1 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลการดำรงชีวิต และกลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้าน ตลอดจนประวัติศาสตร์พัฒนาการของการทำประมงพื้นบ้านรอบทะเลสาบสงขลา

2.2 การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามได้จัดผู้สัมภาษณ์ไว้แล้วโดยดำเนินการสัมภาษณ์ตามประเด็นที่ได้วางไว้ จำนวน 111 ตัวอย่างจาก 3 พื้นที่ นอกจากนี้หากมีประเด็นใดที่สำคัญจะทำการสัมภาษณ์เชิงลึก

2.3 การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น โดยจัดประชุมในชุมชนเพื่อชี้แจงโครงการให้ชุมชนรับทราบ และคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อประชุมวางแผนการทำงาน และประชุมในเวทีเสนอผล

การศึกษา โดยเชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาเสนอแนะทางเลือกในการพัฒนา ตลอดจนตรวจสอบข้อมูล โดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการดังนี้

ประชุมครั้งที่ 1 ประชุมชาวบ้านเพื่อให้รับทราบโครงการวิจัยที่จะเกิดขึ้นในชุมชน และส่วนได้ส่วนเสียที่จะเกิดในชุมชน หลังจากนั้นคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อร่วมกันวางแผนการทำงาน กำหนดขอบเขตประเด็นในการทำวิจัย และวิธีในการวิจัยและการเก็บข้อมูลในสนาม (ประชุมทั้ง 3 ชุมชนในแต่ละพื้นที่ โดยเลือกเวลาที่ไม่ตรงกันในแต่ละชุมชน)

ประชุมครั้งที่ 2 หลังจากเก็บข้อมูลได้ระยะหนึ่ง จะจัดเวทีในชุมชนให้ผู้ให้ข้อมูลหลัก และผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษา โดยเชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาร่วมรับฟังผลการศึกษาและร่วมตรวจสอบข้อมูลที่ไต่จากการศึกษา เช่น ครู พ่อค้า แม่ค้า คนเฒ่า คนแก่ สมาชิก อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน (ประชุมทั้ง 3 ชุมชนในแต่ละพื้นที่ โดยเลือกเวลาที่ไม่ตรงกันในแต่ละชุมชน) ในการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ใช้วิธีการประชุมรวมทั้งหมด 6 ครั้ง ในการประชุมครั้งที่ 1 และ 2 เป็นการประชุมกลุ่มย่อยในชุมชน (3 พื้นที่ 3 เวที)

2.4 การสังเกต (observation) ใช้วิธีสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมคือการสังเกตลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาเพื่อรับทราบข้อมูลในระดับกว้าง เช่น สภาพภูมิประเทศ สภาพทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม สังเกตกิจกรรมการทำประมงพื้นบ้าน กิจกรรมเกี่ยวกับการซ่อมแห ซ่อมอวน กิจกรรมเกี่ยวกับการรวมตัวกันเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรประมง กิจกรรมในตลาด กิจกรรมในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งภาคปฏิบัติการในชีวิตประจำวันและงานพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การหาปลา การนำปลาไปขายในตลาด เครื่องมือประมง พันธุ์ปลา การใช้ชีวิตของชาวประมงนอกเหนือจากการไปหาปลา นอกจากนั้นยังสังเกตถึงการปะทะปฏิสัมพันธ์ของชาวประมงกับกลุ่มอำนาจอื่น ๆ ในปฏิบัติการประจำวัน

การวิเคราะห์ ตรวจสอบข้อมูล และการนำเสนอข้อมูล

1. ข้อมูลที่ได้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะนำมาวิเคราะห์และเรียบเรียงประวัติความเป็น และพัฒนาการของการทำประมงรอบทะเลสาบสงขลา การวิเคราะห์ข้อมูลส่วนนี้จะใช้ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1
2. ข้อมูลจากแบบสอบถาม ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามแล้วนำไปลงรหัสข้อมูล คีย์ข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมทางสถิติโดยใช้สถิติร้อยละ
3. ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก และการสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่ ตลอดจนข้อมูลที่ได้จากการประชุมแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลทุกระยะขณะที่ทำงานวิจัยฝังตัวในชุมชน โดยการบันทึกข้อมูลเป็น Field Note จัดแยกข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ หลังจากนั้นนำปรากฏการณ์หรือข้อมูลที่มีความสลับซับซ้อนมาจำแนกและจัดระบบการวิเคราะห์ข้อมูลจะทำซ้ำกลับไปกลับมาระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลกับการวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบข้อมูล
4. การตรวจสอบข้อมูลจะใช้วิธีตรวจสอบแบบสามเส้า คือ ตรวจสอบด้านบุคคล ด้านระยะเวลา และด้านสถานที่ โดยการตรวจสอบด้านบุคคลผู้วิจัยจะตรวจสอบข้อมูลโดยสัมภาษณ์ประเด็นเดียวกันจากผู้ให้ข้อมูลที่เป็นบุคคลจากหลาย ๆ คน การตรวจสอบด้านระยะเวลาในประเด็นเดียวกันผู้วิจัยจะถามบุคคลเดียวกันซ้ำหลายครั้ง โดยให้มีระยะห่างระหว่างเวลา ส่วนการตรวจสอบด้านสถานที่ ผู้วิจัยจะพูดคุยประเด็นนั้น ๆ จากผู้ให้ข้อมูลคนเดิม แต่อยู่ในสถานที่ที่แตกต่างกัน เช่น ที่บ้าน ที่ตลาด หรือหรือในพื้นที่ทำประมง
5. การนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ตรวจสอบข้อมูลและจัดแยกประเภทแล้วมาถอดรหัส ดีความ และสร้างข้อสรุป ผู้วิจัยได้

นำเสนอผลการวิจัยตามลักษณะของข้อมูลโดยนำเสนอตารางรวมทั้งการ
บรรยายข้อมูลจากตาราง และใช้วิธีการเล่าเรื่อง และพรรณนา

บทที่ 4

ประวัติศาสตร์และพัฒนาการประมงพื้นบ้าน รอบทะเลสาบสงขลา

“...ต้องยอมรับว่าในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ผลกระทบจากสภาวะแวดล้อมเป็นพิษรอบ ทะเลสาบสงขลา ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของ จำนวนเรือประมงพื้นบ้าน ส่งผลให้ทรัพยากรสัตว์ น้ำในทะเลสาบสงขลาลดลงอย่างน่าใจหาย...แม้ว่า หลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจน เครือข่ายเอ็นจีโอ ได้เข้ามาช่วยกันฟื้นฟูให้กลับมา มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิมก็ตาม...จากการ สืบสวนข้อมูลสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลาพบว่า สัตว์ น้ำหลายชนิดได้สูญหายไปจากเดิมที่เคยพบใน ทะเลสาบสงขลา เช่น โลมา อีระวัด ปลาทุเลา เต่า กระอาน...” (สุพจน์ จันทราภรณ์ศิลป์ 2554)

คำกล่าวข้างต้นของผู้อำนวยการศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเล และชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (ทช.) ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ในหนังสือพิมพ์คมชัดลึกซึ่งได้กล่าวถึง โครงการศึกษา และจัดทำฐานข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพทรัพยากรชายฝั่ง ในทะเลสาบสงขลาถึงการสำรวจข้อมูลสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา สะท้อนให้เห็นว่าในอดีตทะเลสาบสงขลา มีทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะทรัพยากรประมง มีสัตว์น้ำ หลากหลายชนิด แต่ปัจจุบันพบว่า มีสัตว์น้ำหลายชนิดที่สูญหายไป อัน เป็นทุนทางทรัพยากรที่สำคัญของวิถีชีวิตชุมชนประมงรอบทะเลสาบ สงขลา การที่ทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลาเกิดการเสื่อมโทรมลง

ทำให้หลายฝ่ายพยายามเร่งแก้ไขปัญหาจัดโครงการที่หลากหลายขึ้นมา เพื่อหาแนวทางในการเยียวยาทะเลสาบสงขลาเพื่อต่อลมหายใจให้กับผู้คนในอาณาบริเวณทะเลสาบสงขลา

สำหรับในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอให้เห็นถึงบริบทของทะเลสาบสงขลาในภาพรวม ตลอดจนกำเนิดและพัฒนาการทางการประมงของชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลา โดยเน้นในอาณาบริเวณพื้นที่ของการวิจัย คือ ตำบลทะเลน้อย ตำบลคูชูด และตำบลท่าเสา ซึ่งเป็นพื้นที่น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม สำหรับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมจากเอกสาร งานวิจัย และลงศึกษาภาคสนามจากการสังเกต สัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถามจากชาวบ้านที่ทำประมง และเคยทำประมงแต่ปัจจุบันไม่ได้ทำแล้ว สัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก รวมทั้งจัดเวทีประชุมกลุ่มชาวประมง ในการวิจัย 3 พื้นที่ 3 ชุมชน โดยวิเคราะห์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้คนในอาณาบริเวณพื้นที่ทะเลสาบสงขลา ดังนั้นการนำเสนอของผู้วิจัยจะใช้วิธีการเล่าเรื่องพรรณนา และแปลผลข้อมูลจากตารางประกอบกันดังนี้

ทะเลสาบสงขลา : ลมหายใจของชาวประมงพื้นบ้าน

“...เร่งฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา...ต่อลมหายใจ
อาชีพประมง...” (สุรัตน์ อัดตะ 2554)

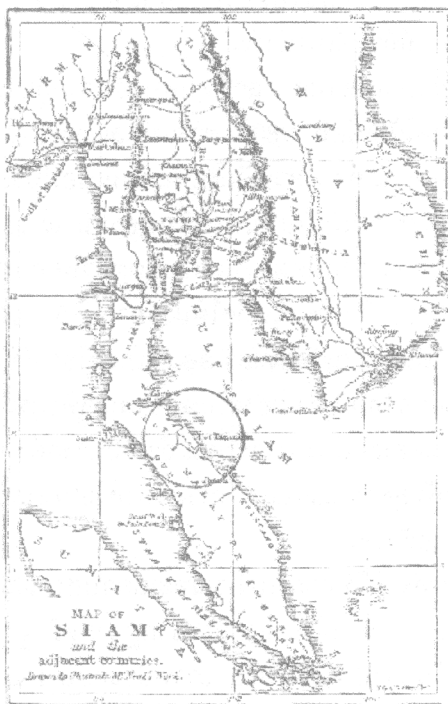
จากข้อความดังกล่าวข้างต้นเป็นพาดหัวข่าวในบทความที่กล่าวถึงกิจกรรมที่ทำในทะเลสาบสงขลาของกลุ่มต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นถึงการเร่งฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา ซึ่งกำลังจะหมดลมหายใจ ตลอดจนแสดงความเห็นใจต่อผู้คนที่ใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางทะเลสาบสงขลาเรียกได้ว่า กินอยู่กับทะเล นอนอยู่กับทะเล ลมหายใจเข้าออกก็คือลูกทะเล คณะผู้วิจัยจึงได้พูดคุยกันว่าทีมของเราน่าจะเดินทางสำรวจทะเลสาบสงขลากันจริง ๆ จัง ๆ สักครั้ง ความจริงแล้วเราก็อาศัยอยู่ในอาณา

บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบเช่นกัน และสัมผัสกับทะเลสาบสงขลาอย่างใกล้ชิดจนลึมน้ำที่จะนึกถึง บางครั้งความใกล้ชิด ความคุ้นชินมักทำให้คนเราละเลยบางอย่างไปได้เหมือนกัน แต่เมื่อไหร่ที่เราต้องขาดสิ่งนั้นไปเรากลับนึกถึงมัน ทำให้ผู้วิจัยต้องการที่จะทำความรู้จักกับลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาว่ามีที่มาที่ไปอย่างไร

พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ทุกคนรู้จักตั้งอยู่บนชายฝั่งด้านตะวันออกของภาคใต้มีเนื้อที่ 9807 ตารางกิโลเมตร (6,129,375 ไร่) แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นพื้นดินมีเนื้อที่ประมาณ 8761 ตารางกิโลเมตร และส่วนที่เป็นพื้นน้ำมีพื้นที่ประมาณ 1046 ตารางกิโลเมตร มีความกว้างจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออกประมาณ 20 กม. ส่วนความยาวจากทิศเหนือไปทิศใต้ประมาณ 75 กม. ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสงขลา คือ อำเภอเมือง อำเภอหาดใหญ่ อำเภอสะเดา อำเภอรัตนภูมิ อำเภอระโนด อำเภอสทิงพระ อำเภควนเนียง อำเภอกระแสดินธุ์ อำเภอนาหม่อม อำเภอบางกล่ำ อำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดพัทลุงทั้งหมด และจังหวัดนครศรีธรรมราช คือ อำเภอชะอวด และอำเภอหัวไทร

สภาพของลุ่มน้ำในอาณาบริเวณทะเลสาบสงขลาในปัจจุบันที่กล่าวถึงข้างต้นแตกต่างจากอดีตมากดังปรากฏจากหลักฐานแผนที่ของชาวต่างประเทศในช่วงปี พ.ศ. 2000 (ภาพประกอบ 1 และ 2) พบว่าพื้นที่บริเวณทะเลสาบสงขลามีลักษณะแตกต่างจากปัจจุบันมากพอสมควร โดยเฉพาะบริเวณอำเภอหัวไทร อำเภอระโนด อำเภอกระแสดินธุ์ อำเภอสทิงพระ และอำเภอสิงหนคร บริเวณนี้แต่เดิมเป็นเกาะสองเกาะ คือ พื้นที่ในสวนอำเภอหัวไทรไปจนถึงอำเภอสิงหนคร ซึ่งเป็นเกาะขนาดใหญ่ ส่วนเกาะขนาดเล็กก็คือ "เกาะใหญ่" ในปัจจุบันซึ่งเกิดจากระดับน้ำที่ลดลงทำให้พื้นที่ดินเดิมใต้ผิวน้ำโผล่ขึ้นมาเป็นภูเขาเตี้ย ๆ ประกอบกับลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดเอาทรายทะเลมาทับถมทางด้านซีกตะวันออกของภูเขา ทำให้เกิดสันทรายงอกออกไปเรื่อย ๆ ในขณะที่ซีกตะวันตกของภูเขาก็ก่เกิดดินตะกอนที่ลำนํ้าสายสั้น ๆ

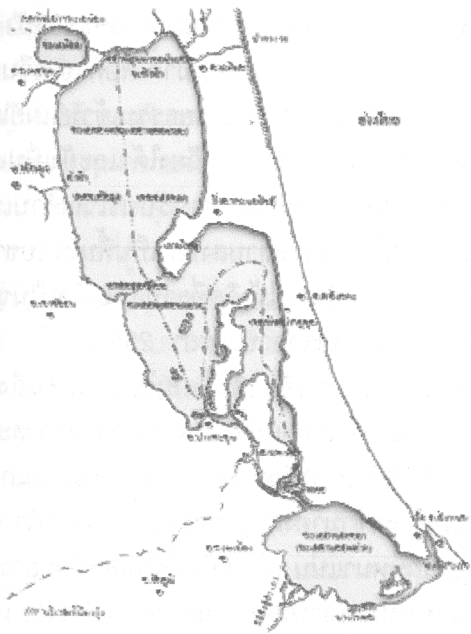
คือ คลองนางเรียม คลองปากประ คลองลำป่า คลองท่าเตื่อ คลองอุตะเกา และแม่น้ำสายยาวที่พาดจากจังหวัดสตูลไหลออกทะเลที่บริเวณทะเลสาบตอนใน ปัจจุบันทำให้แผ่นดินทั้งสองด้านงอกออกไปเรื่อย ๆ

ภาพประกอบ 1 แผนที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในอดีต
ที่มา : คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2554

จนกลายเป็นเกาะขึ้น ซึ่งภายหลัง เกาะนี้ก็ได้กลายเป็นที่ตั้งถิ่นฐานทำมาหากินเป็นชุมชนหนาแน่นเพราะมีความเหมาะสมที่จะเป็นท่าเรือ และสามารถกำบังลมได้เป็นอย่างดี แม้แผ่นดินทางด้านทิศเหนือจะงอกออกไปจนติดเป็นแผ่นดินเดียวกันแล้ว บริเวณเกาะซึ่งพัฒนาเป็นแหลมก็ยังคงเป็นชุมชนที่หนาแน่นยิ่งขึ้น เมื่อน้ำในทะเลสาบตอนในเปลี่ยนเป็น

น้ำจืด เพราะได้รับอิทธิพลจากน้ำในลำคลองมากกว่าน้ำทะเล พื้นที่โดยรอบของทะเลสาบจึงเริ่มกลายเป็นพื้นที่เพาะปลูก เนื่องจากบริเวณนี้มีดินตะกอนทับถมกันมากซึ่งเหมาะแก่การเพาะปลูก จึงกลายเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของภาคใต้ โดยเฉพาะบริเวณฝั่งตะวันตกหรือพื้นที่ของจังหวัดพัทลุงในปัจจุบัน ขณะเดียวกันทะเลสาบที่เกิดขึ้นก็เป็นแหล่งของสัตว์น้ำนานาชนิดด้วย

ภาพประกอบ 2 แผนที่ทะเลสาบสงขลาแสดงทะเลน้อย ทะเลสาบตอนบน ตอนกลางและตอนล่าง
ที่มา : พุทธทาสศึกษา 2551

ลักษณะภูมิประเทศของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วยพื้นที่ภูเขาสูงบริเวณทิศตะวันตกและทิศใต้ของกลุ่มน้ำ ด้านตะวันตกจะเป็นแนวเทือกเขาบรรทัดที่ทอดตัวในแนวเหนือใต้ ตั้งแต่รอยต่อระหว่างจังหวัดพัทลุงกับจังหวัดตรัง ลงมาถึงรอยต่อระหว่างจังหวัดสงขลากับจังหวัดสตูล ส่วนทางด้านทิศใต้เป็นแนวเทือกเขาสันกาลาศรีบางส่วน ภูเขานี้ปกคลุมด้วยป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ แถบต้นน้ำเชิงเขาเป็นเขตป่าที่มีป่าดงดิบชื้นปกคลุมหนาแน่น จึงมีผลผลิตจากป่าจำนวนมาก เช่น หวาย ไม้ไผ่ สมุนไพรรักษาไข้ ไม้ชิงชัน เครื่องหนัง เขาสัตว์ และของป่า อื่น ๆ ซึ่งของพวกนี้พ่อค้าชาวจีนและอินเดียต้องการมาก พ่อค้าชาวจีนและอินเดียจึงเดินทางเข้ามาค้าขายและนำเอาอารยธรรมเข้ามาเผยแพร่ในบริเวณคาบสมุทรมลายูและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และยังเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่ไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลา สำหรับบริเวณด้านเหนือและด้านตะวันออกของพื้นที่กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นพื้นที่ราบชายฝั่งทะเลเกิดจากการทับถมของตะกอนทำให้เกิดที่ราบและเกิดเป็นชุมชนขึ้นอย่างหนาแน่นในเวลาต่อมา (ทะเลสาบสงขลา 2551)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงสภาพกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในภาพรวม และสภาพของเกาะแก่ง ทะเล และสภาพพื้นดินในอดีต ที่ทำให้เห็นว่ามีการงอกของดินเป็นเกาะแก่งอย่างไร และมีการอพยพของผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานกันในพื้นที่อย่างไร บริเวณใดที่คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานกันหนาแน่น บริเวณใดที่ผู้คนอยู่กันอย่างเบาบาง หากจะดูว่าในปัจจุบันทะเลสาบสงขลามีลักษณะอย่างไร เราจำเป็นต้องเดินทางรอบทะเลสาบสงขลา เพื่อสำรวจให้เห็นอย่างชัดเจน

ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงได้กำหนดวันเดินทางไปรอบทะเลสาบสงขลา โดยใช้รถยนต์ซึ่งเป็นรถตู้ที่มีคนขับตามใจเราทุกอย่างไม่ว่าจะไปทีใดก็ไม่เคยบ่นสักคำ การเดินทางของคณะผู้วิจัยซึ่งมีทั้งหมด 5 ชีวิต กับผู้ช่วยวิจัย 1 ชีวิต ได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อคราวปิดภาคการศึกษาเล็ก ๆ ประมาณ 1 สัปดาห์กว่า หลังจากส่งเกรดเสร็จแล้วราวปลายเดือนตุลาคม 2550 โดยคณะผู้วิจัยมีจุดหมายปลายทางที่ทะเลน้อยเป็นแห่งแรก แต่ตั้งใจที่

จะลัดเลาะไปทางปากพะยูน และพยายามไปโผล่ที่พัทลุง ลำป่า และถึงทะเลน้อยในเส้นทางสายนี้ก่อน ถึงแม้คณะผู้วิจัยจะลัดเลาะไปอย่างไรก็ไม่สามารถลัดเลาะริมทะเลสาบได้อย่างที่ใฝ่อยากทำ ทั้งนี้เนื่องจากเส้นทางที่รถสามารถผ่านไปไม่ได้ไม่ได้ตัดรอบทะเลสาบอย่างที่เรายากไป จึงทำให้รถของเราวิ่งเข้าวิ่งออกระหว่างชุมชนผ่านถนนเลียบริมทะเลสาบเลียบลำคลอง และเข้าชุมชนตามแต่ถนนจะตัดผ่านไปถึง

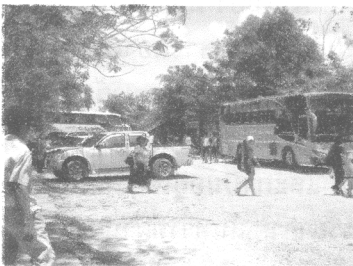
ทะเลน้อย : ทะเลน้ำจืดความหวังของคนหาปลากับธรรมชาติ

คณะผู้วิจัยใช้เวลาเดินทางจากหาดใหญ่ตั้งแต่เช้ามืดที่จะถึงทะเลน้อยก็เกือบบ่ายแก่ ๆ ความจริงแล้วหากเราจะเดินทางจากหาดใหญ่ผ่านถนนสายเอเชียถึงพัทลุง และเข้าไปยังทะเลน้อยใช้เวลาไม่เกิน 3 ชั่วโมงเท่านั้น แต่การที่ผู้วิจัยต้องการจะสัมผัสทะเลสาบสงขลาอย่างใกล้ชิดจึงได้ใช้เส้นทางในชุมชนที่ลัดเลาะเรียบริมทะเลสาบสงขลาไปตามหมู่บ้าน จึงทำให้ใช้เวลานานกว่าคนอื่นมากโขอยู่ เมื่อถึงพัทลุงเราเข้าไปในเมือง และใช้เส้นทางจากตัวเมืองไปลำป่า ด้านซ้ายของรถเรามองขึ้นไปทุกครั้งที่ผ่านมาภูเขาคือ เราจะมองเห็นเขาอกทะเล บรรยากาศที่ผู้คนใช้รถจักรยานยนต์ และรถยนต์ผ่านออกไปยังทะเลน้อยมีไม่ค่อนมากนัก การจราจรไม่ค่อหนาแน่นเหมือนกับในเมือง มองเห็นบรรยากาศเส้นทางเข้าทะเลน้อยผ่านลำป่าเป็นถนนลาดยางสองเลน รถยนต์สามารถสวนกันได้ สองข้างทางเป็นสวนยางพารา และนาข้าวสลับกัน เมื่อมองไปยังบริเวณนาข้าวผู้วิจัยมองเห็นหุ่่นไถ่ก่ายืนอยู่เป็นระยะ แต่ถึงแม้จะมีหุ่่นไถ่ก่าผู้วิจัยก็ยังเห็นนก และกาบินอยู่โดยรอบหุ่่นไถ่ก่า และบริเวณนาข้าว จากการสัมผัสบรรยากาศเส้นทางที่ผ่านมา สะท้อนให้เห็นว่าชีวิตของผู้คนบริเวณนี้ผูกพันกับการทำนา ทำสวนยางพารา และยังใช้ภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมในการไถ่ก่า นั่นก็คือการนำฟางข้าวมามัดเป็นรูปคนแล้วสวมเสื้อผ้าเก่า ๆ ของคนให้กับหุ่่น เพื่อให่่ก่ามองเห็นว่าเป็นคน แต่ความจริงแล้วสิ่งที่ย่วยให้ก่าเข้าใจว่าเป็นคนจากหุ่่นไถ่ก่าก็

คือกลิ่นกายของคนติดมากับเสื้อผ้าที่สวมใส่ให้กับหุ่นฟางที่ยืนอยู่อย่างโดดเดี่ยวในท้องทุ่งนาต่างหาก

ถ้าฝนตกลงมายังผืนนาแล้วชำระกลิ่นอายของคนจากเสื้อผ้าที่สวมใส่ของหุ่นไล่กาแล้วไซ้ กาหรือนกก็คงบินมาเกาะบนตัวของหุ่นไล่กาโดยไม่เกรงกลัวสิ่งใด ดังนั้นเรามักจะได้ยินผู้คนบริเวณทะเลน้อยบ่นเรื่องนกหรือกาที่มาจิกกินเมล็ดข้าวที่หว่านจนเสียหายบางครั้งชาวนาจำต้องใช้เสียงดังเพื่อไล่กา เช่น ตีปี่ หรือไม้ก็จุดปะทัด หรือไม้ก็ยิงปืนให้เกิดเสียงดังเพื่อไล่กา แต่การยิงปืนแล้วทำให้กาหรือนกต้องตกมาตายก็อาจเป็นปัญหาระหว่างชาวมากับเจ้าหน้าที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยได้เหมือนกัน

คณะผู้วิจัยมาถึงทะเลน้อยแล้วจอดรถไว้บริเวณพื้นที่ที่ทางชุมชนได้จัดให้นักท่องเที่ยวจอดกัน ในช่วงที่เรานำรถเข้ามาจอดพบว่ามียุทธการรถกระบะ และรถบัสจอดอยู่ก่อนหน้านั้นแล้วประมาณ 5-6 คัน พื้นที่สำหรับจอดรถไม่กว้างมากนักจอดได้ประมาณเต็มที่ก็ 10 คันสำหรับรถยนต์ (ภาพประกอบ 3) แต่อย่างไรก็ตามหากในช่วงวันหยุดมีคนมาเที่ยวทะเลน้อยจำนวนมากผู้คนที่มาเที่ยวก็จะมีวิธีการจอดรถไว้ข้างถนนที่เลียบบไปตามชายฝั่งของทะเลน้อยไกลตลอดเส้นทาง และขายสินค้าให้นักท่องเที่ยว (ภาพประกอบ 4)

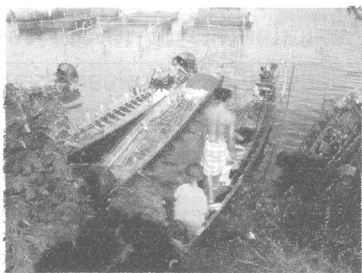

ภาพประกอบ 3 บริเวณจอดรถข้างทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย

ภาพประกอบ 4 ถนนริมทะเลน้อยใช้เป็นพื้นที่ขายสินค้า

ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 21 ตุลาคม 2550

ถนนเส้นนี้เป็นข้อพิพาทระหว่างกลุ่มแกนนำชุมชนกับเจ้าหน้าที่เขตห้ามล่า เพราะเป็นพื้นที่ทับซ้อนระหว่างทะเลกับชุมชน หากเราได้สายตาไปตามถนนเส้นที่เลียบริมระหว่างชุมชนกับทะเลน้อยจะพบว่า มีชาวประมงสร้างเพิงเพื่อขายสินค้าอยู่ริมถนนเป็นระยะ (ภาพประกอบ 5) เมื่อหาปลาได้ก็จะใช้เพิงเป็นที่ทำปลาและขายปลา บางเพิงจะไว้ใช้พักผ่อน หรือไม่ก็เป็นที่พักสำหรับขายสินค้าของชาวบ้านและได้นำเรือมาจอดไว้ริมเพิง (ภาพประกอบ 6) จึงทำให้ทางเจ้าหน้าที่ของรัฐมองว่าพื้นที่ตรงนี้เป็น การนำดินมาถมทะเลเพื่อสร้างถนนเป็นการบุกรุกทะเล ส่วนกลุ่มแกนนำชุมชนมองว่าเป็นการสร้างถนนให้กว้างขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวรวมทั้งเป็นที่พักผ่อนของชาวทะเลน้อยได้อีกด้วยซึ่งก็เป็นมุมมองที่แตกต่างกัน

ภาพประกอบ 5 เพิงที่ปลูก
ริมทะเลน้อยไว้ขายปลา

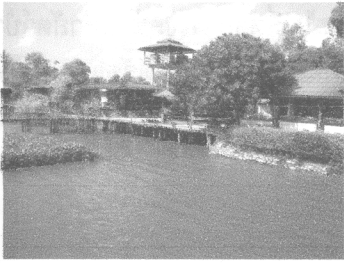
ภาพประกอบ 6 เรือของชาวประมง
ที่ผูกไว้ริมเพิงเพื่อหาปลา

ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 21 ตุลาคม 2550

ทะเลน้อยในอดีตที่เคยมากับทะเลน้อยในปัจจุบันแตกต่างกันมาก ในอดีตชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนประมงใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย มีคนมาเที่ยวชมทะเลน้อยไม่มากนัก แต่หลังจากที่ประกาศเป็นพื้นที่แรมซาร์ไซเตในปี พ.ศ. 2541 คณะผู้วิจัยกลับพบว่าทุกอย่างในชุมชนถูกพัฒนาจากโครงการของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยว การ

รวมกลุ่มแม่บ้านในการจัดโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ชุมชนที่เคยมีชีวิตออกทะเลหาปลา ทำนาข้าว เลี้ยงควาย และทำสวนยางพารา หรือปลูกผักเล็ก ๆ น้อย ๆ ไว้ใช้บริโภคในครัวเรือนก็ได้ช่วยขยายตัวเองออกมาตั้งร้านค้าขายผลิตภัณฑ์ที่เป็นผลผลิตของชุมชน สิ่งที่ขึ้นชื่อของทะเลน้อยคือ ปลาตุกร้า รองลงมาคือการนำกระจูดมาสานเป็นเสื่อ ตะกร้า กระเป่า ของตกแต่งบ้าน ของใช้ต่าง ๆ และผู้วิจัยยังพบว่า ชาวประมงส่วนหนึ่งนำเรือที่ใช้ในการหาปลามาใช้พำนักท่องเที่ยวชมทะเลโดยการเช่าคิว เหมือนการเช่าวินรถจักรยานยนต์รับจ้างยิ่งงัยงั้น จากที่ก่อนหน้านี้จะไปทะเลเราจะต้องไปว่าจ้างให้คนในชุมชนพาเราออกทะเล แต่ปัจจุบันนี้มีเรือหลายลำคอยบริการนักท่องเที่ยวชมนกน้ำทะเลน้อย

ผู้วิจัยได้ไปติดต่อกับพักในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย เจ้าหน้าที่ที่ดูแลใจดีให้เราเอารถเข้ามาจอดในพื้นที่ของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับที่จอดรถของชุมชน หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่ได้นำเราไปพักที่เรือนรับรองที่สร้างขึ้นเข้าไปในทะเลน้อย (ภาพประกอบ 7) เราเดินไปตามแผ่นไม้กระดานที่เขาสร้างให้เดินผ่านบ้านพักรับรองของแต่ละหลัง จนกระทั่งถึงหลังที่เราจะพัก เป็นเรือนไม้หลังเล็กมีสองห้องนอน แยกไว้สองข้างตรงกลางเป็นที่ว่างโล่ง ๆ ให้นั่งเล่นชมธรรมชาติ เจ้าหน้าที่ชี้ให้ดูเรือนหลังหนึ่งที่อยู่ไกลออกไปตั้งโดดเด่นแยกจากเรือนพักหลังอื่น ๆ อยู่กลางน้ำ เป็นหลังใหญ่แล้วบอกพวกเราว่าเรือนนั้นเป็นเรือนรับรองของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าที่แห่งนี้ยังคงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

ภาพประกอบ 7 ที่พักและที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย
ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 21 ตุลาคม 2550

หลังจากนั้นก็สาละวนกับข้าวของที่ถือมาว่าจะเก็บไว้อย่างไร
เจ้าหน้าที่เปิดห้องให้คณะผู้วิจัยแล้วเดินจากไป ทั้งเฉพาะกุญแจห้องไว้
ให้และคำแนะนำในการคืนห้องพัก หลังจากนั้นพวกเราก็ให้ความสนใจ
กับห้องนอนและการจัดสัมภาระเข้าพัก ภายในห้องพักมีที่นอนพร้อม
หมอนและผ้าห่มผืนบาง ๆ ให้ห้องละ 4 ชุด เราเลยแบ่งกันว่าผู้หญิง
นอนห้องหนึ่ง ผู้ชายนอนห้องหนึ่ง ปรากฏว่าคณะผู้วิจัยมีผู้หญิงคนเดียว
ผู้ชาย 5 คน รวมคนขับรถอีก 1 คนเป็น 6 คน ทางเราจึงต้องยกที่นอน
จากห้องผู้หญิงอีก 2 ชุดไปไว้ที่ห้องผู้ชาย เพื่อให้ครบ 6 ชุด ที่นี่เขาบอก
ว่า ให้ทำหนังสือมาจากหน่วยงานในสังกัดเพื่อขอความอนุเคราะห์ที่พัก
ได้ และหลังจากนั้นก็แล้วแต่ผู้ที่มาพักจะบริจาค เพื่อเป็นค่าซักผ้าปูที่
นอน หมอน และผ้าห่ม

หลังจากที่คณะผู้วิจัยเก็บสัมภาระเข้าที่แล้ว เราก็มานั่งวาง
แผนการทำงานกันว่า เวลาที่ยังเหลืออยู่ของวันนี้เราจะเริ่มสำรวจ
อย่างไรดีก่อนที่จะเริ่มงานในวันพรุ่งนี้ซึ่งได้นักชาวบ้านมาประชุมในเวที
การเปิดตัวโครงการ และตั้งใจจะสัมภาษณ์ถึงทะเลสาบสงขลา และ
ประวัติศาสตร์พัฒนาการของการทำประมงของชุมชนประมงแถบนี้
คณะผู้วิจัยตกลงกันว่า เราหาข้อมูลของทะเลน้อยก่อน แล้วค่อยเดินดู
ชุมชน ส่วนพรุ่งนี้เช้ามีคั้งเรือออกไปดูทะเลและนกน้ำกันก่อนที่จะจัด

เวทีชาวบ้าน จากนั้นคณะผู้วิจัยได้เดินทางไปทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ทะเลน้อย เพื่อเดินดูแผ่นป้ายและโปสเตอร์ความรู้ที่ได้จัดแสดงไว้ให้นักท่องเที่ยวดู ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลทะเลสาบสงขลาในส่วนของทะเลน้อยจากการท่องเที่ยวที่มีการเขียนไว้อย่างมากมาย โดยกล่าวถึงทะเลน้อยว่า

“...พื้นที่ในอาณาบริเวณทะเลน้อยจะอยู่ตอนบนสุดของทะเลสาบสงขลามีพื้นที่ประมาณ 28 ตารางกิโลเมตร มีความกว้างราว 5 กิโลเมตร และยาว 6 กิโลเมตร ความลึกโดยเฉลี่ยราว 1.2-1.5 เมตร อยู่ในพื้นที่ตำบลนางตุงและตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เป็นทะเลสาบน้ำจืดโดยแยกส่วนกับทะเลสาบสงขลา โดยมีคลองนางเรียงยาว 2 กิโลเมตร เชื่อมระหว่างทะเลน้อยและทะเลสาบสงขลาในส่วนของทะเลหลวง ทางฝั่งตะวันตกของทะเลน้อยเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของชุมชนทะเลน้อย ประมาณ 2,000 ครัวเรือน ทางฝั่งตะวันออก ฝั่งเหนือ ฝั่งใต้ เป็นป่าดงดิบชื้นหรือป่าพรุ และพญาไม้ มีไม้หลายชนิด เช่น ไม้เสม็ดขาว จิก หว่า กระทุ่มหมู่ ทองกลาง ตีนเป็ด เตยว เนียน เมา เตยน้ำ ที่ได้มีไม้ขึ้นต่างๆ จะมีลาโพ พญาปล้อง กระจุดหนู ขึ้นแทนเต็มไปหมด จึงเป็นที่อาศัยของลิงแสม ลิงลม ชะมดน้ำ ชะมดเข็ด นาก เสือปลา นกนานาชนิด เมื่อประมาณ 50 ปี มาแล้ว มีช้างป่านับ 100 ตัว กระจายชุกชุมมาก ปัจจุบัน นี้สูญพันธุ์ไปหมดแล้ว ทิศตะวันตกของทะเลน้อยเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดพัทลุง ทิศเหนือเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัด

นครศรีธรรมราช และทิศตะวันออกจดอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา...” (กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช 2551)

“...ทะเลน้อยเป็นบริเวณที่มีน้ำขังตลอดปี พืชส่วนใหญ่เป็นพืชน้ำที่โดดเด่นและสร้างสีสันให้กับทะเลน้อย เช่น บัว กระจูด หญ้าน้ำ กก ปรีอ และ กก กระจัดกระจายอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะบริเวณน้ำตื้นและค่อนข้างนิ่ง...นอกจากนั้นยังมีสาหร่ายหางกระรอก ที่มีดอกเล็ก ๆ สีเหลือง สีม่วงสวยงาม บัวหลวง บัวสาย บัวเฟื่อน ความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพในวงจรธรรมชาติของทะเลน้อยเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของนกน้ำนานาชนิดทั้งนกประจำถิ่นและนกอพยพใช้เป็นทีอาศัยช่วยเติมแต่งทะเลน้อยที่สวยงามจากมวลไม้่น้ำให้มีความสมบูรณ์มีชีวิตชีวาตามครรลองของธรรมชาติ...” (กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช 2551)

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า บริเวณพื้นที่ทะเลน้อยเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตชุมชน วิถีชีวิตของสัตว์น้ำ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งนกน้ำที่มีอยู่อย่างมากมายหลากหลายพันธุ์ ในทะเลน้อยยังอุดมด้วยพืชน้ำ เช่น บัวชนิดต่าง ๆ ผักตบชวา จอกหูหนู สาหร่าย กระจูด กุ้ง และปลา ซึ่งเป็นอาหารของนก จากสภาพพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพรรณไม้่น้ำ และสัตว์น้ำต่างๆ ทะเลน้อยจึงมีความเหมาะสมเป็นแหล่งอาศัยหากินทำรังและวางไข่ของนกนานาชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งนกน้ำ จากการสำรวจ พบนกราว 187 ชนิด แยกออกเป็นนกประจำถิ่นอาศัยอยู่ประจำตลอดปี และนกอพยพย้ายถิ่น โดยจะอพยพมาในช่วงฤดูหนาว ระหว่างเดือนตุลาคม-มีนาคม ซึ่ง

เป็นช่วงที่นกมีประชากรมากที่สุดถึงราว 43,000 ตัว ส่วนช่วงที่มีนกลีน้อยที่สุด อยู่ระหว่างเดือนมิถุนายน-กันยายน อันเป็นช่วงที่นกกินน้ำทำรัง

ส่วนคุณภาพน้ำในทะเลน้อยจะเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยขึ้นอยู่กับปัจจัยของสภาพแวดล้อมเป็นสำคัญ ได้แก่ สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ รวมถึงกิจกรรมของผู้คนในชุมชนและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นน้ำทิ้งจากแหล่งชุมชนที่ไม่ได้ผ่านระบบบำบัดก่อนลงสู่ทะเลน้อย การเพิ่มปริมาณของกิจกรรมทางการเกษตร กิจกรรมจากการขุดลอกกระจัด การแพร่พันธุ์ของผักตบชวาที่เป็นปัญหาของการเดินเรือ ตลอดจนการเป็นแหล่งรองรับน้ำฝน ทั้งนี้เนื่องจากต้นน้ำของทะเลน้อยมาจากเทือกเขาบรรทัด ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของทะเลน้อย น้ำไหลออกจากคลองนางเรียบและคลองยวนลงสู่ทะเลสาบสงขลา ในฤดูฝนระดับน้ำในทะเลน้อยเพิ่มสูงขึ้นเกือบ 1 เมตร แต่เป็นช่วงสั้นๆ เท่านั้น เพราะหลังจากนั้นระดับน้ำได้ลดลงอย่างรวดเร็ว โดยทั่วไปทะเลน้อยมีค่าพีเอช (pH : Potential of Hydrogen ion) ในช่วงกลางวันสูงถึง 6-10 มิลลิกรัม/ลิตร และ 8-9 ตามลำดับ เนื่องจากมีพีชน้ำปกคลุมหนาแน่นอยู่ทั่วไป แต่เนื่องจากทะเลน้อยอยู่ติดกับพรุควนเคร็งในฤดูฝน (พฤศจิกายน-ธันวาคม) จึงมีน้ำจากพรุไหลลงสู่ทะเลน้อย ทำให้ค่า pH ลดต่ำลงจนมีสภาพเป็นกรดอ่อน ธาตุอาหารไนโตรเจนและฟอสฟอรัสที่เป็นอนินทรีย์สารในทะเลน้อยมีค่าต่ำมาก ไนโตรเจนแทบจะไม่เจอเลย ขณะที่ไนเตรท และแอมโมเนียมีค่าน้อยกว่า 0.01 มิลลิกรัม/ลิตร และ 0.02 มิลลิกรัม/ลิตร ตามลำดับ ส่วนฟอสฟอรัสรวมและไนโตรเจนรวมมีค่าน้อยกว่า 0.04 มิลลิกรัม/ลิตร และ 0.50 มิลลิกรัม/ลิตร จึงทำให้ทะเลน้อยยังคงเป็นแหล่งของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ตลอดจนการดำรงอยู่ของชุมชนที่ยัง (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2548)

นอกจากนั้นชาวประมงยังเล่าให้ฟังว่า ในสมัยโน้น (ปี 2517) ป่าไม้ที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของนกถูกทำลายไปมาก ผู้คนจับนกกินเป็นอาหาร เกิดอาชีพเก็บไขนกขาย ปล่อยุ้งควายเหยียบย่ำรังและไขนก

เสียหาย หากปล่อยไว้เช่นนั้นจะสูญพันธุ์เหมือนกับช้างและจระเข้ที่สูญพันธุ์ไปแล้ว นายผ่อง เล่งอ้อ อดีตอธิบดีกรมป่าไม้ ขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าฝ่ายจัดการสัตว์ป่า เห็นความสำคัญของแหล่งนกน้ำทะเลน้อย จึงดำเนินการให้จัดตั้งเป็นอุทยานนกน้ำ เมื่อให้มีการสำรวจเห็นว่ามีความเหมาะสมจึงได้ประกาศให้เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยเมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2518 พร้อมกับส่งเจ้าหน้าที่มาปฏิบัติการ รวมพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทั้งหมด 457 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วยส่วนที่เป็นพื้นดินและพื้นน้ำ ส่วนพื้นดินมีเนื้อที่ 422 ตารางกิโลเมตร หรือ ร้อยละ 94 ของพื้นที่ทั้งหมด ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบชายทะเลสาบประกอบด้วยนาข้าว ป่าหญ้า ป่าพรุ และป่าเสม็ด เป็นแอ่งน้ำมีพืชปกคลุม และที่ราบเชิงเทือกเขาบรรทัด มีเนินเขาสูงราว 100 เมตรจากระดับน้ำทะเล ส่วนพื้นน้ำมีเนื้อที่ 28 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 6 ของพื้นที่ทั้งหมด คือตัวทะเลน้อย (เกิดถวา บุญปรากร 2543)

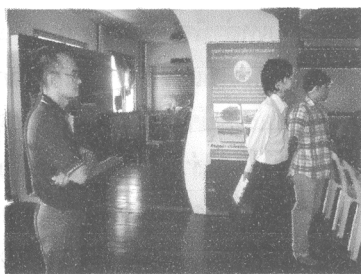
จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นพบว่า พื้นที่อุทยานนกน้ำทะเลน้อยเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย เมื่อประมาณปี 2518 หลังจากนั้นอีกไม่นานพื้นที่อุทยานนกน้ำทะเลน้อยและพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรุควนขี้เสียนหรือพื้นที่ชุ่มน้ำควนขี้เสียน ได้รับการแต่งตั้งเป็นพื้นที่แรมซาร์ (Ramsar Site) เมื่อ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2541 โดยที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นลำดับที่ 110 ซึ่งพันธกรณีของอนุสัญญาฯ มีผลบังคับเมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2541 โดยเสนอพื้นที่ชุ่มน้ำควนขี้เสียน เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศแห่งแรกของประเทศไทย ซึ่งเป็นไปตามพันธกรณีของอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ พรุควนขี้เสียนจัดเป็นพื้นที่อนุรักษ์ตามอนุสัญญาแรมซาร์ (Ramsar Convention) เมืองแรมซาร์อยู่ในประเทศอิหร่าน และเป็นสถานที่ที่มีการร่วมลงนามในครั้งนั้น

พื้นที่ชุ่มน้ำพรุควนขันเสียยลักษณะเป็นพื้นที่พรุไม้เสม็ดขาวมีน้ำท่วมขัง มีกก หญ้า กระจูด กระจูดหนูขึ้นอย่างหนาแน่น ตั้งอยู่ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยตอนเหนือของทะเลสาบสงขลา บริเวณที่เป็นป่าเสม็ดมีนกมาอยู่รวมกันมากกว่า 10,000 ตัวในฤดูอพยพ และเป็นที่ยังสร้างรังวางไข่ของนกอย่างน้อย 5 ชนิด ได้แก่ นกกาน้ำเล็ก นกกระสาแดง และนกยางเป็ย พบปลา 29 ชนิด เช่น ปลากระทุงเหว ปลากระทุงเหวแม่หม้าย ปลากระสูบขีด ปลากริมควาย ปลาจิ้มฟันจระเข้ยักษ์ ปลาสร้อยนกเขา ปลาเสือดำ ปลาเสือสุมาตรา ปลาหมอช้างเหยียบ ส่วนสัตว์สะเทินบกพบว่ามีประมาณ 12 ชนิด คือ เขียดหลังปุมที่ราบกบหนอง สัตว์เลื้อยคลาน 29 ชนิด เช่น เต่าหวาย เต่าหับ เขี้ยน นอกจากนี้ยังพบว่ามีสัตว์เลื้อยลูกด้วยนม 8 ชนิด เช่น ลิงแสม นากเล็บสั้น และเสือปลา (เกิดถวา บุญปรากฏ 2543)

หลังจากที่ทะเลน้อยเป็นส่วนหนึ่งของการประกาศเป็นพื้นที่แรมซาร์ แล้วทางจังหวัดพัทลุงร่วมกับอำเภอควนขนุนและคนในตำบลพนางตุง และตำบลทะเลน้อย ได้มีการจัดเทศกาล "วันพื้นที่ชุ่มน้ำโลก และเทศกาล ล่องเรือ แลนท ทะเลน้อย" ซึ่งเป็นเทศกาลประจำปีและเป็น การสอดรับกับนโยบายของรัฐบาล และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยเริ่มจัดเทศกาลมาตั้งแต่ปี 2541 ซึ่งสอดรับกับปี Amazing Thailand ในช่วงระหว่างวันที่ 2 กุมภาพันธ์-15 เมษายน ของทุกปี (สถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลน้อย สำนักงาน ททท. ภาคใต้ เขต 2 และองค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง 2551) ซึ่ง แสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวได้ทำให้ทะเลน้อยกลายเป็นสินค้าใน กระแสความเป็นพื้นที่แรมซาร์ (Appadurai 1986)

จากการที่คณะผู้วิจัยเดินดูโปสเตอร์และแผ่นป้ายที่ติดไว้ในพื้นที่ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยถึงความรู้เกี่ยวกับการเป็นพื้นที่แรมซาร์ (ภาพประกอบ 8) ก็พอจะเข้าใจได้ว่า บริเวณพรุควนขันเสียยยังคงอุดม สมบูรณ์ไปด้วยป่าพรุ และมีนกน้ำอาศัยต้นไม้ในผืนป่าทำรังอยู่เป็น จำนวนมากทำให้บริเวณนี้เป็นแหล่งศึกษาชนิดและพันธุ์นกของ

นักวิชาการที่สนใจเกี่ยวกับเรื่องนก นักดูนกสมัครเล่นอีกหลายคนที่พยายามเดินทางเข้าไปใกล้กับบริเวณที่ต้องการให้เห็นนกได้ชัดเจนที่สุดเพื่อจะส่องนก

ภาพประกอบ 8 ป้ายที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยและสำรวจข้อมูลจากแผ่นป้ายที่ให้ความรู้ในที่ทำกร
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัยวันที่ 22 ตุลาคม 2550

คณะผู้วิจัยได้เดินออกจากที่ทำกรเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยเพื่อจะเดินสำรวจชุมชน จากที่มองเห็นสภาพบ้านเรือนบริเวณที่ติดกับพื้นที่จอตรด จะเป็นบ้านสองชั้น บางหลังก็จะเป็นชั้นเดียว เปิดขายสินค้าของที่ระลึกผลิตภัณฑ์จากทะเลน้อย ประมาณ 9-10 ร้าน มีร้านอาหารสำหรับบริการนักท่องเที่ยว ประมาณ 7-8 ร้าน ซึ่งเรามักเรียกว่าตลาด แต่เป็นตลาดของนักท่องเที่ยวที่มาชมนกน้ำทะเลน้อย ซึ่งมีร้านสำหรับแวะซื้อของที่ระลึกติดไม้ติดมือก่อนกลับบ้าน หลังจากทีคณะผู้วิจัยเดินชมจนทั่วบริเวณแล้วจึงลองเดินเข้าไปในชุมชน มองเห็นสภาพบ้านเรือนซึ่งดูจากสภาพแล้วคาดคะเนได้ว่าสร้างมาเป็นเวลาเกือบ 30-40 ปีแล้ว บ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ข้างล่างเป็นเสาปูนใช้วิธีสลักกับเสาไม้ให้สูงพ้นจากน้ำที่ไหลผ่านเวลาฝนตก บางหลังใหม่ขึ้นมาหน่อยก็จะเป็นบ้านตึกสร้างแบบง่าย ๆ ชั้นเดียว บางหลังจะสร้างไว้นานมากแล้วมองเห็นสภาพที่เริ่มจะทรุดโทรมตามกาลเวลา แต่บางหลังสร้าง

เพราะค่านิยมของความทันสมัยที่ต้องการจะให้บ้านแข็งแรงขึ้น จึงใช้ปูนซีเมนต์สร้างบ้าน แต่อย่างไรก็ตามสภาพบ้านเรือนส่วนใหญ่ยังคงเป็นบ้านที่สร้างขึ้นแบบง่าย ๆ เพื่ออยู่อาศัยได้โดยสร้างเลียบไปตามทางเดินแคบ ๆ ที่รถจักรยานยนต์พอจะขับผ่านไปได้ บางที่จะเดินได้อย่างเดียว ทางเดินเหล่านี้จะสร้างโดยยกพื้นขึ้นสูง เป็นเหมือนสะพานยกระดับที่สร้างทั้งที่ใช้ไม้และใช้ปูน เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวน้ำจะท่วมถึง จึงต้องยกทางเดินและบ้านให้สูงขึ้น มีถนนในชุมชนไม่กี่สายที่รถยนต์สามารถผ่านเข้าไปได้ ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการเดินติดต่อถึงกันระหว่างบ้านที่ปลูกกระจุกแออัดยัดเยียดในแต่ละหลังเท่านั้น ผู้คนส่วนใหญ่หาเลี้ยงชีพโดยการทำประมง ทำนา ทำสวนยางพารา และค้าขาย

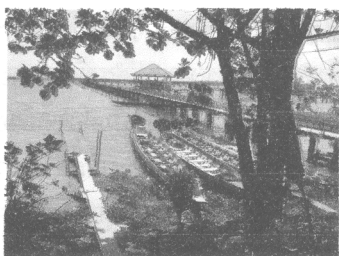
ภาพประกอบ 9 สภาพบ้านเรือน และกิจกรรมที่ทำยามว่าง
จากการหาปลา

ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 22 ตุลาคม 2550

หลังจากที่คณะผู้วิจัยเดินสังเกตสภาพบ้านเรือน และที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนแล้วผู้วิจัยได้หาอาหารเย็นรับประทานกันบริเวณตลาดทะเลน้อยที่ใกล้กับที่จอดรถซึ่งมีร้านอาหารให้ฝากท้องไว้หลายร้าน เราเลือกได้ร้านอาหารตามสั่งซึ่งราคาไม่แพงมากนัก จากนั้นก็เดินดูของที่ระลึก และชิมไข่ปลาของชาวบ้านที่ทอดขาย ซึ่งเป็นที่ขึ้นชื่อของทะเลน้อย รองจากปลาตุ๋น เราชอบหัวของที่ซื้อมันพะรุงพะรังแล้วกลับไป

พักผ่อนที่เรือนรับรอง ต่างแยกย้ายกันอาบน้ำ บางคนก็นั่งชมพระอาทิตย์ตกน้ำ พอตึกค่ำ พวกเรานั่งตบยุงคุยกันสักพักว่าจะทำอะไรบ้าง ในวันพรุ่งนี้ หลังจากนั้นก็แยกย้ายกันนอนหลับ ก่อนจะหลับยังได้ยินเสียงนกไม้ก็ชนิดที่เดินย่ำบนผัดตบชะวา พร้อมกับเสียงระงมของจ๊กจั่นที่เริ่มบรรเลงเพลงกล่อมให้ทุกชีวิตในยามค่ำคืนได้หลับไหลพร้อมที่จะลุกขึ้นสู้อีกในเช้าวันใหม่

ในตอนเช้าของวันใหม่คณะผู้วิจัยตื่นแต่เช้าเพราะมีนัดกับคนเรือที่จะพาเราชมนกน้ำทะเลน้อยช่วงเช้า เราเดินไปที่ท่าเรือบังลาจอดรอเราอยู่แล้วสวมเสื้อแขนยาวสีทึม ๆ กับกางเกงขาก๊วย นั่งอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่พร้อมกับคนอื่น ๆ ที่เป็นเจ้าของเรืออีกหลายลำที่พร้อมรับนักท่องเที่ยวชมทะเลน้อย ปกติคนขับเรือจะให้คนลงเรือได้ประมาณ 7-8 คน ต่อลำ ลำละประมาณ 200 บาท หลังจากที่กลุ่มคณะวิจัยรวมทั้งคนขับรถที่เข้าร่วมขบวนการด้วยรวมแล้วก็ 7 คน ก็ไม่มากเกินไป สำหรับการนั่งเรือที่ทุกคนไม่ใช่ลูกทะเลแถมยังไหว้มน้ำไม่เป็นอีกด้วย บังลาไม่มีชูชีพให้สวม แต่จะมีหมวกไว้แจกนักท่องเที่ยวสำหรับกันแดด แต่คณะของผู้วิจัยมีหมวกกันมาแล้วเลยอดใช้บริการของบังลา แต่มีเรือบางลำเริ่มจะมีชูชีพให้นักท่องเที่ยวได้สวมบ้างแล้ว บังลาบอกกับคณะของผู้วิจัยว่า น้ำทะเลไม่ลึก ประมาณเมตรกว่า ถ้าเรือล่มก็ยืนได้อย่างดี ก็ท่วมหัว เดียวนี้ทะเลสาบตื้นเขินกว่าแต่ก่อนมากนัก ในสมัยก่อนทะเลน้อยลึกกว่านี้มากและอุดมสมบูรณ์กว่าที่เห็น การนั่งเรือชมทะเลน้อยปัจจุบันมีระบบการจัดคิว แต่ทีมของเราได้ว่าจ้างไว้ล่วงหน้าแล้วบังบ่าวจึงขอเข้าคิวโดยปริยาย

ภาพประกอบ 10 เรือชาวประมงและเรือที่จอดรอนักท่องเที่ยวเพื่อ
รับจ้างพาชมนกน้ำทะเลน้อย

ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 22 ตุลาคม 2550

บังลาเดินเข้ามาทักเราแล้วพูดคุยว่าเขามารอเราตั้งแต่หัวรุ่ง (ใกล้รุ่ง) มาเตรียมเรือ เพราะวันนี้นอกจากจะรับเราเป็นทัวร์แรกแล้ว ยังต้องเข้าคิวกับเรือลำอื่น ๆ อีก หลังจากนั้นก็จะไปกุ๊กกิ๊กวางไว้ในทะเลน้อยว่ามีปลาติดกักก็มากน้อย จะได้เอาไปให้เมียที่บ้านทำกินเหลือก็จะได้อาไปขายที่ตลาด

หลังจากที่เราค่อย ๆ ลงเรือกันทีละคนจนเรียบร้อยแล้ว บังลาเริ่มติดเครื่องยนต์เรือแล้วเบี่ยงหัวเรือออกสู่เวียงน้ำแห่งทะเลน้อย บังลาค่อย ๆ ใช้หางเสือกวาดไปกับสายน้ำส่งให้เรือพุ่งไปข้างหน้าอย่างไม่เร่งร้อนนัก แสงสว่างจากดวงอาทิตย์ไม่จัดจ้ามักนัก เพราะยังเป็นช่วงเช้าอากาศกำลังสบายสายตาของผู้วิจัยได้ไปตามน้ำที่กระเซ็นมาจากด้านหน้าของเรือที่กำลังแหวกน้ำให้แยกออกจากกันเมื่อเรือแล่นผ่านเรามองเห็นนกน้ำที่เดินอยู่บนใบบัว และผักตบชวาที่ขึ้นกันอยู่หนาแน่น เมื่อออกจากฝั่งไปไกลจนเห็นนกบินไปมาอยู่เหนือหัวของคณะผู้วิจัย บังลาได้ดับเครื่องเรือให้ลอยลำเพื่อให้ผู้ที่นั่งมากับเรือได้ดื่มด่ำกับธรรมชาติ พร้อมกันนี้บังลาได้สนทนากับคณะผู้วิจัยที่นั่งมาในเรือในขณะที่ผู้ช่วยวิจัยสละเวลากับการถ่ายภาพ และอัดเสียงบังลาลงในเทปไว้ โดยบังลากล่าวว่า

“...บริเวณทะเลน้อยนก็มีเยอะพอ ๆ กับปลา ...ในสมัยก่อนหน้านี้...มีนกยาง แคนกยางในทะเลน้อยก็มีราว 15 ชนิด เช่น นกยางไฟหัวดำ นกยางโตนใหญ่ นกกาบบัว นกกระสาแดง โดยเฉพาะนกยางและนกกระสาแดง จะทำรังและอาศัยอยู่ในทะเลน้อยตลอดทั้งปีเป็นจำนวนมาก...นกเป็ดน้ำก็มี นกเป็ดแดง เป็ดคับแค เป็ดลาย นอกจากนี้ยังมี นกเป็ดผี...นกอีแจว นกพริก นกอัญชัญ...นกเยอะมากจนจำไม่ไหว...” (บังลา, สัมภาษณ์วันที่ 22 ตุลาคม 2550)

“...แล้วนกอัญชัญเนี่ยะนะครับ ตัวมันเป็นยังไง...ชื่อเหมือนดอกอัญชัญเลยสีมันเหมือนดอกอัญชัญมัย...” (วันชัย ธรรมสังการ)

“...อ้อนกออัญชัญเนี่ยะนะมีขาและนิ้วยาว สามารถเดินหากินบนกอไม้มาได้เป็นอย่างดี เมื่อเข้าที่อาจารย์เดินมาจากบ้านพักรับรองก็จะเห็นมันเดินรอบๆ ที่ทำการเขตฯนั้นแหละ ส่วนใหญ่เป็นนกประจำถิ่น จะมีนกอัญชัญคิ้วขาว นกกวก นกอีลุ่ม นกอีล้ำ นกคู้ท อีกชนิดเป็นนกน้ำสี ดำรูปร่างคล้ายกา นิ้วเท้ามีพังผืดดำน้ำเก่งมาก มีทั้งกาน้ำเล็ก และกาน้ำใหญ่ ที่อยู่ใกล้ ๆ บริเวณป่าชายเลนจะมีนกตีนเทียน นกชายเลนชนิดนี้มี ขายาวปากยาว มีสีเป็นขาวดำ ชอบบอยู่รวมกันเป็นฝูง นอกจากนี้แล้วยังมีนกที่พบอีก และชอบบินตามเรา ก็มีเหยี่ยวแดง นกกระแตแต้แว๊ด นกนางนวลแกรบเคราขาว นกกระเต็นน้อยธรรมดา นกนางแอ่นบ้าน...จะว่าไปแล้วมีนกกว่า 220 ชนิด...”(บังลา, สัมภาษณ์วันที่ 22 ตุลาคม 2550)

“...ทำไมบังลาถึงได้รู้เรื่องนกเยอะเยาะขนาดนี้ แล้วต้องเรียนรู้อย่างไรจึงจะจำได้...ใครสอนให้รู้เรื่องนก...” (อภิรักษ์ จันทรวงศ์)

“...โอ้ย...ไม่ต้องมีคนสอนหรอกคับ เรียนรู้จากการหาปลา เรารู้เรื่องปลา เราก็อู้เรื่องนก เพราะไปไหนมันก็ตามไปด้วย...เป็นสิบปีสิบปีแล้ว...ออกเลที่โรปะ (พ่อ) ก็สอนให้รู้จักเกือบทุกตัว...บางตัวไม่รู้จักก็ถามเจ้าหน้าที่เขต...เขาก็จะบอก...เราก็อู้ไว้ ...เพราะต้องอยู่ด้วยกันอีกนาน” (บังลา, สัมภาษณ์วันที่ 22 ตุลาคม 2550)

“...แล้วบังอยู่ที่นี้ตั้งแต่เกิดเลยหรือนอกจากพานักท่องเที่ยวไปดูนกน้ำแล้วทำไรมั้งม้าย...” (ปิยะ จอมทอง)

“...เกิดมาก็เห็นเลนน้อยแล้ว ก็ออกเลหาปลาวางกั๊ด...” (บังลา, สัมภาษณ์วันที่ 22 ตุลาคม 2550)

“...แล้วตอนนี้หาปลาได้มั้งม้าย...ได้ปลาอะไรมั้ง...ก่อนนี้กับเตี้ยวนี้เลนน้อยเป็นอย่างที่เห็นม้าย...” (เจตน์สฤกษ์ สัจพันธ์)

“...ก็พอได้ แต่ไม่เยอะเหมือนเมื่อก่อน ถ้าเราไม่ทำไม่รู้รุ่นลูกมันอิทำม้าย (รุ่นลูกจะทำม้าย)...เลนน้อยก็ได้ปลาน้ำจืดพวกปลาช่อน ปลากระดี่ ปลาชิว มีปลากว่า 30 ชนิด...ก่อนนี้ไปได้เต็มลำเรือ...เคยเห็นปลาเสือพ่นน้ำ ปลาปักเป้าน้ำจืด...ตอนนี้ไม่เห็นแล้ว...เตี้ยวนี้ไม่ค่อยได้ อย่างดีก็แค่ ๆ 3 โลหว่า ๆ ต่าย (ประมาณ 3 กิโลกรัมกว่า ๆ ได้) ...” (บังลา, สัมภาษณ์วันที่ 22 ตุลาคม 2550)

จากการสนทนาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าในอดีตทะเลน้อยมีนกอยู่หลายชนิดมีทั้งนกประจำถิ่นและนกอพยพ มีปลาสำหรับชาวประมงหลากหลายชนิดเช่นกัน ส่วนในปัจจุบันปลาเริ่มลดลง บางชนิดสูญพันธุ์ไปแล้ว การจับปลาจะได้น้อยลงกว่าแต่ก่อน หลังจากนั้นบังลาก็ติดเรือแล้วแล่นวนให้เราดูรอบ ๆ ทะเลน้อย ซึ่งมีนกน้ำที่บินไปเป็นฝูง และบางตัวกำลังบินไปเกาะที่กอหญ้า และต้นกระจูด กำลังจิกกินแมลงที่เป็นเหยื่ออาหารของนก หลังจากนั้นเราก็กแล่นเรือกลับเข้าฝั่งเพื่อที่จะเตรียมตัวทำงานก็เกือบแปดโมงเช้า แดดกำลังไล่หลังมา ถ้าขึ้นอยู่ต่อผิวได้ไหม้เกรียมพอดี หลังจากขึ้นฝั่งแล้วเราหาข้าวเข้ากินกันแถวตลาดแบบง่าย ๆ อาหารตามสั่งเช่นเคย ตบท้ายด้วยกาแฟ และชาเย็นกันคนละแก้วตามความคุ้นชินของแต่ละคน

ภาพประกอบ 11 บัวสายและผักตบชวาที่เป็นองค์ประกอบของระบบนิเวศทะเลน้อย

ที่มา : ทะเลน้อย - พื้นที่ชุ่มน้ำโลกแห่งแรกของไทย 2550
และถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 23 ตุลาคม 2550

หลังจากเสร็จภารกิจส่วนตัวแล้วเราเปิดเวทีโดยใช้ห้องประชุมที่ทะเลน้อยในช่วงเช้า (ภาพประกอบ 12) ผู้ช่วยวิจัยจัดเตรียมอาหารว่างมีขนมกับน้ำชา กาแฟ สำหรับผู้เข้าร่วมประชุม ผู้วิจัยบางคนเตรียมเอกสารประกอบการประชุม จัดเตรียมเครื่องเสียง ที่นั่งประชุม และ

เอกสารสำหรับลงทะเบียน เมื่อถึงเวลา 9.00 น. มีคนทยอยเข้ามาร่วมประชุมเรื่อย ๆ กลุ่มคนที่มาคราวนี้เป็นกลุ่มแกนนำชุมชนบริเวณรอบทะเลน้อยหลายชุมชน เป็นผู้ที่ทำประมงอยู่ ณ ปัจจุบัน และเป็นผู้ที่เคยทำประมงแต่ตอนนี้เลิกทำประมงแล้วและผันตัวเองไปทำงานอื่น เช่น ค้าขาย รับจ้าง กรีดยาง รวมทั้งคนเฒ่าคนแก่ที่เคยทำประมง แต่ตอนนี้สังขารไม่ให้ แต่ยังให้ลูกหลานทำต่อก็มี กว่าเราจะได้เริ่มประชุมพูดคุยถึงเรื่องโครงการก็เป็นเวลาสายแล้ว เนื่องจากแต่ละคนที่ออกทะเลล้วนกลับขึ้นฝั่งไม่พร้อมกัน ดังนั้นเราจึงไม่เร่งรัดมากนัก ทุกคนที่เข้าร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการวางแผนการทำวิจัยครั้งนี้ด้วยดี เพราะเขาคิดว่าประสบการณ์สอนเขามาตลอดชีวิตที่เป็นชาวประมง หากจะนำประสบการณ์มาแบ่งปันนักวิจัยเหล่านี้ก็จะเป็นการดี

ภาพประกอบ 12 ชาวประมงเข้าร่วมประชุมกับนักวิจัยที่ห้องประชุมที่
ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย
ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัย วันที่ 23 ตุลาคม 2550

หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยได้ขอเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกในเรื่องราวของแต่ละคนที่ทำประมงในอดีตที่ผ่านมา และประสบการณ์การทำประมงในปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับความเสื่อมโทรมของทะเลน้อยและเผชิญกับความเปราะบางพื้นที่ซ้อนทับกันของอุทยานนกน้ำทะเลน้อย เขต

ห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย และแรมซาร์ไซด์เขาคิดอย่างไร เราได้ข้อสรุปว่า การที่รัฐประกาศเป็นพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ส่วนหนึ่งไม่พอใจ เพราะถูกปรับเมื่อจับนกหรือเต่ามา কিনมาขาย แต่ส่วนหนึ่งกลับมองว่าเป็นเรื่องดีเพราะจะทำให้คนได้รับการอนุรักษ์ไว้ สัตว์ป่าจะไม่สูญพันธุ์ แต่ส่วนที่เห็นพ้องต้องกันคือ โครงการของรัฐที่ตัดถนนผ่านพรุควนเคร็ง ถึงแม้จะทำให้ผู้คนสะดวกสบายมากขึ้น แต่ก็ทำให้พื้นที่พรุสภาพเสื่อมโทรมลง อย่างเห็นได้ชัด ต้นไม้ในป่าพรุหายไปจำนวนมาก เนื่องจากน้ำไม่สามารถเข้ามาท่วมถึงพื้นที่พรุอีกฟากของถนนได้และเหตุอันเนื่องมาจากไฟไหม้ เพราะภัยธรรมชาติ หรือความประมาท หรือความจงใจของมนุษย์ที่จะทำให้ป่าเสม็ดต้องล้มหายตายจากไป ป่าพรุเหล่านี้เป็นพื้นที่ที่ชาวประมงใช้ในการทำมาหากิน และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด ส่วนการเป็นพื้นที่แรมซาร์ของพรุควนชีเสียนทำให้เกิดการอนุรักษ์นกน้ำทะเลน้อย และอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญ ส่งผลให้ทางจังหวัดพัทลุง และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้เข้ามาให้ความสำคัญกับการจัดเทศกาลประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว อย่างน้อยก็ทำให้ชาวประมงที่หาปลาไม่ค่อยจะได้ ได้ใช้เรือรับนักท่องเที่ยวชมทะเลน้อย ส่วนสินค้าที่เป็นของที่ระลึก ฝีมือของชาวบ้านก็จะได้ถูกนำมาตั้งขาย ร้านค้าในตลาดก็จะมีนักท่องเที่ยวเดินผ่าน จะได้ไม่เจียบเหงามากนัก หลังจากที่คณะผู้วิจัยได้ใช้เวลาพูดคุยกับชาวประมงอีกหลายคน คณะผู้วิจัยบอกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลว่า ได้เวลาที่เราจะเดินทางไปที่คุณชูดอันเป็นพื้นที่ทะเลสาบตอนกลาง ซึ่งเป็นทะเลสาบน้ำกร่อย และจะกลับมาอีกครั้งเพื่อที่จะได้เก็บเกี่ยวเรื่องราวของการกำเนิดและพัฒนาการของชุมชนประมงแถบนี้

ทะเลสาบคุชูด : ลมหายใจที่แผ่วเบาของชาวน้ำจืด...น้ำกร่อย

คณะผู้วิจัยออกเดินทางจากทะเลน้อยลัดเลาะไปยังเส้นทางใหม่เพื่อไปยังเส้นทาง “ถนนพระ-ประชาท่า” ในอดีตถนนดังกล่าวถูกตัด

ขาดเมื่อฤดูน้ำหลาก ชาวบ้านได้รับความลำบากมาก “พระครูกิตติวราภรณ์” เป็นเจ้าอาวาสที่วัดป่าลีโล่ย์ ในตำบลลำป่า อำเภอมือง จังหวัดพัทลุง ได้เห็นความลำบากของชาวบ้านไสกลิ่งซึ่งอยู่ในพื้นที่อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง และบ้านหัวป่า ตำบลบ้านขาว อำเภอรະโนด จังหวัดสงขลา ในการสัญจรไปมาระหว่างสองจังหวัด ซึ่งต้องใช้ทางเรือเป็นหลัก บางครั้งเกิดอุบัติเหตุมีผู้บาดเจ็บล้มตาย ทรัพย์สินสูญหาย หากเลือกเส้นทางบกก็ต้องเดินทางอ้อมไปไกลเกือบร้อยกิโลเมตร ในปี 2537 หลวงพ่อกับพระครูศาสนการโกวิท เจ้าคณะอำเภอรະโนด จังหวัดสงขลา และญาติโยมก็หารือกันว่า อยากรสร้างถนนแต่ขาดงบประมาณ ทางพระได้จัดทอดผ้าป่า ทอดกฐิน หาเงินมาสร้าง ส่วนชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียงและจากประเทศเพื่อนบ้านที่ทราบข่าวได้มาร่วมสนับสนุน มีนักร้องชื่อดังช่วยจัดแสดงดนตรี เพื่อหารายได้มาเป็นค่าวัสดุ ค่าน้ำมัน สำหรับเครื่องจักร แต่ถนนเส้นนี้ ยาวถึง 17 กิโลเมตร ด้วยน้ำพักน้ำแรงของพระกับชาวบ้าน ทำได้เพียงถนนดินกับสะพานไม้ข้ามคลองตามกำลัง พอหน้าฝน ถนนก็เละเทะ สะพานถูกน้ำพัดเสียหายใช้การไม่ได้ ต้องซ่อมอยู่เรื่อยๆ (แขวงการทางสงขลา 2552)

จนกระทั่งในปี 2542 หลวงพ่อเชิญผู้บริหารในคณะรัฐบาลลงมา ดูพื้นที่แจ้งความเดือดร้อนของชาวบ้าน และของงบประมาณสนับสนุน ในที่สุดก็ได้รับอนุมัติงบประมาณ โดยสร้างเป็นถนนลาดยางเสมอระดับ ผิวดินแต่จะยกระดับเหนือผิวดินในช่วงที่ผ่านป่าพรุ และมีสะพานข้ามคลองเพื่อไม่ให้กีดขวางทางน้ำ ที่สำคัญคือช่วยรักษาระบบนิเวศของพื้นที่พรุให้คงสภาพเดิมมากที่สุด ถนนสายบ้านไสกลิ่ง - บ้านหัวป่า นับเป็นถนนยกระดับในชนบทสายแรกของประเทศไทย

ภาพประกอบ 13 ถนนพระประชาท่าหรือสะพานไสลิ่ง-หัวป่า
ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัย วันที่ 25 ตุลาคม 2550

และเป็นสะพานข้ามทะเลสาบที่ยาวที่สุด (ภาพประกอบ 13) รวมระยะทาง 17.544 กิโลเมตรได้ช่วยร่นระยะทางลงกว่า 90 กิโลเมตร ชาวบ้านแถวนี้ส่วนหนึ่ง เรียกว่า สะพานทักษิณ เพราะเป็นยุคที่รัฐบาลทักษิณสร้างเอื้อประโยชน์ให้ประชาชนของทั้งสองจังหวัดและพื้นที่ใกล้เคียง ได้รับความสะดวกในการเดินทางและขนส่งพืชผลการเกษตรตลอดจนสินค้าอุปโภค-บริโภค อุปกรณ์ก่อสร้างเครื่องมือทำการเกษตร และอื่นๆ ทั้งยังประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ทำให้เศรษฐกิจของทั้งสองจังหวัดเติบโตขึ้น (แขวงทางสงขลา 2552)

เมื่อรถวิ่งขึ้นไปบนถนนที่เชื่อมกับสะพาน สองข้างทางจะมีชาวบ้านมาตั้งเพิงขายปลา กะปิ ปลาตุกร้า ไข่ปลาทอด และผลิตภัณฑ์จากกระจุต เมื่อมองไปยังสองข้างของสะพานพบว่ามีฝูงควายลอยคออยู่ในน้ำ และมีเนินดินที่น้ำท่วมไม่ถึงให้ควายได้พัก (ภาพประกอบ 14)

ภาพประกอบ 14 การเลี้ยงควายไล่ทุ่งเล่นน้ำและพักผ่อนบนเนินดิน
ที่เป็นสันดอนแวดล้อมด้วยน้ำ

ที่มา : ทะเลน้อย - พื้นที่ชุ่มน้ำโลกแห่งแรกของไทย 2550

คณะผู้วิจัยมองเห็นสะพานสีขาวยาวสุดลูกหูลูกตา ซึ่งจะเป็นเส้นทางต่างจากที่เข้าทะเลน้อยครั้งแรก เส้นทางนี้เป็นเส้นทางที่เราเดินทางเลียบทะเลหลวงซึ่งเป็นทะเลสาบตอนบน โดยผ่านไปยังอำเภอรโนด

ในอดีตทะเลหลวงเป็นท้องน้ำจืดขนาดใหญ่ แต่ในบางปีมีการรุกตัวของน้ำเค็มค่อนข้างสูงในช่วงฤดูแล้ง ปัจจุบันน้ำในทะเลหลวงมีสภาพเป็นน้ำกร่อยเกือบตลอดทั้งปี และมีช่วงที่น้ำจืดเพียง 4-5 เดือน โดยทั่วไปความเค็มของน้ำในทะเลหลวงค่อนข้างต่ำ น้อยกว่า 5 ส่วนในพัน แต่หากปีใดมีฝนน้อยการรุกตัวของน้ำเค็มจะมีมาก อย่างเช่น ปี 2535 หรือ 2541 ซึ่งสามารถวัดความเค็มที่เกาะใหญ่ได้ถึง 11 ส่วนในพัน สภาพแวดล้อมในทะเลหลวงอยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรม เนื่องจากมีปัญหการเกิดยูโทรฟิเคชันมายาวนานกว่าสิบปี ซึ่งปัญหายูโทรฟิเคชันในทะเลหลวงค่อนข้างรุนแรง เพราะบางครั้งมีปริมาณแพลงก์ตอนพืชที่วัดในรูปของคลอโรฟิลล์เอสูงกว่า 180 ไมโครกรัม/ลิตร ส่วนค่าเฉลี่ยทั่วไปสูงถึง 36 ไมโครกรัม/ลิตร ซึ่งมากค่าเฉลี่ยในทะเลสาบตอนกลางและทะเลสาบตอนล่างเกือบ 4 เท่า ส่งผลให้มีออกซิเจนละลายในน้ำ

และค่าพีเอชในตอนกลางวันสูง โดยมีค่าเฉลี่ย 7.6 มิลลิกรัม/ลิตร และ 8.0 ตามลำดับ แต่มีค่าต่ำในตอนกลางคืน โดยเฉพาะออกซิเจนละลายน้ำ ได้ลดลงจนมีค่าต่ำกว่าระดับที่สิ่งมีชีวิตสามารถอยู่ได้โดยปลอดภัย คือ 4 มิลลิกรัม/ลิตร ยาวนานกว่า 6 ชั่วโมง ซึ่งการลดต่ำลงของออกซิเจนละลายน้ำเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สัตว์น้ำในทะเลหลวงตายเป็นประจำเกือบทุกปี นอกจากนี้ปริมาณแพลงก์ตอนพืชที่มีอยู่หนาแน่นส่งผลให้ธาตุอาหารในทะเลหลวงที่พบอยู่ในรูปของอนุภาคมากกว่ารูปที่ละลายน้ำ ธาตุอาหารที่เป็นสารอนินทรีย์ที่ละลายน้ำมีค่าต่ำ โดยฟอสเฟต-ฟอสฟอรัสมีค่าเฉลี่ย 0.005 มิลลิกรัม/ลิตร ไนโตรเจนอนินทรีย์มีค่าเฉลี่ย 0.064 มิลลิกรัม/ลิตร แต่ในทางตรงกันข้ามกลับมีธาตุอาหารในรูปอนุภาคสูง โดยฟอสฟอรัสในอนุภาค เฉลี่ย 0.06 มิลลิกรัม/ลิตร และไนโตรเจนในอนุภาค 0.27 มิลลิกรัม/ลิตร (คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2554)

คณะผู้วิจัยไม่ได้แวะชมทะเลหลวง แต่นั่งรถผ่านเพื่อที่เดินทางไปยังตำบลคูชูด อำเภอสติงพระ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทะเลสาบน้ำกร่อยอันเป็นพื้นที่ของคณะผู้วิจัยที่จะเข้าไปแวะพักทนายชาวประมงในพื้นที่คูชูดว่า เขาเหล่านั้นมีความรู้สึกนึกคิดต่อทะเลสาบที่เขาสัมผัสอย่างไร ทะเลสาบตอนกลาง ที่เรากำลังจะนั่งรถไปอยู่ในอาณาบริเวณถัดจากทะเลหลวงลงมา ตั้งแต่บริเวณแนวเกาะใหญ่ทางใต้ไปจนบรรจบกับเขตอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง อำเภอสติงพระจนถึงบริเวณปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ทะเลสาบตอนกลางมีพื้นที่ประมาณ 377.20 ตารางกิโลเมตร ความลึกประมาณ 2 เมตร เป็นส่วนหนึ่งของทะเลสาบที่มีเกาะมากมาย เช่น เกาะสี่ เกาะห้า เกาะหมาก เกาะนางคำ พื้นที่ส่วนนี้เป็นการผสมผสานของน้ำเค็มและน้ำจืดจึงทำให้มีสภาพเป็นน้ำจืดและน้ำกร่อย ในช่วงที่เป็นน้ำจืดจะมีพืชปกคลุมโดยทั่วไป มีความเค็มสูงกว่าทะเลหลวงค่อนข้างมาก โดยมีค่าอยู่ในช่วง 0-32 ส่วนในพัน เฉลี่ย 7.6 ส่วนในพัน คุณภาพน้ำในทะเลสาบตอนกลางอยู่ในเกณฑ์ดีมีค่าบีโอดีเฉลี่ย 1.5 มิลลิกรัม/ลิตร ออกซิเจนละลายในน้ำ เฉลี่ย 6.7

มิลลิกรัม/ลิตร และค่าพีเอช เฉลี่ย 7.6 ส่วนธาตุอาหารไนโตรเจน อนินทรีย์มีค่าเฉลี่ย 0.079 มิลลิกรัม/ลิตร ซึ่งสูงกว่าทะเลหลวงเล็กน้อย ฟอสเฟต-ฟอสฟอรัสมีค่าเฉลี่ยเท่ากับทะเลหลวง คือ 0.005 มิลลิกรัม/ลิตร ก่อนปี 2545 ทะเลสาบตอนกลางส่วนที่อยู่ใกล้กับทะเลหลวงเกิดยูโทรฟิเคชันเป็นครั้งคราวในช่วงปลายปี แต่ในปี 2545 -2546 ได้เกิดยูโทรฟิเคชันอย่างรุนแรง โดยการเจริญเติบโตอย่างผิดปกติของพืชน้ำและสาหร่ายขนาดใหญ่ ได้แก่ สาหร่ายหนาม (*Najas sp.* *Cladophora sp.* และ *Enteromorpha sp.*) ครอบคลุมเป็นบริเวณกว้างกว่าสองในสามของพื้นที่นาน 7-8 เดือน (คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2554)

หลังจากเดินทางผ่านไปถึงวัดพะโคะคณะผู้วิจัยได้แวะนมัสการหลวงปู่ทวด ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทุกคนในพื้นที่นี้นับถือ และสักการบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคล บริเวณรอบ ๆ วัดพะโคะมีชาวบ้านขายสินค้าของท้องถิ่น เช่น น้ำตาลแว่น น้ำตาลโตนด ผู้วิจัยซื้อน้ำตาลโตนดต้มแก้กระหาย รสชาติดีแจกจ่ายกันคนละขวด ขวดละ 20 บาท เขาใช้ขวดเบียร์สิงห์มาล้างให้สะอาดแล้วกรอกน้ำตาลโตนดใส่ขาย ทำให้ผู้วิจัยนึกถึงต้นตาลโตนดที่ขึ้นอยู่ตามทุ่งนาบริเวณสทิงพระมีจำนวนมากจนเป็นที่ขึ้นชื่อ คำว่า “โหนด นา เล” วิถีชาวบ้านที่คณะผู้วิจัยได้สัมผัสครบทั้ง 3 คำนี้เรียบร้อยแล้ว เพียงแต่เลขที่ผู้วิจัยสัมผัสก่อนหน้านี้อือเล น้ำจืด อีกไม่กี่อึดใจคณะผู้วิจัยก็จะสัมผัสเลนน้ำกร่อย บางครั้งก็เป็นน้ำจืดขึ้นอยู่กับสภาพน้ำฝน คณะผู้วิจัยออกจากวัดพะโคะเดินทางมุ่งหน้าไปยังอำเภอสทิงพระ ประมาณเกือบ 1 ชั่วโมง ก็ถึงอำเภอสทิงพระ เราแวะไหว้ “พ่อเฒ่านอน” ที่วัดจะทิ้งพระ ที่ใกล้ ๆ กันเป็นกุฏิของเจ้าอาวาสนั่นก็คือ ท่านพระครูประสาธศิลปพรตซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดจะทิ้งพระที่สมณะ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับทางโลกมากนัก ท่านดำเนินชีวิตภายใต้สมณะเพศด้วยวิถีที่เรียบง่าย นอกจากนั้นเราได้แวะสนทนากับหลวงพ่อไชยยศ และพระมหานิรุฑ ซึ่งเป็นพระที่เราคุ้นเคยกันดีจนกระทั่งเย็นจากนั้นก็ได้กราบลานั่งรถเข้าไปยังอุทยานนกน้ำคูขุด เมื่อออกจากวัดจะ

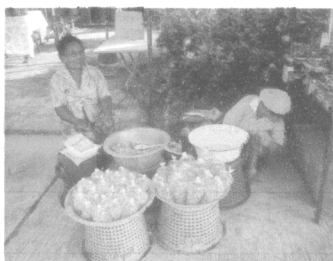
ทั้งพระไปทางสงขลาสัก 500 เมตรก็จะเป็นเส้นทางเลี้ยวขวาเข้าอุทยานนกน้ำคูขุด ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร ผ่านทวดหมอนเราบีบแตร 3 ครั้ง เพื่อขอผ่านทาง เป็นความเชื่อของคนแถวนี้เมื่อผ่านพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จะต้องบีบแตรเพื่อขอให้เดินทางผ่านไปได้อย่างปลอดภัยแล้วคลาดจากอันตรายทั้งปวง พื่อทวดหมอนเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านตำบลคูขุด มีศาลาและรูปปั้นของทวดเป็นรูปคนเฒ่าชายหญิง และรูปสัตว์ อยู่ทางด้านขวาก่อนข้ามสะพานเล็ก ๆ เพื่อที่จะเข้าไปยังชุมชนคูขุด

รถของเราขับผ่านเทศบาลตำบลคูขุด เลี้ยวเข้าไปจอดที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ คณะผู้วิจัยมองเห็นป้ายชื่อของอุทยานนกน้ำคูขุด เมื่อมองผ่านเข้าไปในพื้นที่น้ำเราจะมองเห็นผืนน้ำที่กว้างใหญ่ จากการศึกษาพบว่าอาณาบริเวณนี้เป็นห้วงน้ำกว้างใหญ่ที่สุดมีขนาดประมาณ 458.80 ตารางกิโลเมตร ความลึกประมาณ 2 เมตร เป็นส่วนหนึ่งของทะเลสาบสงขลาถัดจากทะเลน้อยลงมาจนถึงเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จดกับทางตอนเหนือของอำเภอรโนด ตำบลคูขุดมีเนื้อที่ทั้งหมด จำนวน 7,825 ไร่ มีหมู่บ้านตามเขตการปกครองจำนวน 9 หมู่บ้าน มีประชากร รวม 4,763 คน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 95 มุสลิมร้อยละ 5 (องค์การบริหารส่วนตำบลคูขุด 2554) สำหรับอุทยานนกน้ำคูขุดตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลคูขุด โดยได้รับการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2519 มีพื้นที่ 227,916 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดสงขลา และพัทลุง อุทยานนกน้ำคูขุดเป็นส่วนหนึ่งของทะเลสาบสงขลา จากการสำรวจของกรมป่าไม้พบว่า มีนก 44 วงศ์ 137 สกุล 219 ชนิด บริเวณที่จะชมนก คือ เกาะโคบ และท่าหิน ซึ่งนั่งเรือไปประมาณ 1 ชั่วโมง ช่วงเวลาที่เหมาะสมคือเดือนธันวาคม-มีนาคม ของทุกปี (อุทยานนกน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ 2551) บริเวณที่ทำการอุทยานฯ (ภาพประกอบ 15) มีป้ายบอกว่าเป็นอุทยานอะไร เมื่อเดินเข้าไปข้างในพบว่ามีเรือบริการนำชมนกเช่นเดียวกับอุทยานนกน้ำทะเลน้อย ค่าบริการชั่วโมงละ 200

บาท เรือนั่งได้ 6 คน คณะผู้วิจัยได้สังเกตบริเวณรอบ ๆ พื้นที่อุทยานพบว่า ไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมอุทยานนกน้ำคุชูดมาก เหมือนกับที่อุทยานนกน้ำทะเลน้อย มีเพียงแต่เด็ก ๆ ในชุมชนมาวิ่งเล่นกัน 4-5 คน และกลุ่มวัยรุ่นที่อยู่บริเวณพื้นที่ใกล้เคียงขับรถจักรยานยนต์มานั่งเล่นกันเป็นคู่ ๆ ประมาณ 2-3 คู่แล้วก็จากไป จึงทำให้สถานที่ท่องเที่ยวตรงนี้แลดูชบเซาเหงาหงอยอย่างไรก็ไม่รู้ คณะผู้วิจัยได้พูดคุยกับคนเรือซึ่งได้เล่าให้ฟังว่า วัน ๆ ไม่ค่อยมีคนมาเที่ยว รายได้ไม่ค่อยดี นาน ๆ จะมีคนโผล่มาก็ไม่มาก วันหนึ่งเรือออกทะเลพานักท่องเที่ยวชมทะเลน้อย อย่างมากก็ได้ 4-5 ลำ เฉพาะช่วงวันเสาร์อาทิตย์ ส่วนวันธรรมดาไม่ค่อยมี คนที่คอยเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงจึงต้องคอยดูแลใช้วิธีการโทรศัพท์ตามหากมีนักท่องเที่ยวต้องการใช้บริการ

ภาพประกอบ 15 ป้ายเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา
อุทยานนกน้ำคุชูด
ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 26 ตุลาคม 2550

ภาพประกอบ 16 ชาวบ้านขายปลาและกุ้งหวานกุ้งส้มมาขายหน้าบ้าน
เพื่อหารายได้เสริม

ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 26 ตุลาคม 2550

คณะผู้วิจัยได้สอบถามกับเจ้าหน้าที่ที่ดูแลอุทยานนกน้ำคุชชูดถึงบ้านพัก ทางอุทยานได้จัดไว้ให้แล้ว โดยคิดค่าห้องห้องละ 200 บาท ทางเราได้จองไว้ 2 ห้อง และเก็บสัมภาระก่อนที่จะเดินดูบริเวณรอบ ๆ ชุมชนคุชชุด การสร้างบ้านพักของอุทยานนกน้ำคุชชุดจะสร้างยื่นออกไปยังทะเลสาบเช่นเดียวกับทะเลน้อย แต่จำนวนบ้านพักมีน้อยหลังกว่า โดยมีสะพานไม้กระดานให้เราสามารถเดินไปได้ ช่าง ๆ จะมีร้านค้าขายอาหารตามสั่ง หลังจากที่เรากลับข้าวของไว้เรียบร้อยแล้วเราได้ตกลงกันว่า จะเดินไปดูตลาดคุชชุด ซึ่งคงไม่สามารถเรียกตลาดได้ แต่เป็นชุมชนมากกว่า เพราะคนส่วนใหญ่จะนำสินค้ามาวางขายบริเวณทางถนนที่รถผ่าน หรือหน้าบ้านของตนเอง (ภาพประกอบ 16)

คณะผู้วิจัยเดินตามถนนที่ทาง อบต.สร้างโดยใช้คอนกรีตแทนการลาดยาง ไปยังแหล่งชุมชนผ่านที่ทำกร อบต.แล้วเลี้ยวซ้ายไปยังหมู่ 4 พบว่าริมทางเดินข้างบ้านชาวบ้านมีการสร้างเพิงแบบง่าย ๆ สำหรับเป็นที่นั่งเล่นและขายของในเวลาเดียวกัน ชาวบ้านบางคนเอาพริก ผักที่ปลูกเองออกมาวางขายบนกระจาด บางคนเอาปลา 2-3 ตัวที่หามาได้ใส่ในถังนำมาตั้งขายริมทางเดิน บางคนก็จะขายขนมทอด บางคนขายกุ้งหวาน กุ้งส้ม ปลาตากแห้งที่ทำขึ้นเอง

แม่ค้าเล่าให้ฟังว่า ออกทะเลเมื่อจับได้กุ้งจำนวนมากเหลือจากขายกุ้งสด ก็จะทำเป็นกุ้งเค็ม ปลาต้ม (เคี้ยวน้ำตาลตั้งให้เย็นนำมาคลุกกับกุ้งสดโรยเกลือใส่ขวดโหลปิดฝาให้แน่นหมักทิ้งไว้ประมาณ 7 วัน) กุ้งต้ม (หมักข้าวสุกกับเกลือทิ้งไว้ประมาณ 7 วัน) หรือกุ้งหวาน (ต้มกุ้งกับน้ำผึ้งความหมายของชาวบ้านน้ำผึ้งก็คือน้ำตาลทรายแดงเคี้ยว) เพื่อจะได้เก็บไว้ได้นาน ๆ เป็นการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจอีกด้วย (ละไม สังข์พันธ์, สัมภาษณ์ 21 กันยายน 2551)

แต่ปัจจุบันแม่ค้าที่ทำกุ้งหวานบอกว่า กุ้งที่จับแถวคุชูดไม่พอให้ทำกุ้งหวานต้องซื้อมาจากที่อื่น ส่วนปลาเมื่อจับมาจะนำไปขายที่ตลาดนัดที่ในเมืองสทิงพระ หากเหลือก็จะทำเค็มตากแห้งไว้ขายหรือไว้กินได้อีก ถนนที่เราผ่านเป็นทางที่แคบ ๆ รถยนต์สวนกันแทบไม่ได้ เมื่อรถอีกคันหนึ่งจะผ่าน รถอีกคันหนึ่งจะต้องจอดจนชิดทางเดินเพื่อให้อีกคันผ่านไปได้ก่อน บริเวณถนนจะมีทั้งสุนัข เปิดไก่ เดินสวนสนามกันเพ่นพ่านเต็มไปหมด บ้านเรือนที่สร้างหากเป็นบ้านสมัยเก่าจะสร้างเป็นแบบสองชั้นยกได้สูง แต่ปัจจุบันจะเห็นเป็นบ้านตึกชั้นเดียว ทางเดินเชื่อมต่อเข้าไปตามซอยด้านขวามือจะเป็นถนนคอนกรีตยกพื้นสูง เพราะน้ำท่วมถึงในฤดูน้ำหลากบ้านจะสร้างติด ๆ กันจนแทบมองไม่ออกว่าบริเวณบ้านของแต่ละคนอยู่ตรงที่ใด เราเดินลึกเข้าไปจนเห็นบ้านหนึ่งที่มีคอกวัว ชาวบ้านกำลังต้อนวัวเข้าคอก ฝูงหนึ่งก็ประมาณ 10 กว่าตัว ที่คุชูดเราจะเห็นชาวบ้านเลี้ยงวัว ไม่ค่อยเห็นควาย ชาวบ้านแถวนี้บอกว่าใช้รถจักรไถนาแทนควายกันหมดแล้ว ผิดกับที่ทะเลน้อยจะเห็นควายเป็นจำนวนมาก

ภาพประกอบ 17 ร้านโชห่วยชุมชนและการขายขนมหน้าบ้าน
ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัย วันที่ 26 ตุลาคม 2550

ส่วนด้านซ้ายมือของถนนที่อยู่ริมทะเลสาบ เรามองเห็นซอยเล็ก ๆ ที่เป็นดินเข้าไปไม่ไกลก็เห็นน้ำที่เอ่อท่วมทางเดิน มีเรือจอดลอยลำบ้านใครบ้านมัน เราต้องพับขาทางแกงขึ้นเพื่อเดินลุยน้ำไปดูชาวบ้านทำ กุ้งหวานกัน เพราะน้ำท่วมสูงถึงตาตุ่ม และเมื่อเดินลุยเข้าไปลึก ๆ น้ำท่วมสูงเกือบถึงหัวเข่า เมื่อถึงบ้านที่เราไปดูเขาทำกุ้งหวาน เป็นบ้านหลังใหญ่พอสมควร เป็นบ้านไม้ ตัวบ้านจะยกพื้นใต้ตุงสูง ตัวบ้านออกแบบให้มีนอกชานไว้ใช้ประโยชน์สารพัด เช่น ทำครัว ล้างจาน ทำกุ้งหวาน และเป็นพื้นที่สำหรับกินข้าว ผู้วิจัยเห็นผู้หญิงมุลมิมุ่งผ้าถุง สวมเสื้อยืด แต่ไม่ได้คลุมฮิญาบกำลังนั่งสาละวนกับการคัดเลือกกุ้งตัวเท่า ๆ กัน เพื่อทำกุ้งหวานใส่กะละมัง เตรียมล้างทำความสะอาด มีกุ้งหวานซึ่งทำไว้แล้วกะละมังหนึ่ง หลังจากที่พักคุยกันถึงการทำประมงของชาวประมงกลุ่มนี้จากสามีของผู้หญิงที่นั่งทำกุ้งหวาน เราก็ลากลับ ก่อนกลับผู้วิจัยซื้อกุ้งหวานไว้รับประทาน 1 กิโลกรัมราคา 200 บาท คณะผู้วิจัยได้เดินลุยน้ำกลับเส้นทางเดิม และเดินดูสภาพบ้านเรือน และร้านขายของที่เปิดหน้าบ้านขายสินค้าทุกชนิดที่เรียกว่า ร้านโชห่วยของชุมชน แล้วเราก็กลับไปยังบ้านพัก ก่อนที่จะเริ่มทำงานในวันพรุ่งนี้ (ภาพประกอบ 17)

คณะผู้วิจัยตื่นแต่เช้าเตรียมตัวกันเพื่อที่จะชมทะเลคูซุด ซึ่งเป็นเขตทะเลสาบน้ำกร่อย โดยคิดจะลงเรือกัน 7 คนเช่นเคยเรียกว่าไปไหน

ไปกัน คนดูแลคิวเรือบอกว่าที่นี่เขาให้เต็มที่ได้ 6 คน เขากลัวว่าเรือจะล่ม เขาก็เลยให้แบ่งกันออกเป็น 2 ลำ เราคิดว่าน่าจะเป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งถึงการที่จะให้ได้มาในการหาเลี้ยงชีพ แต่เราก็ตกลงจะได้แบ่งคนออกเป็น 4 คน นั่งลำหนึ่ง อีก 3 คนนั่งอีกลำหนึ่งก็นั่งแบบสบาย ๆ ไม่ต้องกลัวว่าเรือจะรับน้ำหนักไม่ไหว คนเรือพาเราออกไปกลางทะเลคุชูดที่ตรงนี้เมื่อเทียบกับทะเลน้อยแล้วผู้วิจัยมองว่าทะเลน้อยน่าจะอุดมสมบูรณ์มากกว่าคุชูด เมื่อเทียบในเรื่องความหลากหลายทางพันธุ์พืช ถึงแม้จำนวนนกน้ำจะมีเป็นจำนวนมากก็ตาม เราไม่เห็นบัวแต่เห็นพันธุ์ไม้ น้ำอย่างอื่นแทนอาจเป็นเพราะน้ำกร่อย ลำที่เรานั่งมาคนขับเรือชื่อ บังแอน ได้ขับเรือเลียบไปตามชุมชนเพื่อให้เรามองเห็นสภาพบ้านเรือนของชุมชนคุชูด ด้านซ้ายมือมองเห็นบ้านของชาวบ้านเรียงรายกันอยู่ริมฝั่งทะเล ในขณะที่ด้านขวามองเห็นเวียงน้ำไกลสุดลูกหูลูกตา บังแอนมาหยุดเรือที่ใต้ต้นลำพู ซึ่งมีรากของมันโผล่ขึ้นมาหายใจ เรามองเห็นปลาว่ายไปมาเป็นฝูง ส่วนเบื้องหน้าเรามองเห็นฝูงนกที่มีอยู่หลายชนิด บังแอนเล่าว่า

“...ตรงที่เราเห็นเรียกว่าต้นลำพู มีรากของลำพูโผล่พื้นน้ำขึ้นมาหายใจน้ำใสมากจนเห็นปลา... คุชูดมีนกน้ำอาศัยอยู่จำนวนมาก ทั้งที่อยู่ประจำถิ่นและที่อพยพมา จะมีจำนวนมากสุดในเดือนธันวาคม-มีนาคม ในจำนวนนี้มีนกประเภทหายากอยู่ถึง 13 ชนิด คือ นกกระทง นกกระสา นวล นกออก นกกาบบัว นกตะกรุม นกกุลาขาว เขี้ยวรุ้ง เขี้ยวค่างดำขาว เขี้ยวทุ่ง เขี้ยวออสแปร์ นกอัญชัญคิ้วขาว นกกรีฟ และนกเงือกกรามข้าง...” (บังแอน, สัมภาษณ์วันที่ 27 ตุลาคม 2550)

“...ไอ้โฮบังรู้ชื่อนกทุกนกเลยนะเหมือน
ท่องมาเป๊ะเป๊ะเลย...แล้วรู้เรื่องปลาหมึก...” (ผู้วิจัย)

“...ก็ทางเจ้าหน้าที่เขาให้บังอบรม...แต่
บังก็คุ้นกับมันมานานตั้งแต่เกิดแล้วแค่ไม่รู้ว่
ภาษาอังกฤษเขาเรียกอะไร ก็พูดตามที่เขาพูด...
เรื่องปลาก็รู้แต่ไม่ครบทุกชนิด รู้แต่ที่จับมากินได้
ขายได้...ก่อนนี้จับปลาได้เยอะ แต่ก็ราคาถูก
เดี๋ยวนี้จับปลาได้น้อยแต่ราคาแพง...มันก็น่าจะพอ
ๆ กันนะถ้าเทียบกันแล้ว...ไหนจะค่าน้ำมันเรือ...
ไหนจะต้องขับเรือเข้าไปในทะเลไกล ๆ ...” (บัง
แอน, สัมภาษณ์วันที่ 27 ตุลาคม 2550)

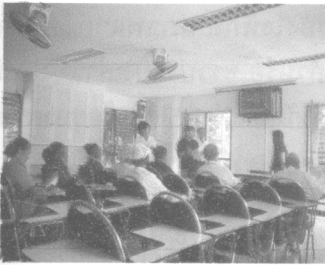
จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าอุทยานนกน้ำคุชุดเขตห้าม
ล่าสัตว์ป่าทะเลสาบไม่เพียงเป็นทะเลสาบที่ทรงคุณค่าต่อผู้คนที่อยู่รอบ
ข้างทะเลสาบเท่านั้น แต่ยังเป็นบ้านของบรรดานกน้ำนับหมื่นนับแสน
ชีวิต ซึ่งมีทั้งนกที่อยู่ประจำถิ่นและเหล่านกอพยพหนีหนาวมาจากตอน
ในของทวีป ส่วนใหญ่นกอพยพเหล่านี้จะอาศัยอยู่ในบริเวณอุทยานนก
น้ำคุชุดอันเป็นอุทยานนกน้ำซึ่งใหญ่ที่สุดในเอเชีย มีอาณาเขตครอบคลุม
พื้นที่ตำบลครองรี ตำบลท่าหิน ตำบลคุชุด อำเภอสิงหนคร ตำบลบาง
เขียด ตำบลชะแล้ ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร ตำบลควนโส อำเภ
ควนเนียง ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา และตำบล
ปากพะยูน ตำบลดอนประดู่ ตำบลเกาะหมาก ตำบลเกาะนางคำ อำเภ
ปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ซึ่งมีเนื้อที่รวม 2 แสนกว่าไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่
เป็นทะเลน้ำจืด หรือน้ำกร่อย ความลึกเฉลี่ยที่ 1 เมตร พื้นดินใต้ท้องน้ำ
เป็นโคลน มีเกาะเป็นเนินเขาหลายแห่ง ขนาดเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง สภาพ
ป่า มีทั้งป่าดงดิบชื้นตามเกาะต่างๆ ป่าชายเลน นอกจากนั้นยังมีปลานา
นับชนิดให้ชาวประมงได้ดำรงชีพอีกด้วย

ภูมินิเวศของทะเลสาบน้ำกร่อยบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นน้ำมีเกาะจำนวนมาก จึงทำให้พื้นที่มีป่าไม้และสัตว์ป่าจำนวนมาก ป่าไม้ที่ขึ้นอยู่ตามเกาะจะมีลักษณะเป็นป่าดงดิบชื้นซึ่งมีมูลค่าทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ไม้ตะเคียน จิกนม ไม้ยาง ตำเสา แต่ปัจจุบันพื้นที่ป่าเหล่านี้มีคนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน จึงทำให้พื้นที่ป่ากลายเป็นพื้นที่สวนยางพารา และทำไร่ ส่วนพรรณไม้ที่อยู่ในทะเลและริมทะเลสาบที่พบมากคือ ป่าเสม็ดพรรณไม้ในป่าเสม็ดมีหลายชนิด ได้แก่ โพธิ์ทะเล ตะปุน พรงทอง โกงกาง ปอ ซึ่งเป็นที่อาศัยของสัตว์ป่าและที่วางไข่ของนกหลายชนิด ป่าลำพู ขึ้นกระจายอยู่ทั่วไปในทะเลสาบพบมากที่บ้านศรีไชย ตำบลคูขุด ป่าจากขึ้นอยู่เป็นหย่อม ๆ ริมทะเลสาบ หล้าราโพธิ์จะขึ้นกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในทะเลสาบเป็นที่อยู่อาศัยและวางไข่ของนกและปลา พบบริเวณเกาะโคบและท่าหิน กระจัดขึ้นกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปพบบริเวณชะแล้ เกาะโคบ และอ่าวท่ายาง (เรียงชัย ต้นสกุล 2530)

หลังจากชมนกน้ำ และวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนคูขุดแล้ว เราได้นัดชาวบ้านให้มาประชุมกันที่ห้องประชุมที่อยู่ใกล้ ๆ หอดูนก พวกเราเตรียมตัวพูดคุยกับชาวบ้านที่มาจากต่างหมู่บ้าน แต่อยู่ในตำบลคูขุด หลังจากกล่าวต้อนรับแนะนำตัวกันพอสมควรแล้ว เราก็ได้เริ่มเปิดตัวโครงการ (ภาพประกอบ 18) และขอสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่มีร่วมประชุมด้วย ส่วนแกนนำ 4-5 คนเราได้ร่วมกันวางแผนการทำงานว่าเราจะทำอย่างไร ในสิ่งที่เราอยากเรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของชาวประมงว่าเขามีวิธีการต่อสู้ต่อรองในภาวะขาดแคลนอย่างไร ซึ่งกลุ่มแกนนำก็ได้พูดคุยกับเราว่าที่คูขุดมีการประชุมเกี่ยวกับโครงการฟื้นฟูทะเลสาบหลายระลอกแล้ว และก็ดำเนินงานกับหลายฝ่าย มีการวางตัวประมงอาสา ที่จะดูแลเขตอนุรักษ์ 3,000 เมตร แต่เราไม่มีอำนาจที่จะทำอะไรได้มาก เมื่อโครงการผ่านมาแล้วก็รวมกลุ่มประชุม ตอนที่มีการจัดกิจกรรมมันก็ดีเพราะชาวบ้านได้นำสินค้ามาวางขาย และมีคนมาเที่ยวอุทยานนกน้ำคูขุดพอจะมีรายได้เพิ่มบ้าง แต่พอไม่มีการจัดกิจกรรม ต่างคนก็ต่างทำมา

หากิน ไม่ได้ทำกิจกรรมกันต่อเนื่อง ทำให้การทำงานไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร นักวิจัยก็ลงมาหลายกลุ่มก็ไม่เห็นมีอะไรดีขึ้น จะมีก็แต่เจ้าหน้าที่ประมงที่มาปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำเป็นประจำทุกปีที่พอจะทำให้มีสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นมาได้บ้าง (เจาะอี นิยมเดชา, สัมภาษณ์วันที่ 27 ตุลาคม 2550)

ภาพประกอบ 18 การประชุมกลุ่มชาวประมงและครอบครัวคุชูด
ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัย วันที่ 27 ตุลาคม 2550

จากคำพูดของผู้เข้าประชุม และกลุ่มแกนนำสะท้อนให้คณะผู้วิจัยทราบว่า เมื่อใดที่มีการจัดกิจกรรมชาวบ้านแถวนี้ก็จะศึกคัมมีชีวิตชีวาและร่วมด้วยช่วยกันอนุรักษ์คุชูด ลมหายใจก็จะรุนแรงเปรียบเสมือนคนที่หลังจากออกกำลังกายจะรู้สึกที่หัวใจเต้นแรงและเร็ว ลมหายใจก็จะรุนแรงมีชีวิตชีวาเป็นลมหายใจแห่งความหวัง แต่เมื่อใดที่กิจกรรมหายไปทุกอย่างก็กลับคืนสู่สภาพตามปกติทุกคนดำเนินชีวิตเท่าที่สภาพภูมิโนเวศจะเอื้ออำนวย เปรียบเสมือนลมหายใจที่แผ่วเบาของคนที่มีชีวิตอยู่ไปวัน ๆ ผู้วิจัยอดที่จะตั้งคำถามกับตนเองไม่ได้ว่า เรา (ชาวประมง) อยากรเป็นเช่นนั้นหรือ

ทะเลสาบสงขลาตอนล่าง : ลมหายใจที่รวยรินของชาวประมง ...น้ำกร่อย...น้ำเค็ม

คณะผู้วิจัยออกจากคุชูดด้วยลมหายใจที่แผ่วเบาเช่นเดียวกับทะเลสาบน้ำกร่อย มองเห็นชาวประมงที่นำเรือมาเข้าคิวเพื่อพานักท่องเที่ยวชมนกน้ำเช่นเดียวกับทะเลน้อย แต่ก็ไม่คึกคักเหมือนที่ทะเลน้อย แลดูขบเซาเหงาหงอยยังงพิกล สภาพแวดล้อมต่าง ๆ บริเวณคุชูดอาจถึงกาลเสื่อมโทรมแล้วหรือ ชาวประมงเล่าว่า ปลาที่จับได้พอขายในชุมชนเท่านั้น บางวันไปดุกัดได้แค่ 4-5 ตัว น้อยมาก เอาไปขายก็ไม่มีใครซื้อ เพราะแถวนี้ก็หาปลากันหมด อาจเป็นเพราะชาวประมงมีมากขึ้น ปลาที่มีจำนวนน้อยลงหรือไม่ ถ้าชาวประมงมีน้อยลงแต่สภาพนิเวศต่างหากที่ทำให้จับปลาได้น้อยลง ทั้ง ๆ ที่น้ำกร่อยน่าจะมีพันธุ์ปลาหลากหลายชนิดมากกว่าน้ำจืด กับน้ำเค็มมันเกิดอะไรขึ้นกับท้องทะเลแห่งนี้

คณะผู้วิจัยเดินทางไปยังบ้านท่าเสา ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร ใช้เวลาประมาณไม่เกิน 1 ชั่วโมง ไปตามเส้นทางสทิงพระ-สงขลา ระยะทางประมาณ 55 กิโลเมตร ชุมชนประมงบ้านท่าเสาตั้งอยู่ริมทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ทะเลสาบช่วงนี้เป็นส่วนของทะเลสาบตอนนอกสุดที่เชื่อมต่อกับอ่าวไทย มีพื้นที่ประมาณ 182 ตารางกิโลเมตร ความลึกประมาณ 1.5 เมตร ยกเว้นช่องแคบที่ติดต่อกับทะเลอ่าวไทย ซึ่งเป็นช่องเดินเรือมีความลึกเฉลี่ยประมาณ 12-14 เมตร ทะเลสาบส่วนนี้เป็นบริเวณที่มีน้ำเค็ม แต่บางส่วนในช่วงฤดูฝนจะเป็นน้ำกร่อย และได้รับอิทธิพลจากน้ำขึ้นน้ำลง บริเวณทางตอนใต้มีพื้นที่ป่าชายเลนปกคลุมโดยทั่วไป แต่ปัจจุบันถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่จากนาข้าวกลายเป็นนาุ้ง

สำหรับคุณภาพน้ำในบริเวณนี้ได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลอ่าวไทย ค่าความเค็มจึงมีค่าตั้งแต่ 0-33 ppt ส่วนใหญ่แล้วความเค็มของน้ำในทะเลสาบตอนนอกจะเป็นน้ำกร่อยและน้ำเค็มผสมกัน แต่ในช่วงที่มีฝนตกชุกในเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน และเดือนพฤศจิกายน-มกราคม ความเค็มจะลดต่ำลง จนบางพื้นที่กลายเป็นน้ำจืด เช่น ปากคลองอู่ตะเภาและบริเวณใกล้เคียง ทางด้านทิศใต้มีประชากรและโรงงานอุตสาหกรรมอยู่หนาแน่น รวมถึงกิจกรรมอื่นๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมประมงและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประมง คุณภาพน้ำในทะเลสาบตอนล่างทางด้านทิศใต้ตั้งแต่ปากคลองอู่ตะเภา คลองบางโหนด คลองพะวง เรื่อยไปจนถึงปากคลองขวางจึงค่อนข้างเสื่อมโทรมจนถึงเสื่อมโทรม โดยบริเวณปากคลองอู่ตะเภาไปจนถึงหน้าสถาบันวิจัยสุขภาพสัตว์น้ำชายฝั่ง กรมประมง นั้นแม้จะมีค่าบีโอดีไม่สูงนัก แต่ก็มีธาตุอาหารสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปากคลองอู่ตะเภาซึ่งพบว่าความเข้มข้นของไนเตรท-ไนโตรเจนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นชัดเจน โดยในปี 2535 มีค่าเฉลี่ยเพียง 0.14 มิลลิกรัม/ลิตร แต่ในปี 2546 กลับมีค่าเฉลี่ยสูงถึง 0.91 ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยทั้งทะเลสาบตอนล่างถึง 5 เท่า บริเวณนี้จึงมีแพลงก์ตอนพืชเพิ่มปริมาณขึ้นอย่างรวดเร็ว (bloom) บ่อยครั้ง โดยเฉพาะช่วงเดือนตุลาคม-ธันวาคม บางครั้งมีความหนาแน่นสูงถึง 6 ล้านเซลล์/ลิตร หรือมีค่าคลอโรฟิลล์เอสูงกว่า 180 ไมโครกรัม/ลิตร สำหรับคลองขวางและคลองสำโรงซึ่งไหลผ่านชุมชนแออัดหลายแห่ง รวมถึงบริเวณที่เป็นตลาดสด ปากคลองเหล่านี้จัดอยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรม มีค่าบีโอดีและธาตุอาหารไนโตรเจนและฟอสฟอรัสสูง อีกทั้งยังมีลักษณะทางกายภาพของน้ำก่อให้เกิดทัศนียภาพที่ไม่สวยงาม น้ำมีสีดำและส่งกลิ่นเหม็น ในบางช่วงโดยเฉพาะในช่วงที่มีปริมาณน้ำน้อย ส่วนทะเลสาบตอนล่างบริเวณเกาะยอ บ้านหัวเขา บ้านท่าเสา ซึ่งมีกระชังปลากะพงขาวอยู่หนาแน่นมาก ออกซิเจนละลายจึงค่อนข้างต่ำ เฉลี่ย 5.5 มิลลิกรัม/ลิตร อย่างไรก็ตามค่าออกซิเจนละลายในบริเวณนี้ บางครั้งอาจสูงถึง 8 มิลลิกรัม/ลิตร จากการที่มีแพลงก์ตอนพืชมีปริมาณ

เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (bloom) สำหรับคุณภาพน้ำอื่นๆ อยู่ในเกณฑ์ปกติ เช่นเดียวทะเลสาบตอนล่างส่วนที่เหลือ จึงเห็นได้ว่าคุณภาพน้ำในทะเลสาบตอนล่างได้รับผลกระทบจากการที่มีประชากรและโรงงานอุตสาหกรรมอยู่หนาแน่น (คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2554)

ภาพประกอบ 19 สภาพกิจกรรมนาุ้ง และการทำประมง
ของชุมชนท่าเสา
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 31 ตุลาคม 2550

คณะผู้วิจัยเลี้ยวรถเข้าไปจอดที่บ้านบังบัว อดีตผู้ใหญ่บ้านท่าเสา ตอนนี้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้เคยร่วมรณรงค์ในเรื่องของการกอบกู้ทะเล เป็นแกนนำคนสำคัญที่มีไฟแรง และคาดหวังจะให้คนในชุมชนอยู่ดีกินดี และจับปลาได้มาก เราเดินเข้าบ้านบังบัวลักษณะเป็นบ้านสองชั้น อาจารย์วันชัย คุณเคยกันมานานแล้ว หลังจากที่ถามสารทุกข์สุกดิบกันนานพอสมควร บังบัวให้ภรรยาเอาน้ำขามาเลี้ยงพวกเรา บังบัวเล่าว่าตอนนี้ลำบากกันมาก มีนายทุนเข้ามาทำนากุ้ง (ภาพประกอบ 19) นาข้าวที่มีอยู่ก็ใกล้จะหมดไปแล้ว ส่วนเขต 3,000 เมตรที่เคยอนุรักษ์ไว้ก็เริ่มจะไม่มีคนสานต่อ ส่วนคนหนุ่มสาวในชุมชนเริ่มออกหางานทำในโรงงานอุตสาหกรรมเพราะมองว่ามีรายได้เป็นเงินเดือนที่แน่นอน คนทำประมงไม่ค่อยมี

บ่งชี้ว่าเล่าให้ฟังว่า ทรัพยากรสัตว์น้ำจะมีความหลากหลายกัน ออกไปตามสภาพของความเค็มของน้ำ บางฤดูที่มีความเค็มสูงสัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ได้ก็จะเป็น ปลานิล ปลากระบอก กุ้งหางแดง (กุ้งแซบวัย) กุ้งปลากะพง ในฤดูฝนเมื่อมีน้ำฝนเป็นจำนวนมากในทะเลสาบสงขลาทำให้ความเค็มลดลงกลายเป็นน้ำจืดก็จะมีปลาช่อน ปลาหมอ ปลากระตี่ให้จับ ส่วนปลาน้ำกร่อยจะมี ปลากระบอก ปลากระพง ปลานิล สำหรับทรัพยากรป่าไม้ในตำบลสิงห์มีป่าไม้ไม่หลากหลายชนิดนัก ในเขตพื้นที่หมู่ 3 และหมู่ 4 จะมีป่าอย่างจำนวน 6 ไร่ มีต้นใหญ่มาก เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 เมตร เป็นป่าที่ชาวบ้านเป็นเจ้าของพื้นที่มีการอนุรักษ์ไว้ ส่วนหมู่ 5 จะเป็นพื้นที่ป่าเสม็ด ประมาณ 35 ไร่ นอกจากนั้นชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงสภาพป่าธรรมชาติให้เป็นสวนผลไม้ เช่น สวนมะม่วง สวนมะพร้าว ซึ่งชาวบ้านปลูกกันเป็นจำนวนมาก ส่วนป่าชายเลนจะอยู่ในพื้นที่ของหมู่ที่ 1, 2 และ 4 โดยกระจัดกระจายอยู่ในบริเวณที่น้ำท่วมถึง มีเนื้อที่เหลืออยู่ประมาณ 962 ไร่ ประกอบไปด้วยป่าโกงกางใบเล็ก ฝาดดอกขาว ลำพู จาก (บ่งชี้ว่า, สัมภาษณ์วันที่ 30 ตุลาคม 2550)

ภาพประกอบ 20 การจัดเวทีประชุมที่หมู่ 2 บ้านท่าเสาในบริเวณ ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด
ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 31 ตุลาคม 2550

หลังจากนั้นบั้งบ่าวพาไปยังศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิดโรงเรียนอิมาดลอิสลาม (ภาพประกอบ 20) ซึ่งตั้งอยู่หมู่ 2 ทางทีมงานได้นัดประชุมชาวประมงกันอยู่ตรงนั้น ไปถึงคณะผู้วิจัยหาโต๊ะในโรงเรียนมาตั้งเป็นที่ลงทะเบียน ชาวบ้านท่าเสาได้ทยอยกันมาลงทะเบียน ผู้ช่วยวิจัยและทีมงานต่างช่วยกันยกกาแฟ ขนมมาเสิร์ฟให้กับชาวบ้านที่ทยอยกันเข้ามา ก่อน หลังจากมากันพร้อมหน้าพร้อมตากันแล้ว ทางเราได้ใช้พื้นที่ในบริเวณโรงเรียนเปิดประชุม เพื่ออธิบายโครงการ หลังจากนั้นได้แยกเป็นกลุ่มย่อย 3 กลุ่มเพื่อพูดคุยกับชาวบ้าน แต่ละกลุ่มคือ กลุ่มผู้นำ แกนนำชุมชน กลุ่มที่กำลังทำประมง และกลุ่มที่เคยทำประมงแต่ปัจจุบันไม่ได้ทำแล้ว กลุ่มหลังนี้อายุมากหน่อยเป็นกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ที่ยังมีความทรงจำเกี่ยวกับระบบนิเวศและการทำประมงในอดีต (ภาพประกอบ 21-22)

ภาพประกอบ 21 ลงทะเบียน

ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 31 ตุลาคม 2550

ภาพประกอบ 22 แยกกลุ่มย่อยเสวนา

ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 31 ตุลาคม 2550

หากจะกล่าวถึงสภาพภูมินิเวศของชุมชนท่าเสาพบว่า ชุมชนท่าเสาอยู่ในตำบลสิงห์ม้อ อำเภอลำสนธิ จังหวัดสงขลา สภาพพื้นที่ตำบลสิงห์ม้อเป็นพื้นที่ราบลุ่มและที่ราบชายฝั่งทะเล พื้นที่ค่อย ๆ ลาดลงตามแนวชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทย และด้านทะเลสาบสงขลา ส่วนทางทิศใต้พื้นที่เป็นภูเขาที่มีลักษณะยาวเรียวยาว เป็นรูปแหลมยื่นลงทะเลสาบ มีภูเขาเรียกว่า เขาเขี้ยว ชุมชนที่อยู่ในหมู่ 1, 2 และ 4 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง ทำนาแก้ง และเลี้ยงปลากะพง ส่วนหมู่ที่ 3, 5, 6 ส่วนใหญ่จะทำเกษตร ขึ้นตาลโตนดและทำน้ำตาลแว่น ทะเลสาบสงขลาได้รับน้ำเสียจากพื้นที่ชุมชนท่าเสา เนื่องจากการทำนาแก้ง เมื่อจับกุ้งเสร็จจะปล่อยน้ำเสียลงสู่ทะเลสาบสงขลา ปัญหาพื้นที่ป่าชายเลนลดลง ประชาชนจะตัดไม้เพื่อเผาถ่าน และบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อทำนาแก้ง และยังมีปัญหาดินเสื่อมสภาพจากการทำนาแก้งอีกด้วย (องค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ม้อ 2551)

ชุมชนท่าเสาตามที่คณะผู้วิจัยได้สังเกตสภาพภูมินิเวศพบว่า เป็นพื้นที่เชื่อมต่อกับอำเภอลำสนธิ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา คุณภาพน้ำในทะเลสาบสงขลามีความเสี่ยงสูงเนื่องจากเกิดการใช้ทะเลแบบล้นเกิน (overuse) ของชาวประมงจนเกินกว่าทะเลจะฟื้นตัวโดยธรรมชาติได้ เนื่องจากการใช้เครื่องมือประมงโดยไม่ได้มีการควบคุมเขต ชนิดของเครื่องมือ และปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ (โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง 2549) รวมทั้งการพัฒนาเครื่องมือบางชนิดที่มีศักยภาพทำลายความสมบูรณ์ของสัตว์น้ำและระบบนิเวศของทะเลมากขึ้น จากรายงานของสมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล และคณะ (2545 อ้างถึงใน เศษฐา มุหะหมัด 2554) ระบุว่า ในช่วงเวลา 4-5 ปี ตั้งแต่ปี 2540-2545 มีการพัฒนารูปแบบในการจับสัตว์น้ำที่เป็นการทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการซื้อตปลา ที่ได้เปลี่ยนจากเดิมที่ใช้เครื่องยนต์ของเรือ เป็นแหล่งกำเนิดไฟฟ้ามาเป็นการใช้แบตเตอรี่พร้อมกันหม้อแปลงไฟฟ้าเพื่อใช้ในการซื้อตปลา โดยพบว่ามีอาการล้นของใช้เครื่องมือชนิดนี้กันอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้กรรม

ประมง (2546) ได้รายงานว่า ในพื้นที่จังหวัดสงขลาและจังหวัดพัทลุง มีเครื่องมือประมงประเภททำลายล้าง หลายชนิด ได้แก่ โพงพาง จำนวน 2,074 ซอง ไซนั้ง 354 แถว จำนวนรวม 29,604 ลูก บามจำนวน 66 ร้าน ยอคันซ้อจำนวน 422 หลัง และใช้ไม้ระระ 307 แถว จำนวน 9,687 ลูก อีกทั้งยังพบเรืออวนรุน จำนวน 130 ลำ ซึ่งเครื่องมือเหล่านี้มีส่วนทำลายปลาเล็กปลาน้อยและห่วงโซ่อาหารของสัตว์ทะเล อีกทั้งยังขวางทางไหลเวียนของน้ำทำให้เร่งการตกตะกอนของดินโคลน (โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง 2549 อ้างถึงใน เศษฐา มุหะหมัด 2554) นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศอันเนื่องมาจากน้ำเสียที่เกิดจากการปล่อยของชุมชนเมือง โรงงานอุตสาหกรรม ที่มีจำนวนมากอยู่โดยรอบทะเลสาบ เป็นต้นว่า โรงงานปลากระป๋อง โรงงานแปรรูปอาหาร โรงงานแปรรูปยางพารา ร้านอาหาร กิจกรรมจากการเกษตรที่ใช้สารเคมี มักจะปล่อยน้ำเสียลงชุมชนเป็นจำนวนมากในแต่ละวัน (คณะกรรมการอนุกรรมการเพื่อแก้ไขความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลา 2539) น้ำเสียที่ปล่อยลงสู่ทะเลสาบมีผลกระทบต่อคุณภาพน้ำ ซึ่งส่งผลเชื่อมโยงต่อสัตว์น้ำ ทำให้สัตว์น้ำลดลงและบางชนิดสูญพันธุ์ไปในที่สุด เช่นเดียวกับลมหายใจที่รวยรินของชาวประมงโดยรอบทะเลสาบสงขลาทำให้เขาต้องต่อสู้ต่อรองเพื่อความอยู่รอดในภาวะขาดแคลน

กำเนิดและการพัฒนาการของชุมชนประมงพื้นบ้านรอบทะเลสาบสงขลา

“...เมื่อก่อนทำนา ทำประมงมีเรือแจว...แจวเรือออกไปไม่ไกลหาปลาได้เต็มลำเรือ แต่ราคาปลามันถูก ส่วนใหญ่หาไว้กินบ้านใครบ้านมัน...ปัจจุบันต้องหาน้ำมันเติมเรือจะได้ออกไปไกล ๆ ได้ปลามาชนิดเดียวไม่ถึงสามโล...นาุ้งเข้ามาแทนที่นาข้าว...คนหนุ่มคนสาวไปทำงาน

โรงงานหมด...” (บังหมัด, สัมภาษณ์ วันที่ 27
ตุลาคม 2550)

เสียงสะท้อนข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงบางประการของชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลาและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเป็นอย่างดี เนื่องจากในอดีตที่ผ่านมาชุมชนที่อยู่รอบทะเลสาบสงขลามีการทำนาข้าว และการหาปลาไปพร้อม ๆ กัน เพียงไม่นานที่การเปลี่ยนแปลงได้ผ่านเข้ามาพร้อมกับความทันสมัย นำพาโครงการพัฒนาของรัฐเข้ามาในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาพื้นที่นาข้าวให้เป็นนาถ้ำ การพัฒนาในรูปแบบของโรงงานอุตสาหกรรม การพัฒนาเครื่องมือประมง และการใช้เรือจากเรือแจวซึ่งเป็นเรือขุดมาเป็นเรือติดเครื่องยนต์ที่ใช้ในการทุนแรง แต่อำนวยความสะดวกสบายให้กับผู้คนเป็นจำนวนมาก รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ตลอดจนแบบแผนการผลิตที่สัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจแบบตลาดทำให้การทำประมงในชุมชนประมงพื้นบ้านรอบทะเลสาบสงขลาเกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน ในส่วนนี้คณะผู้วิจัยขอแบ่งผลการนำเสนอกำเนิดและพัฒนากิจการทางการประมงของชุมชนประมงพื้นบ้านโดยรอบทะเลสาบสงขลาโดยอ้างอิงจากการเก็บข้อมูลพื้นที่วิจัย 3 ชุมชนออกเป็น 3 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 ก่อนปี พ.ศ. 2500 ยุคแห่งการทำประมงแบบยังชีพ ช่วงที่ 2 ปี พ.ศ. 2500-2535 ยุคของการทำประมงในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ส่วนช่วงสุดท้ายปี พ.ศ. 2535-ปัจจุบัน เป็นยุคเสื่อมถอยของการทำประมง

ช่วงที่ 1 ก่อนปี พ.ศ.2500 : ยุคแห่งการทำประมงแบบยังชีพ

ในส่วนนี้คณะผู้วิจัยจะนำเสนอถึงการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในอาณาบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในภาพรวม และในพื้นที่ของการวิจัย 3 พื้นที่ การอพยพของผู้คนที่เคลื่อนเข้ามาในพื้นที่ตามลำดับ

ตลอดจนการทำประมงควบคู่กับการทำนา และอื่น ๆ ซึ่งเป็นการทำมาหากินของคนในชุมชนเพื่อยังชีพ การได้ข้อมูลส่วนนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมจากเอกสารและการสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่ในชุมชนตลอดจนการสังเกตสภาพภูมินิเวศและกิจกรรมของผู้คนในชุมชน

1. การตั้งถิ่นฐานและการทำมาหากินของผู้คนในอำเภอบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

แหล่งชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เริ่มต้นเมื่อราวกว่า 6,000 ปีมาแล้วที่มีผู้คนเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ด้านตะวันตกของทะเลสาบมีคนเข้ามาอาศัยทั้งในพื้นที่สูงและพื้นที่ราบ โดยพบหลักฐานกระดูกมนุษย์ เครื่องปั้นดินเผาต่างๆ และพบขวานหินขัดสมัยหินใหม่ไม่ต่ำกว่า 100 ชิ้น ตามภูเขาและถ้ำหินปูนในจังหวัดพัทลุง หลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าเกิดชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง ได้แก่ เศษเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมากที่พบในถ้ำล่องลมเขาชัยสน อำเภอลำชะงัก และถ้ำลำเลียง ตำบลบ้านนา กิ่งอำเภอสรีนครินทร์ พื้นที่ทางฝั่งตะวันออกและทางตอนใต้ของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (จังหวัดสงขลาในปัจจุบัน) พบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์เช่นกันในหลายพื้นที่ มีหลักฐานพบตามป่าและภูเขาในจังหวัดสงขลา เช่น พบภาชนะดินเผาแบบหม้อสามขา ภาชนะดินเผาลายเชือกทาบ ขวานหินขัด และโครงกระดูกมนุษย์และสัตว์ ในสมัยหินใหม่ฝังอยู่ในถ้ำและเพิงทางทิศเหนือของเขารักเกียรติ อำเภอรัตนภูมิ พบภาชนะดินเผาลายเชือกทาบสมัยหินใหม่จำนวนมากที่ถ้ำเขารูปช้าง อำเภอสะเดา พบขวานหินขัดที่บ้านสวนตุล และคาบสมุทรสทิงพระ ซึ่งน่าจะเป็นการตั้งถิ่นฐาน ยุคแรกและใช้ชีวิตด้วยการล่าสัตว์และหาของป่า ต่อมาในช่วงระหว่าง 5,000-3,000 ปีมาแล้วได้มีการอพยพมายังที่ราบและชายฝั่ง ใช้ชีวิตด้วยการเพาะปลูกและจับสัตว์น้ำ และได้มีการติดต่อกับภายนอก โดยเฉพาะ ชาวอินเดียและจีน

เมื่อประมาณ 3,000-2,000 ปีมาแล้ว (คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2554)

ระยะต่อมาเป็นแหล่งชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ชุมชนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้มีการพัฒนาจนเจริญรุ่งเรืองเป็นชุมชนเมืองโบราณบริเวณคาบสมุทรสทิงพระในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-18 มีหลักฐานการเป็นเมืองสำคัญ ทั้งคูน้ำ คันดิน และกำแพงเมืองโบราณ มีการติดต่อสัมพันธ์กับต่างชาติทั้งจีน อินเดีย และอาหรับ ชุมชนโบราณที่สำคัญ ได้แก่ ชุมชนโบราณปะโอ อำเภอสิงหนคร ชุมชนโบราณสทิงพระ บริเวณเขาควหา-เขาพะโคะ อำเภอสทิงพระ และชุมชนโบราณสีหยัง อำเภอรโนด ทั้งหมดอยู่ในจังหวัดสงขลา (คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2554)

สำหรับการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในยุคประวัติศาสตร์ เริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ดินแดนบริเวณกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้พัฒนาจนเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็วทั้งด้านฝั่งตะวันตกซึ่งมีศูนย์กลางที่เมืองพัทลุง และฝั่งตะวันออกมีศูนย์กลางที่เมืองสงขลา เหตุการณ์ทางการเมืองในสมัยนั้นทำให้มีการโยกย้ายเมืองหลายครั้ง จนกระทั่งย้ายมาอยู่ตรงเมืองพัทลุงและสงขลาในปัจจุบัน ชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลาที่เป็นชุมชนดั้งเดิม ได้แก่ ชุมชนที่อยู่ชายทะเลรอบ ๆ ทะเลสาบทั้งฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก แต่การทำประมงของชุมชนเหล่านี้ยังไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นอาชีพ แต่เป็นการทำเพื่อการบริโภค มักใช้เวลาว่างจากการทำนามาทำการประมง ชุมชนประมงที่สำคัญเกิดขึ้นในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 22 เมื่อกลุ่มมุสลิมได้อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งบริเวณหัวเขาแดงตรงข้ามกับเมืองสงขลา หลังจากนั้นชุมชนมุสลิมก็ขยายตัวเข้าสู่ชุมชนรอบ ๆ ทะเลสาบ ชุมชนมุสลิมเหล่านี้ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำการประมง ชุมชนประมงที่มีขนาดใหญ่ได้แก่ชุมชนในเขตตำบลคูซุด กลุ่มบ้านหาดไช้เต่า กลุ่มบ้านควน กลุ่มท่าเสา-บ้านใหม่ บ้านหัวเขา กลุ่มลำป่า กลุ่มปากพะยูน (คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2554)

จากปรากฏการณ์ข้างต้นสอดคล้องกับงานวิจัยของฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพูนศักดิ์ ธานีกรประดิษฐ์ (2540) ที่กล่าวถึงการแพร่กระจายเข้ามาของชาวมุสลิมในภาคใต้ฝั่งตะวันออก โดยสรุปไว้ว่า ชาวประมงริมฝั่งทะเลตะวันออกส่วนมากจะเป็นมุสลิม ซึ่งอพยพเร่ร่อนโดยทางเรือมาจากทะเลทางตอนใต้ ครั้งแรก ๆ ก็อาจจะ เข้ามาตั้งเพิงพัก ตามเกาะแก่งหรือตามริมฝั่งน้ำเพื่อจับปลาตามช่วงฤดูกาล นาน ๆ เข้าก็เริ่มปลูกสร้างที่อยู่อาศัยที่มั่นคงขึ้น เมื่อมีผู้อพยพเร่ร่อนมาเพิ่มเติม สมทบก็เริ่มขยายขยายกลายเป็นชุมชนขึ้นมาตามลำดับ เกาะหมากซึ่งอยู่ลึกเข้ามาในทะเลสาบ โดยมีทะเลสาบตอนนอกเป็นส่วนเชื่อมต่อกับทะเลฝั่งตะวันออกหรืออ่าวไทย สามารถหลบพายุในฤดูกาลมรสุมได้ อย่างดี มีกุ้งปลาชุกชุม เหมาะสำหรับการหากินและอยู่อาศัย ก็ย่อมมีโอกาสได้ต้อนรับชาวมุสลิมจากทะเลทางตอนใต้ดังกล่าวนั้นเช่นกัน ดังที่คะ เกื้อทองสัน ชาวบ้านแหลมหลา ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง อายุ 64 เล่าให้ฟังว่า ชาวมุสลิมเข้ามาอยู่ที่ตำบลเกาะหมากประมาณ 4 หรือ 5 ชั่วอายุคนมาแล้ว ในช่วงแรกพวกเขาเข้ามาตั้งเพิงหรือ ‘ทับ’ ชั่วคราวหาปลาอยู่ที่บ้านแขกและบ้านอาจจาด หลังจากนั้นเริ่มขยายไปตั้งหลักแหล่งเป็นชุมชนที่ชัดเจนขึ้นที่เกาะหมาก สืบเกิดได้จากความเก่าแก่ของมัสยิดและกุโบร์ ก่อนจะกระจายชุมชนไปที่บ้านช่องพิน เกาะเสือ บ้านท่าทอน และมีอัตราส่วนประมาณร้อยละ 40 ของประชากรตำบลเกาะหมากในปัจจุบัน

นอกจากนั้นในงานวิจัยของฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพูนศักดิ์ ธานีกรประดิษฐ์ ยังกล่าวถึงชาวบ้านที่ชื่อพัน จิตประสงค์ ซึ่งเป็นชาวบ้านโพธิ์ซี ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง อายุ 63 ปี ได้อธิบายถึงสภาพทางธรรมชาติที่มีผลต่ออาชีพและที่อยู่อาศัยของผู้คนในตำบลเกาะหมากไว้ว่า เกาะในทะเลสาบสงขลาส่วนมากจะมีลักษณะทางกายภาพไม่แตกต่างกัน คือทางฝั่งตะวันตกมักมีสภาพเป็นโขดหินและหน้าผาสูงชัน ในขณะที่ฝั่งตะวันออกจะมีสภาพเป็นที่ราบชายฝั่ง เนื่องจากลมตะวันตกจะพัดแรงและยาวนานกว่าลมตะวันออก ทางฝั่ง

ตะวันตกของเกาะจึงอยู่ในสภาพที่ต้องปะทะคลื่นลมที่แรงและยาวนานกว่าฝั่งตะวันออก ชาวจีนจึงมักจะเลือกบริเวณทางฝั่งตะวันออกของเกาะเป็นที่อยู่อาศัย เพราะเป็นทำเลที่เหมาะสมสำหรับการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ในขณะที่ชาวมุสลิมก็จะเลือกบริเวณฝั่งตะวันตกของเกาะเป็นที่ตั้งเพิงพัก เพราะยังไม่มีผู้คนอาศัยและสะดวกในการออกเรือหาปลา

ส่วนการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในปลายพุทธศตวรรษที่ 24 และต้นพุทธศตวรรษที่ 25 มีหลักฐานของความเจริญรุ่งเรืองในยุคนี้มากมายทั้งที่เป็นวัด เช่น วัดเขียนบางแก้ว วัดจะทิ้งพระ และหลักฐานจากซากเมือง เช่น โคกเมืองบางแก้ว กำแพงเมืองสงขลาที่เขาแดง กำแพงเมืองพัทลุง ที่เขาชัยบุรี พระพุทธรูป เนินดิน และสระน้ำ การตั้งถิ่นฐานของประชาชนในลุ่มน้ำในปัจจุบันกระจัดกระจายเป็นกลุ่มตามบริเวณพื้นที่ราบรอบๆ ทะเลสาบสงขลา โดยการตั้งถิ่นฐานเป็นเมืองหรือชุมชนใหญ่ โดยเฉพาะเมืองสงขลา เมืองหาดใหญ่ และเมืองพัทลุง เมืองเหล่านี้ชุมชนส่วนใหญ่ที่ประกอบอาชีพประมงจะตั้งอยู่บริเวณริมชายฝั่งทะเลสาบ เนื่องจากต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรชายฝั่งเป็นสำคัญ

สำหรับการเป็นเมืองท่าและศูนย์กลางการค้าในอดีต ปรากฏหลักฐานในช่วงก่อนสมัยอยุธยา ชุมชนบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนล่างเคยเป็นเมืองท่าและศูนย์กลางทางการค้าที่ติดต่อค้าขายกับคนต่างชาติ โดยมีพ่อค้าชาวมุสลิม ชาวจีนและชาวฮอลันดาเข้ามาค้าขายและอาศัยอยู่ในสงขลาเป็นจำนวนมาก สินค้าพื้นเมืองที่สำคัญๆ ในขณะนั้นได้แก่ไม้ไผ่ เครื่องหนัง พริกไทย ริงนก สาหร่ายผมนาง กุ้งอย่างดีและของป่า ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศ ข้อมูลดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าชุมชนในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในอดีตมีการติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติมากกว่าที่จะเป็นชุมชนเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว แม้กระทั่งชุมชนชาวนา ซึ่งดำรงชีวิตอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพก็มีการติดต่อแลกเปลี่ยนกับภายนอกอยู่มาก ในขณะเดียวกันก็มีการพึ่งพาในสังคมสูง

เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะในสมัยนั้นผู้คนมีน้อย และไม่เคียดร้อนในเรื่องข้าวปลาอาหารมากนัก ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรนั่นเอง แต่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้นทั่วไปรอบทะเลสาบ ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ชาวนาที่ยึดมั่นอยู่กับค่านิยม รวมทั้งไสยศาสตร์ และประเพณีวัฒนธรรม กลายเป็นคนส่วนใหญ่ในพื้นที่บริเวณรอบทะเลสาบสงขลา และชาวนาจจะอยู่ในฐานะของไพร่ และข้าพระ ซึ่งไพร่ นับเป็นชาวนากลุ่มใหญ่ ที่มีความจำเป็นต้องขึ้นอยู่กับขุนนาง หรือนาย ส่วนข้าพระหรือแลกวัดเป็นกลุ่มคนที่ทางพระมหากษัตริย์ได้อุทิศกัลปนาให้เป็นสมบัติของพระสงฆ์ ชาวนาที่เป็นข้าพระ หรือแลกวัดนี้จะอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของสถาบันสงฆ์

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นชาวนาที่อยู่ในฐานะของไพร่ และข้าพระหรือแลกวัดเป็นสถานะทางสังคมของผู้คนส่วนใหญ่ในสมัยนั้น อย่างไรก็ตามลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในช่วงนั้นไม่ค่อยมีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่มากนัก ทั้งนี้เนื่องจากการรุกรานของโจรสลัดและการรุกรานของประเทศเพื่อนบ้าน ต่อมาในระยะหลัง ๆ สังคมไพร่และข้าพระกลายมาเป็นสังคมเกษตรกรรมในอาณาบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทศนคติ ค่านิยม ไสยศาสตร์ ประเพณีและวัฒนธรรม เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยมากขึ้น โดยเฉพาะการได้รับอิทธิพลมาจากสังคมภายนอก เช่น สังคมจากต่างประเทศ สังคมที่เคยเกือกลูฟังกกลายเป็นสังคมของการแข่งขัน ในสมัยก่อนชาวบ้านหรือชาวนาจจะดำรงชีวิตอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ ไม่ใช่ลักษณะของการแข่งขัน แต่ชาวนาจสมัยนั้นก็ต้องมีพันธะทางด้านเศรษฐกิจกับขุนนาง หรือนายตามระบบส่วยอากร ส่วนชาวนาที่เป็นข้าพระหรือแลกวัดนั้น ต้องขึ้นอยู่กับระบบเศรษฐกิจของวัดอย่างเคร่งครัด ตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา ชาวนาจในบริเวณนี้จะต้องส่งส่วยให้แก่ขุนนางรวมทั้งเสียอากรบางชนิดด้วย (คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2554)

2. หาปลา เลี้ยงควายไล่ทุ่ง ทำนา สานจูด : วิถีผลิตแบบยังชีพของชาวประมงทะเลน้อย

จากการพูดคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนทะเลน้อยซึ่งเป็นพื้นที่ทะเลสาบน้ำจืดในคราวไปเยือนทะเลน้อยของคณะผู้วิจัยหลายครั้งหลายครา คณะผู้วิจัยได้พบกับลุงจวบ ลุงเสริม และลุงเอก ที่บ้านของลุงจวบ บ้านเลขที่ 125 หมู่ 13 ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ลุงเอกอายุ 80 ปี ลุงเสริมอายุ 74 ปี และลุงจวบอายุ 69 ปี ได้เล่าให้คณะผู้วิจัยฟังว่า พ่อแม่ได้อพยพเข้ามาอยู่ในทะเลน้อยตั้งแต่ลุงยังไม่เกิด ลุงเอกเกิดปี 2471 ลุงเสริมเกิดปี 2477 และลุงจวบเกิดปี 2482 ในช่วงนั้นผู้คนอพยพมากัน 5 ครอบครัว มีคนประมาณ 20 คนในส่วนของชุมชนทะเลน้อย ตำบลพนางตุงในปัจจุบัน ส่วนชุมชนทะเลน้อยตำบลทะเลน้อยมีคนอยู่ก่อนหน้านั้นแล้วร้อยละครัวเรือน พื้นที่ของตำบลทะเลน้อยจะอยู่ไม่ไกลจากตำบลพนางตุง เพียงข้ามถนนไปอีกฟากหนึ่ง จะเป็นชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนกันหนาแน่น ส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านกัน บางส่วนอพยพมาจากพื้นที่ตำบลตะเครียะ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยให้เหตุผลว่าทำนาที่ตะเครียะไม่ได้ผล เพราะข้าวมักจะออกรวงมีหางยาวกินไม่ได้ คนแถวนี้เขาจะเรียกกันว่า “ข้าวผี” ซึ่งเป็นวัชพืชชนิดหนึ่งในนาข้าว บางคนที่อพยพมาหากมีฝีมือในการขุดเรือก็จะตัดไม้มาขุดเรือเพื่อทำเรือหาปลาเอง บางคนก็จะทำนาด้วย และทำประมงด้วย ในช่วงนั้นทั้งผู้หญิงและผู้ชายจะช่วยกันทำมาหากิน หมดจากฤดูทำนา บางคนก็จะไปเก็บกระจูดที่นครศรีธรรมราชมาให้แม่บ้านสานเสื่อกระจูด ในช่วงนั้นการสานเสื่อกระจูดจะสานไว้ใช้ในการพิธีกรรมในการห่อศพ และใช้ปูนอนใช้นั่งเล่น ชาวบ้านที่ทำนาจะเลี้ยงควายไว้ใช้ในการไถนาด้วย

ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่าในสมัยก่อนจะไม่ได้ใช้เบี้ย (เงิน) แต่จะใช้วิธีการแลกกันด้วยสิ่งของ เช่น คนหาปลาจะเอาปลามาแลกข้าว คนทำนาจะเอาข้าวมาแลกปลา คนที่สานเสื่อหรือเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่เอาไข่มา

แลกข้าว แลกปลา (ลุงเสริม, สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2551 ; ลุงจวบ, สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2551 ; ลุงเอก, สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2551)

“...ลุงทั้ง 3 คนเป็นคนพื้นเพที่นี่มัย...”

(ผู้วิจัย)

“...คนที่นี่เพ...” (ลุงจวบ)

“...สมัยที่เกิดนั้นบ้านมีไม่กี่หลัง...มีบ้านลุงจวบหลังหนึ่ง บ้านปู่อยู่หลังบ้านลุงแหละ...”

(ลุงเสริม)

“...สามสี่ห้าหลังได้ ของลุงของบ้านเหลียมแล้วกะของลุงเซิดมาที่หลัง แต่ว่านะติดในช่วงนั้นถึงหลังจากนั้นบ้านปู่หลังหนึ่ง ถึงกะบ้านบังเอ็ก...” (ลุงเสริม)

“...นับได้ครัวละประมาณ 4-5 คนค่ายรวมแล้วก็ประมาณ 20 คน แถวนี้ออนนั้นไม่มีถนนที่...” (ลุงจวบ)

“...ไม่มีถนนเลย...เค้าเรียกเป็นลานยึก วัยยึกควาย (เป็นทางไล่วัวไล่ควาย) เค้าเรียกว่าลานมายช่ายถนน ...”(ลุงเสริม)

“...ถนนกว้างหว่านี่หล่าว... ถึงนี้คนไม่มีที่อยู่กะออกมาอยู่ที่ดินราชตรงนี้แหละ...ที่แถวเลนน้อยเป็นที่ดินราชพัสดุ คนที่อยู่ต้องเช่า เพราะเป็นของหลวง..ตรงนี้เป็นหาดทรายหมดเลย...นั่นแหละเป็นทรายเนียนแต่ว่าไม่ใช่ทรายเม็ด...ตรงนี้เรียกที่หัวล้าน...หัวล้านมันคือมีแต่ทรายหมดเลย...ปลุกอะไรก็ไม่ขึ้น...” (ลุงเอก)

“...ไม่ไอนี้เพิ่งปลูกเพื่อก่อนนี้เป็นลานดิน...ที่ตรงนี้เค้าเรียกว่าหัวล้าน...ที่หัวล้าน...ฝั่งนั้นแหละคนเค้าอยู่ก่อน...สมัยก่อนนั้นลุงเกิดมาแล้วคนเค้าอยู่เต็มหลายคน...คนเฒ่าคนแก่หัวว่าลุงที่ตายไปเสียแล้วจะลุย...หลายคร้วแหละเป็นร้อยคร้วร้อยหัวว่า ๆ...” (ลุงเสริม)

“...คือแรกเค้ามาตั้งหลักตั้งฐานหมายความว่าเลนน้อยนี้เค้ามาตั้งอยู่ก่อนเพื่อนแต่เราไม่รู้ประวัติมาก่อนแต่แรก...แต่เรากะจำได้เทียมลุงนั้น ปู่ลุงแต่แรกไม่ใช่อยู่นี่อยู่ในด...อยู่เครียะ (อยู่ระโนด อยู่ตะเครียะ) โนน...” (ลุงเสริม)

“...หนีข้าวผีมาแหละ ทำนาเป็นข้าวผีหมด...ข้าวออกทางนั้นถึงเวลาไปเก็บพันธ์ี่ร่วงฉาดยังเหลือแต่ฟางถึงเลยเค้าอยู่ไม่ได้ หนีข้าวผีมาตั้งรากตั้งฐานอยู่ที่นี้...เหมือนกับข้าวธรรมดาพันธ์ี่แหละแต่รวงมันงอกทางซี่ขึ้นข้างบนถ้าทางแตงตาคนกี้ตาบอด...เพราะว่าสู้ไม่ได้มันบุกกรุกระหว่างข้าวดีนั้นถึงพวกนี้มันบุกหมดพอหัวนข้าวดีมันงอกใส่...” (ลุงจวบ)

“...เอ่อมันเป็นวัชพืชชนิดหนึ่ง...มันกินไม่ได้พอเราไถเสร็จมันก็ขึ้นมานั้นแหละถ้าไม่ไถไม่งอก...คนก็กลัว เพราะทำนาแล้วไม่ได้ข้าว...เสียเวลา...เหนื่อยก็เหนื่อย...ก็เลยหนีไปอยู่ที่มันทำนาได้...” (ลุงเสริม)

จากคำสนทนาดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าวิถีผลิตของคนในชุมชนเป็นลักษณะแบบยังชีพ เป็นการทำมาหากินอย่างแท้จริง การ

ทำประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่ใช้เรือแจวหรือเรือพายเป็นเรือที่ขุดเอง ทุกคนต่างมีเรือใช้ในการหาปลา เครื่องมือประมงทำเองจากวัสดุในท้องถิ่น เช่น ลอบ กัด แห เบ็ด ได้ปลามาเต็มลำเรือ

“...พอลุงแต่งงานอายุ 22 ก็เริ่มทำงาน ตั้งแต่นั้นมา...แจวเรือออกไปหาปลาก็ได้มาเต็มลำเรือ หาง่ายนี่...ไม่เหมือนสมัยนี้...ของลุงมีเรือลำเดียว...เรื่อนี้แหละเรือไม้ขุดเองนะไม่ใช่เรือต่อ...แต่ละบ้านมีเรือเพ ขุดเอง ถ้าทำไม่เป็นก็ให้พ่อลุงจวบทำให้...” (ลุงเอก)

“...มีแหละ...ขุดเองทำเองหมดเลย...พ่อแกเป็นช่างขุดเรือตอนนั้นไม่หว่ายหิน ไม้เดียว...ป่าเขียวโต...เดี๋ยวนี้ไม่มีไม้แล้วแถวหัวป่าเขียวไฟกินหมดแล้ว (ไฟไหม้หมดแล้ว) ...” (ลุงจวบ)

“...สมัยแต่แรกทำเลื่อน้ำอยู่...น้ำจืด...ถึงน้ำกะกินได้ในเล ม้ายต้องต้ม...แล้วน้ำใส...ไปตักถึงกะตักมาได้เลย...ถึงลมนิดูนี้ยังเป็นลมสองฤดูอยู่พอว่าเที่ยงพัดจะลง...พอว่าหัวเข่าลมนอกจะลง...พอหัวบ่าลมพัดลงเกิดทรายเป็นขาวพันนี่...เป็นดินดานพันนี่แหละ สมัยเด็กๆ วิ่งจากหาดท่าเรือออกไปโน้นวิ่งเล่นตามหาดทรายจนค่ำ...คนใหญ่ก็ออกไปวางลอบ วางกัด บางคนก็หว่านแห ตกเบ็ด...เครื่องมือประมงทำเองเพ...ใช้ด้ายถักเองที่เป็นไม้ก็หาไม้ไผ่มาสาน...” (ลุงเสริม)

“...ได้ปลามากก็เอาไปแลกข้าว บางทีก็เอาไปแลกกับไข่เบ็ดไข่ไก่ ไม่ต้องใช้เบี่ยแลก...อยู่ง่าย ๆ ...” (ลุงจวบ)

ประมาณปี 2492 นับอายุจากลุงเสริมที่อายุ 15 ปี ได้ช่วยพ่อแม่หาปลา และหากระจุตมาให้แม่ได้สานเสื่อกระจุตอีกด้วย และในช่วงนั้นมีโจรมาขโมยปลา และเครื่องมือทำประมง ดังคำสนทนาระหว่างผู้วิจัยกับลุงเสริมและลุงจวบ ส่วนลุงเอกเริ่มไม่ไหวแล้วขอตัวเดินกลับบ้านเพราะอายุมากแล้วคุยได้ไม่นาน

“...แต่แรกคนชายทำประมงลงหาปลา คนหญิงเค้ากะสานเสื่อสาดอะไรว่ะนี่....” (ลุงจวบ)

“...อะเค้าสานกันแล้วสานสมัยปู่ยานุ่น... ที่สานนิลุล่าว...จุดนี้ต้องไปเอาที่ควนเค็งนุ่นกะมี...แถวนครกะมี แต่แรกนุ่นลุงอายุสิบห้าที่เค้าไปเอาที่จังหวัดนคร...ที่นี่ไม่มี....” (ลุงเสริม)

“...ม้าย...สมัยพอลุงเป็นวัยรุ่นขึ้นมาอะไปถอนจุดถอนไทรมาให้พ่อแม่ได้สานนั้นแหละ...สมัยไปหาจุดได้ช่วยพ่อแม่...เวลาเราไปหาปลากะดี ไปหาจุดหาไทรพั้นนั้นได้..บางคนพายเรือไปหาปลาได้มากก็เต็มลำเรือแต่โจรส่วนมากก็ปล้นเรือ...ปล้นลอบ...ปล้นกัด...ไทรพั้นนั้นมาก...” (ลุงจวบ)

“...หาปลากันทุกคนแต่แรกแล้ว...ก็มีเรือทุกลำ...ถ้ามีลูกห้าคนกะมีเรือห้าลำ...สมัยโน้นก็มีวางกัด วางอวน แต่แรกเค้าใช้กัดด้าย ...พวกโนลอนนี่มาทีหลัง...กัดด้ายตอนนั้นเค้าผูกเองประมาณ...ตาห้าเซ็น...ตาห่าง...แต่แรกได้ปลาตัวเท่าๆ (ใหญ่ ๆ)..ปลาดุก ปลาหมอ ปลาหลด ปลาช่อนเพแหละตัวใหญ่ๆ เพ...ยังทุกชนิดปลาใหญ่...อันนี้เค้าเรียกกัดหลากหลายกัดแล้วเค้าผูกกับ

ปานแล้วเค้าพาไปวางได้ปลาหลด ปลาตุ้ม ปลา
พวกนี้แหละปลาตัวใหญ่ๆ (ลุงเอก)

จากการสัมภาษณ์ชาวประมงพื้นบ้านในทะเลน้อย และคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนพอจะสรุปได้ว่า การก่อตั้งชุมชน แต่เดิมไม่ปรากฏว่าคนในชุมชนนี้อพยพมาจากที่ใด มีแต่เล่าว่าในช่วงหลังคนบางกลุ่มได้อพยพมาจากกระโนดและตะเคียนะ เนื่องจากพื้นที่ระโนด ตะเคียนะแห้งแล้ง ไม่สามารถทำนาได้คนจึงอพยพมาอยู่ที่นี้ ในช่วงแรกมีคนไม่มาก แต่ภายหลังคนมีจำนวนมากขึ้น จึงแบ่งเขตการปกครองที่เคยอยู่ร่วมกันออกเป็น 2 ตำบลคือ ตำบลพนางตุงและ ตำบลทะเลน้อย

สำหรับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เดิมคนในชุมชนมีอาชีพทางการประมงเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากทะเลสาบสงขลาตอนในมีความอุดมสมบูรณ์มากมีปลาหลายชนิด ได้แก่ ปลาดุก ปลาช่อน ปลาหลด ปลากะพง ปลาตุ้ม และกุ้งต่าง ๆ น้ำในทะเลน้อยเป็นน้ำจืด

สภาพการคมนาคมแต่เดิมไม่มีถนนที่ชัดเจน ส่วนใหญ่เป็นถนนดินแดง และมีไม้ท้วมถึงทุกพื้นที่ แต่ปัจจุบันทุกพื้นที่มีถนนลาดยาง หรือถนนคอนกรีตทุกพื้นที่ การคมนาคมในปัจจุบันมีความสะดวกมาก เนื่องจากปัจจุบันมีรถโดยสาร และประชาชนส่วนใหญ่มีรถจักรยานยนต์ใช้ทุกครัวเรือน

ส่วนด้านการศึกษาแต่เดิมคนในชุมชนมีการศึกษาน้อย เรียนจบประมาณประถมศึกษาปีที่ 4 โดยเข้าศึกษา ณ โรงเรียนสินประชาซึ่งเป็นโรงเรียนของรัฐบาล แต่ปัจจุบันนี้คนในชุมชนได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้น ลูกหลานบางบ้านได้เรียนจนสำเร็จการศึกษาถึงระดับปริญญาตรี และมีงานประจำทำมีรายได้ประจำเดือนที่มั่นคงทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของบิดา-มารดาดีขึ้นมาก

เนื่องจากการกระจายการศึกษาดีขึ้นกว่าเดิม/จึงมีจำนวนโรงเรียนเพิ่มมากขึ้น และมีประชากรเพิ่มมากขึ้น แต่ก็เป็นโรงเรียนในระดับประถมศึกษา ถ้าต้องการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นก็ต้องเดินทางไป

ศึกษาต่อที่อื่น แต่ในอนาคตคงจะเปลี่ยนไปเนื่องจากในขณะนี้ มหาวิทยาลัยทักษิณได้ไปก่อตั้งวิทยาเขตที่ทะเลน้อย คาดว่าการศึกษาของคนในชุมชนคงสูงขึ้นจากเดิมอย่างแน่นอน

อาชีพของคนในชุมชน คนในชุมชนส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพประมงอยู่ มีบ้างบางส่วนที่ประกอบอาชีพอื่น เช่น ทำนา เลี้ยงวัว นาทที่ ทำส่วนใหญ่ผลผลิตที่ได้เก็บไว้บริโภคภายในครัวเรือน การเก็บเกี่ยวข้าวจะแตกต่างจากภาคกลางที่ใช้เคียวเก็บเป็นรวง ๆ ได้ข้าวมากกว่า การเก็บเกี่ยวที่ใช้แกระ แต่ในพื้นที่นี้ยังคงใช้และเก็บเกี่ยวข้าวเนื่องจากในพื้นที่ภาคใต้มีความชื้นสูง ถ้าเก็บเป็นรวงข้าวจะมีความชื้นสูงกว่า การเก็บข้าวด้วยแกระจะได้เฉพาะส่วนที่เป็นรวงข้าว ข้าวจะแห้งเร็วกว่าทำให้เก็บข้าวได้นานกว่า

นอกจากอาชีพประมงและทำนาแล้ว ประชาชนบางกลุ่มมีการประกอบอาชีพแปรรูปสัตว์น้ำ เป็นผลิตภัณฑ์ที่เก็บรักษาได้นานกว่า เช่น ปลาตุ๋น ปลาต้ม เคยปลาขาว กุ้งต้ม กุ้งหวาน โดยเฉพาะปลาตุ๋นที่ทำจากปลาตุ๋นบ้านจะมีราคาสูงถึงกิโลกรัมละ 300 กว่าบาท ซึ่งแตกต่างจากปลาตุ๋นที่ทำจากปลาเลี้ยงจะมีราคาถูกกว่าถึงครึ่งหนึ่ง สินค้าที่ขึ้นชื่อของชุมชนนี้คือ ปลาตุ๋นซึ่งมีคุณภาพดี เนื้อแน่นรสชาติอร่อย

การค้าขายในชุมชน แต่เดิมคนจะทำการแลกเปลี่ยนสินค้ากับคนที่อยู่ในพื้นราบ หรือตามภูเขาจะนำผักผลไม้ และสินค้าอื่น ๆ ลงมาแลกเปลี่ยนกับปลาที่คนในพื้นที่ติดทะเลจับมาได้ ปริมาณการแลกเปลี่ยนขึ้นอยู่กับความต้องการ ไม่มีการชั่งเป็นกิโลกรัม มีแต่การตวงด้วยกระบุงว่าจะแลกเปลี่ยนในปริมาณเท่าใด แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความพอใจของทั้งสองฝ่าย

สำหรับเวลาที่จะมาแลกเปลี่ยนกันนั้น จะไม่ทำทุกวันจะทำวันเว้นวัน เรียกว่าตลาดนัด แต่ในปัจจุบันไม่มีตลาดนัดแล้วเนื่องจากมีการค้าขายทุกวัน และการแลกเปลี่ยนสินค้าได้หมดไปมีแต่การซื้อขายสินค้าโดยตีค่าเป็นเงินว่ากี่บาท (ใช้ธนบัตรในการซื้อขายสินค้า)

ผู้คนในสมัยก่อนจะช่วยกันทำมาหากินทั้งผู้หญิงและผู้ชาย และมีการเดินทางไปที่อื่นเพื่อหาวัตถุดิบมาสานเสื่อกระจูดอีกด้วย ในการทำประมงส่วนใหญ่จะใช้เครื่องมือประมงที่ไม่ทำลายล้างโดยดูจากการทำกีด ทำอวนจะถักหนาห่างประมาณ 5 เซนติเมตร ใช้ด้ายใช้ปอในการถัก และหาวัสดุในท้องถิ่นมาใช้เป็นเครื่องมือประมง ส่วนใหญ่จะได้ปลาตัวขนาดใหญ่ และมีปลาหลากหลายชนิด

เดิมเครื่องมือที่ใช้ในการประมง ได้แก่ โม่ระ (โปะ) ส่วนไซเป็นเครื่องสานสำหรับดักปลา มีหลายชนิด เช่น ไซมาน ไซตั้ง ไซนอน สุ่ม เป็นเครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่ง มักสานด้วยไม้ไผ่เป็นตาๆ ลักษณะคล้ายทรงกระบอก ด้านบนสอบเข้า มีช่องให้มือล้วงลงไปได้ แห ถักเป็นตาข่าย ใช้ทอดแผ่ลงในน้ำแล้วค่อย ๆ ดึงขึ้นมา เบ็ดธง เครื่องมือสำหรับตกปลา หรือ กุ้ง รูปเป็นขอสำหรับเกี่ยวเหยื่อ ส่วนมากมีเงี่ยง วางเรียงต่อกันเป็นแนวยาว อวนลาก อวนชนิดที่ใช้ผูกตอนกลางอวนไว้กับเรือ คนหนึ่งอยู่ข้างตลิ่ง ยึดคันไม้ชายอวนข้างหนึ่งไว้ และอีกคนหนึ่งจับคันไม้ชายอวน อีกข้างหนึ่งเดินลุยน้ำเป็นรูปครึ่งวงกลมเข้าตลิ่ง ลอบเครื่องสานสำหรับดักปลาดักกุ้ง โม่ระ (โปะ) ที่สำหรับดักปลาทะเล ทำด้วยเสาไม้จริงปักเป็นวง ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นเปลือกกรูข้างใน มีประตูตรงกลางข้างประตูโปะใช้เสาไม้จริงปักยาวเหยียดออกไปทั้ง 2 ข้าง เพื่อกันปลาให้ว่ายเลียบเลาะมาเข้าโปะ เรียกว่า ปักโปะ กัด เป็นเครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่ง และอวนลาก

สำหรับเครื่องมือประมงที่น่าสนใจ น่าจับตามองเป็นอย่างยิ่งคือ ไซ เนื่องจากไซเป็นเครื่องมือที่ปักหลักไว้ในน้ำ มีอาณาเขตพื้นที่ในการจับสัตว์น้ำพอสมควร แม้การครอบครองพื้นที่ไซ มีการแสดงความเป็นเจ้าของและมีการซื้อขายกันด้วย

3. โหนด...นา...เล : วิธีผลิตแบบยังชีพของชาวประมงทะเลสาบคุชูด

ในพื้นที่ชุมชนคุชูดซึ่งเป็นทะเลสาบน้ำกร่อยก็เช่นเดียวกันที่ผู้คนมีวิถีการผลิตแบบยังชีพ คนส่วนใหญ่ทำประมง ทำนา และขึ้นต้นตาลโตนต การทำนาของชาวคุชูดจะทำ 2 ครั้งคือ ทำนาปี และนาปรัง การหาปลาก็จะใช้เรือพายเรือแจวเช่นเดียวกับผู้คนที่ชุมชนทะเลน้อย ใช้เครื่องมือประมงที่ทำขึ้นเอง เช่น อวน แต่การใช้อวนจะต้องอาศัยคนอย่างน้อย 2 คน เพื่อที่จะช่วยกันลากอวน ชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่น้ำกร่อยจะทำประมงพื้นบ้านโดยการใช้เรือพายออกไปหาปลา หากุ้งในทะเล โกล ๆ จึงจะได้ปลาตัวโต แต่หากอยู่ใกล้ฝั่งจะได้ตัวเล็ก โดยการใช้เครื่องมือประมงจำพวกกัด อวน โม่ระ (โป๊ะ) สำหรับเรือที่ใช้ออกหาปลาได้มาโดยการซื้อจากคนที่ทำเรือชุดแถวพัทลุงและนครศรีธรรมราช แสดงว่าในอดีตชุมชนคุชูดที่เป็นชาวประมงน้ำกร่อยมีการติดต่อกับคนภายนอกชุมชนทั้งด้านการซื้อเรือ และการขายปลา และกึ่งจากการที่มีกลุ่มคนจีนมารับซื้อ และพายเรือไปขายถึงเมืองสงขลา ส่วนชาวบ้านที่ทำนาได้ข้าวมาเป็นจำนวนมากก็จะใช้วิธีการนำข้าวไปแลกกับปลาหรือกุ้ง เวลาไปไหนมาไหนใช้วิธีการเดินทางโดยทางเรือชาวบ้านในสมัยก่อนจะมีลูกเป็นจำนวนมาก ครัวเรือนหนึ่งมีลูกประมาณ 7-8 คน การทำงานของครัวเรือน ผู้หญิงกับผู้ชายจะมีการแบ่งกันทำงาน โดยผู้ชายจะทำประมง ขึ้นต้นตาลโตนต เลี้ยงวัว ส่วนผู้หญิงจะทำนา ทอผ้า เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงหมู ยายละไมเล่าให้ฟังว่า “...สมัยก่อนแม่พานั่งเรือใบขนหมูไปขายที่ตลาดสงขลา...ตลาดอยู่แถว ๆ เรือนจำเก่า ข้างพิพิธภัณฑสถาน...พ่อขายเสร็จก็ซื้อพวกหมู เห็ด เบ็ด ไก่กลับมากินที่บ้าน...” (ละไม สังขพันธ์, สัมภาษณ์ 15 เมษายน 2551)

แต่ส่วนใหญ่ผู้ก็ยังจะช่วยกันทำงาน เมื่อถึงฤดูการทำนาทั้งผู้หญิงและผู้ชายก็จะช่วยกัน ส่วนการทำประมงผู้หญิงจะไม่ได้ออกทะเล อาจ

เป็นเพราะว่าจะต้องใช้แรงมากในการวางเครื่องมือประมง หรือการพายเรือออกไปหาปลาที่ไกลจากชายฝั่ง ในช่วงนั้นมีกลุ่มคนจีนเข้ามาจับซื้อ กุ้ง รับประทานปลาจากชาวประมง และได้แต่งงานมีครอบครัวอยู่แถวสทิงพระ ดังคำสนทนาระหว่างผู้วิจัยกับผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ลุงอุดมอายุ 72 ปี ลุงรววย อายุ 78 ปี และลุงชาย อายุ 86 ปี ยายละไม อายุ 64 ปี ดังนี้ (อุดม แสงมณี, สัมภาษณ์วันที่ 1 มีนาคม 2551 ; รวย จันทร์ทิพย์, สัมภาษณ์วันที่ 1 มีนาคม 2551 ; ชาย สุวรรณคำแหง, สัมภาษณ์วันที่ 1 มีนาคม 2551 ; ละไม สังข์พันธ์, สัมภาษณ์วันที่ 1 มีนาคม 2551)

“...เกิดมาก็เห็นคุชุดแล้ว พ่อแม่ปู่ย่าตาทายก็อยู่แถวนี้เพ...ประวัติคุชุดเป็นยังไงก็ไม่รู้ แปลกนี้...อยู่ ๆ เราก็เรียกคุชุดแล้ว...คนก็อยู่กันหลายครัวแล้วสัก 50 ครัวได้ แต่ละครว์อยู่กัน พ่อแม่ลูก 7-8 คนแล้ว...” (ลุงรววย)

“...กั้งอยู่ดอนคั้นเป็นคนจีนมีเมียแถวดอนคั้นทำนา หาปลา เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว ขึ้นตันตาลโตนด...” (ยายละไม)

“...สมัยก่อนเดือนหกเดือนเจ็ดเริ่มทำนา...” (ลุงชาย)

“...เดือนเจ็ดแปดนั้นหว่านข้าว...พอต้นกล้าใหญ่แล้วเดือนเก้าเดือนสิบดำนา...” (ยายละไม)

“...เกี่ยวข้าวเดือนสี่...” (ลุงอุดม)

“...แรกทำอายุ 20 ปี หาปลาแล้วจะทำนาคู่กันเวียนกันสองอย่างนี้... หาได้ปลามาก... ปลาในทะเลมันก็มีเยอะ...เมื่อก่อนคนเราอยู่กันน้อย...ในเลสาบปกติปลามันมีทุกขนาดเลย กุ้ง

ปลาชุกชุม เค้าวาทะเลเงินทะเลทอง...รู้จักหากิน ประมาณ 67-68 ปีที่ผ่านมาเวลาออกประมง เตรียมเรือกันไปแล้วของไม่มีเครื่องยนต์...มีแต่เรือพายที่หากินในทะเลสาบ ถึงกึ่งปลาอย่างเดียว ก็ได้เป็นโลๆแล้ว..." (ลุงชาย)

"...ได้มาแล้วเอาไปกินบ้าง ขายบ้าง... ขายให้คนจีน สมัยโน้นมีคนจีนเข้ามามีลูกมีเมียอยู่ แถวนี..." (ลุงรวย)

"...คนจีนมาทำความเจริญให้คนไทยที่คุชุด...คนจีนเข้ามาตั้งเตาเผาต้มกุ้งแกระนี้แหละต้มแล้วถึงกะตากแดดทำสารกึ่ง...บางทีพวกเราได้กึ่งปลาก็แจวเรือไปขายฝั่งนคร (นครศรีธรรมราช) ใช้เรือแจวนีไปขาย 2 วัน 3 วันค้าขาย แถวปากพั่น แล้วกะสงขลา...ใช้เรือแจวลากอวนกัด อวนตาประมาณ 9 เซ็นก็มี 10 เซ็นก็มี ซื่อเอาด้ายมาถักเอง..." (อุดม)

"...คนจีนเข้ามารับซื้อกึ่ง แต่แรกเขาเหมากันเป็นลำเรือ เหมาลำละ 50 บาท บ้าง 150 บาทบ้าง...มาได้เมียแถวนี้ จับจองที่ดินทำนา เลี้ยงหมู เลี้ยงวัวเป็นคอก ๆ..." (ยายละไม)

"...ช่วงนั้นสัก พ.ศ. 2400 จนกระทั่งอายุเข้าสัก 18-20 ปีพันนี้...กะทำนาปรังกันอยู่ เหยย ทำอยู่แล้วกะเดือน 7 เดือน 8 เค้ากะตกปลา ไปดำนาปรัง พอว่าเดือน 10 เดือน 11 นี้เค้าก็เก็บเกี่ยวข้าว คนแต่แรกใช้เรื่อนั้นแหละ เพราะว่าเดือน 11 น้ำมันนองน้ำมากบางครั้งกะท่วมที่นา บางคนกะเก็บไม่ทันถึงกะจมน้ำไปบ้าง พันนั้นแหละ...(อย่างนั้นแหละ) ..." (ลุงอุดม)

“...เกิดมาปั๊บเห็นพ่อแม่ทำประมงเลย... ไอ้ประมงนี่ไปแต่สวนแหละไปหากินต่างหากกะ เป็นปีต่อนี้กะประมงเข้า คลองหลาเป็นตลาดนัด เมื่อก่อนที่อนุรักษเป็นชายเลนจริงแหละเค้ามีทีม คำชาย แต่แรกใช้ไม้ฟัน แต่แรกหุงข้าวหม้อดิน ของในครัวนั้นแหละนำมาขายแต่แรกผักหญ้า กะ นี่เค้าไม่มีทุนหากินถึงท่าของมาขาย ถึงกะนั้นแหละมีทุนหากินเฉพาะกลุ่ม कुछหากินกันทั้งบ้าน เลย แล้วกลุ่มเค้าทุนเยอะมีครบที่ว่าธรรมชาติ จริงๆ ที่นี้ทะเลพากระโหนด กับทะเลหลวงเค้า เรียกเลนน้ำเค็ม กุ้งปลาพอเดือน 4 เดือน 5 มันจะ ลุยลงมานี่มาอยู่ที่นี่ (เดือน 4 เดือน 5 กุ้งปลาจะ มาอยู่ที่นี่มาก) ถ้าว่าคนเลจับกุ้ง จับฉลาม จับเข็ก็ มีครบสารพัดนี่...” (ลุงชาย)

“...กุ้งตัวเท่านี้วักย่อยแต่แรกเค้าเรียก กุ้ง แตรระ...แต่เดี๋ยวนี้เค้าเรียกกุ้งหัวมัน...หากุ้งดักโม่ ระ ดักไซ จับได้กุ้งได้ปลา...โหม่ (หมู) คนจีนมา เหมมาไปเลย ตอนนั้นได้ไม่กี่บาทค่าเงินมันเท่าไร นั้น ถ้าเอามาก ๆ เป็นกิโลราวๆ 50 โล 60 โล ประมาณ 100 บาท 50 บาท...” (ลุงรวย)

“...แต่ก่อนเบี่ยมันถูกใช้แรงคนทำงาน หาปลา ของมันก็ถูก...” (ลุงอุดม)

“...เครื่องมือก็ทำเองมีไม้ไผ่หาง่ายแถว บ้าน..ทำโม่ระกันคนละวง 2 วง ลุงชายทำวง เดียว ลุงอุดมทำ 2 วง ก็พอกินแล้ว...” (ลุงรวย)

“...อวนก็ถักเองसानเอง...เวลาออกเล ต้องช่วยกันแจวเรือ 2 คน เพราะต้องไปไกล ๆ จะได้กุ้งได้ปลาเยอะ...เรือยาวประมาณ 9-10

เมตร บางที่ต้องไปกัน 3 คน ช่วยกันพายเรือ ช่วยกันดึงอวนไม่จั้นหมดแรง...” (ลุงชาย) ไปถึง เกาะ 4 เกาะ 5 ไปถึงเกาะใหญ่นั่น... กุ้งในเลสาบ แถวนี่ตัวเล็ก แต่พอไปฝั่งโน้นมันตัวโต ขึ้นได้ ประมาณ 10 ทีก์เต็มลำเรือ... ออกเรือตั้งแต่ตีห้า หัวรุ่ง... กว่าจะกลับก็ หวันเย็นแหละ...” (ลุงรวย)

“...น้ำมี 2 ระดับน้ำกร่อยกับน้ำเค็ม ต้นไม้ก็มีแต่ต้นราโพ...” (ลุงอุดม)

“...มีปลาพง ปลาตุ่ม ปลาไหม่พันธุ์ กุ้ง ก้ามกรามมันครบสารพัดเลยน้ำจืดมันอยู่ครบ หมดเลยมันเยอะเยอะจริงๆ แต่แรก...” (ลุงอุดม)

“...เหมือนเวลาเข้าคลองออกเลต้องมีการไหว้แม่ย่านาง... จะมีการไหว้เกือบทุกคน แต่บางคนก็ไม่ทำ... ทำขวัญเรือ... ทำตอนที่กำลังจะ ออกเรือ... เวลาซื้อเรือมาเราก็ทำขวัญก่อนไหว้แม่ ย่านาง... เป็นสิริมงคลพื่อนั้น... เรือที่เขาทำให้ไม้ เป็นต้น ๆ เลย เป็นเรือขุด... ขุดตรงกลางก่อนเป็น ลูกเรือขุดทั้งลำเลย... สมัยก่อนต้นไม้ใหญ่มันมาก ....แล้วกะเย็บด้านพื่อนั้นแหละถึงออกไปหากินถึง กะช่วยกัน...” (ลุงอุดม)

“...บนเวลาออกทะเลจุดธูปเทียนแล้วก็ พุดในใจ... บนว่าให้ปลอดภัยทุกสิ่งทุกอย่างอย่า ให้มีอันตราย... ให้ได้ปลาเยอะ ๆ ...” (ลุงรวย)

“...ในสมัยนั้นซื้อเรือลำละประมาณ 200 บาท 500 บาท 600 บาท... ไปทำนอกพัทลุง นครศรีฯ ที่เค้าทำ...” (ลุงรวย) “...แรกนั้นพ่อให้ พ่อยังอยู่เหยย ได้มรดกเรือจากพ่อ...” (ลุงชาย)

“...คนชายทำประมงลงเล...ขึ้นต้นตาล
ทำตาลโตนด...ทำนา...เลี้ยงหมูเลี้ยงวัว พันนั้น...”
(ลุงชาย)

“...คนหญิงทำนา...ทำฟูก ทอผ้า...ผ้าถุง
แล้วเวลาทอผ้าซื้อฝ้าย...จากตลาดนัด... มีพี่น้อง
9 คน..สมัยก่อนแลกเปลี่ยนกันมาตั้งแต่อดีต โหม
ที่ทำนากะไปหาแลกข้าว...” (ยายละไม)

“...เกลือก็กะซื้อมาจากนาเกลือ สมัยนั้น
ไม่มีรถไม่มีเครื่องยนต์แต่แรกไปสงขลาจะใช้เรือ
แจวส่งกุ้งไปสงขลา ส่งกุ้งไปพัทลุง แล้วกะนครฯ
ใช้เรือแจว 2 คีน 3 คีน กว่าจะถึงพันนั้น ถึงโจร
ผู้ร้ายกะไม่คล้ายอิสหมบูรณ์แต่แรกกะไปไหนกะ
สะดวก คนแต่แรกขยัน เหมือนกับทำบ้านก็ทำเอง
ปลูกเอง...เลี้ยงสัตว์แต่แรกเป็นหมูไทรพันนี้...ไม่ใช่
หมูแบบทุกวันคือว่าหมูขี้พริ้วแต่แรกเขาปล่อย
ตามประสาให้กินสาร (ข้าวสาร) นี้แล้วมาชาวกับ
รำข้าวนี้แล้วกะให้หมูกิน ถึงเค้าปล่อยไม่เจตนา
เลยคนแต่แรกคือไม่มีคนร้าย หมูขี้พริ้วดีกว่าหมู
เกษตรหมูฟาร์มทุกวันนี้...วัวก็เอาไว้ไถนาพันนี้...”
(ลุงรวย)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า การ
ก่อตั้งชุมชน ไม่ปรากฏว่าเริ่มเมื่อใด แต่เดิมมีคนจำนวนน้อย ที่ดินไม่มี
การซื้อขายเหมือนกับในปัจจุบัน ใครไม่มีที่อยู่ก็มาจับจองกัน แต่
ปัจจุบันนี้ไม่มีที่ดินให้เหลือจับจองแล้วใครต้องการที่อยู่ก็ต้องซื้อขายกัน

วิถีชีวิต/ความเชื่อของคนในชุมชน นับแต่จำความได้ คนใน
ชุมชนอยู่อย่างสุขสบาย เนื่องจากมีทรัพยากรประมงจำนวนมาก ทั้งกุ้ง
ปลา แต่ ปูมีบ้างไม่มากนัก คนในชุมชนส่วนใหญ่ทำอาชีพประมง เรือ

ที่ใช้ในการทำประมงเป็นเรือแจว เรือพาย มีการจ้างคนมาเป็นลูกเรือด้วย

ผู้ชายในหมู่บ้านมีอาชีพประมง ทำนา ขึ้นต้นตาลทำน้ำตาลโตนด เลี้ยงหมู ส่วนผู้หญิง ทอผ้า และ ทำนา เมื่อได้ผลผลิตมาแล้วจะมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน สัตว์น้ำที่นำมาซื้อขาย ได้แก่ กุ้งและหัวมัน กุ้ง ตะหว่แข็ง เอาไปทำสารกุ้ง (เอากุ้งตัวเล็ก ๆ ไปต้มแล้วตากแดดร่อน เอาแต่ตัวกุ้งไว้เก็บไว้ใส่กับข้าวกิน) กุ้งหวาน (กุ้งต้มน้ำผึ้งเป็นการนำน้ำตาลทรายแดงมาเคี่ยวใส่เกลือเล็กน้อย) กุ้งส้ม (หมักข้าวสุกกับเกลือ ใช้กุ้งตัวเล็ก ๆ) กุ้งเค็ม (หมักเกลือกับน้ำตาลใช้กุ้งตัวใหญ่) ปลาชนิดต่างๆ เมื่อก่อนมีทรัพยากรประมงมาก สามารถนำมาแปรรูปหรือนำไปขายเป็นปลาสดได้ในระยะทางไกลๆ ถึงพัทลุง นครศรีธรรมราช

เนื่องจากได้ราคาดีกว่าขายในชุมชน เพราะใครๆ ก็หากุ้ง ปลาได้ทั้งนั้น การค้าส่วนใหญ่จะเป็นคนจีนที่ทำการค้า โดยจะมีตลาดนัดทุกวันศุกร์ ใครมีสินค้าอะไรก็นำมาขาย สินค้าพวกผัก หรืออื่นๆ ที่เป็นของต่างถิ่นจะถูกนำมาขายในช่วงเวลาตลาดนัด หรือไม่ก็นำสินค้า เช่น หมูไปขายที่ตลาดสงขลา โดยนำหมูไปกับเรือใบที่ใช้ในการเดินทาง และขนส่งสินค้ารับจ้างในบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลางถึงทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ส่วนคนจีนจะทำทั้งการค้าและทำนาด้วยเมื่ออพยพเข้ามาจะมาแต่งงานมีครอบครัวตั้งรกรากอยู่แถวคูขุด สทิงพระ

การทำนาในสมัยก่อนนั้น ทำนาปีเดือน 7 โถ เดือน 8 หว่าน เดือน 3 - 4 เก็บเกี่ยวโดยใช้กระบะเก็บ เมื่อได้ผลผลิตแล้วจะเอาเมล็ดข้าวมาใส่ในครกสีข้าว แล้วนำไปตำข้าวสาร เอามาร่อนใช้กระด้งผัดข้าว แล้วเก็บรำไว้ให้หมูกิน ส่วนคนเอาข้าวขาวไว้รับประทานในครัวเรือน ในสมัยก่อนนั้นการทำนาจะใช้วัวไถนา แต่ปัจจุบันใช้เครื่องยนต์แทนวัวแล้ว ดังนั้นวัวที่เลี้ยงจึงเลี้ยงไว้ขาย นอกจากการเลี้ยงวัวแล้วยังมีการเลี้ยงหมู่บ้าน (หมูขี้พราหมณ์ตัวสั้น ๆ มีสีขาวดำ หรือดำแดง) เลี้ยงไว้รับประทานซึ่งชาวบ้านกล่าวว่า มีรสชาติอร่อยกว่าหมูพันธุ์ที่เลี้ยงในปัจจุบันนี้ซึ่งชาวบ้านเรียกหมูเกษตร สำหรับอาชีพคนในชุมชนยังคงทำ

การประมงอยู่เหมือนเดิม แต่ไม่ค่อยได้ผลเนื่องจากสถานที่เปลี่ยนไป น้ำเปลี่ยนสภาพไปมาก อาจกล่าวได้ว่าน้ำเสียมากขึ้น สภาพร่องน้ำตื้นเขินมากขึ้น ชาวบ้านจึงต้องการให้ทางราชการเข้าไปช่วยปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติให้เพิ่มมากขึ้น และให้มีการกำหนดขนาดของพันธุ์สัตว์น้ำที่จะจับด้วย มิฉะนั้นพันธุ์สัตว์น้ำที่ปล่อยไปก็จะหมดลงอย่างรวดเร็ว เครื่องมือประมงในอดีตต้องมีการเสียภาษีในการจับสัตว์น้ำ ปัจจุบันได้ยกเลิกระเบียบนี้แล้ว เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ กัด อวน โม่ระ (โปีะ)

สภาพแวดล้อมของชุมชน เป็นเขตพื้นที่น้ำจืด มากกว่าน้ำเค็มในฤดูฝน เดิมมีปลาชุกชุม จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นทะเลเงิน ทะเลทอง หมายถึง คนในชุมชนสามารถนำทรัพยากรมาขายได้เป็นเงินเป็นทอง ซึ่งราคาทองในสมัยนั้นมีราคาเพียงบาทละ 100 - 200 บาท ดังนั้นถ้าใครขยันขันแข็งทำมาหากินก็สามารถทำให้ครอบครัวมีหลักฐานได้

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน แต่เดิมคนในชุมชนมีทั้งที่นับถือศาสนาพุทธ และอิสลามอยู่ปะปนกัน และอยู่อย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย ซึ่งต่างจากปัจจุบันมาก คนสมัยก่อนจะมีศาสนาอยู่กับตัวผู้ชายชาวพุทธเมื่ออายุได้ 20 ปี จะไปอยู่วัดศึกษาธรรมะและก็จะบวชเรียนในเวลาต่อมา ส่วนชาวไทยมุสลิมจะไปสุเหร่าในวันศุกร์ซึ่งจะอยู่กันอย่างมีความสุขจะมีขโมยลักทรัพย์บ้าง คล้ายๆกับการเรียกค่าไถ่ เมื่อเจ้าของนำเงินไปไถ่ของก็จะได้ทรัพย์กลับคืนมา

ปัจจุบันคนในชุมชนต่างคนต่างอยู่จึงทำให้ชุมชนไม่พัฒนาเท่าที่ควรเนื่องจากการที่ชุมชนจะพัฒนาได้อย่างยั่งยืนนั้นต้องมาจากความร่วมมือร่วมแรงของคนในชุมชนเป็นสำคัญซึ่งปัจจุบันยังไม่ได้รับการแก้ไข

4. เดียวก็น้ำเค็ม...เดียวก็น้ำจืด : วิถีผลิตแบบยังชีพของ ชาวประมงทะเลสาบสงขลา

ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2482 ตามที่ชาวบ้านจำความได้บอกว่าเป็นบ้านท่าเสามาตั้งแต่เกิด ป๊ะ (พ่อ) เป็นคนที่นี่ ตั้งรกรากที่นี่ จึงพอจะกล่าวได้ว่าส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเป็นคนที่ตั้งรกรากอยู่บริเวณนี้ ส่วนน้อยที่อพยพมาจากที่อื่น ชาวบ้านจะทำประมงพื้นบ้านแบบยังชีพ คนเฒ่าคนแก่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับ สมัยก่อนบริเวณนี้จะมีคนอยู่กันมาก มีอาชีพทำประมงเป็นหลัก อพยพมาจากไหนไม่มีใครรู้ เพราะเกิดที่นี่ ในช่วงหลัง ๆ คนที่อพยพเข้ามาส่วนใหญ่จะเป็นเขยหรือไม่ก็เป็นสะใภ้ ผู้วิจัยได้พูดคุยกับคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนโดยที่เป็นชุมชนมุสลิม ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม จึงเรียกหน้าว่าบัง (พี่) หรือป๊ะ (พ่อ) บังอุถันอายุ 63 ปี ผู้ใหญ่บ้านอายุ 43 ปี บังเล็ก อายุ 75 ปี บังมะเหล็ก อายุ 80 ปี ได้เล่าให้ฟังว่าเกิดมาก็เห็นพ่อแม่หาปลาแล้ว ทุกคนในชุมชนบริเวณนี้ส่วนใหญ่ก็หาปลาแทบทุกคน โดยใช้เรือแจว เรือใบ ซึ่งช่วยกันหาปลาหลายคน เครื่องมือประมงก็จะเป็นกั๊ด อวน โพงพาง โม่ระ(โป๊ะ) เป็นการทำประมง 2 น้ำคือ น้ำเค็มกับน้ำจืด (ตามความหมายของชาวบ้านน่าจะคือน้ำกร่อย) ส่วนใหญ่ทำประมงหลังจากเรียนจบชั้น ป. 4 เป็นการช่วยพ่อแม่ทำมาหากิน ในสมัยก่อนหาปลาได้มาเต็มลำเรือ มีปลาหลากหลายชนิด มีกุ้ง กุ้งขนาดใหญ่ หาปลาได้ก็นำปลาไปขายที่สงขลา ดังคำสนทนาระหว่างผู้วิจัยกับผู้ใหญ่บ้าน บังอุถัน บังเล็ก และบังมะเหล็กดังนี้ (บังมะเหล็ก, สัมภาษณ์วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2551 ; บังเล็ก, สัมภาษณ์วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2551, บังอุถัน, สัมภาษณ์วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2551 ; ผู้ใหญ่บ้าน, สัมภาษณ์วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2551)

“...เป็นคนที่นี่ทุกคน อยู่ตั้งแต่เกิด เกิด
มาก็เป็นคนแถวนี้แล้ว...เป็นญาติกันทั้งนั้น...”

เริ่มทำประมงอายุ 12 ปี หลังจากจบ ป.4.....”
(บังอุถัน)

“...ผู้ใหญ่บ้านเริ่มประกอบอาชีพประมง
แรก พ.ศ. ไทรศรับจำได้มาย...” (ผู้วิจัย)

“...ผมทำแรกสมัยพ่อฉันแหละ...อายุ
ประมาณ 15 ปี ก็ช่วยพ่อหาปลาแล้วตอนนี้เป็น
ผู้ใหญ่บ้านก็อายุ 43 ปี ประมาณ 50-60 ปีได้แล้ว
...” (ผู้ใหญ่บ้าน)

“...ถึงสมัยก่อนประมงเค้าทำกัน
พันหรือ...ประมงนี้ใช้ไอ้ไทรหาปลา...” (ผู้วิจัย)

“...เรือแจว...เรือพาย...ออกจากชายฝั่งนี้
มันไม่ไกลกะประมาณ 1 กิโลเมตร ใช้กวดใช้อวน
โพงพางกันนะ ที่ว่าดักเป็นช่องนั้น ได้กุงปลาหมด
เพราะมันเข้ามาได้ เตียนนี้เข้าไม่ได้แล้ว...ได้ปลา
มา 100 โลได้สมัยแรกก่อน...” (ผู้ใหญ่บ้าน)

“...ถึงปลานี้ที่เราดักสมัยก่อนไม่ว่าจะ
เป็นกวดกะติโม่ระกะติหรือว่าเป็นเครื่องมือชนิด
อื่นกะตินี้อะ...ได้ปลานี้เยอะมาก...พวกปลาหลาว
ปลากุเลา ปลากูด ปลาละปิง ปลาแมว กุ้ง
แม่น้ำกะมากกันตัวเท่าข้อมือเลย...กุ้งแม่น้ำ
ช่วงเวลาน้ำจืดนั้นเป็นแม่กุ้ง ทอดแหมสมัยก่อน
สามสิบตัวอิม 30 ปีที่แล้ว...อวนได้กั้ง อวนล้อม
น้ำเค็มน้ำจืด น้ำจืดนี้มาเทียมเดือนสิบเอ็ดเดือน
สิบสองเพราะฝนตก...” (บังเล็ก)

“...หากินเลนี่เหม็ด...พวกปากกรอ
หาดใหญ่ บางลำนี้หากินเลนี่หมดเลยปากควน
นิหากินนี้แต่ก่อนไม่มี บริเวณนี้ปลาชุกชุมแหละ
...” (บังมะเหล็ก)

“...ช่วงเวลาน้ำจืดนั้นแม่กุ้ง ทอดแห สมัยก่อนสามสิบตัว...” (บังอุถัน)

จากคำสนทนาดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า วิถีชีวิตของคนในชุมชนจะตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนี้ ส่วนใหญ่เป็นคนมุสลิม มีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ การทำงานในชุมชนอยู่ในรูปแบบของการตอบแทนในการแลกเปลี่ยนหมุนเวียนแรงงานระหว่างกัน และตอบแทนกันเป็นค่าอาหาร การทำประมงในสมัยก่อนได้ปลาจำนวนมากและหลากหลายชนิด การใช้เรือจะเป็นเรือแจว ยังไม่เป็นเรือยนต์ เครื่องมือประมงที่ใช้จะเป็นเครื่องมือที่ทำขึ้นเองโดยใช้ไม้ไผ่ที่หาได้ในชุมชน สาน ถักด้วยด้าย เช่น กัด ไช อวน โม่ระ ระ โพงพาง ดักได้ทั้งกุ้งทั้งปลาตัวใหญ่ และการทำมาหากินก็ไม่ต้องออกแรงมากนัก ใช้เวลาไม่นานก็สามารถหาปลาได้มากจนเต็มลำเรือ ดังคำสนทนาของผู้วิจัยกับคนที่เคยทำประมงก่อนหน้านี้ (สุโกด หมัดหมัด, สัมภาษณ์ วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2551 ; เกต หมัดหมัด, สัมภาษณ์ วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2551)

“...สมัยก่อนแต่แรกทำกินแบบว่าทำหีดหนึ่งกะได้มาก (ทำนิตเดียวก็ได้มาก) สมัยที่อยู่ทำมากได้หีด (สมัยปัจจุบันทำมากก็ได้นิตหน่อย) เพราะว่ากุ้งปลามันไม่มากถึงลงทุนกะมาก...ที่นี้คนลงทุนเรื่องนี้กะขาดทุน...” (บังสุโกด)

“...ผมชื่อสุโกด...สมัยปีะ (พ่อ) อยู่นี้แล้ว...” (บังสุโกด)

“... ผมนายเกต หมัดหมัด...เป็นคนที่นี่แต่เกิด” (บังเกต)

“...ลองเล่าเรื่องสมัยก่อนการหาอยู่หา กินเป็นอย่างไร...” (ผู้วิจัย)

“...แต่ก่อนปลามันชุม แต่คนมันน้อย กะ
 หากินกันสบาย ๆ...แรกก่อนกุ้งนี้และกุ้งหางแดง
 กุ้งหัวมันนี่กะมากแต่ว่าในนี้มีสิ่งหิดๆ มันไม่หาย
 แต่ไม่มาก...แรกก่อนปูม้ากะมีครึ่ง ปูม้าเยอะกั้งไซ้
 นี่กะมีเยอะตอนนี่ม้ายสูญพันธุ์ไปเลย...” (บังเกิด)

จากปรากฏการณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านบ้านท่าเสา
 ในอดีตทำประมงได้ปลาเป็นจำนวนมาก มีทั้งปลาหัวอ่อน ปลาลาโก
 ปลาขาว ปลากุลเลา ส่วนกุ้งก็จะมีหลายชนิด เช่น กุ้งหางแดง กุ้งหัวมัน ปู
 ม้า กั้งไซ้ แต่ปัจจุบันแทบไม่มีให้จับ เพราะสูญพันธุ์ไปหมดแล้ว
 สมัยก่อนไม่ต้องลงแรงมากนักก็ได้สัตว์น้ำมาก แต่ปัจจุบันลงแรงมากแต่
 ได้น้อย เพราะมีปัญหาหลายอย่าง วัตถุประสงค์ในการทำประมงในอดีต
 จะเป็นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนเพียงอย่างเดียว แม้ครัวเรือนส่วน
 ใหญ่จะมีฐานะยากจนก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคในการหาปลาที่มีอยู่อย่างอุดม
 สมบูรณ์ตามแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยใช้เครื่องมือประมงง่าย ๆ ในช่วง
 การทำประมงจะถูกจำกัดด้วยฤดูกาลและประสบการณ์ของชาวประมง
 แต่ละคน ตลอดจนความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีบทบาทไม่มากนัก
 ชาวประมงส่วนใหญ่ใช้เรือแจว หรือเรือใบออกหาปลาในทะเลสาบ
 สงขลา เครื่องมือประมงชนิดหลักที่ใช้คือกัก (อวนลอย) ซึ่งเมื่อก่อนต้อง
 ทำเองโดยการนำด้ายมาผูกใช้เวลาเกือบเดือนกว่าจะได้แต่ละผืน กักที่ใช้
 ลักษณะตาห่าง ประมาณ 9-10 เซนติเมตร คนในสมัยนั้นจะนิยมจับ
 ปลาตัวใหญ่ไม่นิยมจับปลาตัวเล็ก กุ้งก็ไม่นิยมจับเนื่องจากราคาถูกกว่า
 ปลา แต่จะเก็บไว้กินเองหากจับได้ การขายปลาจะขายตามตลาดนัด
 เรียกว่า แจวรอบนัด บางครั้งมีตลาดที่ไหนก็ไปขายที่นั่น ไม่มีการ
 กำหนดเหมือนปัจจุบัน

นอกจากนั้นวิถียังชีพของคนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยเฉพาะ
 พื้นที่บริเวณบ้านท่าเสา ตำบลสทิงหม้อ มีความสัมพันธ์กับ
 ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ อาชีพที่ทำนอกจากจะอิงอยู่กับ

ธรรมชาติแล้วยังผันแปรตามฤดูกาลและยุคสมัย ชาวบ้านหลายครอบครัวที่ประกอบอาชีพหลายอย่างโดยหมุนเวียนเปลี่ยนไปตามฤดูกาลให้สอดคล้องกับสภาพของทรัพยากรและเพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยในการยังชีพให้เพียงพอตลอดปี วิถีชีวิตของคนในลุ่มน้ำในอดีตเป็นไปอย่างเรียบง่าย มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เหลือเฟืออย่างเกื้อกูลกับธรรมชาติ และเคารพธรรมชาติโดยการไม่ละโมภและแสดงออกถึงคุณของทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะของประเพณีหรือพิธีกรรมต่างๆ เช่น การบูชาแม่ย่านางเรือ การบูชาแม่โพสพ การทำขวัญข้าว การทำบุญกองข้าวเลี้ยง การทำคุหรี ในโอกาสต่างๆ ของชาวมุสลิม ประเพณีและพิธีกรรมดังกล่าวนี้เป็นการแสดงออกถึงการเคารพต่อธรรมชาติที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีพ

ช่วงที่ 2 ปี พ.ศ.2500-2535 : ยุคแห่งการทำประมงพื้นบ้านกับการปฏิสัมพันธ์ในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด

ในช่วงแรก ๆ ที่มีการทำประมงยังเป็นลักษณะแบบยังชีพ แต่พอมีการแลกเปลี่ยนด้วยระบบเงินตรา และเศรษฐกิจเริ่มดีขึ้น เครื่องยนต์เรือเริ่มมีบทบาทแทนเรือใบและเรือแจว โดยเครื่องยนต์ชนิดแบบเผาหัวเข้ามาก่อน ต่อมาปรับเปลี่ยนเป็นเครื่องยนต์ดีเซลและเบนซิน แต่ขนาดเรือประมงที่ใช้ในน่านน้ำทะเลอ่าวไทยยังมีขนาด 20 ตันกรอส ประกอบกับในช่วง ปี 2495 บริษัทญี่ปุ่นได้นำเอาเนื้ออวนประเภทเส้นใยสังเคราะห์ เช่น อวนไนลอนเข้ามาจำหน่ายในประเทศ และส่งเสริมให้ชาวประมงไทยใช้แทนเนื้ออวนที่ทำจากเส้นใยพืช(จำพวกด้ายดิบ ป่าน ปอ เชือกกาบมะพร้าว) ต่อมาได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นตามลำดับ ปัจจุบันชาวประมงเปลี่ยนมาใช้เชือก และเนื้ออวนที่ทำจากเส้นใยสังเคราะห์ทั้งหมด ได้แก่ อวนไนลอน และโพลีเอทิลีน จากที่กล่าวมาเป็นการทำประมงพาณิชย์ของเรือใหญ่ที่อยู่บริเวณน่านน้ำอ่าวไทย ซึ่งวิธีการผลิตดังกล่าวจะเชื่อมโยงถึงกันหมดส่งผลให้ประมงพื้นบ้านได้หันมาใช้

เครื่องยนต์ดีดเรือแทนการใช้เรือแจว และใช้เครื่องมือประมงที่ผลิตจากไนลอนมากขึ้น (กรมประมง 2540)

จากปรากฏการณ์ข้างต้นสอดคล้องกับงานศึกษาของทิพสุคนธ์ พิมพ์พิมล (2554) พบว่าในขณะที่การประมงทะเลซึ่งเป็นประมงพาณิชย์ ได้มีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว มีผลผลิตเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาล จนติดอันดับ 1 ใน 10 ของโลก (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา) การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำก็ได้รับการพัฒนาควบคู่กันไปด้วย มี “โรงงานแช็ง” เกิดขึ้นนับร้อยแห่ง ห้องเย็นและโรงงานแปรรูปประเภทแช็งสลิบกัว โรง นอกเหนือไปจากโรงงานน้ำปลา โรงงานปลากระป๋องหรือผลิตภัณฑ์ปลาเค็ม ปลาแห้งที่มีอยู่เดิมแล้ว และที่สำคัญก็คือ มีโรงงานผลิตปลาป่นเพื่อทำเป็นวัตถุดิบอาหารสัตว์ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารสำหรับเลี้ยงไก่) โดยใช้ปลาเบ็ดหรือเศษปลา (trash fish) ที่เป็นผลพลอยได้จากการประมงประเภทอวนลากเป็นวัตถุดิบ ซึ่งจากสถิติที่เก็บได้มีจำนวนโรงงานปลาป่นทั่วทุกจังหวัดชายทะเลจำนวนถึง 63 โรง ในปี พ.ศ. 2516 (กรมประมง 2540)

ทางการประมงปลาผิวน้ำซึ่งได้มีการพัฒนามาก่อนหน้านี้ด้วยเครื่องมืออวนต่งเกซึ่งชาวจีนนำมาใช้ (หน่วยสำรวจแหล่งประมง 2512) ก็ได้มีการดัดแปลงจากการใช้เรือไล่เรือพายจำนวน 2 ลำ มาเป็นการทำประมงด้วยเรือลำเดียวในการล้อมปลา และเปลี่ยนอวนมาเป็นชนิดไนลอนสีดำ จึงนิยมเรียกใหม่ว่า “เรืออวนดำ” โดยเรือชนิดนี้นิยมจับปลาทุและปลาลังเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งก็ใช้ได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตาม ผลประกอบการของเรืออวนดำที่จับปลาผิวน้ำนี้ สู้ผลประกอบการที่ใช้เครื่องมืออวนลากไม่ได้ จึงไม่ทำให้ผลผลิตปลาผิวน้ำเพิ่มมากขึ้นเท่าใดนัก อย่างไรก็ตามเครื่องมือประมงที่มีความสำคัญในช่วงปี 2503-2515 คือ เครื่องมือประมงประเภทอวนลาก อวนล้อม และอวนติดตาชนิดต่าง ๆ ในขณะที่เครื่องมือประมงประเภท โม่ระระ (โปิ๊ะ) ลดจำนวนและความสำคัญลงตามลำดับ (ทิพสุคนธ์ พิมพ์พิมล 2554)

ในช่วงปี 2520 ผลพวงจากการสร้างถนนภายใต้ “นโยบายเงินผันสู่ชนบท” ของรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชเป็นนายกรัฐมนตรี ทำให้การคมนาคมสะดวกมากขึ้น และเอื้อต่อการนำเครื่องมือสมัยใหม่เข้ามาดำรงชีพของชาวประมง เริ่มมีการนำเครื่องยนต์ของเรือหางยาวเข้ามาใช้ภายในชุมชน หลังจากนั้นชาวประมงหันมาใช้เรือติดเครื่องยนต์แทนเรือแจวมากขึ้น ทำให้ประสิทธิภาพการทำประมงเพิ่มขึ้น ส่งผลให้วัตถุประสงค์ของการผลิตจากยังชีพสู่การผลิตเพื่อการค้า นับแต่นั้นมาชุมชนประมงบริเวณรอบทะเลสาบสงขลาได้มีการปฏิสัมพันธ์กับระบบตลาดอย่างเข้มข้น ส่งผลให้ชาวบ้านจับสัตว์น้ำเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาด ในขณะเดียวกันบริเวณรอบทะเลสาบสงขลาที่มีการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ขึ้นหลายโรงงาน ทำให้มีการปล่อยน้ำเสียลงในแหล่งน้ำทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะการเติบโตของเมืองสงขลา และการเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมการผลิตอื่น ๆ ที่ส่วนใหญ่เกิดในช่วงนี้ได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ อีกทั้งการเปิดพื้นที่ทำการเกษตรแผนใหม่แบบใช้สารเคมี ทำให้น้ำในทะเลสาบสงขลาเกิดมลภาวะ แต่อย่างไรก็ตามชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลาได้พัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ในการประมงเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ผลกระทบจากการพัฒนาดังกล่าวนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศและความร่อยหรอของทรัพยากรประมง (บังบัว, สัมภาษณ์วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2551)

1. “ไปนัด” ขายปลา...ซื้อเรือยนต์ : การปฏิสัมพันธ์กับตลาดของชาวทะเลน้อย

ในช่วงระยะปี 2500-2535 เป็นช่วงที่ชาวทะเลน้อยปฏิสัมพันธ์กับคนนอกชุมชนมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการสร้างถนนเชื่อมระหว่างทะเลน้อยกับชุมชนต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนสิ่งของใช้เงินตราในการแลกเปลี่ยน และมักจะไปแลกเปลี่ยนกันที่ตลาดนัดที่มีเป็นครั้งคราว

การจับปลาในช่วงนี้ใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายล้างมากขึ้น เรือชุดที่เคยใช้ก็เริ่มมีการนำเครื่องยนต์มาติดเพื่อให้สามารถแล่นไปได้ไกล ๆ เป็นการอำนวยความสะดวกทั้งในการหาปลา และการไปมาหาสู่กับมากขึ้น แต่ถึงแม้จะได้ปลาจำนวนมากก็ตาม รายจ่ายก็มีมากขึ้นตามตัว จากที่เคยหาวัสดุในท้องถิ่นมาใช้เองกลับต้องซื้อเครื่องมือประมงจากตลาด การทำกั๊ดด้ายที่เป็นภูมิปัญญาจากท้องถิ่นเริ่มที่จะถูกลืม เมื่อนำกั๊ดในล่อนเข้ามาแทนที่ ในขณะที่เดียวกันการเปลี่ยนแปลงขนาดของเรือที่เคยเป็นเรือชุด และเคยแจวเรือลำเล็ก ก็เป็นลำใหญ่ขึ้น และติดเครื่องยนต์คือเครื่องคอลเลอร์ 4 แรงม้า เป็นยี่ห้อของอเมริกาเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เครื่องแดง ในช่วงแรก ๆ ที่นำเรือยนต์เข้ามาใช้พื้นที่ทะเลน้อยยังคงอุดมสมบูรณ์ ปลามีราคาสูงเพราะมีตลาดเกิดขึ้นใกล้ ๆ ชุมชน กั๊ดความถี่ของตาประมาณ 4-6 เซนติเมตร ซึ่งเป็นกั๊ดตาถี่กว่าการที่ชาวบ้านถักเอง (ภาสกร อดุลรัตน์, สัมภาษณ์วันที่ 10 เมษายน 2551)

นอกจากการทำประมงชาวบ้านยังคงทำนาเช่นเดิม มีการสานเสื่อจูด เพื่อขายให้กับชาวบ้านในชุมชนละแวกใกล้เคียง มีบางชุมชนที่หันมาทำสวนยางพาราเพิ่มขึ้น ชาวบ้านในชุมชนทะเลน้อยเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดอย่างเข้มข้นมากขึ้นเนื่องจากการใช้แบตเตอรี่ในเครื่องยนต์เรือซื้อมาใช้ในทะเล เพื่อให้ได้ปลาขายจำนวนมากขึ้น คณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์นายภาสกร นายประพัฒน์ นายสุพจน์ ถึงการทำประมงในช่วงหลังที่มีการใช้เรือที่ติดเครื่องยนต์มาใช้ในทะเลน้อยดังนี้ (ภาสกร อดุลรัตน์, สัมภาษณ์วันที่ 10 เมษายน 2551 ; ประพัฒน์ จันบุรี, สัมภาษณ์วันที่ 10 เมษายน 2551 ; สุพจน์ จันทรเจริญ, สัมภาษณ์วันที่ 10 เมษายน 2551)

“...ไม่ทราบว่าคุณคนเป็นคนในพื้นที่หรือ
ว่า...เป็นคนอื่นเลย...แล้วทำไรมั่ง พันหรือ
...” (ผู้วิจัย)

“...อยู่ที่นี่กันหล่าว...” (ภาสกร)

“...พอแรกทำงานได้...ถึงทำประมงมาตั้งแต่เกิด...ตั้งแต่หนุ่ม...ใช้กั๊ดเป็นร้อยหัวต้องลงทุนกั๊ดมากมันกะแพง...” (สุพจน์)

“...ไม่ได้บ้านเราเรารู้กะอยู่พื้นที่นั้น คือคนหากินเลต้องหากินได้ทุกรูปแบบวางเบ็ด หรือว่าวางอวน ทอดแหทำไปตามเรื่องนั้นแหละ คือปลาหาได้เป็นช่วงๆ ...” (ภาสกร)

“...ส่วนใหญ่จับมากะขายหมดเลย...ขายส่งพวกแม่ค้า...ถึงตรงนี้ไม่มีใครเป็นคนกลางมั้งเทอ...โหม่หาเพ็ดได้จนอยู่พื้นที่...” (ประพัฒน์)

“...นี่กว่าออกไปหากินรับของเพื่อนมาขายกัน ถึงตรงนี้ได้ไทรเป็นส่วนใหญ่ครับ...” (ผู้วิจัย)

“...ส่วนมากกะปลาน้ำจืดปลาตุก ปลาช่อน ปลาหลดไทรพื้นที่...” (ภาสกร)

“...แล้วตอนประกาศเขตมีผลกระทบต่อจับปลามังม้ายครับ...” (ผู้วิจัย)

“...ก็ดีนะ ทำเป็นที่สงวนถ้าไม่สงวนตรงนี้กะปลาเข้า-ออกพอได้หา เจ้าประกาศเขตนั้นดีแหละแต่มันไม่มีคนดูแลไม่มีคนเอาใจใส่จริงจัง...เจ้าหน้าที่ไม่พอ...” (สุพจน์)

“...จับปลาได้มากกว่าเดิมก็ต้องจ่ายค่าน้ำมันเรือ ค่าซื้อกั๊ดในล่อน...ชื่อของที่ตลาดเหลย...จับปลาได้มากก็รายจ่ายก็มาก...เครื่องมือมีมากก็ต้องซื้อเขา...ไอ้ไทรใหม่ๆ เข้ามาคนซื้อกันทุกคร้ว ไม่ว่าจะเป็นเรือยนต์มั้ง กั๊ดในล่อนมั้ง...” (ภาสกร)

จากคำสนทนาดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ชาวประมงทะเลน้อยเริ่มสัมพันธ์กับเศรษฐกิจแบบตลาดมากขึ้น และมีการทำประมงเพื่อขาย โดยนำไปขายยังตลาดนัดที่เกิดขึ้นในชุมชนหน้าวัด และหลังจากพื้นที่บริเวณทะเลน้อยได้มีการประกาศเป็นพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ชาวประมงบางคนมองว่าเป็นการดีเพราะจะช่วยให้มีปลามากขึ้น แต่มีปัญหาในเรื่องความเอาใจใส่ของเจ้าหน้าที่ในการดูแล เจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ นอกจากนั้นยังพบว่า ชาวบ้านที่จับปลาได้มากขึ้นเนื่องจากใช้เรือที่เป็นเครื่องยนต์สามารถไปได้ไกลกว่าเดิม ส่วนเครื่องมือประมงก็เป็นเครื่องมือที่สานตาข่ายที่ถี่ขึ้น จับปลาได้มากขึ้นกว่าเดิม แต่อย่างไรก็ตามรายจ่ายก็เพิ่มขึ้นตามตัว แต่ที่เป็นปัญหามากที่สุดก็คือตอนนี้ชาวประมงจะหันมาใช้แบตเตอรี่จากเรือเพื่อซื้อปลาในทะเลซึ่งทำให้จับปลาไปขายได้เป็นจำนวนมากขึ้นดังคำสนทนา

“...ถึงแถวนี้มีกฎหมายตัวม้ายครีบว่าเราจับพันธุ์หรือกำหนดว่าห้ามใช้เครื่องมือผิดกฎหมายไหน...” (ผู้วิจัย)

“...มันมีสิ่งเดียวคือเครื่องมือซื้อต พวกยา สี กะเค้ามี่นั่นแหละเครื่องมือผิดกฎหมายกะอยู่เต็มทะเลตามใจตรงไหน นี้อะเหม็ดกับพวกซื้อตนี้แหละปลาพอไฟซื้อตแล้วกะเหม็ดสิทธิแล้วไม่ได้แล้ว...ใช้หม้อแบตเตอรี่ทำพักเดียวได้ปลาลอยมาให้จับ...” (ภาสกร)

“...ถึงคิดว่าจะช่วยกันพันธุ์ถ้าจะกันจุดนี้...” (ผู้วิจัย)

“...บ้านเราไม่ก้าวกายเรื่องเพื่อน แผลงง่าย ๆ ปัญหาจิงหุเหม็ดในเลถึงที่แก้ไม่ได้เพราะไหนเพราะว่าภาครัฐเค้าไม่เอาจิงเอาจิง ถ้าแก้จิงๆ ต้องใช้งบประมาณส่วนหนึ่ง ...” (ภาสกร)

“...ถึงคิดว่าอ๊แกจรงจ้งอ๊ทำพันพริอ ถึงที่จับนี้เขตห้ามล่า ตำรวจหรือว่าประมงอำเภอครับ...”(ผู้วิจัย)

“...ประมงอำเภอ...แก๊ยาก...ถึงรู้ก็แก๊ไม่ได้ ตอนที่ซื้อต เจ้าหน้าทีก็ไม่มี คนเห็นแก๊ตัวมากขึ้น ตัวใครตัวมัน เป็นเพราะต้องการให้ได้มาก ๆ จะได้ส่งเ้าแก๊ที่ตลาดให้ได้มากขึ้น...” (ภาสกร)

สรุปแล้วในช่วงของการปฏิสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจแบบตลาดของชาวประมงทะเลน้อยถึงแม้จะจับปลาได้เป็นจำนวนมากก็ตาม แต่เครื่องมือประมงก็จะเป็นเครื่องมือประมงที่ทำลายล้างมากยิ่งขึ้น ซึ่งนำไปสู่การเสื่อมโทรมและร่อยหรอของทรัพยากรประมง สะท้อนให้เห็นถึงการพยายามทำประมงอย่างเข้มข้นขึ้นเพื่อให้ได้เงินมากขึ้น ซึ่งเป็นภาวะวิกฤติจากความทันสมัย เพราะต้องการหาเงินให้ได้มากเพื่อนำมาจับจ่ายใช้สอยซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกไว้ใช้ในชีวิตประจำวัน

2. คำขายกับคนจีน : วิถีไหนด...นา...เล...ที่เปลี่ยนไป

การเข้ามาของเรือติดเครื่องยนต์ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ความสะดวกรวดเร็วประกอบกับราคาปลาที่ดีขึ้น ทำให้ชาวประมงเพิ่มความถี่ในการหาปลามากขึ้น อีกทั้งยังใช้กัศที่มีตาถี่ลงด้วย ในช่วงที่มีการนำเทคโนโลยีไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะชาวประมงเท่านั้น การทำน่ายังต้องพึ่งเทคโนโลยีมากขึ้น เปลี่ยนไปจากระบบเดิม เคยใช้แรงงานวัว แรงงานควายไถนา เริ่มใช้รถไถนาเข้ามาในพื้นที่ ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงชาว कुछ ได้กำไร 2 ต่อคือ นาข้าวได้กำไร ทำประมงก็ตั้งตัวได้ แถมยังขึ้นตาลโดนดได้อีก ชาวประมงในช่วงนั้นปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีพอสมควร อย่างไรก็ตามได้เกิดมีผลกระทบทางสังคม

ตามมาคือ ในขณะที่เงินเข้ามามีความสำคัญมากขึ้นในการใช้จ่ายมีส่วนทำให้ การขอแรง การวานให้ช่วยเปลี่ยนไปจากระบบเดิม เป็นการจ่ายค่าตอบแทนด้วยค่าจ้าง

การทำประมงเครื่องยนต์เรือได้มีการพัฒนาเช่นกันจากขนาด 4 แรงม้า เปลี่ยนเป็นขนาด 7 แรงม้า และ 10 แรงม้าตามลำดับ มีผลให้ปริมาณสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นไปด้วย จากที่เคยจับได้ครั้งละ 50 กิโลกรัม มาเป็น 100 กิโลกรัม ในเวลาไม่ถึงครึ่งวัน ประกอบกับราคาปลาเพิ่มขึ้นจากการที่เข้าถึงตลาดมากขึ้น ประกอบกับถนนหนทางที่สะดวกทำให้เข้าถึงตลาดได้ง่าย ทำให้เกิดการแข่งขันกันสูงมากในการทำประมง นอกจากนั้นกลุ่มคนจีนที่ค้าขายและทำนาก็รับซื้อปลาให้ราคาดี (สมพิศ ขวัญอ่อน, สัมภาษณ์วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2551 ; กลัน เตะทอง, สัมภาษณ์วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2551 ; ตลเถาะ พร้อมมูล, สัมภาษณ์วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2551)

“...พอช่วงหลังประมาณปี 2500-2510 เป็นพันพร้อมัง...การทำประมงในคุชุด...แล้วทำให้อีกมั่ง...มีการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดมั่ง...” (ผู้วิจัย)

“...ถนนแดงเข้ามาในชุมชนคุชุด...ตลาดนัดก็อยู่ไม่ไกลแถวสทิงพระ...แถวบ้านก็มี...เขาเอาเครื่องมือประมงพวกกัดไนล่อนมาขาย...ทุกคนก็ซื้อ บางคนเห็นคนอื่นซื้อก็ซื้อมั่ง...เรือก็เอาเครื่องยนต์มาติดแล่นได้เร็วขึ้นไปไกลขึ้น...ได้เบี่ยเยอะสมัยโน้น...ปลาก็มาก กุ้งก็มาก...ยิงเครื่องมือทันสมัยยังได้เบี่ยมาก...ยังทำนา ขึ้นต้นตาลโตนดเหมือนเดินเหลย...” (สมพิศ)

“...ความสัมพันธ์ของคนเป็นพันพร้อมัง...” (ผู้วิจัย)

“...นั่นแหละเป็นเพราะชุมชนใหญ่ขึ้นถึง
ความสัมพันธ์ในชุมชนลดลงมา...” (กลั่น)

“...คนคิดพันพร้อมมั่งกับเขตป่าสงวน เขต
ห้ามล่า...” (ผู้วิจัย)

“...ป่าเขตสงวนไม่มีใครรับผิดชอบดูแล
ถึงมาปักหลักให้เปลืองที่เรา ถึงออกไปจับกัดติด
ที่เขตเรา 2 คิน ถึงกะเขตสงวนให้อยู่เลถึงส่วน
เจ็ดพันไร่หกร้อยไร่นี้ต้องทำให้จริงจังแต่ว่า...
สำคัญคือให้หน่วยงานรัฐ ควรมาเป็นจุดยืนให้
แต่เค้ากลัวว่าชาวบ้านอิกเกลียดเอา ชาวบ้านคนที่
ไม่รวมกะเขาด้วยทำได้ก็เท่านั้นใครหาญไปทำ
เพื่อนโกรธเปล่าๆ...” (ดลเสาะ)

จากปรากฏการณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า เมื่อเวลาผ่านไป
นโยบายที่รัฐสร้างสาธารณูปโภค น้ำไหลไฟสว่าง ทางสะดวก รวมทั้ง
การมีพ่อค้าคนจีนที่เข้ามาค้าขาย และจับจองที่ดินทำนา จึงทำให้
ชาวประมงชุมชนคุชุดหันไปผลิตเพื่อขาย แทนการผลิตเพื่อยังชีพ ซึ่งทำ
ให้ต้องเร่งทำการประมงให้ได้ปริมาณมาก ๆ เพื่อที่จะได้นำไปขาย และ
ซื้อสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้ซื้อเครื่องมือประมงที่ทันสมัย
และมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ในการปฏิสัมพันธ์กับคนจีนของคนในชุมชนจะพบว่า ส่วนใหญ่
แล้วคนจีนจะเป็นคนขยันขันแข็ง และสามารถนำเครื่องมือประมง และ
เครื่องยนต์ติดเรือมาขายให้กับชาวประมงได้ ตลอดจนรับซื้อปลาแบบ
เหมาลำเป็นพ่อค้าคนกลางเพื่อไปส่งตลาดอีกครั้งหนึ่งโดยเฉพาะการตัด
เส้นทางคมนาคมทางบก จึงเป็นการเพิ่มโอกาสในการติดต่อและ
ปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกผ่านระบบตลาดนัดได้มากขึ้น ทำให้ชาวบ้าน
บริเวณคุชุดซึ่งเป็นชุมชนประมงได้หันไปใช้วิถีการผลิตที่สัมพันธ์กับ

ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดอย่างเข้มข้น ส่งผลให้ชาวบ้านหาปลาเพื่อขายมากกว่าผลิตแบบยังชีพเหมือนสมัยแต่ก่อน

3 ไซตุ้...เต็มเล...ค้าขายตลาดสงขลา : ปฏิสัมพันธ์...วิถีประมงคนน้ำเค็ม

ชาวประมงบ้านท่าเสา มีปฏิสัมพันธ์กับความเป็นเมืองได้ใกล้ชิดกว่าชุมชนประมงทะเลน้อย และชุมชนประมงคูุด เนื่องจากอยู่ใกล้เมืองสงขลา การเดินทางไปมาหาสู่กับบุคคลภายนอกมีโอกาสมากกว่าระบบเศรษฐกิจแบบตลาดได้เข้ามาเยือนวิถีชีวิตของชุมชนประมงท่าเสามากกว่าที่ควรจะเป็น เพราะบริเวณชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนเปิดที่สามารถเดินทางไปยังตัวเมืองสงขลาได้ทั้งทางเรือ และทางบกได้ใกล้กว่าชุมชนอื่น ๆ การหาปลาโดยใช้เครื่องมือประมงที่ทันสมัยและใช้เรือติดเครื่องยนต์มีมาก่อน 2 ชุมชนแรก โดยเฉพาะการที่บังบ่าวนำไซตุ้เข้ามาทำประมง จนกระทั่งปัจจุบันไซตุ้กำลังเป็นปัญหาต่อทะเลสาบสงขลา เป็นการขัดขวางการไหลเวียนของน้ำในทะเลสาบสงขลา ทำให้ทะเลสาบสงขลา มีโอกาสตื่นเงินได้มากกว่าการทำประมงแบบอื่น แต่อย่างไรก็ตามชาวประมงท่าเสายังคงใช้เครื่องมือประมงหลากหลายรูปแบบ เช่น โพงพาง อวนลาก กัด โม่ระระ (โป๊ะ) ที่ใช้ในการทำประมงพื้นบ้าน ส่วนประมงพาณิชย์ ได้ใช้เครื่องมือประมงประเภทอวนลาก อวนรุน ซึ่งใช้เรืออวนขนาดใหญ่ ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า “...ใช้เวลาไม่นานมารุ่นอยู่ 2 ชั่วโมง ในทะเลสาบ...ขายปลาไปได้ 4,000 บาท ยังไม่นับรวมลูกปลาลูกกึ่งที่ขายไม่ได้ 10 กว่าแข่งที่ต้องนำไปทิ้งลงทะเล...ทำไม่นานแต่ได้ปลามาก ส่วนที่เสียก็มีคือติดลูกปลาที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ไม่สามารถเอาไปทำอะไรได้..” (บังบ่าว, สัมภาษณ์วันที่ 14 กรกฎาคม 2551)

หลังจากที่ท่าเสา มีการตัดถนนเข้ามาในชุมชน และเชื่อมต่อกับจังหวัดสงขลา ก็ทำให้ชาวประมงสามารถที่จะใช้เครื่องมือประมงที่มี

ประสิทธิภาพสูง ประกอบกับสภาพน้ำในทะเลสาบสงขลาที่ทำให้สามารถจับสัตว์น้ำได้ทั้งน้ำเค็ม และน้ำกร่อยจึงทำให้การทำประมงอยู่ในภาวะแข่งขันกับระบบตลาด ดังคำสนทนาระหว่างคณะผู้วิจัยกับ อลิคอนิเยาะ ป้าเซาะ และบังบ่าวดังนี้ (อลิ หมดผล, สัมภาษณ์วันที่ 14 กรกฎาคม 2551 ; คอนิเยาะ, สัมภาษณ์วันที่ 14 กรกฎาคม 2551 ; ป้าเซาะ, สัมภาษณ์วันที่ 14 กรกฎาคม 2551 ; บังบ่าว, สัมภาษณ์วันที่ 14 กรกฎาคม 2551)

“...บ้านเราอยู่ใกล้สงขลาดีกว่า บ้านอื่นจะไปทางเล็กได้ใช้เรือ...จะไปทางบกก็ได้ใช้ถนน แต่ต้องไปข้ามแพ...เข้าเมืองสงขลา...ตลาดนัดก็มี แถวบ้านจะขายปลาก็เอาใส่เรือไปขายสงขลา...สะดวก เครื่องมือประมงก็ทันสมัยซื้อจากตลาด...ไม่ต้องเสียเวลาทำเอง จับปลาได้มากกว่า...” (บังบ่าว)

“...น้ำเค็มน้ำจืด น้ำจืดนี้มาเทียมเดือนสิบเอ็ดเดือนสิบสองเพราะฝนตก...” (คอนิเยาะ)

“...ถึงนอกนั้นเป็นน้ำเค็มหมดเลยใช้ม้าย...ถึงระหว่างน้ำเค็มกับน้ำจืดไอ้ไหนได้ดีหว่า...” (ผู้วิจัย)

“...น้ำเค็มได้ดีหว่ากุ้งปลามันดีหว่าเมื่อก่อนนี่มันจะเป็นเค็มอยู่ตลอดใช้ม้าย...พอเกิดน้ำจืดปลามันเมาเลย มันปรับสภาพน้ำไม่ได้...” (ป้าเซาะ)

“...มันปรับไม่ได้กรณีมันปรับได้ช่วงนี้ทะเลสาบนี้ถ้าเราพูดถึงมันเป็นมรดก คือว่าฤดูนี้มันเข้ามาทางคลองท่าแพมาไซ่ ส่วนหนึ่งเข้ามาทางคลองปากว่า สมัยปีะกุ้งหัวมันมันจะเข้าทาง

นูนแหละคลองปากว่าถึงช่วงที่มันเข้ามาตอนนั้นแหละดักไซ..” (อลี)

“...ดักไซหวางนั้นเป็นพันหรือ...”
(ผู้วิจัย)

“...ก็ได้เยอะ ปลาเยอะตามน้ำเค็มมา...นี่แลแห้งไปเลยปากว่าสมัยนี้เค้าทำเชือกกัน ที่ทำไม้ระแรกก่อนกุ้งปลามันเข้ามาเดี๋ยวนี้ไม่มีน้ำเลย...” (ป้าเซาะ)

“...ตอนนั้นปี 2527 ผมไปเห็นเครื่องมือประมงชุดหนึ่งที่เลแถวท้องพระ เลยวาดรูปไว้ แล้วเอามาทำดู...เป็นไซตุ้ ...ที่เห็นอยู่เต็มเลสาบทุกวันนี้ ตอนนั้นผมทำ 10 ลูก...ลองเอามาติดกุ้งดักปลาดู ผมเอาไซตุ้ลงน้ำดักไว้ แต่พอผมไปกู้ไซขึ้นมาขายได้ประมาณ 700-1,000 กว่าบาท...คนอื่นเห็นผมทำแล้วดักได้ปลาเยอะ กุ้งเยอะก็ลองทำตามผมมั่ง...บางคนทำ 5 ลูก 8 ลูกกะยัง...ตอนนี้ก็เต็มเลไปหมด...” (บังบัว)

“...ก่อนนี้ดักไม้ระระ ไม่ใช่มาก เอาไปขายพอค่าใช้จ่ายในบ้านยังเหลือไว้ทำบ้านได้อีก...” (ป้าเซาะ)

“...ผมไปซื้อสวนยางทำสวนได้อีกสมัยก่อน...คนจีนเขาเหมือนรู้เหตุการณ์ล่วงหน้า เขาบอกว่าทำสวนยางดี...เป็นพันธุ์ยางมาจากมาเลย์...ผมกะหาปลาทำ สวนยางมั่ง...อยู่บายๆ ได้เงินก็มาซื้อของใช้เข้าบ้าน...” (บังบัว)

“...ไ้อก่อนนี้มีเรืออวนขนาดใหญ่เข้ามาใช้อวนลากลุนอยู่สักเดียว 2 ชั่วโมงมันได้ปลาไปขาย 4,000 บาท ไ้อ่ที่กินไม่ตาย ...ขายไม่ตายโยน

ลงเล 10 หว่าแข่ง (ไอ้ที่กินไม่ได้ขายไม่ได้โยนลง
ทะเล 10 กว่าแข่ง).....” (อลี)

จากปรากฏการณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลาบริเวณท่าเสา จะเชื่อมโยงกับเมืองสงขลาอย่างใกล้ชิด ทำให้สามารถใช้เครื่องมือประมง และเรือที่มีประสิทธิภาพมากกว่าชุมชนอื่น ๆ ที่กล่าวถึง โดยชาวประมงสามารถจับปลาได้มากขึ้น จนสามารถนำเงินไปสร้างบ้านได้หลังจากที่เก็บไว้ใช้จ่ายในชีวิตประจำวันแล้ว บางคนก็สามารถเก็บเงินซื้อที่ดินทำสวนยางพารานอกชุมชนได้อีก นอกจากนี้ยังเป็นที่น่าสนใจที่บังบัวที่อยู่ท่าเสาได้นำไข่ตุ๋นจากสทิงพระเข้ามาใช้ในทะเลสาบสงขลาจนกระทั่งเป็นปัญหาการตื่นเงินของน้ำในทะเลสาบ และขัดขวางการไหลเวียนของน้ำในทะเลสาบสงขลาจนถึงปัจจุบัน ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรประมงให้อยู่ในภาวะเสื่อมโทรมและร่อยหรอในเวลาต่อมา

ช่วงที่ 3 ปี พ.ศ. 2535-ปัจจุบัน : ยุคเสื่อมถอยของการทำประมง

ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา เป็นยุคที่ทะเลสาบสงขลาเผชิญกับมลภาวะทุกรูปแบบทั้งที่มาจากโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งผุดขึ้นเป็นดอกเห็ด กิจกรรมทางการเกษตรโดยใช้สารเคมี แหล่งน้ำเสียจากชุมชนเมือง ตลอดจนการรุกรืบของพื้นที่นาุ้งที่เข้ามาแทนที่นาข้าว และปล่อยน้ำเสียลงสู่ทะเลสาบสงขลา รวมทั้งการทำประมงแบบทำลายล้างจากกระแสน้ำมันสมัย และเป็นผลพวงจากการพัฒนาของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างถนนหนทาง การสร้างเขื่อนกั้นทะเลสาบ ปิดการไหลเวียนของน้ำจากอ่าวไทยสู่ทะเลสาบสงขลา การสร้างโรงงานอุตสาหกรรม การส่งออกที่เร่งให้เกิดการจับปลาจำนวนมาก

ส่วนวิธีการผลิตและวัฒนธรรมการขอช่วยและการวานในด้านแรงงานเปลี่ยนไป การใช้แรงงานวัว แรงงานควายเริ่มหมดไปจากการทำนาผู้คนหันมาใช้เครื่องจักร หรือเทคโนโลยีที่ทันสมัยแทน ชุมชนที่ปล่อยให้พื้นที่นาข้าวร้างแล้วถูกแปรสภาพเป็นบ่อเลี้ยงกุ้งนับจากระโนดมาจนถึงท่าเสา ประกอบกับในช่วงปี 2538 เกิดการขยายพื้นที่นากุ้งและการรุกคืบของน้ำเค็มเข้าพื้นที่นาข้าวอย่างรุนแรงจากการสูบน้ำจากทะเลสาบในหน้าแล้ง ซึ่งมีความเค็มสูงส่งผลให้ข้าวเสียหายเป็นจำนวนมาก

1. ชาวทะเลน้อยกับการรุกคืบของกิจกรรมการใช้ทะเลแบบสั้นเกิน

ในพื้นที่ทะเลน้อยซึ่งเป็นทะเลน้ำจืดจึงไม่ได้มีคนทำนากุ้ง แต่ก็ประสบกับปัญหาการย้อมกระจุดแล้วปล่อยลงสู่น้ำลำคลอง น้ำใช้ครัวเรือน ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์จากการสานกระจุด การทำปลาตุกรัว การทอดไข่ปลาขายให้กับนักท่องเที่ยว และการสร้างถนนตัดผ่านริมทะเลน้อยตลอดแนวยาวจนเป็นคดีความระหว่างผู้นำชุมชนกับเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย โครงการพัฒนาของรัฐที่เข้ามาในชุมชน และกิจกรรมที่รัฐเข้ามาส่งเสริมให้ทะเลน้อยเป็นแหล่งรองรับนักท่องเที่ยวที่มาจากต่างถิ่น ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ ในการประกาศพื้นที่ทะเลน้อยและพรุควนซีเสียนเป็นแรมซาร์ไซด์ กิจกรรมการส่องนก กิจกรรมการพานักท่องเที่ยวชมนกน้ำในทะเลน้อย ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้มีการอนุรักษ์นกน้ำทะเลน้อย และอนุรักษ์ป่าเสม็ด ซึ่งอยู่ในพื้นที่พรุควนซีเสียน ถึงแม้จะเกิดกิจกรรมอนุรักษ์ในขณะเดียวกันก็เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศทะเลน้อยเช่นเดียวกัน (เกิดฉวา บุญปรากฏ 2543 ; กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช 2551)

ชุมชนทะเลน้อยและชุมชนใกล้เคียงได้เริ่มขยายตัวใหญ่ขึ้น เนื่องจากทางการได้ตัดถนนผ่านชุมชน และเชื่อมต่อระหว่างชุมชนทะเลน้อยกับชุมชนต่าง ๆ ทำให้การคมนาคมของคนที่จะเล่นน้อยไปมาหาสู่กันสะดวกสบายมากขึ้น มีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ทะเลน้อยเป็นจำนวนมาก วิธีการผลิตยังคงทำนา ทาปลา สานเสื่อกระจูด และทำสวนยางพารา เพื่อเข้าสู่วิถีเศรษฐกิจแบบตลาด และการดำเนินชีวิตประจำวันที่อยู่ในกระแสบริโภคมความทันสมัยมากขึ้น

กิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ทะเลน้อยมีมากขึ้น เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยว กิจกรรมหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่ส่งผลต่อการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ และการใช้ทะเลทำประมงแบบล้นเกิน อันเนื่องมาจากเครื่องมือประมงที่ใช้ในการจับสัตว์น้ำ เช่น โพงพางแห อวน กัด ตาถี่จากที่เคยใช้ 9-10 เซนติเมตร ก็ค่อย ๆ ลดลงเหลือ 1-2 เซนติเมตร ทำให้แม้เจ้าหน้าที่ประมงอำเภอจะมาปล่อยพันธุ์ปลาอย่างไรก็ไม่สามารถเจริญเติบโต และรอดพ้นเงื้อมมือของเครื่องมือประมงตาถี่ไปได้ นอกจากนั้นชาวบ้านที่มีเรือที่ใช้เครื่องยนต์ก็จะขับเรือไปซื้อตปลาโดยใช้แบตเตอรี่ของเรือยนต์ จึงทำให้ทรัพยากรประมงเริ่มเสื่อมถอยและร่อยหรอลงจากที่เคยจับปลาได้จำนวนมากกลับจับปลาได้ลดลง และได้ตัวเล็กลงเนื่องจากเพราะแหอวนตาถี่ขึ้น จากการสนทนากับ พบว่า ชาวประมงส่วนหนึ่งทั้งทาปลา และปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการดำรงชีวิต โดยทำงานรับจ้างทุกอย่างเท่าที่จะทำได้ รวมทั้งการนำเรือมาเข้าคิวรับนักท่องเที่ยวคุณกาน้ำทะเลน้อยดังการสนทนาดังกล่าว

“...นี่นอกจากทาปลาแล้วทำไหรบ้าง
ครับ...” (ผู้วิจัย)

“...ทำงานสารพัดนี้แหละ...พอทำแล้วได้
เบี่ย...รับจ้างกะเอา... ลุนรถจ้างกะเอา...” (เสริม
แสงทอง, สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2551)

“...เพราะถ้าเอาอย่างเดียวไม่ไหว...”
(เผด็จ สุขพาณิชย์, สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2551)

“...สู้ไม่ได้นี่พอขึ้นพันนี้ไม่ใช่ทำได้ขึ้นเป็นเดือนแล้วเอาไหนไปสู้ละทีนี้...” (สมนึก เหมือนพรรณราย, สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2551)

“...ถึงไม่ทราบว่ารับจ้างเรือทัวร์มัยครับ...” (ผู้วิจัย)

“...เรือกะแล่น...” (สมนึก เหมือนพรรณราย, สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2551)

“...เรือกะวิ่งกัน เรือนี้ไม่ทราบวันหนึ่งได้ก็เที่ยวครับ...” (ผู้วิจัย)

“...บางทีกะสองบางที่สามวันต่อหลบ... มันไม่แน่นอนนี่...” (สมนึก เหมือนพรรณราย, สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2551)

“...ไม่ค่อยมีคนแล้วช่วงนี้...” (สุพจน์ เพียงแก้ว, สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2551)

“...คนยังนั่นแหละ...มีมาเรื่อย ๆ บางวันก็ไม่มี...แต่อากาศมันไม่ค่อยดี...” (ชาติ ชุ่นแข่ง, สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2551)

“...เรือเยอะเหอครับ...” (ผู้วิจัย)

“...กะ 30 หัวลำ...” (เผด็จ สุขพาณิชย์, สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2551)

“...เฉลี่ยวันหนึ่งได้สักรอบ...” (ผู้วิจัย)

“...ได้...หว่างนี้หาปลาลำบาก...ถึงประมงเขาปล่อยพันธุ์ปลาก็ไม่ช่วยให้อะไรดีขึ้นมัง

...” (เสริม แสงทอง, สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2551)

“...เอามาปล่อยเท่าใดกะเหม็ด...อย่าเสียเวลาปล่อยต้องห้ามดักกัด เครื่องมือสมควรให้หยุดกะให้หยุด...ถึงมาฆ่าตัวเองเพ... เล่นอยตรงนี้สมบุญไม่ใช่เล่นคือประมงเค้ามาปล่อยทุกปีแหละครับ...แต่นั้นแหละมันติดไอโหมนี่เหม็ด...” (สุพจน์ เพียงแก้ว, สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2551)

“...หัวใหญ่เหม็ด...ไม่เหลือลูกกุ้งลูกปลาแหมันเซ็นสองเซ็นเหม็ด...” (ชาติ ชุ่นแข่ง, สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2551)

“...ครับ เพื่อนพ้อออกจากไซ่ไม่ทันดุคติกที่...ติดกัดเสียแล้ว...นี่กะเขตรักษาพีชพันธุ์ 600 ไร่นี้ถ้ารักษาให้ดี...ก็มีกินตลอดแหละ...กลางคืนก็จับหอยเชอรี่ได้...” (ประจวบ สังข์แสง, สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2551)

“...นี่ที่เราลงมาจริงๆ ลงระดับชาวบ้านเพื่อที่จะเอาข้อมูลตรงนี้ไปเสนอ ที่นี้ไปเสนอสองสามทางไม่ใช่ทางเดียวที่ผ่านมาเพราะว่าตอนนี้ถ้าพูดถึงคือมันไม่ใช่หน่วยงานเดียวแล้วที่รับผิดชอบมันมีทั้งหมด 3 หน่วยงาน...ถ้าประมงเอาจริงๆ ทำได้...” (ประพันธ์ จงบุรี, สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2551)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ปัจจุบันทรัพยากรประมงเริ่มร่อยหรอลง จับปลาได้น้อย ชาวประมงต้องไปทำงานอื่นเสริมเพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ และชาวประมงเห็นด้วยกับการอนุรักษ์

ทรัพยากรประมงโดยต้องการให้กันเป็นพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์ปลา และก็ทราบว่ามีหน่วยงานจากรัฐมาคอยดูแลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง และต้องการให้หน่วยงานภาครัฐทำงานกันอย่างจริงจัง เช่น กรมประมงได้รณรงค์ให้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง เช่น มีการกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์สัตว์น้ำ นอกจากนี้ยังได้ทำการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในวันสำคัญต่าง ๆ เพื่อการเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ

ในทางตรงกันข้าม กลับพบว่าปริมาณหอยเชอรี่เพิ่มมากขึ้นในแหล่งน้ำธรรมชาติ จึงได้เกิดอาชีพใหม่เกิดขึ้น คือ อาชีพจับหอยเชอรี่ขาย โดยจะจับในช่วงเวลากลางคืน นำมาทำความสะอาด และส่งขายตามร้านอาหาร ในราคาก็โลกรั้มละ 25 บาท แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้าน ยังคงต้องการให้มีปลา กุ้ง ในปริมาณมากเหมือนเดิม แทนที่จะมีปริมาณหอยเชอรี่มากเหมือนในปัจจุบันนี้

2. ชาวประมง कुछขาดคนสืบทอด...คนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวผันตนเองเข้าสู่โรงงาน

ด้วยพื้นที่ कुछอยู่ในเขตอำเภอสิงหนครห่างจากจังหวัดสงขลาไม่ไกลนัก เมื่อมีการตัดถนนผ่าน และการคมนาคมได้รับความสะดวกสบาย มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมบริเวณสงขลา หาดใหญ่ จึงทำให้คนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวของชุมชนรอบทะเลสาบบริเวณ कुछเข้าสู่การเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมแทนการทำประมงสืบทอดต่อจากบรรพบุรุษ เนื่องจากการทำประมงในช่วงนี้ไม่ค่อยได้ผลขึ้นอยู่กับสภาพน้ำ ประกอบกับน้ำมันแพง เครื่องมือประมงก็มีล้นเกินทะเลสาบ จึงทำให้การจับปลาได้น้อยลง คนเฒ่าคนแก่ที่เคยทำประมงต้องการจะให้ลูกหลานสืบทอดกิจกรรมการทำประมง แต่ลูกหลานเมื่อเรียนสูงขึ้นก็มักจะจากบ้านไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อื่น จึงทำให้ในชุมชนมีเฉพาะคนแก่กับเด็ก ชาวบ้านที่ไม่ได้เรียนหนังสือสูง ๆ ก็มักจะประกอบอาชีพขึ้นต้นตาลโตนด ทำน้ำตาลโตนด ทำนา และทำประมงเท่าที่จะทำได้ และ

รับจ้างทั่วไปเล็ก ๆ น้อย ๆ (จีว, สัมภาษณ์วันที่ 19 สิงหาคม 2551) ในช่วงนี้พื้นที่ในการทำนาลดลง ต้นทุนในการผลิตสูงขึ้น เช่น ชาวนา นำเข้าและมีการใช้รถไถเดินตามเรียกว่า รถไถคูโบต้าแทนการใช้แรงงาน วัว แรงงานควาย ใช้ปุ๋ยเคมี และยาปราบศัตรูพืชในนาข้าวแทนการใช้ปุ๋ยคอก เพราะไม่ได้เลี้ยงวัวเพื่อไถนาแต่จะเลี้ยงวัวพันธุ์เพื่อขาย นอกจากนั้นยังใช้รถไถเก็บเกี่ยวข้าวแทนการใช้แรงงานคน ชาวบ้าน เรียกว่า รถจักร แต่รายได้ไม่สูงขึ้นตามต้นทุนที่สูงขึ้น จึงทำให้ชาวนา บางคนเลิกทำนา บางปีน้ำท่วมก็ทำให้ข้าวที่หว่านไปเสียหาย (ละไม สังขพันธ์, สัมภาษณ์วันที่ 20 สิงหาคม 2551) ในพื้นที่คูขุดและแฉวดอน คัน ศรีไชย ก็จะมีบางส่วนที่ยังคงหาปลาโดยใช้เรือหางยาว เรือแจว และบางคนก็ยังนำเรือมารับนักท่องเที่ยวออกไปดูนกน้ำทะเลสาบสงขลา แต่ไม่ค่อยมีคนมาเที่ยวมากนัก

“...คูขุดเพราะว่าจังหวัดมีปัญหาปิดได้ แล้วเพราะส่วนมากแขกมาเลยมาก...” (เส็ม หมดสัน, สัมภาษณ์วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2551)

“...ถึงคิดว่ารุ่นหลังๆ นิเค้าอิทำประมงต่อม้าย...” (ผู้วิจัย)

“...คิดว่าคงหายากเพราะว่าเด็กรุ่นหลัง ลูกหลานเราหายาก เพราะว่ารุ่นเราจะทำทำอิ เลิกหากินถึงกะรุ่นหลังอิอยู่ได้พร้อหนักไปหน้าเหลย... พวกเราหาปลาแรกเอียดๆ พันพร้อกะหาได้แต่มาทุกวันนี้ทำทำอิอด...แต่ไม่เลิกเพราะยังชอบ...น้ำมันมีผลกระทบกันคืนสองสามร้อยได้ห้าสิบบาทน้ำมันร้อยหว่า...ถึงกะเวลาออกไปจับปลา บางคนไปประกอบอาชีพอื่น ...” (พลอย แก้วชนะ, สัมภาษณ์วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2551)

“...เยอะม้ายครึบที่ไปทำงานโรงงาน...”

(ผู้วิจัย)

“...ในหมู่บ้านนี้เกือบหมดเลยกะปลาหมึก
ถูกทะเล (พลอย แก้วชนะ, สัมภาษณ์วันที่ 9
กุมภาพันธ์ 2551)

ในปัจจุบันหลายสิ่งหลายอย่างได้เปลี่ยนแปลงไป ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยมากขึ้น โดยเฉพาะการได้รับอิทธิพลจากสังคมภายนอก การพึ่งพากันในสังคมมีน้อย เช่นเดียวกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ได้เปลี่ยนแปลงไป มีการแข่งขันมากขึ้น ซึ่งชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาใช้เวลาปรับตัวกว่าหลายทศวรรษ การเปลี่ยนแปลงจากยุค “ออกปาก” ขอแรงกัน ปัจจุบันเป็นการผลิตเพื่อขาย ซื้อกิน ซื้อใช้ จัดได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตและการบริโภคความทันสมัย

3. การทำประมงแบบล้นเกินกับการเข้ามาของนากุ้ง

ในปี 2535 นากุ้งเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อการดำรงชีวิตประจำวันของชุมชนบ้านท่าเสา ผู้ทำนากุ้งกลุ่มแรกเป็นกลุ่มนายทุนจากต่างถิ่น แต่จะจ้างชาวบ้านแถวท่าเสาเป็นคนคอยดูแลเลี้ยงกุ้ง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นตั้งแต่ระโนด ซึ่งเป็นพื้นที่อยู่บริเวณริมทะเลยาวมาจนถึงสงขลา มีการเปลี่ยนปลาน้ำจืดเป็นนากุ้ง ในช่วงแรก ๆ ที่ทำนากุ้งมีความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างนาข้าวที่ต้องการน้ำจืด กับนากุ้งที่ต้องการน้ำเค็ม ทำให้ข้าวของชาวนาตายเป็นจำนวนมากเนื่องจากน้ำเค็มซึมเข้าที่นา ในช่วงนั้นตัวขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ชุมชนได้รับผลกระทบจากนากุ้ง เนื่องจากกุ้งราคาสูง ได้กำไรมหาศาล ทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งหันไปประกอบอาชีพทำนากุ้งแทนทำนาข้าว

เพราะสามารถตอบสนองความต้องการของคนในครัวเรือนได้เร็วกว่าการจับปลา (ยุสบ แหลมดำ, สัมภาษณ์วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2551)

ในขณะเดียวกันนาุ้งก็ปล่อยน้ำเสียลงทะเลสาบสงขลา ประกอบกับชาวประมงบ้านท่าเสา และบ้านอื่น ๆ ในบริเวณนั้น วางเครื่องมือประมงจำพวกไซตุ้ โพงพาง กัด อวนลอย เป็นจำนวนมาก ครอบครัวหนึ่งจะใช้เครื่องมือประมงหลายลูก จึงทำให้ปลาที่จับได้น้อยลง แห อวน กัดก็ใช้ตาถี่ขึ้นเหลือ 1-2 เซนติเมตร ทำให้ได้ปลาดูเล็กตัวน้อย ยังไม่ทันได้เจริญเติบโตเต็มที่ก็ถูกจับ ถึงแม้ประมงจังหวัดจะนำพันธุ์สัตว์น้ำ มาปล่อยจำนวนครั้งละประมาณ 1-2 ล้านตัวก็ไม่สามารถอยู่ได้จนได้ขนาดตัวโต เพราะโดนดักจับหมด เช่นเดียวกันที่ชาวประมงเคยดักไซได้เป็นหลายกิโลกรัม บางครั้งได้มาเต็มลำเรือ แต่ปัจจุบันบางวันก็ไม่ติดกตสักตัวดังคำสนทนาระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...บางวันกะไม่ได้สักตัวนึ่ง จากปริมาณไซตีใช้ม้ายไซคนละ 20 หน่วย ดัก 20 คนจากบ้านบังไปถึงบ้านตก 10 วันไม่เห็นสักตัว...” (จิรายุทธ หละดำ, สัมภาษณ์ 16 กุมภาพันธ์ 2551)

“...นั่นแหละ 10 วันอาจไม่เห็นกุ้งสักตัวหรือว่าเดือนนั้นเห็นกุ้งนั่นแหละสักตัว...” (บังบัว, สัมภาษณ์ 16 กุมภาพันธ์ 2551)

“...ถึงที่นี้ตอนนี้บังกะเลิกประกอบอาชีพประมงไปแล้ว สาเหตุที่เลิกอาชีพต่อนั้นเกิดจากสาเหตุอะไรครับ...” (ผู้วิจัย)

“...อุปกรณ์มันแพงเวือมั่ง.. เครื่องมั่ง... ไชมั่ง เพราะว่าเรือเครื่องกะเป็นแสนแล้วลำนึ่ง... มีการลักกตที่นี้กะยืมเค้าแก้... ถึงใครจะเอาเรือผ่อนให้กะมี... ผู้ลักที่ห้าหมื่น...มาจากมลพิษ สอง

ประชาชนมันหนาแน่นหากินในเล...จำนวนปลา
ลดน้อยลง... ดักไซนี้แถวนี้ตรงนี้แถวนี้คนมัน
มากไม่มีที่ทำกิน...แน่นเหม็ดแล้วไซนี้..." (บังบัว,
สัมภาษณ์ 16 กุมภาพันธ์ 2551)

"...มีมายทำประมงแล้วประมาณ 5 ปี
กะตอนนั้นพ่อกะเลิกซะ...จากประมงกะหันมา
ค้าขาย...ที่ตอนตรงนั้นพอพาครอบครัวรอด...
เลี้ยงเปิดมัง...เลี้ยงไก่มัง...สมัยแรกก่อนนะ
ประมาณกะสี่ห้าปีค้าขายอยู่มังเล็กๆ น้อยๆ กะ
มาตอนหลังกะเพิ่งมาลงทุนเลี้ยงปลาแต่ก่อนให้
คนเช่าที่เลี้ยงปลา กะตรงนี้เห็นบ่อมันว่างกะเลย
เลี้ยงปลา..." (เจ๊ะเส็น หมัดอุเส็น, สัมภาษณ์ 16
กุมภาพันธ์ 2551)

"...แต่นี้กุ้งปลาขาดจากทำน้ำลิก
ปากอ่าวน้ำเข้าไม่ได้ตัวนี้คือตัวสับเลยนี้หลวงเค้า
ทำแต่ประชาชนทำฟองขึ้นศาลใครเป็นผู้นำมี
ความผิด ตัวนี้แหละเราอีทำหรือ...จะเปิดอ่าว
เหมือนเดิม กุ้งปลาไม่ต้องเอามาปล่อยประมงไม่
ต้อง...ขอให้เปิดเขื่อนที่ปิดไว้แถวปากอ่าว...ปลาก็
ไม่ต้องพักวางไซ..." (บังอุถัน, สัมภาษณ์ 16
กุมภาพันธ์ 2551)

ไปเยี่ยมของเค้าแก้มัง...ไปเยี่ยมคนอื่นมัง...
ปนกันอยู่พื้นที่นั่นแหละ...จนมาถึงลูกถึงหลานกะ
หากินกะพอขึ้นได้...แต่พอเดี๋ยวนี้ผมกะแก่เข้ามา
... เรื่องบ่อถ่านหินมัง...ทำเรื่อน้ำลิกมัง...มันให้
แคบเข้ามา...โรงงานมัง บ่อกุ้งมังในทะเลสาบนี้ผม
วินิจฉัยว่าเท่าบ่อบำบัดแห่งหนึ่ง...ลองคิดแลผม
อายุ 63 ปีแล้วในชีวิตของผมไม่เคยพบเหมือน

ปีนี้ที่ในบ่อถ่านหินติดเข้าปลาถูกกล้วยไหลในรูไม่
 เคยตาย...นี่ลอยขึ้นมาเป็นแพตาย...ปลากระสาว
 สูญไปแล้ว โคกมันนี่กะสูญไปแล้ว หัวอ่อนกะสูญ
 พันธุ์ไปแล้ว ปลาหัวโมง ปลาแมวกุเหลากะสูญ
 หาย..ปลาลาโก ปลาการ กะสูญเหม็ด..."(บังเกต,
 สัมภาษณ์ 16 กุมภาพันธ์ 2551)

จากปรากฏการณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า บริเวณรอบทะเลสาบ
 โครงการพัฒนาของรัฐ และของเอกชนมีกิจกรรมที่หลากหลายส่งผล
 กระทบต่อทรัพยากรประมงเกิดความเสื่อมโทรมและร่อยหรอลง เป็นต้น
 ว่า จากโรงงานอุตสาหกรรม บ่อเลี้ยงกุ้ง ทำเรื่อน้ำลึกที่สร้างเขื่อนปิด
 ปากอ่าวทำให้ปลาในทะเลไม่สามารถเข้ามาวางไข่ได้ นอกเหนือจาก
 เครื่องมือประมงแบบทำลายล้างที่วางอยู่เต็มทะเลสาบสงขลา ซึ่งกล่าว
 ได้ว่าเป็นภาวะคนล้นทะเล ชาวบ้านกล่าวว่าไม่จำเป็นต้องหาพันธุ์ปลา
 หรือพันธุ์กุ้งมาปล่อย แต่ควรที่จะจัดการสิ่งเหล่านี้ให้ดีกว่านี้จึงจะทำให้
 ชาวประมงพื้นบ้านสามารถอยู่รอดได้ และกลับมาฟื้นฟูได้อีกครั้ง

บทที่ 5

ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของชาวประมงพื้นบ้าน

ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันในโลกสมัยใหม่ (modern world) หรือในบริบทความทันสมัย ครอบคลุมถึง ผลผลิตของอุตสาหกรรมและความจำเป็นในการควบคุมการทำงานของสังคมและการบริโภค ซึ่งเป็นสังคมที่มีลักษณะปฏิบัติการผ่านรัฐ และระดับปฏิบัติการดังกล่าวมีเป้าหมายซึ่งมีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวัน เช่นเดียวกันกับชุมชนประมงพื้นบ้านที่อยู่ในวังวนของกระแสความทันสมัย ทั้งในการนำเทคโนโลยีการผลิตรูปแบบใหม่เข้ามาใช้ในชีวิตประจำวันผ่านการทำประมงพื้นบ้าน และกิจกรรมการผลิตต่าง ๆ นอกจากนั้นสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยยังมีสภาพแตกต่างกันมาก เช่น ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเกษตรกร กับเจ้าของธุรกิจ การค้า และอุตสาหกรรม ชาวประมงพื้นบ้านกับเจ้าของแพปลา โครงการพัฒนาของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรประมง ในงานศึกษาของ Giddens (1992) อธิบายถึง มิติความทันสมัยที่สำคัญเอาไว้ว่า ความทันสมัยประกอบด้วย การใช้เทคโนโลยีการผลิต เพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก และการขยายตัวอย่างรวดเร็วของระบบทุนนิยม ความทันสมัยทำให้เกิดความแตกต่าง กีดกันแบ่งแยก และนำไปสู่สภาพการณ์ที่เรียกว่า ภาวะวิกฤติความทันสมัย

ประเด็นงานศึกษาในครั้งนี้จะครอบคลุมถึงบริบทความทันสมัยทั้งนี้เป็นเพราะว่า วัตถุประสงค์ที่เป็นทรัพยากรประมงจะเชื่อมโยงกับระบบการผลิต การใช้เทคโนโลยีการผลิต นั่นคือการทำประมงพื้นบ้านของชาวประมงรอบทะเลสาบสงขลาที่มีรูปแบบการดำรงชีวิตจากการผลิตเพื่อยังชีพได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นการผลิตที่สัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจแบบตลาด เนื่องจากกระแสความทันสมัยที่เข้ามาสู่อาณาบริเวณชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลา การเข้าสู่ความทันสมัยเกิด

จากนโยบายรัฐที่ส่งเสริมให้จับปลาเพื่อป้อนโรงงานอุตสาหกรรม หรือนำเป็นสินค้าส่งออกไปต่างประเทศ และนโยบายการนำเรือติดเครื่องยนต์มาใช้แทนเรือแจว การนำไถล่อนเข้ามาใช้ในการถักทอผ้าแทน อวน แทนการใช้เครื่องมือประมงที่ทำจากวัสดุในท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาของชาวบ้าน โดยเปลี่ยนมาใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่สามารถถักทอจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ผลิตได้คราวละมาก ๆ จากแหหรือกัณฑ์ทำเองด้วยมือโดยใช้ด้ายในการถักทอซึ่งทำตาห่าง สามารถจับสัตว์น้ำที่ขนาดใหญ่ หันมาใช้แหตาถี่ขึ้น ซึ่งสามารถจับสัตว์น้ำได้เป็นจำนวนมากขึ้น ปลาตัวเล็กตัวน้อยที่ไม่ต้องการก็พลอยติดร่างแหเข้ามาด้วย การเร่งจับปลาเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตรา เพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ประกอบกับการได้รับความคิด ค่านิยม และความเชื่อใหม่ ๆ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผนในการดำรงชีวิต แบบแผนการผลิต แบบแผนการบริโภคของผู้คนในสังคมที่อยู่ในกระแสความทันสมัย โดยการบริโภคสิ่งของเครื่องใช้แบบฟุ่มเฟือยในชีวิตประจำวัน เช่น รถยนต์ โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า ปรากฏการณ์ในการจับปลาเพื่อการตลาด และแบบแผนการบริโภคความทันสมัยดังกล่าว ทำให้เกิดภาวการณ์ใช้ทะเลแบบล้นเกิน ส่งผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมของทะเลสาบสงขลาโดยตรง

วิถีการดำรงอยู่ของกลุ่มชาวประมงก็เช่นเดียวกัน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันในโลกสมัยใหม่ ซึ่งเต็มไปด้วยกระแสของการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นในการใช้ชีวิตประจำวันของชาวประมงจึงต้องปะทะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ และระบบตลาดของประเทศ และของโลก ดังนั้นกลยุทธ์ในการต่อสู้ต่อรองของชาวประมงพื้นบ้านไม่เพียงแต่จะต้องปะทะปฏิสัมพันธ์กับทรัพยากรประมงที่กำลังเสื่อมโทรมและร่อยหรอลงเท่านั้น แต่ยังต้องปะทะกับกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ที่รุกคืบเข้ามาในชุมชนและส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบในการดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านเพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ในภาวะวิกฤติจากความทันสมัย โดยการสร้างพื้นที่ใหม่ในสังคม ดังนั้นเราจึงเห็นได้ว่า

ชาวประมงพื้นบ้านบางคนไม่ได้ทำประมงเพียงอย่างเดียว ยังมีการทำอาชีพเสริมเมื่อว่างเว้นจากการหาปลา เป็นต้นว่า การเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม การรับจ้างกรีดยาง การเป็นแรงงานรับจ้างในบ่อเลี้ยงกุ้ง การทำนา การทำสวนยางพารา การทำสวนผลไม้ และการเข้าสู่กิจกรรมการท่องเที่ยว การทำผลิตภัณฑ์จากวัสดุในชุมชน มาขายเป็นของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยว

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบการดำรงชีวิต และกลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองของชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวที่อาศัยอยู่โดยรอบทะเลสาบสงขลา ซึ่งได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม นอกจากนั้นยังนำเสนอประเด็นข้อจำกัด ปัญหาและอุปสรรคในการทำประมง ตลอดจนการเสนอทางเลือกในการพัฒนาประมงพื้นบ้านในทะเลสาบสงขลา ดังนี้

รูปแบบการดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านในภาวะวิกฤติจากความทันสมัย

“...สมัยก่อนเราออกไปรงเบ็ดได้ปลาตัวโตๆ...สมัยนี้น้ำมันแพง...ค่าครองชีพสูง...มันมีปัญหาถ้าไม่มีบ่อกุ้งปลาชุกชุมหว่าน...แรกสมัยก่อนของพื้นนี่มันไม่มี ถึงสมัยที่อยู่มีนายทุนทำบ่อกุ้งมั่ง...โรงงานเข้ามามั่ง...น้ำเสียไหลลงไป ในเลนี่เพ...ทำเรื่อน้ำลึก...น้ำไม่ไหลเวียนมั่ง...”
(บังบัว, สัมภาษณ์วันที่ 3 กันยายน 2551)

“...ไม่ทำประมงไม่รู้จะไปทำอะไร อาจจะเพราะว่าอาชีพนี้มาจากบรรพบุรุษแล้ว...รุ่นลูกไม่รู้จะทำต่อมาย...มันไปโรงงานเหม็ด...”
(दनเล้าะ, สัมภาษณ์วันที่ 3 กันยายน 2551)

“...รายได้ระหว่างอาชีพประมงกับอาชีพเสริมอะไรดีหว่า...” (ผู้วิจัย)

“...ค้าขายมันดีหว่าอยู่แล้ว...ประมงอิสระหว่าอาชีพเสริม...นี่ประมงอีเล็กป่าโคกะได้ก็ไม่ไปวันไหนกะได้...ค้าขายไปไหนไม่ได้...หยุดขายลูกค้าสูญเหม็ด...ผมเห็นมาหลายรายแล้ว...ค้าขายทำมั่งหยุดมั่งลูกค้าสูญเหม็ดหลาย...” (ลุงจวบ, สัมภาษณ์วันที่ 5 กันยายน 2551)

“...เสาร์อาทิตย์ วันไหนว่าง ๆ ก็ไปรับจ้างเค้าให้ทำไรเอาทั้งนั้น ไม่จั้นไม่พอกิน...” (บังหมัด, สัมภาษณ์วันที่ 5 กันยายน 2551)

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า รูปแบบในการดำรงชีวิตของชุมชนประมงมีการปรับเปลี่ยนไปจากอดีต ไม่ว่าจะเป็นวิถีการผลิตหรือแบบแผนการบริโภคที่เข้าสู่ภาวะทันสมัย ปัจจุบันเด็กรุ่นใหม่หันไปเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมทำให้ไม่มีคนสืบทอดอาชีพจากบรรพบุรุษ บางคนก็ยังทำประมงพื้นบ้าน แต่ปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำรงชีวิตไปทำการค้า เป็นแรงงานรับจ้าง ทำนา ทำสวน พร้อม ๆ กับการทำประมง เนื่องจากทรัพยากรประมงเสื่อมโทรมร่อยหรอ เป็นเพราะกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำในทะเลสาบสงขลา เช่น การเลี้ยงกุ้ง โรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยน้ำเสียลงทะเล นอกจากนั้นการสร้างเขื่อนปิดปากอ่าวไทย ก็ทำให้น้ำไหลเวียนไม่สะดวก นอกจากนั้นน้ำมันที่ใช้ในการขับเคลื่อนเรือก็แพงขึ้น เครื่องมือประมงก็มีมากขึ้น ประกอบกับนโยบายรัฐที่ต้องการนำประเทศให้พัฒนาไปสู่ความทันสมัย ได้มีนโยบายในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในชุมชนต่าง ๆ รอบทะเลสาบสงขลา ดังคำกล่าวที่ว่า “...น้ำไหล ไฟสว่าง ทางสะดวก...” เป็นช่วงที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีนโยบายผันเงินไปสู่ชนบท รัฐมีการสร้างถนนเชื่อมต่อไปยังชุมชนต่าง ๆ นอกจากนั้นเมื่อตัด

ถนนผ่านชุมชน ชาวบ้านที่เคยมีวิถีชีวิตพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ เคยใช้แม่ลำลำคลอง หรือชายฝั่งทะเลในการสัญจรไปมาหาสู่กันกลับหันไปใช้ถนนเป็นเส้นทางคมนาคม

เมื่อถนนตัดผ่านชุมชนสิ่งที่ตามมาคือการทำให้ชุมชนมีน้ำใช้ที่สะดวกสบาย และมีไฟฟ้าใช้ ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยอย่างแท้จริง แต่อย่างไรก็ตามไม่เพียงเท่านั้น การทำประมงพื้นบ้านของผู้คนรอบทะเลสาบสงขลา ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ทั้งนี้เนื่องจากมีกลุ่มพ่อค้าคนจีนเข้ามาจับซื้อปลามากขึ้น และชาวประมงก็สามารถนำไปขายที่ตลาดได้เองง่ายขึ้น เพราะการคมนาคมที่สะดวกสบาย ประกอบกับการมีตลาดนัดในชุมชน ดังนั้นชาวประมงพื้นบ้านจึงต้องพยายามทำทุกวิถีทางที่จะจับปลาให้ได้จำนวนมาก เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ผลกระทบที่ตามมาคือจากที่ชาวบ้านมีวิถีผลิตแบบยังชีพ หันมาใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก และให้ได้เงินมาใช้จ่ายในครัวเรือนมากขึ้น รวมทั้งหันไปบริโภคสิ่งอำนวยความสะดวกสบายมากขึ้น เช่น การซื้อรถจักรยานยนต์ โทรทัศน์ ตู้เย็น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า

สอดคล้องกับเรื่องเล่าของนิพัทธ์พร เพ็งแก้ว (2545) ที่ได้เล่าไว้ว่า เมื่อมีการตัดถนนลาดยางบนแหลมสทิงพระ จากอำเภอระโนดถึงหัวเขาแดง การสัญจรทางบกได้เข้ามาแทนเรือยนต์และเรือใบที่เคยใช้กันมาเป็นร้อย ๆ ปี ผืนน้ำจึงถูกทิ้งร้าง ครั้นประมาณปี พ.ศ. 2498 เป็นต้นมา เมื่อมีการสร้างเขื่อนกั้นน้ำเค็มปิดปากกระวะ ลำคลองที่เชื่อมต่อระหว่างทะเลอ่าวไทยและทะเลสาบสงขลาก็ถูกปิดกั้น วงจรตัวอ่อนพีชพันธุ์น้ำน่านาชนิดจากทะเลอ่าวไทย ที่เคยถูกลมตะวันตกและลมตะเภาพัดพาอัดทะเลลักเข้ามาในทะเลสาบสงขลา พร้อมกับกระแสน้ำเค็มในหน้ามรสุมได้ถูกตัดขาดทะเลสาบจึงเริ่ม “แล้ง” พันธุ์ปลาพันธุ์กุ้งขึ้นดีสิ้นสูญ การทำประมงในทะเลสาบสงขลาอัถค์ดมากขึ้นเรื่อย ๆ ระบบนิเวศเสื่อมโทรม วิถีประมงพื้นบ้านของสามจังหวัดรอบทะเลสาบสงขลา คือ นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา ที่เคยบำรุงเลี้ยงผู้คนรายรอบ

พื้นที่นี้กว่าหนึ่งล้านสองแสนห้าหมื่นชีวิตล้มสลาย เหลือเพียงซาก หมู่บ้านที่ใกล้จะรกร้าง ท่ามกลางร่องรอยของเรื่องเล่าและตำนานที่ยังสว่างไสวอยู่ในความทรงจำของผู้คน

“...เมื่อก่อนทุกหน้ามรสุม...ปลาเคยตื่น มาให้กินถึงบันไดบ้าน...” คนสนิทพระได้เล่าให้ฟัง สอดคล้องกับคนทะเลน้อยวัย 80 ปี ก็เล่าไว้คล้าย กันว่า “...ในเลนน้อยปลามากกึ่งมากจริง ๆ ปลา มากจนมันว่ายน้ำชนกันเลยนะลูก...” (นิพัทธ์พร เฟ็ง แก้ว 2545)

ปรากฏการณ์เรื่องเล่าดังกล่าวจากความทรงจำของคนเฒ่าคนแก่ สะท้อนให้เห็นรูปแบบการดำรงชีวิตของชาวประมงและผู้คนที่อุดม สมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีอยู่มากมายเต็มท้องทะเลก่อนที่จะมี โครงการพัฒนาของรัฐเข้ามาทำให้ทะเลสาบเกิดความเสื่อมโทรม และ ทรัพยากรสัตว์น้ำร่อยหรอลงในปัจจุบันนี้

สำหรับการนำเสนอในส่วนของประเด็นรูปแบบการดำรงชีวิต ของชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวในภาวะวิกฤติจากความทันสมัย ซึ่งได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ผู้วิจัยจะนำเสนอในลักษณะการเล่า เรื่อง พรรณนา การอธิบายผ่านตาราง และภาพประกอบดังนี้

1. รายได้ในการดำรงชีวิตประจำวันของชาวประมงพื้นบ้าน

จากการศึกษาข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์ครัวเรือน ประมงพื้นบ้าน และครอบครัวรอบทะเลสาบ จาก 3 พื้นที่ จำนวน 111 ตัวอย่าง และนอกจากนั้นยังสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า ชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อยส่วนใหญ่มีรายได้ต่อ

เดือนจากการทำประมง 6,001 บาท ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 15.3 ชาวประมงในพื้นที่ชุมชนคุชุดมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 4,000 บาทลงมา และชาวประมงในพื้นที่ชุมชนท่าเสา มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 4,000-6,000 บาท (ดังตาราง 2)

ตาราง 2 จำนวนและร้อยละรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของชาวประมง จำแนกตามพื้นที่

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คุชุด	ท่าเสา	
4,000 บาทลงมา	14	22	7	43
	(12.6)	(19.8)	(6.3)	(38.7)
4,001-6,000 บาท	14	9	18	41
	(12.6)	(8.1)	(16.2)	(36.9)
6,001 บาทขึ้นไป	17	6	4	27
	(15.3)	(5.4)	(3.6)	(24.3)
รวม	45	37	29	111
	(40.5)	(33.3)	(26.1)	(100.0)

นอกจากนั้นยังพบว่า จากรายได้ดังกล่าวชาวประมงทั้ง 3 ชุมชนส่วนใหญ่กล่าวว่ารายได้ไม่เพียงพอ โดยพื้นที่ชุมชนทะเลน้อยพื้นที่ชุมชนคุชุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา ชาวประมงมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตประจำวัน คิดเป็นร้อยละ 28.8, 22.5 และ 18.0 (ดังตาราง 3)

ตาราง 3 จำนวนและร้อยละความเพียงพอของรายได้ของชาวประมง
จำแนกตามพื้นที่

ความเพียงพอของ รายได้	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
เพียงพอ	13 (11.7)	12 (10.8)	9 (8.1)	34 (30.6)
ไม่เพียงพอ	32 (28.8)	25 (22.5)	20 (18.0)	77 (69.4)
รวม	45 (40.5)	37 (33.3)	29 (26.1)	111 (100.0)

2. ลักษณะครอบครัวของชาวประมงพื้นบ้าน

จากการศึกษาสถานภาพลักษณะครอบครัวของชาวประมงพบว่า
มีลักษณะปรากฏตามตาราง 4 -6 ดังนี้

ตาราง 4 จำนวนและร้อยละลักษณะของครอบครัวของชาวประมง
จำแนกตามพื้นที่

ลักษณะของ ครอบครัว	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
ครอบครัวเดี่ยว	41 (36.9)	36 (32.4)	19 (17.1)	96 (86.5)
ครอบครัวขยาย	4 (3.6)	1 (0.9)	10 (9.0)	15 (13.5)
รวม	45 (40.5)	37 (33.3)	29 (26.1)	111 (100.0)

จากตาราง 4 พบว่า ส่วนใหญ่ชาวประมงพื้นบ้านมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ทั้ง 3 พื้นที่ โดยพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูชุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา ชาวประมงมีลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว คิดเป็นร้อยละ 36.9, 32.5 และ 17.1

ตาราง 5 จำนวนและร้อยละจำนวนพี่น้องของชาวประมง
จำแนกตามพื้นที่

จำนวนพี่น้อง	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชุด	ท่าเสา	
1-3 คน	5 (4.5)	8 (7.2)	2 (1.8)	15 (13.5)
4-5 คน	19 (17.1)	6 (5.4)	9 (8.1)	34 (30.6)
6-7 คน	9 (8.1)	6 (5.4)	11 (9.9)	26 (23.4)
มากกว่า 7 คน	12 (10.8)	17 (15.3)	7 (6.3)	36 (32.4)
รวม	45 (40.5)	37 (33.3)	29 (26.1)	111 (100.0)

จากตาราง 5 พบว่า จำนวนพี่น้องในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย ส่วนใหญ่มี 4-5 คน คิดเป็นร้อยละ 17.1 สำหรับพื้นที่ชุมชนคูชุดส่วนใหญ่มีพี่น้องมากกว่า 7 คน คิดเป็นร้อยละ 15.3 ส่วนพื้นที่ชุมชนท่าเสาส่วนใหญ่มีพี่น้อง 6-7 คน คิดเป็นร้อยละ 9.9

และในบรรดาพี่น้องของชาวประมงแต่ละชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงเช่นเดียวกัน โดยพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย และพื้นที่

ชุมชนคูดมีพี่น้องและพื้นที่ชุมชนท่าเสา มีพี่น้องประกอบอาชีพประมง คิดเป็นร้อยละ 21.6, 21.6 และ 22.5 (ดังตาราง 6)

ตาราง 6 จำนวนและร้อยละอาชีพของพี่น้องในครอบครัว ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่

อาชีพพี่น้องในครอบครัว	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูด	ท่าเสา	
ประมง	24 (21.6)	24 (21.6)	25 (22.5)	73 (65.8)
ค้าขาย	23 (20.7)	25 (22.5)	21 (18.9)	69 (62.2)
รับจ้างทั่วไป	17 (15.3)	18 (16.2)	18 (16.2)	53 (47.7)
ขับรถรับจ้าง	8 (7.2)	15 (13.5)	16 (14.4)	39 (35.1)
ธุรกิจส่วนตัว	6 (5.4)	15 (13.5)	11 (9.9)	32 (28.8)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ลักษณะครอบครัวของชาวประมงพื้นบ้านมีรายได้น้อยมากไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต เมื่อเทียบกับการทำงานแบบอื่นจะเป็นลักษณะแบบครอบครัวเดี่ยว แสดงให้เห็นว่า เป็นการดำรงชีวิตในวิถีสมัยใหม่ที่ต่างคนต่างแยกครอบครัวออกไปทำมาหากินของใครของมันในลักษณะสังคมเมืองตัวใครตัวมัน จำนวนพี่น้องของชาวประมงพื้นบ้านยังคงเป็นลักษณะของสังคมชนบทคือ มีพี่น้องจำนวนมากในแต่ละครอบครัว และพี่น้องส่วนใหญ่ก็จะประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเช่นเดียวกัน

3. การประกอบอาชีพเสริมของชาวประมงพื้นบ้าน

ชาวประมงพื้นบ้านในทั้ง 3 พื้นที่ส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพเสริม โดยพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูชุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา ชาวประมงมีการประกอบอาชีพเสริม คิดเป็นร้อยละ 28.8, 15.3 และ 9.9 ตามตาราง 7 ดังนี้

ตาราง 7 จำนวนและร้อยละสถานะอาชีพเสริมของชาวประมง
จำแนกตามพื้นที่

สถานะอาชีพเสริม	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชุด	ท่าเสา	
มี	32 (28.8)	17 (15.3)	11 (9.9)	60 (54.1)
ไม่มี	13 (11.7)	20 (18.0)	18 (16.2)	51 (45.9)
รวม	45 (40.5)	37 (33.3)	29 (26.1)	111 (100.0)

ประเภทของอาชีพเสริมของทั้ง 3 ชุมชนเหมือนกันคือ ส่วนใหญ่จะรับจ้างทั่วไป โดยในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูชุดและพื้นที่ชุมชนท่าเสา ชาวประมงประกอบอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพเสริมคิดเป็นร้อยละ 30.0, 13.3 และ 8.3 (ดังตาราง 8)

ตาราง 8 จำนวนและร้อยละประเภทของอาชีพเสริมของชาวประมง
จำแนกตามพื้นที่

ประเภทของอาชีพ เสริม	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชูด	ท่าเสา	
ธุรกิจส่วนตัว	2 (3.3)	1 (1.7)	1 (1.7)	4 (6.7)
รับจ้างทั่วไป	18 (30.0)	8 (13.3)	5 (8.3)	31 (51.6)
ค้าขาย	6 (10.0)	4 (6.7)	2 (3.3)	12 (20.0)
ทำนา/ทำสวน	6 (10.0)	3 (5.0)	2 (3.3)	11 (18.3)
ทำงานโรงงาน	0 (0.0)	1 (1.7)	1 (1.7)	2 (3.4)
รวม	32 (53.3)	17 (28.3)	11 (18.3)	60 (100.0)

สำหรับสถานที่ประกอบอาชีพเสริมของชาวประมงพื้นบ้านในทั้ง 3 พื้นที่ ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเสริมภายในชุมชน โดยพื้นที่ชุมชนทะเลน้อยพื้นที่ชุมชนคูชูด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา ประกอบอาชีพเสริมภายในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 22.3, 21.6 และ 11.7 (ตาราง 9)

ตาราง 9 จำนวนและร้อยละสถานที่ประกอบอาชีพเสริมของชาวประมง
จำแนกตามพื้นที่

สถานที่ประกอบ อาชีพเสริม	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชูด	ท่าเสา	
ค้าขายหน้าบ้าน	12 (20.0)	1 (1.7)	1 (1.7)	14 (23.4)
ในชุมชน	17 (28.3)	13 (21.6)	13 (11.7)	43 (61.6)
ที่นา/ที่สวน	1 (1.7)	2 (3.3)	1 (1.7)	4 (6.7)
นอกชุมชน	2 (3.3)	1 (1.7)	2 (3.3)	5 (8.3)
รวม	32 (53.3)	17 (28.3)	11 (18.3)	60 (100.0)

ส่วนวันเวลาที่ใช้ประกอบอาชีพเสริมชาวประมงส่วนใหญ่ใช้วันเสาร์-อาทิตย์ในการประกอบอาชีพเสริมทั้ง 3 พื้นที่ โดยพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูชูด และพื้นที่ชุมชนท่าเสาใช้วันเสาร์-อาทิตย์ในการประกอบอาชีพเสริมคิดเป็นร้อยละ 15.0, 8.3 และ 5.0 (ตาราง 10)

ตาราง 10 จำนวนและร้อยละวันประกอบอาชีพเสริมของชาวประมง
จำแนกตามพื้นที่

วันประกอบอาชีพ เสริม	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
วันเสาร์-อาทิตย์	9 (15.0)	5 (8.3)	3 (5.0)	17 (28.3)
ทุกวัน	7 (11.7)	3 (5.0)	2 (3.3)	12 (20.0)

ตาราง 11 จำนวนและร้อยละช่วงเวลาที่ประกอบอาชีพเสริมของ
ชาวประมงจำแนกตามพื้นที่

ช่วงเวลาที่ประกอบ อาชีพเสริม	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
เช้า	19 (17.1)	20 (18.0)	21 (18.9)	60 (54.1)
บ่าย	11 (9.9)	0 (0.0)	0 (0.0)	11 (9.9)
เย็น	7 (6.3)	0 (0.0)	0 (0.0)	7 (6.3)

จากตาราง 11 พบว่าทั้ง 3 พื้นที่ คือพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสาใช้เวลาเข้าในการประกอบอาชีพเสริมคิดเป็นร้อยละ 17.1, 18.0 และ 18.9

4. วิธีการทำประมงพื้นบ้านของชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลา

4.1 ประสบการณ์ในการทำประมงพื้นบ้าน

จากการศึกษาพบว่า ชาวประมงในพื้นที่ที่ศึกษาส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการทำประมงมาเป็นเวลานานกว่า 21 ปี โดยพบว่าในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย และพื้นที่ชุมชนคูขุด ทำประมงมาเป็นเวลานานกว่า 21 ปี คิดเป็นร้อยละ 15.3 และ 18.9 ตามลำดับ ส่วนพื้นที่ชุมชนท่าเสา ทำประมงมาเป็นเวลา 10 ปีลงมา คิดเป็นร้อยละ 9.9 (ดังตาราง 12)

ตาราง 12 จำนวนและร้อยละประสบการณ์ในการทำประมงจำแนกตามพื้นที่

จำนวนปีที่ทำประมง	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
10 ปีลงมา	16 (14.4)	5 (4.5)	11 (9.9)	32 (28.8)
11-20 ปี	12 (10.8)	11 (9.9)	8 (7.2)	31 (27.9)
21 ปีขึ้นไป	17 (15.3)	21 (18.9)	10 (9.0)	48 (43.2)
รวม	45 (40.5)	37 (33.3)	29 (26.1)	111 (100.0)

ตาราง 13 จำนวนและร้อยละที่ชาวประมงเรียนรู้วิธีการทำประมง
จำแนกตามพื้นที่

บุคคลที่ชาวประมง เรียนรู้วิธีการทำ ประมง	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชุด	ท่าเสา	
พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย	38 (34.2)	33 (29.7)	28 (25.2)	99 (89.2)
เพื่อนบ้าน/เพื่อน ร่วมงาน	12 (10.8)	8 (7.2)	10 (9.0)	30 (27.0)
นายจ้าง	0 (0.0)	2 (1.8)	0 (0.0)	2 (1.8)

จากตาราง 13 พบว่า ในการเรียนรู้วิธีการทำประมง ชาวประมงทั้ง สามพื้นที่ ส่วนใหญ่ตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า เรียนรู้วิธีการทำประมงจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย โดยในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูชุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา บอกว่าเรียนรู้วิธีการทำประมงมาจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย คิดเป็นร้อยละ 34.2, 29.7 และ 25.2

4.2 เหตุผลที่เลือกประกอบอาชีพประมง

จากการศึกษาถึงเหตุผลที่เลือกประกอบอาชีพประมงของชุมชนทะเลน้อย ชุมชนคูชุด และชุมชนท่าเสาพบข้อมูลตามตาราง 14-15 ดังนี้

ตาราง 14 จำนวนและร้อยละเหตุผลที่เลือกประกอบอาชีพประมง
จำแนกตามพื้นที่

เหตุผลที่เลือกประกอบอาชีพประมง	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชูด	ท่าเสา	
รายได้ดี	10 (9.0)	12 (10.8)	6 (5.4)	28 (25.2)
มีประสบการณ์และมีความชำนาญ	26 (23.4)	16 (14.4)	13 (11.7)	55 (49.5)
ไม่มีทางเลือก	27 (24.3)	23 (20.7)	15 (13.5)	65 (58.6)

จากตาราง 14 พบว่า เหตุผลที่ทำประมง ส่วนใหญ่ชาวประมงบอกว่าไม่มีทางเลือก โดยในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูชูด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา คิดเป็นร้อยละ 24.3, 20.7 และ 13.5

ตาราง 15 จำนวนและร้อยละความมั่นคงอาชีพของชาวประมง
จำแนกตามพื้นที่

ความมั่นคงอาชีพชาวประมง	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชูด	ท่าเสา	
มีความมั่นคง	18 (16.2)	17 (15.3)	8 (7.2)	43 (38.7)
ไม่มั่นคง	27 (24.3)	20 (18.0)	21 (18.9)	68 (61.3)
รวม	45 (40.5)	37 (33.3)	29 (26.1)	111 (100.0)

จากตาราง 15 พบว่า ในเรื่องความมั่นคงในอาชีพประมง ชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ไม่มีความมั่นคง โดยในพื้นที่ ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา มีความเห็นว่า อาชีพประมงเป็นอาชีพที่ไม่มีความมั่นคง คิดเป็นร้อยละ 24.3, 18.0 และ 18.9

5. เครื่องมือประมงที่ใช้บริเวณทะเลสาบสงขลา

เครื่องมือประมงที่ใช้ในการทำประมง ส่วนสำคัญที่จะขาดไม่ได้ คือ พาหนะสำหรับเดินทางไปวางเครื่องมือประมง ซึ่งผู้วิจัยมองว่าเป็น เครื่องมือประมงได้เช่นกันนั่นก็คือ เรือและจากการศึกษาพบว่า

5.1 สถานภาพเกี่ยวกับเรือของชาวประมง

ชาวประมงส่วนใหญ่มีเรือในการทำประมง โดยครอบครัวหนึ่ง จะมีเรือหนึ่งลำมีส่วนน้อยที่มี 2 ลำ และยังพบว่า เรือที่มีอยู่ส่วนใหญ่ เป็นเรือหางยาวมีเครื่องยนต์ ดังตาราง 16-18

ตาราง 16 จำนวนและร้อยละการมีเรือประมงของชาวประมง จำแนกตามพื้นที่

การมีเรือประมง	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
มี	38 (34.2)	35 (31.5)	25 (22.5)	98 (88.3)
ไม่มี	7 (6.3)	2 (1.8)	4 (3.6)	13 (11.7)
รวม	45 (40.5)	37 (33.3)	29 (26.1)	111 (100.0)

จากตาราง 16 พบว่า ส่วนใหญ่มีเรือในการทำประมงทั้ง 3 พื้นที่ โดยในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา มีเรือในการทำประมง คิดเป็นร้อยละ 34.2, 31.5 และ 22.5 แต่มีข้อที่น่าสังเกตคือ ชาวประมงบางครอบครัวไม่มีเรือ

ตาราง 17 จำนวนและร้อยละจำนวนเรือที่ใช้ทำประมงจำแนกตามพื้นที่

จำนวนเรือที่ใช้ทำ ประมง	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
1 ลำ	27 (27.6)	29 (29.6)	24 (24.5)	80 (81.6)
2 ลำขึ้นไป	11 (11.2)	6 (6.1)	1 (1.0)	18 (18.4)
รวม	38 (38.8)	35 (35.7)	25 (25.5)	98 (100.0)

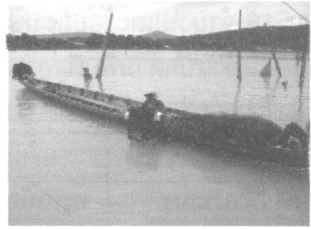
จากตาราง 17 พบว่า ส่วนใหญ่ชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ศึกษา ทั้ง 3 ชุมชนมีเรือครอบครัวละ 1 ลำ โดยพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา คิดเป็นร้อยละ 27.6, 29.6 และ 24.5

ตาราง 18 จำนวนและร้อยละประเภทเรือที่ใช้ในการทำประมง
จำแนกตามพื้นที่

ประเภทเรือที่ใช้ใน การทำประมง	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
เรือพาย/เรือหาง ยาวไม่มีเครื่องยนต์	6 (6.1)	5 (5.1)	2 (2.0)	13 (13.3)
เรือหางยาวมี เครื่องยนต์	32 (32.6)	30 (30.6)	23 (23.4)	85 (86.7)
รวม	38 (38.8)	35 (35.7)	25 (25.5)	98 (100.0)

จากตาราง 18 พบว่า ประเภทเรือที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นเรือหางยาวติดเครื่องยนต์ ทั้ง 3 พื้นที่ โดยในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา ใช้เรือหางยาวติดเครื่องยนต์ คิดเป็นร้อยละ 32.6, 30.6 และ 23.4

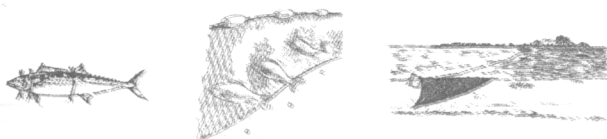
แต่อย่างไรก็ตามทั้ง 3 ชุมชนชาวประมงบางคนยังคงใช้เรือแจวในการออกทะเลใกล้ ๆ แต่บางครอบครัวจะใช้เรือหางยาว (ภาพประกอบ 23)

ภาพประกอบ 23 เรือที่ใช้ในการทำประมงของชาวประมงพื้นบ้าน
เป็นเรือแจวและเรือหางยาวติดเครื่องยนต์
ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัย วันที่ 20 กรกฎาคม 2551

5.2 เครื่องมือประมงที่ใช้มีหลายประเภท ได้แก่ อวนลอย/
อวนติดตา อวนรุน ไช่หนัง ยอปัก จากผลการศึกษาพบว่ามียาละเอียด
ดังนี้

5.2.1 อวนลอย/อวนติดตา (Gill net and entangling nets) ส่วนใหญ่ทั้ง 3 พื้นที่จะใช้อวนลอย/อวนติดตามากกว่าเครื่องมือประมงชนิดอื่น ๆ เครื่องมือชนิดนี้มีชื่อเรียกหลายชื่อขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการใช้ เช่น อวนลอย อวนจม ข่าย กัดและอวนล้อมติด จัดว่าเป็นเครื่องมือที่ดีไม่ทำลายสัตว์น้ำมากเกินไป เพราะใช้จับสัตว์น้ำเฉพาะอย่างตามชนิดของเครื่องมือและได้สัตว์น้ำที่มีขนาดเหมาะสม เครื่องมือประเภทนี้ชาวประมงมีการใช้มากที่สุด โดยเฉพาะชาวประมงพื้นบ้าน ความยาวของอวนในการจับปลา ซึ่งจะใช้อวนขนาดตาราง 3-8 เซนติเมตร ยาวประมาณ 500 เมตร ลึก 200 ตา (ภาพประกอบ 24) สำหรับอวนลอยตาถี่กันแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ พบที่ทะเลสาบสงขลา ตอนกลาง และตอนบนหรือทะเลน้อย โดยจะวางอวนในเวลากลางคืน และกู่ในตอนเช้า จะเลือกวางบริเวณที่คาดว่ามียังสัตว์น้ำชุกชุม เช่น บริเวณทะเลน้อย ระดับน้ำเฉลี่ย 1 - 5 เมตร การทำการประมงโดยวิธีนี้สามารถทำได้ตลอดทั้งปี

ภาพประกอบ 24 อวนลอย/อวนติดตาแบบไม้พัน(ภาพซ้าย)

ส่วนภาพขวาอวนลอยปลากระบอก

ที่มา : Rosman 1980 ; กรมประมง 2540

โดยชาวประมงในพื้นที่ทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสาใช้อวนลอย/อวนติดตา คิดเป็นร้อยละ 31.5, 24.3 และ 18.0 ตามตาราง 19 ดังนี้

ตาราง 19 จำนวนและร้อยละเครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงจำแนกตามพื้นที่

เครื่องมือที่ใช้ในการทำประมง	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
อวนลอย/อวนติดตา	35 (31.5)	27 (24.3)	10 (9.0)	72 (64.9)
อวนรุน	1 (0.9)	1 (0.9)	1 (0.9)	3 (2.7)
ลอบปลา/ไชนั่ง	4 (3.6)	4 (3.6)	20 (18.0)	28 (25.2)
ยอปีก/โพงพางปีก	0 (0.0)	2 (1.8)	1 (0.9)	3 (2.7)

ตาราง 20 จำนวนและร้อยละจำนวนอวนลอย/อวนติดตาของ
ชาวประมงจำแนกตามพื้นที่

จำนวนอวนลอย/ อวนติดตา	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชุด	ท่าเสา	
10 หัวลงมา	7 (9.7)	8 (11.1)	2 (2.8)	17 (23.6)
11-20 หัว	10 (13.9)	6 (8.3)	6 (8.3)	22 (30.6)
21 หัวขึ้นไป	18 (25.0)	13 (18.1)	2 (2.8)	33 (45.8)
รวม	35 (48.6)	27 (37.5)	10 (13.9)	72 (100.0)

จากตาราง 20 พบว่า ชาวประมงแต่ละคนจะมีอวนลอย/อวนติดตา 21 หัว ขึ้นไปในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย และพื้นที่ชุมชนคูชุด คิดเป็นร้อยละ 25.0 และ 18.1 ส่วนในพื้นที่ชุมชนท่าเสา ส่วนใหญ่มีคนละ 11-20 หัว คิดเป็นร้อยละ 8.3

ตาราง 21 จำนวนและร้อยละพื้นที่ว่างอวนลอย/อวนติดตา
ของชาวประมง จำแนกตามพื้นที่

พื้นที่ว่างอวน ลอย/อวนติดตา	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชุด	ท่าเสา	
500 เมตรลง มา	17 (23.6)	14 (19.4)	8 (11.1)	39 (54.2)
501 เมตรขึ้น ไป	18 (25.0)	13 (18.1)	2 (2.8)	33 (45.8)
รวม	35 (48.6)	27 (37.5)	10 (13.9)	72 (100.0)

จากตาราง 21 พบว่า พื้นที่ที่ใช้ในการวางอวนลอย/อวนติดตา จะใช้ 501 เมตรขึ้นไป ในชุมชนทะเลน้อยคิดเป็นร้อยละ 25.0 ส่วนในพื้นที่ชุมชนคูชุดและชุมชนท่าเสาจะใช้พื้นที่ในการวางอวนลอย/อวนติดตา 500 เมตร ลงมา คิดเป็นร้อยละ 19.4 และ 11.1 ตามลำดับ

ตาราง 22 จำนวนและร้อยละชนิดสัตว์น้ำที่จับได้โดยใช้อวนลอย/
อวนติดตา จำแนกตามพื้นที่

ชนิดสัตว์น้ำที่จับได้โดย ใช้อวนลอย/อวนติดตา	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชุด	ท่าเสา	
ปลา	35 (48.6)	26 (36.1)	8 (11.1)	69 (95.8)
กุ้ง	0 (0.0)	1 (1.4)	2 (2.8)	3 (4.2)
รวม	35 (48.6)	27 (37.5)	10 (13.9)	72 (100.0)

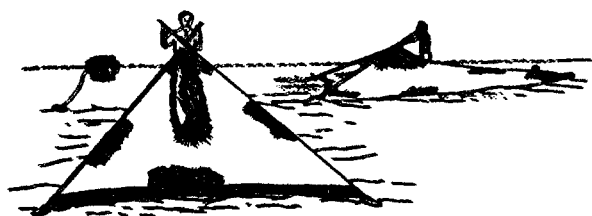
จากตาราง 22 พบว่า ชนิดของสัตว์น้ำที่จับได้โดยใช้เครื่องมือประเภทนี้ ส่วนใหญ่เป็นปลา ในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูชุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา คิดเป็นร้อยละ 48.6, 36.1 และ 11.1

ตาราง 23 จำนวนและร้อยละปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ต่อวันโดยใช้อวนลอย/อวนติดตาจำแนกตามพื้นที่

ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ต่อวันโดยใช้อวนลอย/อวนติดตา	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชุด	ท่าเสา	
2 กิโลกรัมลงมา	15 (20.8)	7 (9.7)	5 (6.9)	27 (37.5)
3-5 กิโลกรัม	11 (15.3)	13 (18.1)	1 (1.4)	25 (34.7)
6 กิโลกรัม ขึ้นไป	9 (12.5)	7 (9.7)	4 (5.6)	20 (27.8)
รวม	35 (48.6)	27 (37.5)	10 (13.9)	72 (100.0)

จากตาราง 23 พบว่า ปริมาณปลาที่จับได้ต่อวันโดยใช้อวนลอย/อวนติดตาในพื้นที่ทะเลน้อยและพื้นที่ท่าเสา ส่วนใหญ่ จับได้วันละประมาณ 2 กิโลกรัมลงมา คิดเป็นร้อยละ 20.8 และ 6.9 ส่วนพื้นที่คูชุดจับได้วันละประมาณ 3-5 กิโลกรัม คิดเป็นร้อยละ 18.1

5.2.2 เครื่องมือประมงประเภทอวนรุน เป็นเครื่องมืออวนรูปถุกอีกชนิดหนึ่งที่ใช้แรงคน หรือเครื่องยนต์ผลักดันเครื่องมืออวนที่ยึดติดกับคันรุน และติดตั้งบริเวณหัวเรือ ให้เคลื่อนที่ในแนวราบอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สัตว์น้ำที่อยู่ด้านหน้าใกล้ปากอวนเข้ามาติดอยู่ที่ก้นถุกอวน เครื่องมือประเภทนี้ปากอวนจะเป็นรูปสามเหลี่ยมเอนตามคันรุน หลักการจับสัตว์น้ำเหมือนเครื่องมือประเภทยอลาก

ภาพประกอบ 25 การใช้อวนรุนของชาวประมง
ที่มา : วิชาญ ศิริชัยเอกวัฒน์ 2539

จากภาพประกอบ 25 เป็นวิธีการใช้อวนรุนที่ใช้คนเดินรุนไปข้างหน้าใช้กับบริเวณชายฝั่งที่น้ำไม่ลึกสามารถถืออวนเดินรุนได้ มีข้อจำกัดคือ ไม่สามารถทำการประมงในระดับน้ำลึกเกินกว่า 1.5 เมตร

แบบรุนเคย ส่วนใหญ่ใช้รุนในเวลากลางวัน บริเวณใกล้ชายหาดน้ำลึก 0.50-1.50 เมตร บางรายทำขามไม้จำนวน 1 คู่ ยาวประมาณ 1.00-1.50 เมตร ผูกติดกับเท้า ทำให้สามารถเดินรุนเคยในระดับลึก 2-3 เมตรได้ วิธีรุนเคยก่อนอื่นต้องเดินหาเคยก่อน เมื่อพบแล้วจะกางคันรุนออก แล้วใช้มือสองข้างผลักดันรุนให้เคลื่อนที่ไปข้างหน้า ส่วนใหญ่รุนสวนกับทิศที่ฝูงเคยเคลื่อนที่เมื่อเห็นว่าเคยเข้าถุกอวนหมดแล้วจะกู้อวนเสียครั้งหนึ่ง นำเคยออกจากก้นถุกใส่ภาชนะแล้วหาเคยฝูงใหม่ต่อไป แบบรุนกึ่ง ส่วนใหญ่ใช้ในเวลากลางคืนช่วงน้ำลงแห้ง หรือฤดูหนาว น้ำลึก 0.30-1.50 เมตร วิธีรุนกึ่งเหมือนกับแบบรุนเคย คือ กางคันรุนออกเดินผลักดันรุนไปข้างหน้า ตามแนวชายฝั่ง ประมาณ 10 นาที จึงกู้อวน

เสียครึ่งหนึ่งนำสัตว์น้ำออกใส่ภาชนะแล้วทำการร่นต่อ สัตว์น้ำที่จับได้ คือ อวนร่นเคยจะได้เคย ส่วนอวนร่นกุ้งจะได้กุ้งขนาดเล็ก (ละไม สังขพันธ์, สัมภาษณ์ 15 กันยายน 2551)

ตาราง 24 จำนวนและร้อยละอวนร่นของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่

จำนวนอวนร่น	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
1 อัน	1 (33.3)	1 (33.3)	1 (33.3)	3 (100.0)
รวม	1 (33.3)	1 (33.3)	1 (33.3)	3 (100.0)

จากตาราง 24 พบว่า ส่วนใหญ่ชาวประมงทั้ง 3 พื้นที่ใช้อวนร่นคนละ 1 อัน คิดเป็นร้อยละ 33.3 เท่ากัน

ตาราง 25 จำนวนและร้อยละระดับน้ำที่ใช้อวนร่นของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่

ระดับน้ำที่ใช้ร่น	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
0.5 เมตร	1 (33.3)	1 (33.3)	1 (33.3)	3 (100.0)
รวม	1 (33.3)	1 (33.3)	1 (33.3)	3 (100.0)

จากตาราง 25 พบว่า พื้นที่ที่ใช้จวนรุนคือบริเวณชายฝั่งทะเล ใช้วิธีเดินรุนความลึกของน้ำประมาณ 0.5 เมตร เหมือนกันทั้ง 3 ชุมชน คิดเป็นร้อยละ 33.3

ตาราง 26 จำนวนและร้อยละชนิดสัตว์น้ำที่จับได้โดยใช้จวนรุนของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่

ชนิดสัตว์น้ำที่จับ ได้กับจวนรุน	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชุด	ท่าเสา	
ปลา	1 (33.3)	1 (33.3)	0 (0.0)	2 (66.7)
กุ้ง	0 (0.0)	0 (0.0)	1 (33.3)	1 (33.3)
รวม	1 (33.3)	1 (33.3)	1 (33.3)	3 (100.0)

จากตาราง 26 พบว่า ชนิดของสัตว์น้ำที่จับได้โดยใช้จวนรุนในพื้นที่ทะเลน้อยพื้นที่คูชุด และพื้นที่ท่าเสาส่วนใหญ่เป็นกุ้ง คิดเป็นร้อยละ 33.3

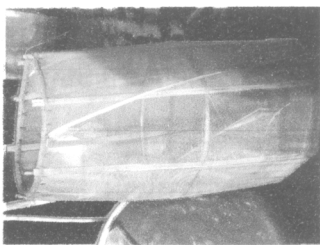
ตาราง 27 จำนวนและร้อยละปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ต่อวัน
โดยใช้อวนรุนของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่

ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ ต่อวันโดยใช้อวนรุน	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
1 กิโลกรัม	0 (0.0)	0 (0.0)	1 (33.3)	1 (33.3)
2 กิโลกรัม	1 (33.3)	1 (33.3)	0 (0.0)	2 (66.7)
รวม	1 (33.3)	1 (33.3)	1 (33.3)	3 (100.0)

จากตาราง 27 พบว่า ปริมาณกุ้งที่จับได้/วัน ทั้งพื้นที่ทะเลน้อย และพื้นที่คูขุด จับได้ประมาณ 2 กิโลกรัม คิดเป็นร้อยละ 33.3 เท่ากัน ส่วนพื้นที่ท่าเสา จับได้ประมาณ 1 กิโลกรัม คิดเป็นร้อยละ 33.3

5.2.3 เครื่องมือประเภทไชนั่ง

ไชนั่งจะเป็นเครื่องมือที่ทำให้น้ำไหลเวียนไม่สะดวก มีผลทำให้ทะเลสาบตื่นเงิน ปัจจุบันไชนั่งเป็นเครื่องมือประมงที่ชาวประมงนิยมใช้ และวางให้เห็นเต็มทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะบริเวณเกาะยอ ส่วนไชนอนชาวบ้านจะไว้ดักปูหรือปลา ซึ่งสามารถปรับมาเป็นที่สำหรับขังปลาที่จับได้แช่ไว้ในน้ำก่อนที่จะนำปลาไปขายหรือเก็บ ไชนอนจะมีหลายขนาดตรงกันจะมีเชียวสำหรับให้ปลาวายน้ำเข้ามาได้ (ภาพประกอบ 26)

ภาพประกอบ 26 ไซตุ้หรือไชนั่ง (ภาพซ้าย) ภาพขวาไชนอน
ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 21 กรกฎาคม 2551

ส่วนใหญ่ชาวประมงในพื้นที่ท่าเสาใช้ไชนั่งทำประมง จำนวน 11-20 ลูก คิดเป็นร้อยละ 39.3 ในพื้นที่คูขุดใช้ไชนั่งจำนวน 21 ลูกขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 14.3 ส่วนพื้นที่ทะเลน้อยใช้ไชนั่ง 11-20 ลูก และบางครอบครัวใช้ 20 ลูกขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 7.1 เท่ากัน (ดังตาราง 28)

ตาราง 28 จำนวนและร้อยละจำนวนไชนั่งของชาวประมง
จำแนกตามพื้นที่

จำนวนไชนั่ง	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
10 ลูกลงมา	0 (0.0)	0 (0.0)	4 (14.3)	4 (14.3)
11-20 ลูก	2 (7.1)	0 (0.0)	11 (39.3)	13 (46.4)
21 ลูกขึ้นไป	2 (7.1)	4 (14.3)	5 (17.9)	11 (39.3)
รวม	4 (14.3)	4 (14.3)	20 (71.4)	28 (100.0)

**ตาราง 29 จำนวนและร้อยละพื้นที่ในการวางไชนิ่งของชาวประมง
จำแนกตามพื้นที่**

พื้นที่ในการวางไชนิ่ง	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
1 กม. ลงมา	1 (3.6)	0 (0.0)	6 (21.4)	7 (25.0)
2 กม.	0 (0.0)	0 (0.0)	7 (25.0)	7 (25.0)
3 กม.	2 (7.1)	2 (7.1)	2 (7.1)	6 (21.4)
4 กม. ขึ้นไป	1 (3.6)	2 (7.1)	5 (17.9)	8 (28.6)
รวม	4 (14.3)	4 (14.3)	20 (71.4)	28 (100.0)

จากตาราง 29 พบว่า พื้นที่สำหรับวางไชนิ่ง 3-4 กิโลเมตร ขึ้นไป ส่วนใหญ่เป็นชุมชนคูขุด คิดเป็นร้อยละ 7.1 ส่วนพื้นที่วางไชนิ่ง 3 กิโลเมตร อยู่ในชุมชนทะเลน้อย คิดเป็นร้อยละ 7.1 สำหรับชุมชนท่าเสาใช้พื้นที่ในการวางไชนิ่ง 2 กิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 25.0

ตาราง 30 จำนวนและร้อยละชนิดสัตว์น้ำที่จับได้โดยใช้ไซนั้ง
ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่

ชนิดสัตว์น้ำที่จับได้ โดยใช้ไซนั้ง	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชุด	ท่าเสา	
ปลา	0 (0.0)	3 (10.7)	4 (14.3)	7 (25.0)
กุ้ง	4 (14.3)	1 (3.6)	16 (57.1)	21 (75.0)
รวม	4 (14.3)	4 (14.3)	20 (71.4)	28 (100.0)

จากตาราง 30 พบว่า ชนิดของสัตว์น้ำที่จับได้ คือ กุ้ง ส่วนใหญ่จะจับได้ในพื้นที่ชุมชนท่าเสา และทะเลน้อย คิดเป็นร้อยละ 57.1 และ 14.3 ส่วนพื้นที่คูชุดส่วนใหญ่จะจับได้ปลา คิดเป็นร้อยละ 10.7

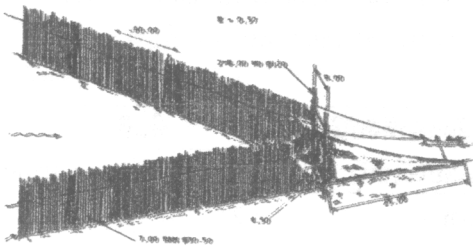
ตาราง 31 จำนวนและร้อยละปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ต่อวันโดยใช้ไซนั้ง
ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่

ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ ต่อวันโดยใช้ไซนั้ง	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชุด	ท่าเสา	
5 กก.ลงมา	2 (7.1)	1 (3.6)	4 (14.3)	7 (25.0)
6-10 กก.	1 (3.6)	0 (0.0)	10 (35.7)	11 (39.3)
11 กก.ขึ้นไป	1 (3.6)	3 (10.7)	6 (21.4)	10 (35.7)
รวม	4 (14.3)	4 (14.3)	20 (71.4)	28 (100.0)

จากตาราง 31 พบว่า ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ต่อวัน ในพื้นที่ทะเลน้อยได้วันละประมาณ 5 กิโลกรัมลงมา คิดเป็นร้อยละ 7.1 พื้นที่ท่าเสาจับได้วันละประมาณ 6-10 กิโลกรัม คิดเป็นร้อยละ 35.7 ส่วนพื้นที่คูขุดจับได้วันละประมาณ 11 กิโลกรัมขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 10.7

5.2.4 เครื่องมือประมงประเภทยอปีก

ยอปีกหมายถึง โพงพางชนิดที่มีการปักปีกเพื่อบังคับให้สัตว์น้ำเข้าถูงอวน และไม่มีการเก็บปีกขึ้นเรือ โพงพางปีกมีชื่อเรียกแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น เช่น ยอปีก ซ้อนปีก ยอกระดก รั้วไซมาน รั้งรอเคย สำหรับยอปีก ซ้อนปีก หรือยอกระดก จะใช้ถูงอวนที่ประกอบคล้ายกับอวนรุนแต่ส่วนที่เป็นถูงสั้นกว่า ส่วนชนิดอื่นใช้ถูงอวนมีลักษณะคล้ายโพงพางหลัก ขนาดของปากอวนขึ้นอยู่กับความลึกของน้ำ ลักษณะของปีกปักแถวตรงคู่กัน จำนวน 2 ปีก กางออกเป็นรูปสามเหลี่ยมยาวประมาณ 30-200 เมตร ส่วนใหญ่ทำด้วยไม้ไผ่หรือใบจาก ในพื้นที่ทะเลน้อยไม่มี การนำยอปีกมาใช้ พื้นที่ที่ใช้ในการวางยอปีก ประมาณ 100 เมตร ดังภาพประกอบ 27

ภาพประกอบ 27 ยอปีก หรือโพงพางปีกหรือรั้วไซมาน
ที่มา : SEAFDEC 1986

ตาราง 32 จำนวนและร้อยละจำนวนยอปีกของชาวประมง
จำแนกตามพื้นที่

จำนวนยอปีก	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
1 คอก	0 (0.0)	2 (66.7)	1 (33.3)	3 (100.0)
รวม	0 (0.0)	2 (66.7)	1 (33.3)	3 (100.0)

จากตาราง 32 พบว่า พื้นที่คูขุด และพื้นที่ท่าเสา มีการนำยอปีกมาใช้ จำนวน 1 คอก คิดเป็นร้อยละ 66.7 และ 33.3 ส่วนชุมชนทะเลน้อยไม่ได้ใช้ยอปีก

ตาราง 33 จำนวนและร้อยละพื้นที่ในการวางยอปีกของชาวประมง
จำแนกตามพื้นที่

พื้นที่ในการวางยอปีก	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
100 เมตร	0 (0.0)	2 (66.7)	1 (33.3)	3 (100.0)
รวม	0 (0.0)	2 (66.7)	1 (33.3)	3 (100.0)

จากตาราง 33 พบว่า พื้นที่คูขุดและพื้นที่ท่าเสามีพื้นที่ในการวางยอปีกประมาณ 100 เมตร คิดเป็นร้อยละ 66.7 และ 33.3

ตาราง 34 จำนวนและร้อยละชนิดสัตว์น้ำที่จับได้ โดยใช้ยอปัก
ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่

ชนิดสัตว์น้ำที่จับได้ โดยใช้ยอปัก	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชุด	ท่าเสา	
ปลา	0 (0.0)	2 (66.7)	1 (33.3)	3 (100.0)
รวม	0 (0.0)	2 (66.7)	1 (33.3)	3 (100.0)

จากตาราง 34 พบว่า ส่วนใหญ่พื้นที่คูชุดและพื้นที่ท่าเสาใช้ยอปักในการจับปลาได้ คิดเป็นร้อยละ 66.7 และ 33.3

ตาราง 35 จำนวนและร้อยละปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ต่อวันโดยใช้ยอปัก
ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่

ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ ต่อวันโดยใช้ยอปัก	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชุด	ท่าเสา	
1 กก.	0 (0.0)	2 (66.7)	0 (0.0)	2 (66.7)
2 กก.	0 (0.0)	0 (0.0)	1 (33.3)	1 (33.3)
รวม	0 (0.0)	2 (66.7)	1 (33.3)	3 (100.0)

จากตาราง 35 พบว่า ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ โดยใช้ยอปักวันละ ประมาณ 1 กิโลกรัมในพื้นที่คูชุด คิดเป็นร้อยละ 66.7 และในพื้นที่ท่าเสา จับได้ปลาวันละประมาณ 2 กิโลกรัม คิดเป็นร้อยละ 33.3

6. ต้นทุนในการทำประมงต่อเดือน

จากการศึกษาพบว่า ในพื้นที่ทะเลน้อย ส่วนใหญ่ชาวประมงพื้นบ้านใช้ต้นทุนในการทำประมง เดือนละ 2,001-4,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 21.6 ในพื้นที่คูขุดใช้ต้นทุนในการทำประมง เดือนละ 2,000 บาทลงมา คิดเป็นร้อยละ 12.6 ส่วนในพื้นที่ท่าเสาใช้ต้นทุนในการทำประมง เดือนละ 2,001-4,000 บาท และ 4,000 บาท ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 9.0 เท่ากัน (ตาราง 36)

ตาราง 36 จำนวนและร้อยละต้นทุนการทำประมงต่อเดือน
ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่

ต้นทุนการทำประมง ต่อเดือน	พื้นที่			Total
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
2,000 บาทลงมา	10 (9.0)	14 (12.6)	9 (8.1)	33 (29.7)
2,001-4,000 บาท	24 (21.6)	12 (10.8)	10 (9.0)	46 (41.4)
4,001 บาทขึ้นไป	11 (9.9)	11 (9.9)	10 (9.0)	32 (28.8)
รวม	45 (40.5)	37 (33.3)	29 (26.1)	111 (100.0)

7. การศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการทำประมงเพิ่มเติม

จากการศึกษาพบว่าชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ทะเลน้อย และพื้นที่คูขุดส่วนใหญ่ไม่ได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในการทำประมง เนื่องจากมีประสบการณ์การทำประมงอยู่แล้ว คิดเป็นร้อยละ 29.7 และ 22.5 แต่ก็มีบางส่วนที่ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่บ้าง ส่วนชุมชนท่าเสา

มีการศึกษาความรู้เพิ่มเติมในการทำประมง คิดเป็นร้อยละ 14.4 (ตาราง 37)

ตาราง 37 จำนวนและร้อยละการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม
ในการทำประมงจำแนกตามพื้นที่

การศึกษาหาความรู้ เพิ่มเติมในการทำ ประมง	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
ศึกษาเพิ่มเติม	12 (10.8)	12 (10.8)	16 (14.4)	40 (36.0)
ไม่ศึกษาเพิ่มเติม	33 (29.7)	25 (22.5)	13 (11.7)	71 (64.0)
รวม	45 (40.5)	37 (33.3)	29 (26.1)	111 (100.0)

ส่วนแหล่งที่ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมมีหลายแหล่งด้วยกัน โดยในพื้นที่ทะเลน้อยศึกษาความรู้เพิ่มเติมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ คิดเป็นร้อยละ 15.0 ส่วนในพื้นที่คูขุด และพื้นที่ท่าเสาศึกษาความรู้เพิ่มเติมในเรื่องการทำประมงจากเพื่อนบ้าน และญาติพี่น้อง คิดเป็นร้อยละ 17.5 เท่ากัน (ตาราง 38)

ตาราง 38 จำนวนและร้อยละแหล่งที่ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม
ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่

แหล่งที่ศึกษาหา ความรู้เพิ่มเติม	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชุด	ท่าเสา	
เจ้าหน้าที่ของรัฐ	6 (15.0)	6 (15.0)	3 (7.5)	15 (37.5)
เพื่อนบ้าน/ญาติ	4 (10.0)	7 (17.5)	7 (17.5)	18 (45.0)
อ่านหนังสือ	3 (7.5)	3 (7.5)	2 (5.0)	8 (20.0)
การไปดูงาน	0 (0.0)	6 (15.0)	6 (15.0)	12 (30.0)
ผู้นำชุมชน	2 (5.0)	6 (15.0)	1 (2.5)	9 (22.5)
โทรทัศน์	0 (0.0)	1 (2.5)	2 (5.0)	3 (7.5)
หนังสือพิมพ์	1 (2.5)	1 (2.5)	1 (2.5)	3 (7.5)

สำหรับเรื่องที่ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในพื้นที่ทะเลน้อยจะให้ความสนใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์ปลา และการเลี้ยงปลากะพง คิดเป็นร้อยละ 7.5 ในพื้นที่คูชุดจะให้ความสนใจเกี่ยวกับเครื่องมือประมง คิดเป็นร้อยละ 7.5 ส่วนพื้นที่ท่าเสา จะให้ความสนใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์ปลา คิดเป็นร้อยละ 10.0 (ดังตาราง 39)

ตาราง 39 จำนวนและร้อยละเรื่องที่ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม
ของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่

เรื่องที่ศึกษาข้อมูล เพิ่มเติม	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
การวางพื้นที่ ประมง	2 (5.0)	1 (2.5)	0 (0.0)	3 (7.5)
การเลี้ยงปลา กะพง	3 (7.5)	0 (0.0)	1 (2.5)	4 (10.0)
การอนุรักษ์พันธุ์ ปลา	3 (7.5)	0 (0.0)	4 (10.0)	7 (17.5)
เครื่องมือประมง	0 (0.0)	3 (7.5)	0 (0.0)	3 (7.5)
การดักกุ้ง ปลา	0 (0.0)	2 (5.0)	0 (0.0)	2 (5.0)

กลยุทธ์การต่อสู้ต่อร่องในภาวะขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้าน

คนในชุมชนที่อาศัยอยู่รอบๆ ทะเลสาบสงขลาโดยเฉพาะที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมทะเลสาบและแหล่งน้ำต่างๆ ดำรงชีวิตด้วยการทำประมงมาอย่างยาวนาน แม้ในปัจจุบันผู้คนเหล่านี้ จำนวนไม่น้อยยังใช้ประโยชน์จากทะเลสาบสงขลาเพื่อทำการประมง โดยมีผู้ประกอบการอาชีพประมงรอบทะเลสาบสงขลาไม่น้อยกว่า 5,000 ครัวเรือน วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงได้เปลี่ยนแปลงจากการใช้เครื่องมือง่ายๆ ที่ผลิตขึ้นมาเองจากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ไซปลาที่ทำจากไม้ และไม้ไผ่ ได้แก่ โมะระ โปะน้ำตื้น ลันปลาไหล อวนที่ทำจากด้ายมาใช้

เครื่องมือที่หาซื้อได้ง่ายในท้องตลาดและมีประสิทธิภาพมากกว่า นอกจากนี้ยังมีการทำประมงอย่างหนาแน่นในบางพื้นที่ รวมทั้งการใช้เครื่องมือประมงชนิดทำลายล้าง เช่น อวนรุน ยาเบื่อ โพงพาง ไซตุ้ และเครื่องช็อตปลา จนทำให้เกิดปัญหาตามมาจนถึงขั้นวิกฤตทำให้เกิดภาวะความขาดแคลน ซึ่งส่วนใหญ่มีปัญหาผลผลิตสัตว์น้ำที่จับได้ลดน้อยลงมากจนชาวบ้านบางส่วนต้องเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่นๆ เช่น รับจ้างทำงานโรงงาน คนเหล่านี้ส่วนมากเข้ามาทำงานในตัวเมืองหรือชุมชนสำหรับชาวประมงพื้นบ้านในทะเลน้อยบางส่วนได้เปลี่ยนอาชีพไปจับเรื่อนำนักท่องเที่ยวชมทะเลน้อย และทำการค้าขายเล็กๆ น้อยๆ

ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2515 จนถึงปี 2520 ถือเป็นช่วงที่สำคัญและเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านของการดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านรอบทะเลสาบสงขลา จากวิถีการผลิตแบบยังชีพไปสู่วิถีการผลิตในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด เนื่องจากการขยายตัวของตลาดที่เข้ามามีบทบาทในชุมชนมากขึ้น ส่งผลให้ครัวเรือนส่วนใหญ่ที่มีอาชีพประมงควบคู่กับอาชีพทำนาต้องปรับตัวตาม อันนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและระบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับภายนอก โดยที่ชุมชนมีการเรียนรู้และปฏิสัมพันธ์กับตลาดยิ่งขึ้น แสดงให้เห็นในรูปของการเกิดตลาดนัดชุมชน การเกิดขึ้นของเรือติดเครื่องยนต์วิ่งรับ-ส่งผู้โดยสารระหว่างชุมชนต่าง ๆ รอบทะเลสาบสงขลา (ชม สังขพันธ์, สัมภาษณ์วันที่ 20 ธันวาคม 2550)

ต่อมาการเดินทางโดยทางเรือได้หยุดให้บริการเพราะเริ่มมีถนนที่จะใช้ติดต่อกับชุมชนภายนอกได้สะดวกกว่า ในระยะแรกๆ การสร้างถนนในหมู่บ้านใช้แรงงานของคนในหมู่บ้านเป็นหลัก ชาวบ้านใช้วิธีการขุดดินจากริมคันน่านำขึ้นมาถมสร้างถนนเป็นลักษณะคันดิน กว้างประมาณ 1.5 เมตร เพื่อใช้เป็นทางให้คนเดิน แรงงานส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ได้ค่าจ้างวันละ 50 บาท สภาพของถนนในช่วงนี้รถยนต์ยังผ่านไม่ได้ การเดินทางใช้รถจักรยานในการคมนาคม ต่อมารัฐได้เริ่มเข้ามา

บทบาทในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชุมชนมากขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2518 ในสมัยที่ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ เป็นนายกรัฐมนตรี ทุกหมู่บ้านได้รับงบประมาณในการทำถนนผ่านโครงการ “เงินผันสู่ชนบท” (เชษฐา มุทะหมด 2554) ทำให้มีถนนที่สะดวกขึ้นสำหรับติดต่อกับภายนอก เมื่อถนนหนทางสะดวกขึ้นจึงเริ่มมีการบริการด้วยรถจักรยานยนต์เพิ่มจำนวนขึ้น เนื่องจากมีรายได้ดี ประกอบกับความต้องการของคนในชุมชนเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน ต่อมาอีกประมาณ 2 ปี ได้เริ่มมีรถกระบะรับจ้าง โดยในช่วงแรกมีวัตถุประสงค์เพื่อขนสินค้าทางการเกษตรเพียงอย่างเดียว

ในขณะเดียวกันคนในชุมชนในช่วงนี้ส่วนใหญ่เริ่มมีการ “หันหน้าบ้านออกสู่ถนน” มากขึ้นเพื่อเชื่อมการติดต่อกับภายนอก ทั้งระหว่างหมู่บ้านใกล้เคียงและกับชุมชนอื่นๆที่อยู่รอบๆพื้นที่ทั้งชุมชนทะเลน้อย ชุมชนคูุด และชุมชนท่าเสา ทำให้ชุมชนดั้งเดิมที่ตั้งอยู่ใกล้ชายทะเลที่เคย “หันประตูบ้านลงสู่ทะเล” ก็เปลี่ยนหน้าบ้านตนเองออกสู่ถนนหรือ “พลิกหน้า พลิกหลัง” และเริ่มมีการออกมาทำงานนอกชุมชนของคนวัยหนุ่มสาว ในขณะเดียวกันคนภายนอกเริ่มเข้ามาสู่หมู่บ้านเพื่อตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพนอกจากนี้ การที่ชุมชนทะเลน้อย ชุมชนคูุดและชุมชนท่าเสาสามารถติดต่อกับภายนอกเช่นนี้ยังเป็นการเปิดพื้นที่ทางการค้าเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน เนื่องจากชุมชนนี้เปรียบเสมือนเมืองศูนย์กลางทางการคมนาคมขนส่งและการแลกเปลี่ยนสินค้าทางการเกษตร เช่น การแลกเปลี่ยนข้าวและการแลกเปลี่ยนปลาหลากหลายชนิด ระหว่างชุมชนก่อเกิดเป็นวัฒนธรรม “เกลอนา เกลอเล” ภายในชุมชน โดยเฉพาะชุมชนทะเลน้อยที่ทำประมง และทำนาควบคู่กันไป (ชม สังขพันธ์, สัมภาษณ์วันที่ 2 กันยายน 2551)

ส่วนพื้นที่ชุมชนคูุด ชาวประมงนอกจากจะทำนาก็จะขึ้นต้นตาลทำตาลโตนดขายได้อีก โดยเฉพาะบริเวณอำเภอสทิงพระเป็นพื้นที่ที่มีต้นตาลเป็นจำนวนมาก ชาวประมงที่ว่างวันจากการหาปลาก็จะขึ้นต้นตาล โดยนำน้ำตาลโตนดมาเคี้ยว 6 ปีได้ 3 ปีบ แล้วนำมาทำเป็น

น้ำตาลแว่น ก็มี ทำเป็นน้ำตาลบีบก็มี ทำเป็นน้ำตาลสดก็ได้ ซึ่งเป็นที่ขึ้นชื่อของสทิงพระ นอกจากนั้นชาวบ้านที่เป็นผู้หญิงช่วยครอบครัวรับจ้างทั่วไป เช่น เด็ดข้าวพริก แกะกลีบหอม กระเทียม เลี้ยงสัตว์ และค้าขายในตลาดนัด ในโซนทะเลนอกของสทิงพระชาวบ้านส่วนใหญ่จะทำบ่อเลี้ยงกุ้ง

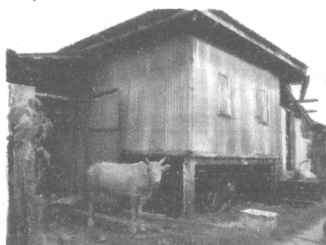
สำหรับพื้นที่ทะเลสาบตอนล่างชาวประมงพื้นที่ชุมชนท่าเสาจะถูกรุกคืบจากพื้นที่นาุ้ง และกระแสน้ำเลี้ยงปลาในกระชัง ซึ่งชาวประมงพื้นบ้านท่าเสาบางส่วนหันไปเลี้ยงกุ้ง และเป็นลูกจ้างในนาุ้ง โดยมีเค้าแก่จากนอกชุมชนเข้ามาทำนาุ้ง นอกจากนั้นชาวท่าเสาส่วนหนึ่งจะซื้อที่ดินนอกชุมชนปลูกยางพารา ส่วนคนหนุ่มสาวจะผันตัวเองไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

การที่ชาวประมงรอบทะเลสาบสงขลาใน 3 พื้นที่ศึกษาต้องเผชิญกับนโยบายรัฐในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ตลอดจนการก้าวเข้าสู่ภาวะทันสมัย ทำให้ทรัพยากรประมงร่อยหรอและเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัด ชาวประมงได้ใช้กลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะขาดแคลนทรัพยากรสัตว์น้ำ โดยหันมาสร้างพื้นที่ใหม่ทางสังคมเพื่อความอยู่รอดท่ามกลางภาวะวิกฤติจากความทันสมัยดังนี้

1. การเลี้ยงสัตว์: การต่อสู้ต่อรองในภาวะขาดแคลนของชาวประมง

ในอดีตการเลี้ยงสัตว์ในชุมชนทะเลน้อย ชุมชนคูขุด และชุมชนท่าเสามักจะทำในเวลาว่างเว้นจากการประมงและ ทำนาโดยทุกคนหรือเรือมักจะมีวัวและควายเลี้ยงไว้เพื่อเป็นแรงงาน ส่วนการเลี้ยงหมูเปิดและไก่ ก็ได้รับความนิยมมากเช่นเดียวกันเพื่อเป็นแหล่งอาหารจำพวกโปรตีนที่นอกเหนือจากปลา วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงในอดีตนั้นเพื่อใช้เป็นอาหาร จากการบอกเล่าของจรัส พัดชา ชาวประมง

พื้นบ้านทะเลน้อย (สัมภาษณ์วันที่ 29 กรกฎาคม 2551) ทราบว่าในช่วงก่อนหน้าที่จะมีถนนตัดผ่านชุมชนนั้น การทำนาร่วมกับการประมงและเลี้ยงสัตว์บางชนิด เช่น วัว ควาย เพื่อเป็นแรงงานในภาคเกษตรเป็นวิถีการดำรงชีวิตประจำวันในภาวะปกติที่พบได้ทั่วไป สำหรับการเลี้ยงไก่และเป็ดนั้นมักจะเลี้ยงไว้เพียงคร้วเรือนละ 3-4 ตัว โดยการปล่อยให้หากินเองตามไถ่ถุนบ้าน มีบางครั้งเท่านั้นถ้ามีเวลาว่างก็จะตัดหยวกกล้วยผสมกับหัวปลาและหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ เพื่อเป็นอาหารของไก่และเป็ด ในยุคนั้นหมู ไก่และเป็ดได้รับความนิยมมากเพราะใช้บริโภคในโอกาสสำคัญ ส่วนควายและวัวจะปล่อย “ไล่ทุ่ง” หรือปล่อยตามธรรมชาติให้หาอาหารกินเองตามทุ่งนาในช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว และบางครั้งก็ปล่อยให้หากินตามพรุ ซึ่งพอจะมีหญ้าขึ้นบ้าง หรือบริเวณทะเลน้อย ที่ปล่อยควายให้หากินในน้ำทะเลน้อย ควายทะเลน้อยจะดำน้ำกินหญ้า และจะขึ้นมาพักบริเวณเนินดินที่เจ้าของทำไว้ให้พัก ปัจจุบันการเลี้ยงสัตว์ได้เปลี่ยนไปจากที่เคยเลี้ยงไว้กิน ไว้ใช้งาน หันมาเลี้ยงไว้ขายเพื่อเป็นอาชีพเสริมทุกคร้วเรือนมักจะเลี้ยงเพื่อเป็นอาชีพเสริมอีกทางหนึ่ง ทำให้ต้องดิ้นรนมากขึ้นเพื่อเอาตัวรอด การเลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ ตลอดจนเลี้ยงวัว เลี้ยงควายไว้ขาย (ภาพประกอบ 28) จึงเป็นทางเลือกและทางออกของชาวบ้านในช่วงนี้อีกทางหนึ่ง (สมมาตร สินยัง, สัมภาษณ์วันที่ 15 กรกฎาคม 2551)

ภาพประกอบ 28 การเลี้ยงวัวไว้ขายในชุมชนบ้านดอนคัน ตำบลคูชูด
ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 15 กรกฎาคม 2551

2. เอนาข้าวมาทำนากุ้ง : การต่อรองกับกลไกตลาดของ ชาวประมง

นากุ้ง หรือบ่อกุ้งเกิดจากเงื่อนไขที่เป็นปัญหาหลักสองประการ คือ ต้นทุนของการผลิตข้าวที่สูงขึ้นและการรุกคืบของน้ำเค็มเข้าพื้นที่นา และพื้นที่บริเวณใกล้เคียง ในช่วงปีพ.ศ. 2538-2542 เป็นช่วงที่นากุ้งเข้ามามีบทบาทอย่างมากในชุมชนชายทะเลแถบระโนดเป็นต้นมาจนถึงท่าเสา ชาวบ้านจำนวนหนึ่งหันไปทำนากุ้ง แทนนาข้าว เห็นได้จากพื้นที่นากุ้งถูกขยายมากขึ้นกว่า 500 ไร่ในช่วงดังกล่าว ทั้งนี้เนื่องจากผลตอบแทนจากนากุ้งมีสูง รายได้จากการเลี้ยงกุ้งสามารถตอบสนองต่อความต้องการบริโภคความทันสมัยของครัวเรือนได้เป็นอย่างดี จึงเป็นสิ่งจูงใจให้คนในชุมชนสนใจเลี้ยงกุ้งกันมาก ซึ่งยังบ่าวมองว่าการเลี้ยงกุ้งของชาวบ้านมีรายได้จำนวนมากก็จริง แต่ก็มีปัญหากับการปล่อยน้ำเสียจากนากุ้งลงทะเลซึ่งทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำร่อยหรอลง เพราะคุณภาพน้ำเน่าเสีย (บั้งบัว, สัมภาษณ์วันที่ 2 กันยายน 2551 ; บั้งเสริม, สัมภาษณ์วันที่ 2 กันยายน 2551) ส่วนในพื้นที่คุชจะไม่มีนากุ้ง แต่จะเป็นบ่อเลี้ยงกุ้งซึ่งเป็นกุ้งขาว และเลี้ยงลูกกุ้งจำนวนนับแสน ๆ ตัว มีบ่อตลอดแนวชายฝั่งทะเลอ่าวไทยของสติงพระ แต่โนโซนตำบลคุชจะไม่มี การทำบ่อเลี้ยงกุ้ง หรือนากุ้งแต่อย่างใด

การทำนากุ้งหรือบ่อเลี้ยงกุ้งส่วนใหญ่ผู้ที่ทำธุรกิจเหล่านี้ ส่วนใหญ่มักมองว่าให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าง่าทำอาชีพอื่น ข้อมูลดังกล่าวส่วนหนึ่งเห็นได้จากเสียงสะท้อนของชาวบ้านดังต่อไปนี้

“...เลี้ยงกุ้งแค่สองน้ำก็เป็นเข้าแก่แล้ว
...” (คนหมาน แกนุ้ย, สัมภาษณ์วันที่ 10
กันยายน 2551)

“...ช่วงแรกนากุ้งรายได้ดี...ซื้ออะไรก็ได้ตามใจ...” (หิม แก้วหุ้ย, สัมภาษณ์วันที่ 10 กันยายน 2551)

“...แต่ละคนซื้อรถเครื่องได้...ทุกครัว...” (สะฝีอี ฝิ่นฝ่า, สัมภาษณ์วันที่ 10 กันยายน 2551)

“...เรายอมขายดินบางส่วน เพื่อนำเงินมาทำบ่อเลี้ยงกุ้ง...” (หลมหลี จินดา, สัมภาษณ์วันที่ 10 กันยายน 2551)

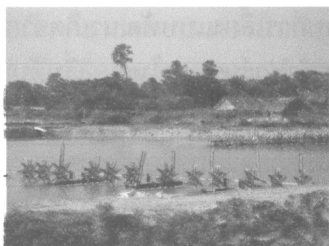
จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การที่คนในชุมชนหันมาทำนากุ้ง หรือรับจ้างในบ่อเลี้ยงกุ้งเนื่องจากรายได้ดีสามารถนำเงินไปซื้อสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันเพื่ออำนวยความสะดวกสบายให้กับตนเองและครอบครัวได้มากกว่าการทำประมง โดยไม่ได้คำนึงถึงความเสียหายที่มีต่อระบบนิเวศชายฝั่ง โดยทั่วไปผลเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอันเกิดเนื่องมาจากการทำนากุ้งมีอยู่ 2 ลักษณะด้วยกัน คือ ประการแรกเป็นปัญหามลภาวะแหล่งน้ำ และประการที่สอง เป็นเรื่องของการบุกรุกทำลายป่าชายเลน เมื่อครั้งที่กุ้งกุลาดำยังราคาไม่ดี เนื่องจากความต้องการของตลาดต่างประเทศยังมีไม่สูงมากนัก ยุคนั้นนอกจากการเพาะเลี้ยงกุ้งจะยังไม่เป็นที่แพร่หลายแล้วรูปแบบการเลี้ยงก็ยังคงมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับธรรมชาติอีกด้วย สิ่งที่เกษตรกรผู้เลี้ยงต้องทำก็คือ เพียงก่อกั้นดินกั้นน้ำทะเลไว้ในพื้นที่ของตนเองที่อยู่บริเวณชายฝั่ง จากนั้นก็รอเวลาเพื่อให้กุ้งตัวอ่อนจากธรรมชาติที่อยู่อุดมสมบูรณ์ยิ่ง ไม่จำเป็นต้องมีการปล่อยลูกกุ้ง ไม่ต้องให้อาหาร ไม่ต้องพุ่มพืดดูแล บ่อเลี้ยงธรรมชาติจะมีขนาดใหญ่ และใช้ที่ดินมาก เนื่องจากโดยสภาพธรรมชาติของป่าชายเลนนั้นเป็นแหล่งพักพิงอาศัยของตัวอ่อน มีความสมบูรณ์และความเหมาะสม การเลี้ยงกุ้งกุลาดำแบบธรรมชาติเป็นการเลี้ยงที่ผลาญป่าชายเลนมากที่สุด จุดอ่อน

อีกประการหนึ่งก็คือผลผลิตจากการเลี้ยงรูปแบบนี้ค่อนข้างจะต่ำ เฉลี่ยประมาณไร่ละ 50 กิโลกรัมเท่านั้น แต่รูปแบบธรรมชาติก็ยังมีได้ก่อให้เกิดปัญหามลภาวะแหล่งน้ำ จนเมื่อราคากุ้งเกิดพุ่งสูงขึ้นมา ประกอบกับพื้นที่เพาะเลี้ยงอันเป็นป่าชายเลนเดิมที่มีความอุดมสมบูรณ์ก็เริ่มถดถอยคุณภาพลงไป ป่าชายเลนหายากขึ้น ข้อมูลจากการสำรวจของกองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ กรมป่าไม้ระบุว่า การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งได้กลายเป็นสาเหตุหลักของการทำลายพื้นที่ชายเลนตั้งแต่ปี 2522 เป็นต้นมา ประมาณ ไร่ละ 65 ของป่าชายเลนที่ถูกทำลายนั้นถูกทำลายโดยการเพาะเลี้ยงกุ้ง จริงอยู่ที่ว่า การบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อทำนากุ้ง ณ วันนี้ได้ลดความรุนแรงลงมาก แล้วด้วยสาเหตุหลักมาจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเลี้ยงมาเป็นแบบพัฒนา และเปลี่ยนมาเลี้ยงกุ้งขาวในบ่อเลี้ยงกุ้งที่ก่อด้วยซีเมนต์ ประกอบกับการขยายตัวของอาชีพนี้ได้ลดลงเนื่องจากแรงจูงใจด้านผลตอบแทนไม่มากเท่าที่ผ่านมา ราคากุ้งถูกลงมาก แต่ป่าชายเลนที่หายไปแล้วก็คือความสูญเสียของสมบัติอันล้ำค่าไม่อาจจะละเลย ซ้ำการสูญเสียนั้นก็ยังสามารถก่อผลเสียหายอื่นตามมาอีก และการทำนากุ้งการเลี้ยงกุ้งก็ได้มีการปรับตัวพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพมากขึ้นด้วย รูปแบบการเลี้ยงแบบพัฒนาเกิดจากการริเริ่มของบริษัทธุรกิจเอกชนด้วยการทำฟาร์มขนาดใหญ่ เริ่มต้นปรับพื้นที่ขุดเป็นบ่อ สูบน้ำเค็มเข้าไปกักไว้ จากนั้นปล่อยลูกกุ้งลงไปเลี้ยงดูโดยให้อาหาร จัดสภาพแวดล้อม และคอยดูแลในเรื่องต่าง ๆ

กระบวนการเลี้ยงแบบพัฒนาที่มีการปล่อยกุ้งอย่างหนาแน่นนั้นต้องถ่ายน้ำบ่อยครั้งเพื่อให้น้ำในนาุ้งมีสภาพอันเหมาะสมทั้งในเรื่องของความเค็ม ความสะอาด และปริมาณธาตุอาหาร โดยน้ำทิ้งนั้นก็จะมีอุดมไปด้วยแร่ธาตุและสารอาหารตลอดจนมีสิ่งปฏิภูลหรือยาตกค้างปะปนอยู่ด้วย อย่างไรก็ตาม ในทางหลักวิชาการและในสภาพความเป็นจริง การเลี้ยงแบบพัฒนาไม่ได้พึ่งพิงพันธุ์หรืออาหารจากธรรมชาติจึงไม่จำเป็นที่จะต้องใช้พื้นที่ป่าชายเลนเหมือนกับการเลี้ยงแบบธรรมชาติ สถานที่ที่ใช้ขอเพียงไม่ห่างไกลจากทะเล เพื่อสามารถนำน้ำเค็มเข้ามาได้

และไม่ใช่ที่เป็นดินทรายก็เพียงพอแล้ว ถ้าใช้ป่าชายเลนที่มีลักษณะดินเป็นเลนจะก่อให้เกิดผลเสียมากกว่าด้วยซ้ำไป โดยทั่วไปจะนิยมขุดบ่อกันในที่นาข้าวเก่ามากกว่าเพราะถือเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ และบางคนก็จะใช้วิธีเลี้ยงกุ้งในบ่อที่ก่อเป็นบ่อคอนกรีต มีการหันมาเลี้ยงกุ้งขาวแทนกุ้งกุลาดำแล้วนำพันธุ์ลูกกุ้งมาปล่อยในบ่อเป็นการเพาะพันธุ์ลูกกุ้งขาย หรืออาจเลี้ยงให้โตเต็มวัยไปเลย ซึ่งทำเป็นบ่อเลี้ยงกุ้งหลายขนาด

เมื่อธุรกิจการทำนากุ้งหรือทำบ่อกุ้งรุ่งเรือง จึงทำให้ชาวบ้านในอำเภอระโนด และอำเภอสทิงพระ ตลอดจนบริเวณพื้นที่ท่าเสา ชาวประมงบางคนหันมาทำนากุ้ง (ภาพประกอบ 29) หรือทำบ่อเลี้ยงกุ้ง หรือบางคนเป็นลูกจ้างในการดูแลกุ้ง ซึ่งใช้พื้นที่บริเวณชายฝั่งด้านอ่าวไทย และทะเลสาบสงขลา ซึ่งมีน้ำเค็ม เพื่อให้ได้มาซึ่งการเพิ่มรายได้ของครอบครัวให้เพียงพอกับการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และการบริโภคความทันสมัย เป็นการผันตัวเองเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ซึ่งถือว่าชาวประมงได้พยายามต่อรองกับกลไกตลาด

ภาพประกอบ 29 เอานาข้าวมาทำนากุ้งบริเวณชุมชนท่าเสา
ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 10 กันยายน 2551

3. จากวิถีไหนค...นา...เล หันมาสู่วิธีสร้างคอนโดนค

พื้นที่ชุมชนคุซุดเป็นพื้นที่ที่มีชื่อเสียงทางด้านวัฒนธรรม “.วิถี ..ไหนค...นา...เล...” ของการทำนา ขึ้นต้นตาลโตนค และทำประมง มาอย่างยาวนาน การทำน้ำตาลแวน การทำน้ำตาลโตนค ถือว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน จนเป็นที่กล่าวขานถึง เนื่องด้วยพื้นที่ในอำเภอสทิงพระเป็นพื้นที่ที่มีต้นตาลโตนคขึ้นอยู่ในพื้นที่นาเป็นจำนวนมาก ชาวประมงจะทำนาสลับกับทำประมง และจะขึ้นต้นตาลโตนค เพื่อทำน้ำตาลจากตาลโตนค โดยเคี้ยวเป็นน้ำตาลปี๊บ และทำน้ำตาลแวน บางครั้งก็จะทำเป็นน้ำตาลสดไว้ดื่มกินรสชาติหอมชื่นใจ แต่ปัจจุบันหากเรานั่งรถผ่านไปยังพื้นที่คุซุด เราจะพบว่านอกจากวิถีไหนค...นา...เล...(ภาพประกอบ 30) แล้วเรายังพบเห็นวิถีคอนโดนคหรือบ้านของนกที่สร้างเป็นตึกสูงเหมือนคอนโดมิเนียม (ภาพประกอบ 31) ซึ่งเจ้าของธุรกิจทำรังนกต้องการที่จะให้พนักงานแอนมาทำรังใกล้บ้าน จึงได้สร้างเป็นตึกสูงประมาณ 2-5 ชั้น และข้าง ๆ ตึกจะเจาะรูตลอดแนว ผ่าบ้านทุกทิศทางให้นกสามารถบินเข้ามาทำรังได้ ชาวบ้านจะใช้วิธีก่ออิฐและฉาบปูน ราคาค่าก่อสร้างประมาณ 4 แสนบาทเศษ ภายในประกอบด้วย ห้องรังนก ร่องน้ำ และคานไม้กระดานสำหรับเป็นที่พักอาศัย มีฝ้าเพดานและฉนวนกันความร้อนบริเวณหลังคา ซึ่งออกแบบมาโดยเฉพาะเพื่อลดความร้อนบริเวณคานฟ้า อย่างไรก็ตามราคาบ้านอาจต่ำกว่านี้ถ้าหากเลือกใช้วัสดุที่ถูกกว่านี้ เช่น บ้านโครงไม้ที่ก่อผนังด้วยดินเหนียว บางคนเรียกว่า บ้านรังนกหรือคอนโดนค จากก่อนหน้านี้เราจะเคยได้ยินว่าในทะเลสาบสงขลาตอนกลาง บริเวณเกาะสี่เกาะห้าเป็นพื้นที่ที่พนักงานแอนไปสร้างรังเป็นจำนวนมาก และคนก็เก็บรังนกมาทำเป็นอาหารเสริม ขายจนธุรกิจมีกำไรมหาศาล ดังนั้นเราจึงเห็นว่าบริเวณแถวใกล้ ๆ กับที่ว่าการอำเภอสทิงพระ และถนนทางไปบ้านดอนคันหมู 7 หมู 8 ตำบลคุซุด มีชาวบ้านสร้างบ้านให้นกอยู่เช่นกัน เพื่อ

หวังผลกำไรจากรังนกนางแอ่น (ชม สังขพันธ์, สัมภาษณ์วันที่ 2 กันยายน 2551)

ภาพประกอบ 30 วิถีไหนด...นา...เล ที่คุซุด สหิงพระ
ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 2 กันยายน 2551

ภาพประกอบ 31 วิถีคอนโดนกที่คุซุด สหิงพระ
ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 2 กันยายน 2551

ปัจจุบันพื้นที่นาข้าวกำลังจะเปลี่ยนเป็นพื้นที่ของคอนโดนกนางแอ่น และการปลูกสวนปาล์ม เนื่องจากปาล์มราคาดีกว่านาข้าว แต่อย่างไรก็ตาม “...วิถีไหนด...นา...เล...” ก็ยังเป็นวิถีชีวิตที่สำคัญของชาวทะเลสาบตอนกลาง (หลวงพ่อไชยยศ, สัมภาษณ์วันที่ 22 ธันวาคม 2550 ; พระมหานิรุทธ, สัมภาษณ์วันที่ 22 ธันวาคม 2550)

4. ผู้หญิงกับการเป็นแรงงานในชุมชน : ปฏิบัติการประจำวัน ในภาวะขาดแคลน

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาเป็นเพศที่เข้มแข็งและสามารถสนับสนุนการทำงานของเพศชายได้อย่างดี เมื่อเขาเหล่านั้นอ้างความชอบธรรมและสิทธิในการทำงาน โดยพยายามดำเนินชีวิตภายใต้กรอบของศาสนาอย่างสมดุลและต่อรองกับผู้นำศาสนาว่าสามารถที่จะออกไปทำมาหากินได้เช่นเดียวกับผู้ชายเพื่อที่จะช่วยหาปัจจัยเลี้ยงชีพเลี้ยงครอบครัวและสนับสนุนทางการเงินภายในบ้านได้ (ดูที่ Dorairajoo, 2002) มีข้อสังเกตประการที่สำคัญที่สนับสนุนปรากฏการณ์นี้ คือ ในช่วงที่ประสบกับภาวะขาดแคลนทรัพยากรประมง ชาวประมงไม่สามารถที่จะจับปลาได้ในฤดูมรสุม ผู้หญิงเหล่านี้จึงหาอาชีพเสริมที่สามารถทำได้ในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อเพิ่มรายได้และช่วยเหลือครอบครัวเพื่อดำรงชีวิตประจำวันเช่นเดียวกัน โอกาสในการประกอบอาชีพ มีพลวัตเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย เช่น การรับจ้างมาดกัก (การตกแต่งหรือซ่อมแซมกักเพื่อใช้งานในการทำประมง) การซ่อมแซมกัก การสานเสื่อกระจูด และการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น การขายของที่ระลึก การขายไข่ปลาทอด การทำปลาตุ๋น นอกจากนี้ จากการสังเกตพบว่าผู้หญิงในชุมชนไปค้าขายนอกชุมชน ทั้งเป็นการค้าปลาที่หาได้ และซื้อต่อจากเพื่อนชาวประมง รวมทั้งค้าขายปลีกสินค้าสำเร็จรูปในตลาดนัดบริเวณใกล้เคียง ทั้งนี้เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระทางเศรษฐกิจของครอบครัว ในยุคที่เงินตรามีบทบาทสำคัญมากต่อการดำรงชีวิตประจำวันเช่นปัจจุบัน

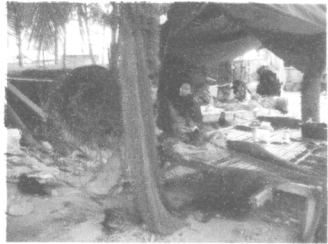
4.1 การรับจ้างมาดกักและการซ่อมแซมกัก

ชุมชนทะเลน้อย ชุมชนคูขุด และชุมชนท่าเสาเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพประมงเป็นหลักมายาวนาน และเป็นที่ยอมรับกันว่า

อาชีพประมงมีความเสี่ยงสูง ผู้หญิงส่วนใหญ่ทั้งในอดีตและปัจจุบันจึงตระหนักถึงปัญหาเหล่านี้เช่นเดียวกัน จึงมักหาทางช่วยลดความเสี่ยงในการดำรงชีวิต จะเห็นได้จากคำกล่าวของแม่บ้านรายหนึ่งว่า “...การรับจ้างเล็กๆน้อยๆ ก็ไม่ทำให้เราอดและมืงานทำตลอด...” หนึ่งในอาชีพรับจ้างที่ทำได้ คือ การมาดักและซ่อมแซมกัก กัดที่มาดส่วนหนึ่งเป็นของญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูงที่มา “ขอช่วย” และได้รับค่าตอบแทนบ้างเล็กน้อยๆ แต่บางครั้งก็ไม่รับค่าตอบแทนถ้าเป็น “คนที่ดีต่อกัน” แต่ถ้าเป็นชาวบ้านที่มาจ้างจะคิดเต็มราคา คือ หัวละประมาณ 150 บาท ใช้เวลาในการทำประมาณ 1-2 วัน ถ้าช่วงไหนขยันก็จะได้มากแต่งงานมาดัก จะมีปริมาณมากเฉพาะในช่วงของฤดูมรสุม เนื่องจากชาวประมงจะปรับเปลี่ยนชนิดของเครื่องมือในการทำประมงและนำเครื่องมือบางชนิดที่ไม่ได้ใช้ออกมาซ่อมแซมตราบใดที่ครีวเรือนประมงยังออกทะเล

การมาดักและซ่อมกักก็ยังสามารถทำได้และเป็นอาชีพที่ยืดหยุ่นตามสภาพของภูมิอากาศ นอกเหนือจากการซ่อมแซมกักของครีวเรือนก็สามารถรับงานของเพื่อนบ้านมาซ่อมแซมได้อีกที่สายพินอาศัยอยู่ในชุมชนคุชูดนอกจากจะมาดักและซ่อมแซมกักของครอบครัวก็ยังรับจ้างเพื่อนบ้าน โดยคิดไม่แพงหัวละ 100-200 บาท ส่วนกัญญาวีร์บอกว่าที่ข้างบ้านเขาออกไปวางกักหลายหัวเอาไม่ทัน เขาเลยขอแรงให้เราช่วยทำ ก็ได้ค่าแรง 300-600 บาท ไว้เป็นค่ากับข้าว ค่าขนมลูกไปโรงเรียนซึ่งดีกว่าอยู่เฉย ๆ (สายพิน จันทรย์แย้ม, สัมภาษณ์วันที่ 25 กรกฎาคม 2551 ; กัญญาวีร์, สัมภาษณ์วันที่ 25 กรกฎาคม 2551) ในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมาทรัพยากรสัตว์น้ำเริ่มขาดแคลน พวกเขาเลยหางานเสริมอย่างอื่นเพิ่มเติมจากการประมงเพื่อเพิ่มรายได้แก่ครีวเรือน โดยการรับจ้างมาดัก และซ่อมแซมกัก เนื่องจากในปัจจุบันนี้ในทะเลมีสิ่งกีดขวางมากทั้งไซตู่และมหรำ เครื่องมือประมงเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อตรงต่ออวนหรือกัก ซึ่งเป็นเครื่องมือประมงที่ใช้กันมากในชุมชนท่าเสา กัญญาวีร์อธิบายเพิ่มเติมว่า “ถ้าไม่ซ่อมแซมอุปกรณ์ ก็ต้องทิ้ง ทำ

ให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากขึ้น เพราะมีราคาแพงพอสมควร ผืนละประมาณ 800 บาท” เขามองว่าอาชีพเสริมนี้ยังดีกว่าการไปทำงานภายนอกชุมชนที่มีค่าครองชีพสูงและไม่สามารถทำงานอื่นควบคู่กันไป ด้วยไม่ว่าจะเป็นงานบ้านและการดูแลลูกๆ ซึ่งทำให้ครัวเรือนต้องรับภาระมากขึ้นตามไปด้วยหากไม่ได้ทำเอง (ภาพประกอบ 32)

ภาพประกอบ 32 ผู้หญิงรับจ้างมาดกัด ซ่อมแห ซ่อมอวน
ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัย วันที่ 25 กรกฎาคม 2551

4.2 แม่ค้ากุ้ง แม่ค้าปลา กับการแปรรูปอาหาร : การเผชิญหน้าและการต่อรองกับระบบตลาด

แม่ค้ากุ้ง แม่ค้าปลาจะเป็นผู้หญิงที่ทำงานเพื่อครอบครัวของชาวประมงอีกกลุ่มหนึ่งที่ผันตัวเองมาค้าขาย เพื่อช่วยครอบครัวเล็ก ๆ น้อยๆ หลังจากที่สามีออกไปหาปลาแล้วได้มาก็จะนำมาขายที่ตลาดนัดใกล้บ้าน แต่หลังจากที่ขายปลาขายกุ้งแล้ว ยังมีปลา กุ้งเหลือจากการขายก็จะนำกุ้ง และปลามาแปรรูปเพื่อให้สามารถเก็บไว้กินได้นาน ๆ และยังสามารถขายได้อีก ดังที่อิสริมาได้หันมาค้าขายปลาสด กุ้งสดจากที่สามีหามาได้ หลังจากนั้นก็ได้ทำกุ้งหวาน กุ้งเค็ม กุ้งส้ม ปลาส้มขายที่ตลาดนัด จนกระทั่งปัจจุบันหากไม่มีปลาหรือกุ้ง อิสริมาจะต้องหาซื้อปลาและกุ้งมาแปรรูปเพื่อให้มีขายได้ตลอด จะได้ไม่เสียลูกค้า การทำ

กุ้งหวาน กุ้งเค็ม กุ้งส้ม และปลาส้มถือเป็นกิจกรรมอีกกิจกรรมหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจจากผู้หญิงในชุมชนคุชูด จากการสัมภาษณ์อิสริมา มากสอน (สัมภาษณ์วันที่ 21 กรกฎาคม 2551) ทำให้ทราบถึงวิธีการทำกุ้งหวาน กุ้งเค็ม และกุ้งส้ม ซึ่งหลังจากที่อิสริมาไปขายปลา ขายกุ้งสดที่ตลาดนัดแล้ว หากมีกุ้งหรือปลาเหลือก็จะนำมาแปรรูป เพื่อให้มีมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และยังเก็บไว้ได้นาน ส่วนปลาก็จะทำเค็มตากแห้ง เพื่อกินหรือเพื่อขายได้อีก แรงงานส่วนใหญ่เป็นลูกๆ หลังจากที่กลับมาจากโรงเรียน โดยในช่วงเย็นจะนำกุ้งและปลามาแปรรูปหลายอย่าง เช่น ปลาส้ม อิสริมาจะใช้วิธีเคี่ยวน้ำตาลตั้งให้เย็นนำมาคลุกกับปลาสดโรยเกลือใส่ขวดโหลปิดฝาให้แน่นหมักทิ้งไว้ประมาณ 7 วันก็ใช้ได้แล้วสามารถนำไปขายที่ตลาดนัดได้อีก ส่วนกุ้งส้ม จะหมักกุ้งกับข้าวสุกและเกลือทิ้งไว้ประมาณ 7 วัน ส่วนกุ้งหวาน จะใช้วิธีการต้มกุ้งกับน้ำผึ้งความหมายของชาวบ้านน้ำผึ้งก็คือน้ำตาลทรายแดงเคี้ยวการทำกุ้งเค็มก็จะใช้วิธีการเคี่ยวน้ำตาลทรายแดงหมักกับเกลือทิ้งไว้หลายวัน

ส่วนผู้หญิงในพื้นที่ทะเลน้อยก็จะช่วยครอบครัวในการแปรรูปกุ้งและปลาเช่นเดียวกับอิสริมา แต่ที่พบนอกเหนือจากนั้นและน่าสนใจมากก็คือการทำปลาตุ๋น และการขายไข่ปลาทอด ทั้งสองชนิดเป็นอาหารขึ้นชื่อของชาวทะเลน้อย สามารถทำเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ได้อีก ใครที่มาเที่ยวทะเลน้อยหากไม่ได้ชิมปลาตุ๋น หรือไข่ปลาทอดก็จะกล่าวได้ว่าไปไม่ถึงทะเลน้อย การแปรรูปอาหารเป็นภูมิปัญญาของคนในสมัยโบราณที่สืบทอดกันมา เพื่อจะได้เก็บไว้กินได้นาน ๆ ไม่ทำให้กุ้งเน่าปลาเน่าไปอย่างไรประโยชน์ ทั้งยังเป็นการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจได้อีกด้วย

นอกเหนือจากอาชีพที่กล่าวข้างต้นแล้ว การค้าขายถือเป็นอีกอาชีพที่สำคัญสำหรับผู้หญิงในชุมชนนี้ คือ กลุ่มแม่ค้าขายปลา ขายกุ้งที่ตลาดนัดทะเลน้อย (มะลิ บิลแหละ, สัมภาษณ์วันที่ 23 กันยายน 2551) ตลาดนัดคุชูด (อิสริมา มากสอน, สัมภาษณ์วันที่ 21

กรกฎาคม 2551) และตลาดนัดท่าเสา (ภาพประกอบ 33) เป็นผู้หญิงที่ไม่นิยมขายปลาให้กับเจ้าแก้งเพราะจะได้ราคาถูกและได้กำไรน้อย การนำกุ้ง ปลาไปขายด้วยตัวเองที่ตลาดจะได้ราคาสูงกว่า ในขณะเดียวกันก็ต้องรู้จักรักษาสัมพันธ์ที่ดีกับลูกค้าไว้เพราะเมื่อถึงช่วงของการเปลี่ยนผ่านของฤดูกาล แม่ค้าต้องต่อรองหรือมีกลยุทธ์ในการค้าขายใหม่ วิธีที่นิยมใช้คือการรับซื้อปลา ชื้อกุ้ง หรือปลาหมึกจากที่อื่นมาขาย หรือที่เรียกกันว่า การขาย “ปลาน้ำแข็ง” ซึ่งเป็นปลาที่แช่น้ำแข็งไว้ มักจะเป็นปลาที่มาจากจังหวัดสตูล นราธิวาส ปัตตานี หรือแม่กระทั่งจากระนอง การทำเช่นนี้ก็เพื่อรักษาลูกค้าประจำไว้ แต่ขณะเดียวกันก็บอกลูกค้าว่านี่คือปลาของทะเลสาบ แต่ถ้าเป็นลูกค้าประจำแม่ค้าจะบอกตามความเป็นจริงว่ามีไข่ปลาจากในทะเลสาบ และเป็นທີ່ที่ราบกันดีระหว่างแม่ค้าและลูกค้าประจำว่าช่วงไหนเป็นปลาของทะเลสาบและช่วงไหนไม่ใช่ (คอนิเยาะ, สัมภาษณ์วันที่ 30 สิงหาคม 2551)

ภาพประกอบ 33 แม่ค้าปลาตุกร้าทะเลน้อย แม่ค้ากุ้งหวานคูซุด
ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 30 สิงหาคม 2551

4.3 การรับจ้างเด็ดหัวพริก การแกะหัวหอม หัวกระเทียม

กิจกรรมยามว่างที่ผู้หญิงสามารถหาเงินเข้าครอบครัวได้ดีอีกกิจกรรมหนึ่ง แต่คนทำจะต้องมีถุ่มมือใส่ เพื่อทำนั่นคือการรับพริกสดถุง

ใหญ่ ๆ ประมาณ 10 กิโลกรัม รับจ้างเด็ดข้าวออก ได้ถุงละ 50 บาท และเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านทุกครัวเรือนจะรับมาทำที่บ้าน ขึ้นอยู่กับความขยันของแต่ละบ้านว่าจะได้บ้านละประมาณกี่ถุง ส่วนใหญ่ก็ช่วยกันทั้งครอบครัว ทั้งพ่อบ้าน แม่บ้าน และลูก ๆ นอกจากรับพริกสดมาเด็ดข้าวกันแล้วบางบ้านก็จะรับหัวกระเทียมหรือหัวหอมที่หัวใหญ่มากะกลีบเป็นกลีบเล็ก ๆ (ภาพประกอบ 34) ถุงหนึ่งก็ได้ค่าแรง 50 บาท บางครอบครัวก็จะแกะหอม กระเทียม และเด็ดข้าวพริกได้ประมาณ 5-10 ถุง ถือว่านั่งดูโทรทัศน์ไปก็นั่งทำไป เพื่อให้มีรายได้เสริมในครัวเรือน ครอบครัวหนึ่ง ๆ ก็จะได้วันละ 200-500 บาท ซึ่งเป็นงานที่ไม่หนักหนาสาหัส เพียงแต่แสบมือ และแสบตาหากไม่ระวังก็จะทำไปร้องไห้ไป แต่ก็คุ้มกับค่าแรงงานที่ได้ โดยไม่ต้องออกไปทำงานนอกชุมชน ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทาง (ป่าเซาะ, สัมภาษณ์วันที่ 30 สิงหาคม 2551)

ภาพประกอบ 34 ชาวบ้านรับจ้างเด็ดข้าวพริก
และแกะกลีบหัวหอมหัวกระเทียม
ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 30 สิงหาคม 2551

4.4 การทำผลิตภัณฑ์จากกระจูดของผู้หญิงในพื้นที่ทะเลน้อย และการขายสินค้าที่ระลึก

นอกเหนือจากปลาตุ๊กร้าและไข่ปลาทอดของทะเลน้อยที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วประเทศไทย แล้ว สิ่งหนึ่งคือการสานเสื่อกระจูดของผู้หญิงบริเวณทะเลน้อย โดยเริ่มแรกผู้หญิงจะสานเสื่อกระจูดไว้ใช้ในครัวเรือนไว้ปูนอนหรือปูนั่งเล่น บางครั้งก็ไว้สำหรับห่อศพเมื่อมีคนในชุมชนตาย ปัจจุบันนี้ผลิตภัณฑ์สานเสื่อกระจูดได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายของนักท่องเที่ยว และผู้คน เนื่องจากมีการสร้างสรรค์ผลงานที่หลากหลาย ทั้งการทำกระเปา ตะกร้า กระบุง หมวก ของชำร่วย และมีการเพิ่มสีสันของกระจูดให้มีสีสันสวยงามน่าใช้มากยิ่งขึ้น ตลอดจนการลงแลกเกอร์เคลือบมันวาว เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีความคงทน และมันวาวสวยงามมากยิ่งขึ้น (ภาพประกอบ 35) จนปัจจุบันการสานเสื่อกระจูดเป็นสัญลักษณ์ของทะเลน้อยไปโดยปริยาย (นิเวศน์ บุญจันทร์, สัมภาษณ์วันที่ 21 ธันวาคม 2550)

ภาพประกอบ 35 การสานเสื่อกระจูดทะเลน้อย
และผลิตภัณฑ์จากกระจูด
ที่มา : ถ่ายโดยคณะผู้วิจัยวันที่ 21 ธันวาคม 2551

ข้อจำกัด ปัญหา อุปสรรค ในการดำรงชีวิตประจำวันของชาวประมงพื้นบ้าน

จากการศึกษาทั้ง 3 ชุมชนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการดำรงชีวิต และกลยุทธ์การต่อสู้ต่อรอง คณะผู้วิจัยพบว่าชีวิตของชาวประมงและครอบครัวมีข้อจำกัด ปัญหาและอุปสรรคในการทำประมง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความแตกต่างของสถานภาพแต่ละครัวเรือน และสภาพของระบบนิเวศดังนี้

“...คิดว่าข้อจำกัด...ปัญหา...อุปสรรคในการทำประมงนี้ที่เห็นคือไทรงมั้งครับ...” (ผู้วิจัย)

“...เกี่ยวกับเรื่องนี้แหละน้ำเสีย น้ำเสียที่ถ่ายเทลงในเลมากเป็นพวกบ่อกึ่ง น้ำในโรงงานทำเรื่อน้ำลึกที่มีเชื่อมกันทำให้น้ำไม่ไหลเวียน...” (บังบัว, สัมภาษณ์วันที่ 14 กรกฎาคม 2551)

“...นอกจากน้ำเสียแล้วมีปัญหาอะไรมั้งในการทำประมง...” (ผู้วิจัย)

“...พวกเครื่องมือการทำประมงแพง...เรือแพง น้ำมันแพง...จับปลาได้น้อย...เครื่องมือมันเต็มเล...” (เจ๊ะเส็น หมัดอุเส็น, สัมภาษณ์วันที่ 14 กรกฎาคม 2551)

“...ข้อจำกัดในการทำประมงไม่ได้ผลคือทุกฝ่ายไม่ช่วยกันแก้ไข ไม่ว่าจะเป็นโรงงานอุตสาหกรรม บ่อกึ่ง ชุมชน...การบำบัดน้ำเสียโครงการพัฒนาของรัฐสร้างไอ้ไทรงขึ้นมาไม่เคยให้ชาวบ้านรับรู้...พอมมีปัญหาแก้ไม่ได้ แก้แต่ปลายเหตุ...” (दनเสีอะ, สัมภาษณ์วันที่ 14 กรกฎาคม 2551)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าข้อจำกัด หรือ ปัญหา อุปสรรคในการทำประมงพื้นบ้านของชาวประมงพื้นบ้านรอบ ทะเลสาบสงขลาเกิดจากสาเหตุหรือปัจจัยหลายประการ ทั้งที่เกิดจาก โครงการพัฒนาของรัฐ การปล่อยน้ำทิ้งจากชุมชน จากโรงงาน อุตสาหกรรม จากการเกษตรและจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำลงสู่ ทะเลสาบโดยไม่ได้ผ่านการบำบัด และจากตัวชาวประมงเองที่ทำประมง เกินศักยภาพการผลิตของทรัพยากรประมง การแย่งชิงเก็บเกี่ยว ทรัพยากรประมงแบบสิ้นเกิน (overuse) กลายเป็นปัญหาสำคัญที่ทวี ความรุนแรงมากยิ่งขึ้น มีการทำการประมงที่ผิดกฎหมาย ทำลายลูก พันธุ์สัตว์ ตัดวงจรชีวิตของสัตว์น้ำได้แก่ โพงพาง และไซนังนับร้อย นับพัน ที่วางกันเต็มทะเลสาบ จากสภาวะความเสื่อมโทรมของ ทรัพยากรประมง และสภาพแวดล้อมเหล่านี้ส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำ ลดลงอย่างต่อเนื่องกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวประมงรอบ ๆ ทะเลสาบ อย่างกว้างขวาง ปัจจัยดังกล่าวเป็นสาเหตุทำให้สภาวะทรัพยากรประมง และสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบทางสังคม โดยตรงต่อชาวประมงที่ยังชีพด้วยการประมงเป็นหลัก บางคนต้อง อพยพย้ายถิ่นฐานเปลี่ยนวิถีชีวิตไปสู่อาชีพอื่นที่ห่างไกลจากครอบครัว เช่น รับเหมาก่อสร้าง รับจ้างทั่วไป และอื่น ๆ แต่ก็ยังมีชาวประมงอีก ไม่น้อยที่ยึดอาชีพและมีวิถีชีวิตแบบเดิม ๆ เพราะคิดว่าอาชีพที่ทำนี้เป็น สิ่งที่สืบทอดปฏิบัติกันมาหลายชั่วอายุคน ส่วนคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวจะผัน ตนเองไปทำงานในโรงงาน หรือรับราชการเมื่อเรียนสูงขึ้น

สาเหตุที่ส่งผลกระทบต่อการทำประมงพื้นบ้าน

จากการสัมภาษณ์ และสังเกตสภาพนิเวศของทะเลสาบสงขลา และชุมชนอาณาบริเวณดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่าการที่ชาวประมงมี ปัญหาการทำประมงเกิดจากสาเหตุหลายประการดังนี้

1. โครงการพัฒนาของรัฐ เช่น การสร้างเขื่อนกั้นคลื่นลมที่บริเวณปากอ่าว ทะเลสงขลา การสร้างถนนผ่านพื้นที่ป่าชายเลน เขื่อนกั้นป่ากระวะ การประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุที่ส่งผลกระทบต่อการทำอาชีพประมงพื้นบ้าน และเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรกับนโยบายของรัฐที่ไม่ไปด้วยกัน

2. การปล่อยน้ำเสียของชุมชนเมือง โรงงานอุตสาหกรรม ร้านอาหาร การทำการเกษตรแบบการใช้สารเคมี และการตื่นเงินของทะเลสาบสงขลา ซึ่งจากการสำรวจพบว่ามีโรงงานจำนวนมากตั้งอยู่ในพื้นที่โดยรอบทะเลสาบสงขลา (คณะกรรมการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก 2533) ทั้งโรงงานอุตสาหกรรมปลากระป๋อง โรงงานแปรรูปอาหาร โรงงานแปรรูปยางพารา อีกทั้งยังมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มจำนวนขึ้น (สำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2537) โดยที่ชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้มักจะปล่อยน้ำทิ้งลงสู่ทะเลสาบสงขลา ปริมาณมากในแต่ละวัน (คณะกรรมการอนุกรรมการเพื่อแก้ไขความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลา 2539) น้ำเสียที่ปล่อยลงสู่ทะเลสาบสงขลา มีผลกระทบต่อระบบนิเวศ และคุณภาพน้ำซึ่งส่งผลเชื่อมโยงให้สัตว์น้ำมีปริมาณลดลง การลดลงของปริมาณสัตว์น้ำดังกล่าวนี้ส่งผลกระทบต่อตรงต่อการดำรงชีวิตของชาวประมงชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลาอย่างมาก

3. การประกอบอาชีพทำนากุ้ง และบ่อเลี้ยงกุ้งเริ่มมีการทำในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2530 และได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา และอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการพัฒนาทั้งธุรกิจการเพาะพันธุ์กุ้งและการเลี้ยงกุ้ง ต่อมาพื้นที่นากุ้งได้ขยายตัวไปยังบริเวณอื่นรอบๆ ทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะการขยายตัวไปยังแหล่งน้ำจืดซึ่งเคยเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของจังหวัดสงขลาและพัทลุง แรงจูงใจสำคัญที่สุดที่ทำให้เกษตรกรหันมาลงทุนทำนากุ้งกันมากคือ รายได้ดี ใน

ขณะเดียวกันก็มีความเสี่ยงสูงในการลงทุน อีกทั้งการทำอะไรอย่างไม่ถูกวิธีมีผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมากอย่างไรก็ตามในระยะหลังการทำนากุ้งประสบปัญหาหนัก นากุ้งบางส่วนถูกทิ้งร้าง

การต่อสู้ต่อรองในภาวะขาดแคลนโดยการผันตัวเองจากทำนาทำประมงมาทำนากุ้ง หรือขายที่ดินให้นายทุนต่างถิ่นมาทำบ่อเลี้ยงกุ้ง จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจอย่างยิ่งและเกิดคำถามว่ามีแรงจูงใจอะไรที่ทำให้แก่ชาวบ้านชุมชนท่าเสาทิ้งนาข้าวและลดการทำประมงลง พบความเห็นตรงกันว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นจากหลายเงื่อนไข ทั้งที่เป็นเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อมเป็นแรงขับเคลื่อน โดยในด้านเศรษฐกิจการเลี้ยงกุ้งสามารถทำกำไรได้อย่างมาก จึงเป็นแรงดึงดูดที่สำคัญให้นายทุนเข้ามาจับตลาดในเข้ามาลงทุน และจำหน่ายอุปกรณ์ในการทำนากุ้งเนื่องจากมีกำไรอย่างดี ในด้านสังคมการชักชวนกันทำในหมู่ญาติพี่น้อง และเพื่อนสนิททำให้เกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็ว และในด้านสิ่งแวดล้อมเป็นที่ทราบกันดีว่าสภาพพื้นที่ของชุมชน ซึ่งในอดีตเป็นนาข้าวซึ่งเป็นดินเหนียว ส่วนใหญ่อยู่ใกล้กับทะเลสาบสงขลาที่มีสภาพเป็นน้ำกร่อยเป็นเวลาหลายเดือนในรอบปี จึงเหมาะสมแก่การเลี้ยงกุ้ง ประกอบกับราคาที่ดินในขณะนั้นค่อนข้างต่ำ จึงน่าสนใจสำหรับผู้ที่จะซื้อหรือเช่าที่ดินมาลงทุนทำนากุ้ง

วิธีการของที่นายทุนจะใช้การกว้านซื้อที่ดิน ประการสำคัญคือการเข้าหาผู้มีประสบการณ์ในการเป็นคนกลางที่เข้ามาติดต่อกับชุมชน เช่น คนที่สนิทสนมและคอยช่วยเหลือกันเป็นพิเศษ ในขณะเดียวกันมีนายทุนอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาในรูปของบริษัทที่สนับสนุนเงินทุน และอุปกรณ์ต่างๆ ในการเลี้ยงกุ้ง ต่อมาทางบริษัทเหล่านี้ได้เช่าพื้นที่จากชาวบ้านอีกทางหนึ่ง ในราคาไร่ละประมาณ 30,000-40,000 บาทต่อปี ซึ่งถือว่าน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบัน (เล่าแก่, สัมภาษณ์วันที่ 16 มกราคม 2551) เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2540 การลงทุนในชุมชนบริเวณระโนด และบริเวณรอบทะเลสาบสงขลาเริ่มถึงจุดอิ่มตัว เนื่องจากการเลี้ยงกุ้งเป็นเวลานานๆ และปริมาณหลายครั้งได้ส่งผลให้บ่อ

กึ่งเป็นแหล่งสะสมเชื้อโรค ประกอบกับในขณะนั้นเกิดปัญหาโรคภัยระบาด บริษัทเอกชนที่ทำนากุ้ง จึงถอนตัวออกจากพื้นที่ แต่มีนายทุนส่วนหนึ่งหันมาเช่าที่ดินของชาวบ้านในการเลี้ยงกุ้งแทนที่ ชาวบ้านบางส่วนจึงไม่จำเป็นต้องขายที่นาแบบเบ็ดเสร็จ โดยที่ครัวเรือนบางส่วนที่มีต้นทุนในการผลิตน้อยหันมาเปิดพื้นที่ให้นายทุนเช่า การให้เช่าที่ดินจึงเป็นการเพิ่มรายได้และไม่เสียที่ดินให้แก่รายทุน ทำให้ครัวเรือนที่ไม่เห็นด้วยกับการทำนากุ้งในระยะแรก เริ่มที่จะเปิดพื้นที่ให้นายทุนเช่า เนื่องจากได้รับผลตอบแทนที่ดีพอสมควร จึงเป็นข้อที่น่าสังเกตอย่างยิ่งว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่คิดถึงเรื่องของค่าตอบแทนที่เป็นตัวเงินเป็นหลัก แต่ไม่ได้คำนึงถึงผลที่ตามมาในระยะยาว เพราะในที่สุดแล้วเมื่อนากุ้งร้างไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์หรือเป็นทุนในการดำรงชีพได้อีก และเมื่อมีการปล่อยน้ำเสียจากนากุ้งลงไปในทะเล ยิ่งทำให้คุณภาพของน้ำทะเลเสื่อมโทรม

4. เกิดจากตัวชาวประมงเอง ที่ทำประมงแบบทำลายล้าง ทั้งนี้เนื่องจากการทำประมงส่วนหนึ่งบางพื้นที่ไม่ได้กันเขตพื้นที่ 3,000 เมตรอย่างจริงจังไว้สำหรับเป็นที่อนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน หรือหากมีการกันพื้นที่แล้ว แต่กฏกติกาที่ตั้งขึ้นของชุมชนถูกละเลยโดยชาวประมงบางคน และชาวประมงในพื้นที่อื่นไม่ทราบว่ามีกฏกติกาดังกล่าว ทำให้เกิดการละเมิดและมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ นอกจากนั้นวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงได้เปลี่ยนแปลงจากการใช้เครื่องมือง่าย ๆ ที่ผลิตขึ้นมาเองจากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ไซปลาที่ทำจากไม้และไม้ไผ่ โม่ระระ โปะน้ำตื้น ลันปลาไหล อวนที่ทำจากด้าย ฯลฯ มาใช้เครื่องมือที่หาซื้อได้ง่ายในท้องตลาดและมีประสิทธิภาพมากกว่า นอกจากนี้ยังมีการทำประมงอย่างหนาแน่นในบางพื้นที่ รวมทั้งการใช้เครื่องมือประมงชนิดทำลายล้าง เช่น อวนรุน ยาเบื่อ โพงพางและเครื่องช้อนปลา เครื่องมือประมงประเภทไซตุ้มผลต่อการไหลเวียนของน้ำในทะเลสาบสงขลาซึ่งทำให้น้ำทะเลตื้นเขิน เนื่องจากไซตุ้มวางอยู่เต็มทะเลสาบ จนทำให้เกิดปัญหาตามมาจนถึงขั้นวิกฤต ส่วนใหญ่เกิดปัญหา

สัตว์น้ำที่จับได้ลดน้อยลงมากจนชาวบ้านบางส่วนต้องเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่นๆ เช่นรับจ้าง ทำงานโรงงาน ฯลฯ คนเหล่านี้ส่วนมากเข้ามาทำงานในตัวเมืองหรือชุมชน สำหรับชาวประมงพื้นบ้านในทะเลน้อยบางส่วนได้เปลี่ยนอาชีพไปจับเรื่อนำนักท่องเที่ยวชมทะเลน้อย และทำการค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้ชาวประมงทราบดี แต่ก็ยังคงปฏิบัติด้วยความที่ต้องการแข่งขันและตกอยู่ภายใต้วิกฤติของความทันสมัยจึงทำให้ชาวประมงต้องทำทุกวิถีทางที่จะจับปลาให้ได้ในปริมาณที่มากขึ้น

ปัญหาในการทำประมงของชาวประมงพื้นบ้าน

จากสาเหตุข้างต้นเมื่อสอบถามจากชาวประมงพื้นบ้านพบว่า ชาวประมงพื้นบ้านมีปัญหา แต่ส่วนใหญ่กล่าวว่าไม่ได้รับการแก้ไข ปัญหา จะมีการแก้ไขปัญหาซึ่งชาวบ้านบอกว่าไม่ตรงจุดโดยมีรายละเอียดสภาพปัญหา สาเหตุของปัญหา และการแก้ไขปัญหาดังนี้

1. ปัญหาในการประกอบอาชีพประมง จากการศึกษาพบว่าทั้ง 3 พื้นที่ ส่วนใหญ่ชาวประมงมีปัญหาในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน โดยในพื้นที่ทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา ชาวประมงมีปัญหา คิดเป็นร้อยละ 32.4, 24.3 และ 18.0 (ตาราง 40)

ตาราง 40 จำนวนและร้อยละสภาพปัญหาจากการประกอบอาชีพ
ประมงจำแนกตามพื้นที่

สถานการณ์ปัญหาจากการ ประกอบอาชีพประมง	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชูด	ท่าเสา	
มี	36 (32.4)	27 (24.3)	20 (18.0)	83 (74.8)
ไม่มี	9 (8.1)	10 (9.0)	9 (8.1)	28 (25.2)
รวม	45 (40.5)	37 (33.3)	29 (26.1)	111 (100.0)

2. สาเหตุของปัญหาของชาวประมงใน 3 พื้นที่พบว่า ส่วนใหญ่เกิดจากทรัพยากรสัตว์น้ำลดลง โดยในพื้นที่ทะเลน้อย พื้นที่คูชูด และพื้นที่ท่าเสา คิดเป็นร้อยละ 32.4, 24.3 และ 18.0 ตามลำดับ ร่องลงมาชาวประมงพื้นที่ทะเลน้อยมองว่าเกิดจากสาเหตุการตื่นเงินของแหล่งประมง คิดเป็นร้อยละ 28.9 ชาวประมงในพื้นที่คูชูดมองว่าปัญหาเกิดจากการโจรกรรมเครื่องมือประมง คิดเป็นร้อยละ 21.5 ส่วนชาวประมงในพื้นที่ท่าเสามองว่าเป็นเพราะการตื่นเงินของแหล่งประมง และน้ำทะเลมีสภาพเสื่อมโทรม คิดเป็นร้อยละ 19.3 (ตาราง 41)

ตาราง 41 จำนวนและร้อยละสาเหตุของปัญหาที่เกิดจากการประกอบอาชีพประมงจำแนกตามพื้นที่ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) โดยนำข้อมูลเฉพาะคนที่เลือกมาเทียบกับสาเหตุในแต่ละพื้นที่

สาเหตุของปัญหาที่เกิดจากการประกอบอาชีพประมง	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชุด	ท่าเสา	
ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลง	28 (33.7)	23 (27.7)	18 (21.7)	69 (83.1)
การรุกรานของเรืออวนรุนและอวนลาก	2 (2.4)	3 (3.6)	2 (2.4)	7 (8.4)
ขาดแคลนเงินทุน	19 (22.9)	16 (19.3)	11 (13.3)	46 (55.4)
น้ำทะเลมีสภาพเสื่อมโทรม	25 (30.1)	16 (19.3)	16 (19.3)	57 (68.7)
เครื่องมือประมงที่ทำอยู่ผิดกฎหมาย	2 (2.4)	3 (3.6)	0 (0.0)	5 (6.0)
การตื่นเงินของแหล่งประมง	24 (28.9)	17 (20.5)	16 (19.3)	57 (68.7)
การโจรกรรมเครื่องมือประมง	22 (26.5)	18 (21.7)	8 (9.6)	48 (57.8)

3. การแก้ไขปัญหาการทำประมงพบว่า ชาวประมงส่วนใหญ่ บอกว่าในพื้นที่ทะเลน้อยและพื้นที่ท่าเสาไม่มีการแก้ไขปัญหาคิดเป็นร้อยละ 24.1 และ 13.3 ตามลำดับ ส่วนชาวประมงพื้นที่คูขุดบอกว่ามีการแก้ไขปัญหา 20.5 (ตาราง 42)

ตาราง 42 จำนวนและร้อยละสถานการณ์แก้ไขปัญหาอาชีพประมง
จำแนกตามพื้นที่

สถานการณ์แก้ไข ปัญหาอาชีพประมง	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
มี	16 (19.3)	17 (20.5)	9 (10.8)	42 (50.6)
ไม่มี	20 (24.1)	10 (12.0)	11 (13.3)	41 (49.4)
รวม	36 (43.4)	27 (32.5)	20 (24.1)	83 (100.0)

สำหรับวิธีการแก้ไขปัญหาพบว่าในพื้นที่ทะเลน้อยมีหน่วยงานมาปล่อยพันธุ์ปลา เพาะพันธุ์ปลา และหน่วยงานราชการกำหนดขนาดของอวนตาถี่ คิดเป็นร้อยละ 2.4 สำหรับพื้นที่คูขุด ชาวประมงบอกว่ามีการแก้ไขปัญหาโดยการปล่อยพันธุ์ปลา คิดเป็นร้อยละ 7.1 ส่วนพื้นที่ท่าเสา ชาวประมงแจ้งว่ามีการเพาะพันธุ์ปลา คิดเป็นร้อยละ 2.4 (ตาราง 43)

ตาราง 43 จำนวนและร้อยละวิธีแก้ไขปัญหาที่เกิดจากอาชีพประมง
จำแนกตามพื้นที่

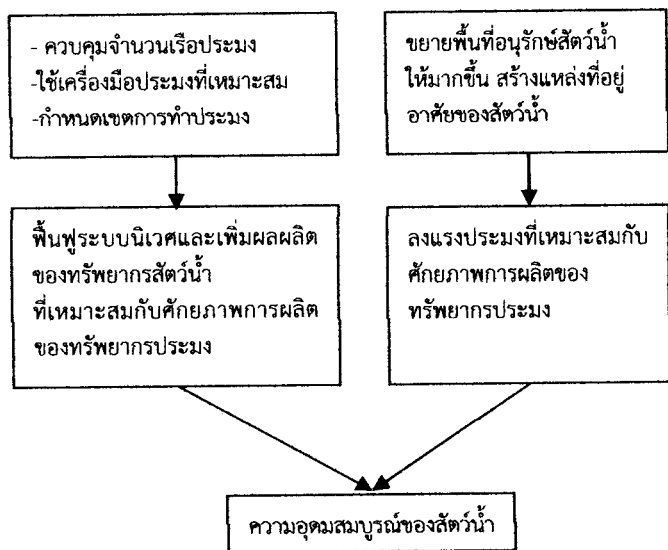
วิธีการแก้ไขปัญหาที่ เกิดจากการประกอบ อาชีพประมง	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
มีการเพาะพันธุ์ปลา	1 (2.4)	1 (2.4)	1 (2.4)	3 (7.1)
ปล่อยพันธุ์ปลา	1 (2.4)	3 (7.1)	0 (0.0)	4 (9.5)
หน่วยงานราชการ กำหนดขนาดอวนตาถี่	1 (2.4)	2 (4.8)	0 (0.0)	3 (7.1)

แต่อย่างไรก็ตามเมื่อสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพบว่า ชาวประมงเห็นว่าการแก้ไขปัญหาโดยการปล่อยพันธุ์ปลาเป็นการแก้ไขปัญหาที่ไม่ตรงจุด ถึงแม้จะปล่อยพันธุ์ปลาเป็นล้าน ๆ ตัวก็ไม่ช่วยให้ดีขึ้น เพราะชาวประมงยังใช้เครื่องมือที่ทำลายล้าง และควรให้มีการบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงในคูคลองหรือทะเล ตลอดจนควรที่จะเปิดเขื่อนที่กั้นอยู่ออก เพื่อให้ น้ำเค็มไหลเข้ามาในทะเลสาบสงขลา ปลาจะได้เข้ามาวางไข่ น้ำในทะเลสาบจะได้ไหลเวียนได้สะดวกขึ้น

ทางเลือกในการพัฒนาประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา

จากการพูดคุยกับชาวประมงพื้นบ้านผ่านเวทีชุมชน และสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักใน 3 พื้นที่พบว่า ประเด็นการเสนอทางเลือกในการพัฒนาประมงพื้นบ้านในทะเลสาบสงขลา มีหลายประการดังนี้

1. ชาวประมงส่วนหนึ่งเสนอทางเลือกถึงแนวทางการจัดการเพื่อลดปริมาณการลงแรงประมงที่มากเกินไป

ภาพประกอบ 36 การลงแรงการทำประมงที่เหมาะสมกับศักยภาพการผลิต และการฟื้นฟูระบบนิเวศ
ที่มา : ประมวลจากการเสวนาของชาวประมงทั้ง 3 ชุมชน

จากภาพประกอบ 36 อธิบายได้ว่า การลงแรงประมงที่มากเกินไปจะส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อทรัพยากรประมงเป็นอันมาก ดังนั้นทำอย่างไรจึงจะทำให้ชาวประมงลดการลงแรงให้เหมาะสมกับศักยภาพการผลิตของทรัพยากรประมง การจัดการที่เหมาะสมจึงขึ้นอยู่กับสองเงื่อนไขคือ เงื่อนไขแรกควรเริ่มจากตัวชาวประมงเอง โดยทำความเข้าใจกับชาวประมงให้ลงแรงที่เหมาะสมกับศักยภาพการผลิตของทรัพยากรประมงที่มีอยู่ ซึ่งการทำเช่นนี้อาจจำเป็นต้องขยายพื้นที่เพื่ออนุรักษ์สัตว์น้ำให้มากขึ้น และจัดสร้างแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ เช่น ป่า

ชายเลน และปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ส่วนเงื่อนไขที่สอง เป็นประเด็นของการฟื้นฟูระบบนิเวศและเพิ่มผลผลิตของทรัพยากรสัตว์น้ำ เงื่อนไขนี้สามารถจัดการได้โดยการลดจำนวนเรืออวนลาก อวนรุน และการควบคุมจำนวนเรืออวนลาก อวนรุน การขยายขนาดตาอวนให้ห่างขึ้น และการกำหนดเขตการทำประมงและเครื่องมือประมงที่เหมาะสม ซึ่งชาวประมงพื้นบ้านมองว่าหากสามารถทำตามเงื่อนไขดังกล่าวได้ก็จะทำให้สัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลากลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง

2. สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ โดยการปฏิบัติดังนี้

2.1 สร้างจิตสำนึกความเป็นเจ้าของร่วมกันในทรัพยากรประมง โดยให้ชาวประมงและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการประมงในชุมชนมีการวางกฎกติการ่วมกัน และดูแลให้เป็นไปตามกติกาของชุมชนในการทำประมง เพราะหากเรือเจ้าหน้าที่ให้จัดการก็อาจจะไม่ทั่วถึง ซึ่งอาจจะส่งผลเสียหายต่อทรัพยากรประมงให้เสื่อมโทรม การที่จะทำให้การอนุรักษ์ได้ผลทางที่ดีและสามารถทำได้คือเริ่มที่ตัวชุมชนเอง

2.2 ชุมชนมีส่วนร่วมในการประกาศพื้นที่ชายทะเลหลังบ้านอย่างเป็นทางการ หรือจัดทำเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่ชาวประมงได้จัดตั้งขึ้น โดยกรมประมง และสถาบันเพาะเลี้ยงชายฝั่งนำพันธุ์สัตว์น้ำมาปล่อยบริเวณพื้นที่ที่ประกาศเป็นเขตอนุรักษ์ ซึ่งเป็นลูกปลา ลูกกุ้งวัยอ่อนหรือพ่อแม่พันธุ์สัตว์น้ำที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของพื้นที่ โดยได้มีการปล่อยในพื้นที่รอบทะเลสาบสงขลา ทั้งสิ้น 16 แห่ง ทำการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำมากกว่าที่กำหนด จำนวนทั้งสิ้น 10,121,750 ตัว และอบรมชาวบ้านในแต่ละชุมชนที่ประกาศพื้นที่ชายทะเลเป็นเขตอนุรักษ์ โดยมีชาวประมงจำนวน 160 คนผ่านการอบรมดูแลเขตอนุรักษ์ จัดตั้งเป็นคณะกรรมการประมงอาสา ในจำนวนนี้มีหมู่บ้านคูซุด และหมู่บ้านท่าเสาด้วย แต่มีบางส่วนกล่าวว่า การปล่อยพันธุ์กุ้งพันธุ์ปลาเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ควรที่จะแก้ที่ต้นเหตุ

2.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรประมง และการสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมให้เกิดแก่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงการทำการประมงแบบไม่ทำลายล้าง และให้มีเหลือสัตว์น้ำเก็บไว้ในสต็อก นั่นคือ การวางกฎกติกาให้จับน้ำในฤดูที่ควรจับได้ไม่จับในฤดูวางไข่ หรือใช้ขนาดของอวน หรือกัศตาห่าง เพื่อไม่ให้ติดปลาตัวเล็กตัวน้อย

3. ตั้งกองทุนเพื่อปรับเปลี่ยนอาชีพ โดยการส่งเสริมให้ชาวประมงประกอบอาชีพเสริมหรืออาชีพอื่น เช่น เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ค้าขาย ปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมงที่ไม่ทำลายล้าง การขยายขนาดตาอวนให้ห่างขึ้นเพื่อที่จะได้จับสัตว์น้ำในขนาดที่เหมาะสม

4. ส่งเสริมการจัดการฟาร์มทะเลโดยชุมชน ในกรณีนี้ชาวประมงเล่าว่า มีหน่วยงานกรมประมง สถาบันการเพาะเลี้ยงชายฝั่งจังหวัดสงขลา รวมถึงองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อบจ. หรือ อบต.) ได้ดำเนินการบุกเบิก ทดลองนำร่อง กิจกรรมฟาร์มทะเลโดยชุมชน ในทะเลสาบสงขลา โดยจัดเป็นโครงการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาเกิดขึ้น ในปี 2543 เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในทะเลสาบในส่วนของการฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำ และได้มีกิจกรรมหลายรูปแบบเพื่อให้ประชาชนที่ใช้ทรัพยากรในทะเลสาบสงขลาได้ตระหนักถึงคุณค่าและได้เข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา จนชาวประมงมีรายได้เพิ่มขึ้น มีความพึงพอใจในระดับหนึ่ง ทำให้หลายๆ หน่วยงาน เล็งเห็นความสำคัญต่อการสร้างรายได้แก่ชุมชน ได้เข้ามาเสริมสร้างบทบาทมีส่วนร่วมเต็มเต็มในการฟื้นฟูทรัพยากรประมงได้สนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้อพันธุ์กุ้งกุลาดำ จำนวน 30 ล้านตัว เพื่อปล่อยในเขตแหล่งฟาร์มทะเลจำนวน 15 แห่ง ตามโครงการฟื้นฟูทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา เพื่อเพิ่มพันธุ์สัตว์น้ำให้ชาวประมงมีรายได้เพิ่มขึ้น เมื่อปี 2549 ที่ผ่านมา ได้ปล่อยพันธุ์กุ้งกุลาดำในชุดแรกไปแล้ว ในพื้นที่บ้านตะเคียนะ บ้านแหลมบ่อท่อ บ้านแหลมหาด บ้านศรีไชย บ้านคลองหนั่ง บ้านท่าหิน บ้านท่าเสา บ้านหัวเขา บ้านท้ายเสา บ้านท่านางหอม บ้านป่าขาด วัดบ่อหว้า

ตำบลควนโส บ้านท่าเมรุ และบ้านแหลมโพธิ์ ซึ่งชาวประมงพื้นบ้านมีความเห็นว่าควรที่จะให้แก่นำในชุมชนดำเนินกิจกรรมสานต่อกิจกรรมฟาร์มทะเลต่อจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด ให้มีการดำเนินกิจกรรมโดยชุมชน และเพื่อชุมชน ดังนั้นชุมชนจึงต้องวางกฎกติกาในการเก็บเกี่ยวผลผลิตเอง

5. กฎหมายไม่ศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านมองว่า เวลาที่ชาวประมงพื้นบ้านทำประมงมักถูกตรวจสอบจากหน่วยงานของรัฐ เช่น การจัดทำบัญชีเครื่องมือประมง แต่กลุ่มนายทุนที่ทำประมงโดยใช้เครื่องมือทำลายล้างกลับไม่ได้ถูกตรวจสอบ บางครั้งเข้ามาทำประมงชายฝั่ง ทำให้ปลาตัวเล็กตัวน้อยถูกทำลายล้าง ถึงแม้สมาพันธ์ชาวประมงจะได้มีการชุมนุมประท้วงเรือประมงดังกล่าว แต่ก็ยังไม่ได้รับการแก้ไข ยังมีให้เห็นเป็นระยะ

6. โครงการพัฒนาของรัฐหลายโครงการที่เข้ามาทำให้สภาพนิเวศในทะเลสาบสงขลาเกิดความเสื่อมโทรมไม่ถูกนำมาพิจารณาพิจารณาให้ประชาชนได้รับรู้ ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมจากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ชาวประมงหลายชุมชนเห็นด้วย ในเรื่องโครงการพัฒนาของรัฐ ควรให้มีการเปิดเขื่อนปากกระวะ การสร้างเขื่อนกันคลื่นลม ไม่ควรที่จะสร้างเพราะไม่เป็นธรรมชาติ อาจทำให้บางพื้นที่ถูกทำลาย การสร้างจิตสำนึกให้แก่โรงงานอุตสาหกรรมในการบำบัดก่อนปล่อยน้ำเสียลงทะเล ชาวบ้านหลายคนที่คณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กล่าวตรงกันว่า เวลาฝนตกโรงงานมักปล่อยน้ำเสียลงทะเลไปพร้อมกับฝนโดยไม่ได้รับการบำบัดก่อน เพราะทำให้ชาวประมงบางคนที่มีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งเป็นอาชีพเสริมเกิดความเสียหายเป็นจำนวนมาก เพราะน้ำเน่าเสียและน้ำไม่ไหลเวียนทำให้สัตว์น้ำที่ปล่อยลงในกระชังตายเป็นจำนวนมาก

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะขาดแคลนของ ชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ประวัติศาสตร์ และพัฒนาการทางการประมงของชุมชนประมงใน ทะเลสาบสงขลา (2) รูปแบบในการดำรงชีวิตและกลยุทธ์การต่อสู้ ต่อรองของชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวที่อาศัยอยู่โดยรอบ ทะเลสาบสงขลา ซึ่งได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม และ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และ (3) ข้อจำกัด และเสนอทางเลือกในการพัฒนาประมงพื้นบ้านในทะเลสาบ สงขลา

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสาร ที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลภาคสนามด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มี ส่วนร่วมจากกิจกรรมการทำประมงพื้นบ้านของชาวประมงและ ครอบครัว ตลอดจนสภาพภูมินิเวศของชุมชนประมงรอบทะเลสาบ สงขลา สัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ คนเฒ่าคนแก่ ชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา เจ้าหน้าที่รัฐ และสัมภาษณ์ตัวแทน ครัวเรือนของชาวประมงพื้นบ้าน โดยใช้แบบสอบถาม จำนวนตัวอย่าง 111 ตัวอย่าง จาก 3 พื้นที่คือพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา ตลอดจนใช้วิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมจากชุมชน ท้องถิ่นโดยการเปิดเวทีชุมชนทั้ง 3 ชุมชนให้ชาวประมงพื้นบ้านและผู้ ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำ ข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษา ถอดรหัส ตีความ ปราบกฏการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงของพัฒนาการ การดำรงชีวิต ประจำวัน และกลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะขาดแคลนของ ชาวประมงพื้นบ้านในบริเวณทะเลสาบสงขลา ตลอดจนปัญหาและ

อุปสรรคของการทำประมง รวมทั้งการเสนอทางเลือกในการพัฒนาประมงพื้นบ้าน นำเสนอข้อมูลโดยใช้วิธีการพรรณนา และบรรยายตาราง

สรุปผลการวิจัย และอภิปรายผล

จากการศึกษากลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะความขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ 6 ประเด็นดังนี้ ประเด็นแรก ทะเลสาบสงขลา ลมหายใจของชาวประมงพื้นบ้าน ประเด็นที่ 2 กำเนิดและพัฒนาการของชุมชนประมงพื้นบ้านรอบทะเลสาบสงขลา ประเด็นที่ 3 รูปแบบการดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวในภาวะวิกฤติจากความทันสมัย ประเด็นที่ 4 กลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองของชาวประมงพื้นบ้านรอบทะเลสาบสงขลา ประเด็นที่ 5 ข้อจำกัด ปัญหา อุปสรรค ในการดำรงชีวิตประจำวันของชาวประมงพื้นบ้าน และประเด็นสุดท้ายทางเลือกในการพัฒนาประมงพื้นบ้านในทะเลสาบสงขลา

1. ทะเลสาบสงขลา : ลมหายใจของชาวประมงพื้นบ้าน

พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ทุกคนรู้จักตั้งอยู่บนชายฝั่งด้านตะวันออกของภาคใต้มีเนื้อที่ 9,807 ตารางกิโลเมตร (6,129,375 ไร่) แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นพื้นดินมีเนื้อที่ประมาณ 8,761 ตารางกิโลเมตร และส่วนที่เป็นพื้นน้ำมีพื้นที่ประมาณ 1,046 ตารางกิโลเมตร มีความกว้างจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออกประมาณ 20 กิโลเมตร ส่วนความยาวจากทิศเหนือไปทิศใต้ประมาณ 75 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสงขลา คือ อำเภอเมือง อำเภอหาดใหญ่ อำเภอสะเดา อำเภอรัตนภูมิ อำเภอรະโนด อำเภอสทิงพระ อำเภอกวนเนียง อำเภอกระแสดินธุ์ อำเภอนาหม่อม อำเภอบางกล่ำ

อำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดพัทลุงทั้งหมด และจังหวัดนครศรีธรรมราช คือ อำเภอชะอวด และอำเภอหัวไทร ทะเลสาบสงขลามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนประมงพื้นบ้านเปรียบเสมือนลมหายใจของชาวประมง หากทะเลสาบตื้นเขินหรือคุณภาพน้ำเน่าเสียก็จะส่งผลกระทบต่อชาวประมงโดยตรง ซึ่งผู้วิจัยค้นพบประเด็นย่อยที่สำคัญ 3 ประเด็นดังนี้

1.1 ทะเลน้อย : ทะเลน้ำจืดความหวังของคนหาปลาพื้นบ้านกับแรมซาร์ไซต์

พื้นที่อุทยานนกน้ำทะเลน้อยเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ในปี 2518 พื้นที่ชุ่มน้ำควนขี้เสียน ได้รับการแต่งตั้งเป็นพื้นที่แรมซาร์ (Ramsar Site) เมื่อ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2541 โดยประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นลำดับที่ 110 ซึ่งพันธกรณีของอนุสัญญาฯ มีผลบังคับเมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2541 การเป็นพื้นที่แรมซาร์ของพรุควนขี้เสียนทำให้เกิดการอนุรักษ์นกน้ำทะเลน้อย และอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญ ส่งผลให้ทางจังหวัดพัทลุง และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้เข้ามาให้ความสำคัญกับการจัดเทศกาลประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ทำให้ชาวประมงที่หาปลาได้น้อยลงหันมาใช้เรือรับนักท่องเที่ยวชมทะเลน้อย ส่วนสินค้าที่เป็นของที่ระลึกฝีมือของชาวบ้านได้ถูกนำมาตั้งขายเพื่อสนองตอบการท่องเที่ยว

1.2 ทะเลสาบคุชูด : ลมหายใจที่แผ่วเบาของชาวน้ำจืด... น้ำกร่อย

ทะเลสาบคุชูด หรือพื้นที่อุทยานนกน้ำคุชูดเป็นส่วนหนึ่งของทะเลสาบตอนกลาง ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลคุชูด อำเภอสทิงพระได้รับการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา เมื่อวันที่ 19 เมษายน

2519 มีพื้นที่ 227,916 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดสงขลา และพัทลุง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นน้ำมีเกาะจำนวนมาก จึงทำให้พื้นที่มีป่าไม้และสัตว์ป่าจำนวนมาก ป่าไม้ที่ขึ้นอยู่ตามเกาะจะมีลักษณะเป็นป่าดงดิบชื้น ซึ่งมีมูลค่าทางเศรษฐกิจ แต่ปัจจุบันพื้นที่ป่าเหล่านี้มีคนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานจึงทำให้พื้นที่ป่ากลายเป็นพื้นที่สวนยางพารา และทำไร่ แต่ในพื้นที่อาณาบริเวณชุมชนคุชูดพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ทำนา และการปลูกต้นตาลโดนด พื้นที่สวนยางพาราไม่มี เนื่องจากชาวบ้านมองว่าปลูกยางพาราไม่ได้ผล

1.3 ทะเลสาบสงขลาตอนล่าง : ลมหายใจที่รวยรินของชาวประมง...น้ำกร่อย...น้ำเค็ม

ทะเลสาบช่วงนี้เป็นส่วนของทะเลสาบตอนนอกสุดที่เชื่อมต่อกับอ่าวไทย มีพื้นที่ประมาณ 182 ตารางกิโลเมตร ความลึกประมาณ 1.5 เมตร ยกเว้นช่องแคบที่ติดต่อกับทะเลอ่าวไทย ซึ่งเป็นช่องเดินเรือมีความลึกประมาณ 12-14 เมตร ทะเลสาบส่วนนี้เป็นบริเวณที่มีน้ำเค็ม แต่บางส่วนในช่วงฤดูฝนจะเป็นน้ำกร่อย และได้รับอิทธิพลจากน้ำขึ้นน้ำลง บริเวณทางตอนใต้มีพื้นที่ป่าชายเลนปกคลุมโดยทั่วไป แต่ปัจจุบันถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่จากนาข้าวกลายเป็นนาุ้ง

2. กำเนิดและพัฒนาการของชุมชนประมงพื้นบ้านรอบทะเลสาบสงขลา

การตั้งถิ่นฐานของผู้คนในยุคประวัติศาสตร์ เริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ดินแดนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้พัฒนาจนเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็วทั้งด้านฝั่งตะวันตก ซึ่งมีศูนย์กลางที่เมืองพัทลุง และฝั่งตะวันออกมีศูนย์กลางที่เมืองสงขลา เหตุการณ์ทางการเมืองในสมัยนั้นทำให้มีการโยกย้ายเมืองหลายครั้ง จนกระทั่งย้ายมา

อยู่ตรงเมืองพัทลุงและสงขลาในปัจจุบัน ชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลาที่เป็นชุมชนดั้งเดิมได้แก่ ชุมชนที่อยู่ชายทะเลรอบ ๆ ทะเลสาบทั้งฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก แต่การทำประมงของชุมชนเหล่านี้ยังไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นอาชีพ แต่เป็นการทำเพื่อการบริโภค มักใช้เวลาว่างจากการทำนามาทำการประมง ชุมชนประมงที่สำคัญเกิดขึ้นในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 22 เมื่อกลุ่มชุมชนมุสลิมได้อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งบริเวณหัวเขาแดงตรงข้ามกับเมืองสงขลา หลังจากนั้นชุมชนมุสลิมก็ขยายตัวเข้าสู่ชุมชนรอบ ๆ ทะเลสาบ ชุมชนมุสลิมเหล่านี้ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำการประมง ชุมชนประมงที่มีขนาดใหญ่ได้แก่ชุมชนในเขตตำบลคูซูด กลุ่มบ้านหาดไขเต่า กลุ่มบ้านควน กลุ่มท่าเสา-บ้านใหม่ บ้านหัวเขา กลุ่มลำปำ กลุ่มปากพะยูน กำเนิดและพัฒนาการของชาวประมงทะเลสาบสงขลา โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วงคือ ช่วงก่อนปี พ.ศ.2500 เป็นยุคแห่งการทำประมงแบบยังชีพ ช่วงปี พ.ศ.2500-2535 เป็นยุคแห่งการทำประมงพื้นบ้านกับการปฏิสัมพันธ์ในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด และช่วงสุดท้ายประมาณปี พ.ศ. 2535-ปัจจุบัน เป็นยุคเสื่อมถอยของการทำประมงดังนี้

2.1 ช่วงก่อนปี พ.ศ.2500 : ยุคแห่งการทำประมงแบบยังชีพ

ผู้วิจัยค้นพบข้อมูลวิถีการผลิตของการทำประมงแบบยังชีพเป็น 3 ประเด็นย่อยดังนี้ ประเด็นแรกเป็นเป็นวิถีของการหาปลา เลี้ยงควาย ไถ่ทุ่ง ทำนา สานจุดของชาวทะเลน้อย ประเด็นที่ 2 วิถีโหนด...นา...เล ของชาวประมงน้ำกร่อยทะเลสาบคูซูด ส่วนประเด็นที่ 3 วิถีผลิตของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลาตอนล่างซึ่งเป็นการทำประมงทั้งน้ำเค็มและน้ำกร่อย ในช่วงเวลาที่ฤดูกาลผันเปลี่ยน ทำให้สภาพน้ำในทะเลสาบสงขลาเปลี่ยนแปลง การทำประมงพื้นบ้านใช้เครื่องมือประมงที่แตกต่างกัน

2.1.1 หาปลา เลี้ยงควายไล่ทุ่ง ทำนา ฐานจุด : วิถีผลิตแบบยังชีพของชาวประมงทะเลน้อย

การก่อตั้งชุมชน แต่เดิมไม่ปรากฏว่าคนในชุมชนนี้อพยพจากที่ใด มีแต่เล่าว่าในช่วงหลังคนบางกลุ่มได้อพยพมาจากกระโนด และตะเคียน เนื่องจากพื้นที่ระโนด ตะเคียน ปลูกข้าวเป็นข้าวผี ผู้คนจึงอพยพมาอยู่ที่นี่ ในช่วงแรกมีคนไม่มาก แต่เดิมไม่มีถนนที่ชัดเจน ส่วนใหญ่เป็นถนนดินแดง และมีไม้ทั่วถึงทุกพื้นที่ สำหรับวิถีชีวิตของคนในชุมชนเดิมคนในชุมชนมีอาชีพทางการประมงเป็นส่วนใหญ่ ใช้เรือแจวหรือเรือพายเป็นเรือที่ขุดเอง ทุกคนต่างมีเรือใช้ในการหาปลา เครื่องมือประมงทำเองจากวัสดุในท้องถิ่น เช่น ไม้ระ(โป๊ะ) ไซ สุ่ม ลอบ กัด แห เบ็ด ได้ปลามาเต็มลำเรือเนื่องจากทะเลสาบสงขลาตอนในมีความอุดมสมบูรณ์มาก มีปลาหลายชนิด ได้แก่ ปลาตูก ปลาช่อน ปลาหลด ปลากระพง ปลาดุก และกุ้งต่าง ๆ น้ำในทะเลน้อยเป็นน้ำจืด นอกจากการทำประมง ยังทำนา เลี้ยงวัว เลี้ยงควายไล่ทุ่งและฐานกระจุด แต่เดิมคนจะทำการแลกเปลี่ยนกันด้วยสิ่งของ เช่นเอาปลามาแลกข้าว

2.1.2 โหนด...นา...เล : วิถีผลิตแบบยังชีพของชาวประมงทะเลสาบคูขุด

ชาวคูขุดมีทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมปะปนกัน วิถีชีวิตของคนในชุมชนอยู่อย่างสุขสบาย เนื่องจากมีทรัพยากรประมงจำนวนมาก ทั้งกุ้ง ปลา แต่ บومیบ้างไม่มากนัก คนในชุมชนส่วนใหญ่ทำอาชีพประมง เรือที่ใช้ในการทำประมงเป็นเรือแจว เรือพาย มีการจ้างคนมาเป็นลูกเรือด้วย เครื่องมือประมงที่ใช้ได้แก่ กัด อวน ไม้ระ(โป๊ะ) นอกจากนั้นยังขึ้นต้นตาลทำน้ำตาลโตนด เลี้ยงหมู ส่วนผู้หญิง ทอผ้า และ ทำนา เมื่อได้ผลผลิตมาแล้วจะมาแลกเปลี่ยนสิ่งของกัน

การค้าส่วนใหญ่จะเป็นคนจีนที่ทำการค้า โดยคนจีนจะอพยพเข้ามาแต่งงานกับคนในพื้นที่และรับซื้อปลาไปขายต่อที่ตลาดสงขลา

2.1.3 เดียวก้น้ำเค็ม...เดียวก้น้ำจืด : วิถีผลิตแบบยังชีพของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลาตอนล่าง

ชุมชนท่าเสาส่วนใหญ่ เป็นชุมชนมุสลิม ในอดีตทำประมงได้ปลาเป็นจำนวนมาก มีทั้งปลาหัวอ่อน ปลาลาโก ปลากาว ปลากุลเลา ส่วนกึ่งก็จะมีหลายชนิด เช่น กุ้งหางแดง กุ้งหัวมัน บูน้า กุ้งไข่ เป็นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนเพียงอย่างเดียว แม้ครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจนก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคในการหาปลาที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ตามแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยใช้เครื่องมือประมงง่าย ๆ ใช้เรือแจว หรือเรือใบ ออกหาปลาในทะเลสาบสงขลา เครื่องมือประมงชนิดหลักที่ใช้คือกัก (อวนลอย) ซึ่งเมื่อก่อนต้องทำเองโดยการนำด้ายมาผูกใช้เวลาเกือบเดือนกว่าจะได้แต่ละผืน คนในสมัยนั้นจะนิยมจับปลาตัวใหญ่ไม่นิยมจับปลาตัวเล็ก กุ้งก็ไม่นิยมจับเนื่องจากราคาถูกกว่าปลา แต่จะเก็บไว้กินเองหากจับได้ การขายปลาจะขายตามตลาดนัด เรียกว่า แจวรอบนัด บางครั้งมีตลาดที่ไหนก็ไปขายที่นั่น ไม่มีการกำหนดเหมือนปัจจุบัน

2.2 ช่วงปี พ.ศ.2500-2535 : ยุคแห่งการทำประมงพื้นบ้านกับการปฏิสัมพันธ์ในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด

ในยุคนี้วิถีการผลิตและการบริโภคของชาวประมงพื้นบ้านรอบทะเลสาบสงขลา เปลี่ยนไปจากเดิมโดยหันไปพึ่งพาตลาดมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเชษฐา มุหะหมัด (2554) ที่พบว่า การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในชุมชนชายทะเล ครัวเรือนชาวประมงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต การบริโภคและค่านิยมในการดำเนินชีวิต โดยมีความต้องการทางวัตถุ

มากขึ้น การเติบโตในภาคอุตสาหกรรมทำให้ระบบการผลิตในภาคประมงเปลี่ยนไปจากการผลิตแบบยังชีพ สู่การผลิตแบบตลาด โดยที่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนเป็นอย่างมาก และได้รุกคืบเข้าสู่วิถีชีวิตเกือบทุกด้าน จนทำให้ชีวิตแบบดั้งเดิมที่เคยมีต้องปฏิสัมพันธ์กับตลาดมากขึ้น ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงทำให้วิถีชีวิตของชาวประมงในชุมชนชายทะเล ต้องปรับตัวและปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพ มีการปรับเปลี่ยนการใช้เครื่องมือประมงที่ทันสมัยและจับสัตว์น้ำให้ได้มาก

นอกจากนั้นผู้วิจัยยังค้นพบถึงประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวประมงที่ปฏิสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจแบบตลาดใน 3 ประเด็นย่อย คือ ประเด็นแรกเป็นวิถีชีวิตของชาวประมงทะเลน้อย เมื่อหาปลาได้แล้วนำไปขายที่ตลาดนัด หลังจากนั้นจะนำเงินไปซื้อเรือติดเครื่องยนต์ ประเด็นที่ 2 วิถีไหนด...นา...เล...วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปกับการค้าขายสัมพันธ์กับคนจีน ประเด็นที่ 3 วิถีประมงของชุมชนประมงน้ำเค็ม โดยการที่ประมงพื้นบ้านปฏิสัมพันธ์กับคนนอกชุมชน และการค้าขายกับตลาดสงขลา และได้นำไฮตุ้เข้ามาใช้ในทะเลสาบสงขลาเป็นจำนวนมาก

2.2.1 “ไปนัด” ขายปลา...ซื้อเรือยนต์ : การปฏิสัมพันธ์กับตลาดของชาวทะเลน้อย

เป็นช่วงที่ชาวทะเลน้อยปฏิสัมพันธ์กับคนนอกชุมชนมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการสร้างถนนเชื่อมระหว่างทะเลน้อยกับชุมชนต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนสิ่งของใช้เงินตราในการแลกเปลี่ยน และมักจะไปแลกเปลี่ยนกันที่ตลาดนัดที่มีเป็นครั้งคราว การจับปลาในช่วงนี้ใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายล้างมากขึ้น เรือชุดที่เคยใช้ก็เริ่มมีการนำเครื่องยนต์มาติดเพื่อให้สามารถแล่นไปได้ไกล ๆ เป็นการอำนวยความสะดวกทั้งในการหาปลา และการไปมาหาสู่กับมากขึ้น แต่ถึงแม้จะได้

ปลาจำนวนมากก็ตาม รายจ่ายก็มีมากขึ้นตามตัว จากที่เคยหาวัสดุในท้องถิ่นมาใช้เองกลับต้องซื้อเครื่องมือประมงจากตลาด การทำกัสด้ายที่เป็นภูมิปัญญาจากท้องถิ่นเริ่มที่จะถูกลืม เมื่อนำกัสน้ำล่อนเข้ามาแทนที่ ในขณะที่เดียวกันการเปลี่ยนแปลงขนาดของเรือที่เคยเป็นเรือชุดและเคยแจวเรือลำเล็ก ก็เป็นลำใหญ่ขึ้น และติดเครื่องยนต์ กัดความถี่ของตาประมาณ 4-6 เซนติเมตร นอกจากการทำประมงชาวบ้านยังคงทำนาเช่นเดิม มีการสานเสื่อกระจูด เพื่อขายให้กับชาวบ้านในชุมชนละแวกใกล้เคียง มีบางชุมชนที่หันมาทำสวนยางพารา ชาวบ้านในชุมชนทะเลน้อยเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดอย่างเข้มข้นมากขึ้น

2.2.2 คำขายกับคนจีน : วิถีไหนค...นา...เล...ที่เปลี่ยนไป

การเข้ามาของเรือติดเครื่องยนต์ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ความสะดวกรวดเร็วประกอบกับราคาปลาที่ดีขึ้น ทำให้ชาวประมงเพิ่มความสามารถในการหาปลามากขึ้น อีกทั้งยังใช้กัสด์ที่มีตาถี่ลงด้วย ในช่วงที่มีการนำเทคโนโลยีไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะชาวประมงเท่านั้น การทำนายังต้องพึ่งเทคโนโลยีมากขึ้น เปลี่ยนไปจากระบบเดิม เคยใช้แรงงานวัว แรงงานควายไถนา เริ่มใช้รถไถนาเข้ามาในพื้นที่ ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงชาวคูซุดได้กำไร 2 ต่อคือ นาข้าวได้กำไร ทำประมงก็ตั้งตัวได้ แถมยังขึ้นตาลโตนดได้อีก ชาวประมงในช่วงนั้นปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีพอสมควร อย่างไรก็ตามได้เกิดมีผลกระทบทางสังคมตามมาคือ ในขณะที่เงินเข้ามามีความสำคัญมากขึ้นก็มีส่วนทำให้ การขอแรง การวานให้ช่วยเปลี่ยนไป เป็นการจ่ายค่าตอบแทนด้วยค่าจ้าง ชาวบ้านมีการค้าขายกับกลุ่มคนจีนเพราะได้ราคาดี

2.2.3 ไซตุ้...เต็มเล...ค้าขายตลาดสงขลา : ปฏิสัมพันธ์... วิถีประมงคนน้ำเค็ม

ชาวประมงบ้านท่าเสา มีปฏิสัมพันธ์กับความเป็นเมืองได้ใกล้ชิดกว่าชุมชนประมงทะเลน้อย และชุมชนคูซูด เนื่องจากอยู่ใกล้เมืองสงขลา การเดินทางไปมาหาสู่กับบุคคลภายนอกมีโอกาสมากกว่าระบบเศรษฐกิจแบบตลาดได้เข้ามาเยือนวิถีชีวิตของชุมชนประมงท่าเสา มากกว่าที่ควรจะเป็น เพราะบริเวณชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนเปิดที่สามารถเดินทางไปยังตัวเมืองสงขลาเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าได้ทั้งทางเรือและทางบกได้ใกล้กว่าชุมชนอื่น ๆ การหาปลาโดยใช้เครื่องมือประมงที่ทันสมัยและใช้เรือติดเครื่องยนต์มีมาก่อน 2 ชุมชนแรก โดยเฉพาะการที่บั้งบัวนำไซตุ้เข้ามาทำประมงจนกระทั่งปัจจุบันไซตุ้กำลังเป็นปัญหาต่อทะเลสาบสงขลา เป็นการขัดขวางการไหลของน้ำทะเล

2.3 ช่วงปี พ.ศ. 2535-ปัจจุบัน : ยุคเสื่อมถอยของการทำประมง

เป็นยุคที่ทะเลสาบสงขลาเผชิญกับมลภาวะทุกรูปแบบทั้งที่มาจากโรงงานอุตสาหกรรม กิจกรรมทางการเกษตรโดยใช้สารเคมี แหล่งน้ำเสียจากชุมชนเมือง ตลอดจนการรุกรานของพื้นที่นาุ้งที่เข้ามาแทนที่นาข้าว และปล่อยน้ำเสียลงสู่ทะเลสาบสงขลา รวมทั้งการทำประมงแบบทำลายล้างของชาวประมงที่เข้าสู่ภาวะความทันสมัย และเป็นผลพวงจากการพัฒนาของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างถนนหนทาง การสร้างโรงงานอุตสาหกรรม การส่งออกที่เร่งให้เกิดการจับปลาจำนวนมาก เป็นยุคที่การทำประมงเริ่มเสื่อมถอย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของระวีวรรณ ช่อมพฤกษ์ (2540) อ่างถึงโน เชษฐา มุหะหมัด (2554) สอดคล้องกับงานศึกษาของชลิตา บัณขุวงศ์ (2544) โดยศึกษาถึงการปรับตัวภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจชาวประมงพื้นบ้านฝั่งอันดามัน

กับรัฐ พบว่าในขณะที่ชาวประมงพื้นบ้านมีระบบจารีตในการจัดการทรัพยากร แต่ในขณะเดียวกันการทำประมงของชุมชนประมงยังต้องตกอยู่ภายใต้ระบบการจัดการทรัพยากรประมงของรัฐซึ่งเน้นการพัฒนาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมการขยายตัวของประมงพาณิชย์และอุตสาหกรรมประมงทั้งในระดับประเทศและระดับพื้นที่ ความไม่สอดคล้องกันนี้มีผลต่อลักษณะและการปรับตัวต่อการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งทะเลอันดามันเป็นอย่างมากจะเห็นได้จากปัญหาสามประการคือ (1) ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวประมงพื้นบ้านกับประมงพาณิชย์ (2) ปัญหาการขาดอำนาจในการต่อรองทั้งในด้านเศรษฐกิจและการจัดการทรัพยากร และ(3) หน่วยงานรัฐไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายให้เกิดผลสูงสุดแก่ชาวประมงพื้นบ้านได้

2.3.1 ชาวทะเลน้อยกับการรุกคืบของกิจกรรมการใช้ทะเลแบบล้นเกิน

ในพื้นที่ทะเลน้อยซึ่งเป็นทะเลน้ำจืดไม่ได้มีคนทำนากุ้ง แต่ก็ประสบกับปัญหาการย้อมกระจูดแล้วปล่อยลงสู่น้ำลำคลอง น้ำใช้ครัวเรือน ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์จากการสานกระจูด การทำปลาตุกร้า การทอดไข่ปลาขายให้กับนักท่องเที่ยว และการสร้างถนนตัดผ่านริมทะเลน้อยตลอดแนวยาวจนเป็นคดีความระหว่างผู้นำชุมชนกับเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย โครงการพัฒนาของรัฐที่เข้ามาในชุมชน และกิจกรรมที่รัฐเข้ามาส่งเสริมให้ทะเลน้อยเป็นแหล่งรองรับนักท่องเที่ยวที่มาจากต่างถิ่น ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ ในการประกาศพื้นที่ทะเลน้อยและพรุควนชีเสียนเป็นรมซารีไซด์ กิจกรรมการส่องนก กิจกรรมการพานักท่องเที่ยวชมนกน้ำในทะเลน้อย ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้มีการอนุรักษ์นกน้ำทะเลน้อย และอนุรักษ์ป่าเสม็ด ซึ่งอยู่ในพื้นที่พรุควนชี

เสีย จนถึงแม้จะเกิดกิจกรรมอนุรักษ์ในขณะเดียวกันก็เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศทะเลน้อยเช่นเดียวกัน

ชุมชนทะเลน้อยและชุมชนใกล้เคียงได้เริ่มขยายตัวใหญ่ขึ้น เนื่องจากทางการได้ตัดถนนผ่านชุมชน และเชื่อมต่อระหว่างชุมชนทะเลน้อยกับชุมชนต่าง ๆ ทำให้การคมนาคมของคนที่ทะเลน้อยไปมาหาสู่กันสะดวกสบายมากขึ้น มีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ทะเลน้อยเป็นจำนวนมาก วิธีการผลิตยังคงทำนา หาลา สานเสื่อกระจูด และทำสวนยางพารา เพื่อเข้าสู่วิถีเศรษฐกิจแบบตลาด และการดำเนินชีวิตประจำวันที่อยู่ในกระแสบริโภคมความทันสมัยมากขึ้น ส่งผลต่อการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ และการใช้ทะเลทำประมงแบบล้นเกิน อันเนื่องมาจากเครื่องมือประมงที่ใช้ในการจับสัตว์น้ำ เช่น โพงพาง แห อวน กัด ตาถ้ำจากที่เคยใช้ 9-10 เซนติเมตร ก็ค่อย ๆ ลดลงเหลือ 1-2 เซนติเมตร ทำให้แม้เจ้าหน้าที่ประมงอำเภอจะมาปล่อยพันธุ์ปลาอย่างไรก็ไม่สามารถเจริญเติบโต และรอดพ้นเงื้อมมือของเครื่องมือประมงตาถ้ำไปได้ นอกจากนี้ชาวบ้านที่มีเรือติดเครื่องยนต์ก็จะใช้วิธีการช้อนปลาโดยใช้แบตเตอรี่ของเรือยนต์ จึงทำให้ทรัพยากรประมงเริ่มเสื่อมถอยและร่อยหรอลงจากที่เคยจับปลาได้จำนวนมาก กลับจับปลาได้ลดลง และได้ตัวเล็กลง

2.3.2 ชาวประมงคูชูดคนสืบทอด...คนรุ่นหนุ่มรุ่นสาว ผันตนเองเข้าสู่โรงงาน

ด้วยพื้นที่คูชูด อยู่ในเขตอำเภอสิงหนคร ห่างจากจังหวัดสงขลา ไม่ไกล เมื่อมีการตัดถนนผ่าน การคมนาคมได้รับความสะดวกสบาย มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมบริเวณสงขลา หาดใหญ่ จึงทำให้คนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวของชุมชนรอบทะเลสาบบริเวณคูชูดเข้าสู่การเป็นแรงงานรับจ้าง ในโรงงานอุตสาหกรรมแทนการทำประมงสืบต่อจากบรรพบุรุษ เนื่องจากการทำประมงในช่วงนี้ไม่ค่อยได้ผลขึ้นอยู่กับสภาพน้ำ

ประกอบกับน้ำมันแพง เครื่องมือประมงที่มีล้นเกินทะเลสาบ จึงทำให้การจับปลาได้น้อยลง คนเฒ่าคนแก่ที่เคยทำประมงต้องการจะให้ลูกหลานสืบทอดกิจกรรมการทำประมง แต่ลูกหลานเมื่อเรียนสูงขึ้นก็มักจะจากบ้านไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อื่น จึงทำให้ในชุมชนมีเฉพาะคนแก่กับเด็ก ชาวบ้านที่ไม่ได้เรียนหนังสือสูง ๆ ก็จะไปประกอบอาชีพขั้นต้น ตาลโตนด ทำน้ำตาลโตนด ทำนา และทำประมงเท่าที่จะทำได้ และรับจ้างทั่วไปเล็ก ๆ น้อย ๆ ชาวนานำเข้าและมีการใช้รถไถเดินตาม เรียกว่า รถไถคูโบต้า แทนการใช้แรงงานวัว แรงงานควาย ใช้ปุ๋ยเคมี และยาปราบศัตรูพืช ในนาข้าว แทนการใช้ปุ๋ยคอก เพราะไม่ได้เลี้ยงวัวเพื่อไถนา แต่จะเลี้ยงวัวพันธุ์เพื่อขาย นอกจากนั้นยังใช้รถไถเก็บเกี่ยวข้าวแทนการใช้แรงงานคน ชาวบ้านเรียกว่า รถจักร แต่รายได้ไม่สูงขึ้นตามต้นทุนที่สูงขึ้น จึงทำให้ชาวนาบางคนเลิกทำนา บางปีน้ำท่วมก็ทำให้ข้าวที่หว่านไปเสียหาย

2.3.3 การทำประมงแบบล้นเกินกับการเข้ามาของนากุ้ง

ชาวประมงพื้นที่ชุมชนท่าเสา และชุมชนอื่น ๆ ในบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนล่าง วางเครื่องมือประมงจำพวกไซตุ้ โพงพาง กัด อวนลอย เป็นจำนวนมากครอบครัวหนึ่งจะใช้เครื่องมือประมงหลายลูก จึงทำให้ปลาที่จับได้น้อยลง แห อวน กัดก็ใช้ตาถี่ขึ้นเหลือ 1-2 เซนติเมตร ทำให้ได้ปลาตัวเล็กตัวน้อย ยังไม่ทันได้เจริญเติบโตเต็มที่ก็ถูกจับ ถึงแม้ประมงจังหวัดจะนำพันธุ์สัตว์น้ำ มาปล่อยจำนวนครั้งละประมาณ 1-2 ล้านตัวก็ไม่สามารถอยู่ได้จนได้ขนาดตัวโต เพราะโดนดักจับหมด นากุ้งและการเลี้ยงปลาในกระชังเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อการดำรงชีวิตประจำวันของชุมชนบ้านท่าเสา ผลกระทบของชุมชนประมงบริเวณนั้นนอกจากจะเกิดจากการทำประมงแบบล้นเกินแล้วยังพบว่าการปล่อยน้ำเสียลงทะเลสาบสงขลา ของนากุ้ง โรงงานอุตสาหกรรม และชุมชนเมือง ตลอดจนโครงการพัฒนาของรัฐ การสร้างเขื่อนปิดกั้น

ทะเลทำให้น้ำเค็มไม่สามารถไหลเวียนเข้ามาได้สะดวก เกิดการตื้นเขินของทะเลสาบสงขลา นอกจากนี้ยังพบว่า การทำประมงพื้นบ้านได้รับผลกระทบจากประมงพาณิชย์ที่ใช้อวนรุนอวนลากจนทรัพยากรสัตว์น้ำเกิดความเสื่อมโทรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อการค้ารังซีฟของชาวประมงและครอบครัว

3. รูปแบบการค้ารังซีฟชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านในภาวะวิกฤติจากความทันสมัย

เมื่อถนนตัดผ่านชุมชนสิ่งที่ตามมาคือการทำให้ชุมชนมีน้ำใช้ที่สะดวกสบาย และมีไฟฟ้าใช้ ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยอย่างแท้จริง แต่อย่างไรก็ตามไม่เพียงเท่านั้น การทำประมงพื้นบ้านของผู้คนรอบทะเลสาบสงขลา ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ทั้งนี้เนื่องจากมีกลุ่มพ่อค้าคนจีนเข้ามาจับซื้อปลามากขึ้น และชาวประมงก็สามารถนำปลาไปขายที่ตลาดได้เองง่ายขึ้น เพราะการคมนาคมที่สะดวกสบาย ประกอบกับการมีตลาดนัดในชุมชน ดังนั้นชาวประมงพื้นบ้านจึงต้องพยายามทำทุกวิถีทางที่จะจับปลาให้ได้จำนวนมาก เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ผลกระทบที่ตามมาคือจากที่ชาวบ้านมีวิถีผลิตแบบยังชีพหันมาใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก และให้ได้เงินมาใช้จ่ายในครัวเรือนมากขึ้น รวมทั้งหันไปบริโภคสิ่งอำนวยความสะดวกสบายมากขึ้น เช่น การซื้อรถจักรยานยนต์ โทรทัศน์ ตู้เย็น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า

3.1 รายได้ในการค้ารังซีฟชีวิตประจำวันของชาวประมงพื้นบ้าน

จากการศึกษาข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์ครัวเรือนประมงพื้นบ้าน และครอบครัวรอบทะเลสาบ จาก 3 พื้นที่ จำนวน 111

ตัวอย่าง และสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักพบว่า ชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อยส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนจากการทำประมง 6,001 บาท ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 15.3 ชาวประมงในพื้นที่ชุมชนคูขุดมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 4,000 บาทลงมา และชาวประมงในพื้นที่ชุมชนท่าเสา มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 4,000-6,000 บาท จากรายได้ดังกล่าวชาวประมงทั้ง 3 ชุมชน คือพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา ชาวประมงมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตประจำวัน คิดเป็นร้อยละ 28.8, 22.5 และ 18.0

3.2 ลักษณะครอบครัวของชาวประมงพื้นบ้าน

ส่วนใหญ่ชาวประมงพื้นบ้านมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ทั้ง 3 พื้นที่ คือพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา ชาวประมงมีลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว คิดเป็นร้อยละ 36.9, 32.5 และ 17.1 จำนวนพี่น้องในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย ส่วนใหญ่มี 4-5 คน คิดเป็นร้อยละ 17.1 พื้นที่ชุมชนคูขุดส่วนใหญ่มีพี่น้องมากกว่า 7 คน คิดเป็นร้อยละ 15.3 พื้นที่ชุมชนท่าเสาส่งส่วนใหญ่มีพี่น้อง 6-7 คน คิดเป็นร้อยละ 9.9 และบรรดาพี่น้องของชาวประมงแต่ละชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงเช่นเดียวกัน โดยพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย และพื้นที่ชุมชนคูขุดมีพี่น้องและพื้นที่ชุมชนท่าเสา มีพี่น้องประกอบอาชีพประมง คิดเป็นร้อยละ 21.6, 21.6 และ 22.5

3.3 การประกอบอาชีพเสริมของชาวประมงพื้นบ้าน

ชาวประมงพื้นบ้านในทั้ง 3 พื้นที่ส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพเสริม โดยพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา

ชาวประมงมีการประกอบอาชีพเสริม คิดเป็นร้อยละ 28.8, 15.3 และ 9.0

ประเภทของอาชีพเสริมของทั้ง 3 ชุมชนเหมือนกันคือ ส่วนใหญ่จะรับจ้างทั่วไป โดยในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูซุดและพื้นที่ชุมชนท่าเสา ชาวประมงประกอบอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพเสริมคิดเป็นร้อยละ 30.0, 13.3 และ 8.3

สำหรับสถานที่ประกอบอาชีพเสริมของชาวประมงพื้นบ้านในทั้ง 3 พื้นที่ ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเสริมภายในชุมชน โดยพื้นที่ชุมชนทะเลน้อยพื้นที่ชุมชนคูซุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา ประกอบอาชีพเสริมภายในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 22.3, 21.6 และ 11.7

ส่วนวันเวลาที่ใช้ประกอบอาชีพเสริมชาวประมงส่วนใหญ่ใช้วันเสาร์-อาทิตย์ในการประกอบอาชีพเสริมทั้ง 3 พื้นที่ โดยพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูซุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสาใช้วันเสาร์-อาทิตย์ในการประกอบอาชีพเสริมคิดเป็นร้อยละ 15.0, 8.3 และ 5.0 โดยทั้ง 3 พื้นที่ ใช้เวลาเข้าในการประกอบอาชีพเสริมคิดเป็นร้อยละ 17.1, 18.0 และ 18.9 ตามลำดับ

3.4 วิธีการทำประมงพื้นบ้านของชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลา

ประสบการณ์ในการทำประมงพื้นบ้าน จากการศึกษาพบว่า ชาวประมงในพื้นที่ที่ศึกษาส่วนใหญ่ทำประมงมาเป็นเวลานานกว่า 21 ปี โดยพบว่าในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย และพื้นที่ชุมชนคูซุด ทำประมงมาเป็นเวลานานกว่า 21 ปี คิดเป็นร้อยละ 15.3 และ 18.9 ตามลำดับ ส่วนพื้นที่ชุมชนท่าเสา ทำประมงมาเป็นเวลา 10 ปีลงมา คิดเป็นร้อยละ 9.9 เหตุผลที่ทำประมง ชาวประมงทั้ง 3 พื้นที่ ส่วนใหญ่บอกว่า ไม่มีทางเลือก โดยในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูซุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา บอกว่าทำประมงเพราะไม่มีทางเลือก คิดเป็นร้อยละ 24.3, 20.7

และ 13.5 ในเรื่องความมั่นคงในอาชีพประมง ชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ไม่มีความมั่นคง โดยในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา มีความเห็นว่า อาชีพประมงเป็นอาชีพที่ไม่มีความมั่นคง คิดเป็นร้อยละ 24.3, 18.0 และ 18.9

ส่วนการเรียนรู้วิธีการทำประมง ชาวประมงทั้ง 3 พื้นที่ ส่วนใหญ่ตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า เรียนรู้วิธีการทำประมงจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย โดยในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา บอกว่าเรียนรู้วิธีการทำประมงมาจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย คิดเป็นร้อยละ 34.2, 29.7 และ 25.2

ส่วนเครื่องมือประมงที่ใช้ในการทำประมง สิ่งที่สำคัญคือ เรือ ถึงแม้ว่าเรือจะเป็นพาหนะในการเดินทางทางน้ำก็ตาม แต่ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ขาดไม่ได้ ซึ่งถือว่าเรือเป็นเครื่องมือประมงประเภทหนึ่ง

สำหรับเรือในการทำประมงพื้นบ้านพบว่า ทั้ง 3 พื้นที่ ส่วนใหญ่มีเรือในการทำประมง โดยในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา มีเรือในการทำประมง คิดเป็นร้อยละ 34.2, 31.5 และ 22.5 โดยชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 ชุมชนมีเรือครอบครัพละ 1 ลำ โดยพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสามีเรือครอบครัพละ 1 ลำ คิดเป็นร้อยละ 27.6, 29.6 และ 24.5 ประเภทเรือที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นเรือหางยาวติดเครื่องยนต์ ทั้ง 3 พื้นที่ โดยในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา ใช้เรือหางยาวติดเครื่องยนต์ คิดเป็นร้อยละ 32.6, 30.6 และ 23.4 แต่อย่างไรก็ตามทั้ง 3 ชุมชนชาวประมงบางคนยังคงใช้เรือแจวในการออกทะเลใกล้ ๆ

ส่วนเครื่องมือประมงที่ใช้มีหลายประเภท ได้แก่ อวนลอย/อวนติดตา อวนรุน ไชนั้ง ยอปัก จากผลการศึกษาพบว่า

1) ส่วนใหญ่ทั้ง 3 พื้นที่จะใช้อวนลอย/อวนติดตามากกว่าเครื่องมือประมงชนิดอื่น ๆ โดยชาวประมงในพื้นที่ทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสาใช้อวนลอย/อวนติดตา คิดเป็นร้อยละ

31.5, 24.3 และ 18.0 โดยชาวประมงแต่ละคนจะมีอวนลอย/อวนติดตา 21 หัว ขึ้นไปในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย และพื้นที่ชุมชนคูขุด คิดเป็นร้อยละ 25.0 และ 18.1 ส่วนในพื้นที่ชุมชนท่าเสา ส่วนใหญ่มีคนละ 11-20 หัว คิดเป็นร้อยละ 8.3 พื้นที่ที่ใช้ในการวางอวนลอย/อวนติดตา จะใช้ 501 เมตรขึ้นไป ในชุมชนทะเลน้อยคิดเป็นร้อยละ 25.0 ส่วนในพื้นที่ชุมชนคูขุดและชุมชนท่าเสาจะใช้พื้นที่ในการวางอวนลอย/อวนติดตา 500 เมตร ลงมา คิดเป็นร้อยละ 19.4 และ 11.1 ตามลำดับ ชนิดของสัตว์น้ำที่จับได้โดยใช้เครื่องมือประเภทนี้ ส่วนใหญ่เป็นปลา ในพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสา คิดเป็นร้อยละ 48.6, 36.1 และ 11.1 ปริมาณปลาที่จับได้โดยใช้อวนลอย/อวนติดตาในพื้นที่ทะเลน้อยและพื้นที่ท่าเสา ส่วนใหญ่จับได้วันละประมาณ 2 กิโลกรัมลงมา คิดเป็นร้อยละ 20.8 และ 6.9 ส่วนพื้นที่คูขุดจับได้วันละประมาณ 3-5 กิโลกรัม คิดเป็นร้อยละ 18.1

2) เครื่องมือประมงประเภทอวนรุนส่วนใหญ่ชาวประมงทั้ง 3 พื้นที่ใช้อวนรุนคนละ 1 อัน คิดเป็นร้อยละ 33.3 เท่ากัน พื้นที่ที่ใช้อวนรุนคือบริเวณชายฝั่งทะเล ใช้วิธีเดินรุนความลึกของน้ำประมาณ 0.5 เมตร เหมือนกันทั้ง 3 ชุมชน คิดเป็นร้อยละ 33.3 ชนิดของสัตว์น้ำที่จับได้โดยใช้อวนรุนในพื้นที่ทะเลน้อยพื้นที่คูขุด และพื้นที่ท่าเสาส่งส่วนใหญ่เป็นกุ้ง คิดเป็นร้อยละ 33.3 ปริมาณกุ้งที่จับได้ต่อวัน ทั้งพื้นที่ทะเลน้อยและพื้นที่คูขุดจับได้วันละประมาณ 2 กิโลกรัม คิดเป็นร้อยละ 33.3 เท่ากัน ส่วนพื้นที่ท่าเสาจับได้วันละประมาณ 1 กิโลกรัม คิดเป็นร้อยละ 33.3

3) เครื่องมือประมงชนิดอื่น ส่วนใหญ่ชาวประมงในพื้นที่ท่าเสาใช้ชนิดทำประมง จำนวน 11-20 ลูก คิดเป็นร้อยละ 39.3 ในพื้นที่คูขุดใช้ชนิดจำนวน 21 ลูกขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 14.3 ส่วนพื้นที่ทะเลน้อยใช้ชนิด 11-20 ลูก และบางครั้งรอบครัวใช้ 20 ลูกขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 7.1 เท่ากัน พื้นที่สำหรับวางชนิดอื่น 3-4 กิโลเมตร ขึ้นไป ส่วนใหญ่เป็นชุมชนคูขุด คิดเป็นร้อยละ 7.1 ส่วนพื้นที่วางชนิดอื่น 3 กิโลเมตร อยู่ใน

ชุมชนทะเลน้อย คิดเป็นร้อยละ 7.1 สำหรับชุมชนท่าเสาใช้พื้นที่ในการวางไซนั้ง 2 กิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 25.0 ชนิดของสัตว์น้ำที่จับได้ คือ กุ้ง ส่วนใหญ่จะจับได้ในพื้นที่ชุมชนท่าเสา และทะเลน้อย คิดเป็นร้อยละ 57.1 และ 14.3 ส่วนพื้นที่คุชุดส่วนใหญ่จะจับได้ปลาต่อวัน คิดเป็นร้อยละ 10.7 ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ในพื้นที่ทะเลน้อยได้วันละประมาณ 5 กิโลกรัมลงมา คิดเป็นร้อยละ 7.1 พื้นที่ท่าเสาจับได้ 6-10 กิโลกรัม คิดเป็นร้อยละ 35.7 ส่วนพื้นที่คุชุดจับได้วันละประมาณ 11 กิโลกรัมขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 10.7

4) เครื่องมือประมงประเภทยอปีกพบว่า ในพื้นที่ทะเลน้อยไม่มีการนำยอปีกมาใช้ ส่วนพื้นที่คุชุด และพื้นที่ท่าเสา มีการนำยอปีกมาใช้จำนวน 1 คอก คิดเป็นร้อยละ 66.7 และ 33.3 พื้นที่ที่ใช้ในการวางยอปีก ประมาณ 100 เมตร ในพื้นที่คุชุดและพื้นที่ท่าเสา คิดเป็นร้อยละ 66.7 และ 33.3 ส่วนใหญ่จะจับได้ปลา โดยในพื้นที่คุชุดและพื้นที่ท่าเสาจับได้ปลา คิดเป็นร้อยละ 66.7 และ 33.3 และจับได้ปลาวันละประมาณ 1 กิโลกรัมในพื้นที่คุชุด คิดเป็นร้อยละ 66.7 และในพื้นที่ท่าเสาจับได้ปลาวันละประมาณ 2 กิโลกรัม คิดเป็นร้อยละ 33.3

ต้นทุนในการทำประมงต่อเดือน จากการศึกษาพบว่า ในพื้นที่ทะเลน้อย ส่วนใหญ่ชาวประมงพื้นบ้านใช้ต้นทุนในการทำประมง เดือนละ 2,001-4,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 21.6 ในพื้นที่คุชุดใช้ต้นทุนในการทำประมง เดือนละ 2,000 บาทลงมา คิดเป็นร้อยละ 12.6 ส่วนในพื้นที่ท่าเสาใช้ต้นทุนในการทำประมง เดือนละ 2,001-4,000 บาท และ 4,000 บาท ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 9.0 เท่ากัน

การศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการทำประมงเพิ่มเติม จากการศึกษาพบว่าชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ทะเลน้อย และพื้นที่คุชุดส่วนใหญ่ไม่ได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในการทำประมง คิดเป็นร้อยละ 29.7 และ 22.5 แต่ก็มีบางส่วนที่ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่บ้าง ส่วนชุมชนท่าเสามีการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในการทำประมง คิดเป็นร้อยละ 14.4 แหล่งที่ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมมีหลายแหล่งด้วยกัน โดยในพื้นที่

ทะเลน้อยศึกษาความรู้เพิ่มเติมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ คิดเป็นร้อยละ 15.0 ส่วนในพื้นที่คูซุด และพื้นที่ท่าเสาศึกษาความรู้เพิ่มเติมในเรื่องการทำประมงจากเพื่อนบ้าน และญาติพี่น้อง คิดเป็นร้อยละ 17.5 เท่ากัน เรื่องที่ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในพื้นที่ทะเลน้อยจะให้ความสนใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์ปลา และการเลี้ยงปลากระพง คิดเป็นร้อยละ 7.5 ในพื้นที่คูซุดจะให้ความสนใจเกี่ยวกับเครื่องมือประมง คิดเป็นร้อยละ 7.5 ส่วนพื้นที่ท่าเสา จะให้ความสนใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์ปลา คิดเป็นร้อยละ 10.0

4. กลยุทธการต่อสู้ต่อรองในภาวะขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้าน

ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2515 จนถึงปี 2520 ถือเป็นช่วงที่สำคัญ และเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านของการดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านรอบทะเลสาบสงขลา จากวิถีการผลิตแบบยังชีพไปสู่วิถีการผลิตในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด เนื่องจากการขยายตัวของตลาดที่เข้ามามีบทบาทในชุมชนมากขึ้น ส่งผลให้ครัวเรือนส่วนใหญ่ที่มีอาชีพประมงควบคู่กับอาชีพทำนาต้องปรับตัวตาม อันนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและระบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับภายนอก โดยที่ชุมชนมีการเรียนรู้และปฏิสัมพันธ์กับตลาดยิ่งขึ้น แสดงให้เห็นในรูปของการเกิดตลาดนัดชุมชน การเกิดขึ้นของ เรือติดเครื่องยนต์วิ่งรับ-ส่งผู้โดยสารระหว่างชุมชนต่าง ๆ รอบทะเลสาบสงขลาต่อมาการเดินทางโดยทางเรือได้หยุดให้บริการ เพราะเริ่มมีถนนที่จะใช้ติดต่อกับชุมชนภายนอกได้สะดวกกว่า การที่ชุมชนทะเลน้อย ชุมชนคูซุดและชุมชนท่าเสาสามารถติดต่อกับภายนอก เช่นนี้ยังเป็นการเปิดพื้นที่ทางการค้าเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของสโรชา เดวี โดไรราจู (Doorairajoo 2002) ได้ศึกษาถึงการปรับตัวของชุมชนประมงมลายูมุสลิมบ้านบางตาва อำเภอนง

จิก จังหวัดปัตตานี พบว่า การปรับตัวต่อการดำรงชีวิตภายใต้ภาวะวิกฤตคือ (1) การเผชิญหน้ากับเจ้าของอวนรุน อวนลาก และเจ้าของฟาร์มกุ้ง การปรับตัวภายใต้ทรัพยากรประมงที่เสื่อมโทรม ซึ่งมีสาเหตุมาจากการทำประมงด้วยเครื่องมือที่ทันสมัย เช่น อวนรุน อวนลาก และจากการทำฟาร์มกุ้ง (2) การเผชิญหน้าระหว่างชาวประมงพื้นบ้านที่เป็นชาวนาญมูสลิมกับเจ้าของเรืออวนรุน อวนลาก และเจ้าของฟาร์มกุ้งที่เป็นคนไทยพุทธและคนไทยเชื้อสายจีน และ (3) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากผลพวงของเหตุการณ์ในอดีต ตั้งแต่การก่อกบฏเพื่อที่จะแบ่งแยกดินแดนจากรัฐไทย ในขณะที่เดียวกันโคโรราจู้ได้ชี้ให้เห็นถึงการปรับตัวเนื่องจากขาดแคลนทรัพยากร จึงทำให้ชาวประมงมุสลิมส่วนใหญ่ไปประกอบอาชีพอื่นที่หลากหลายเพื่อความอยู่รอด เช่น หัวหน้าครอบครัวออกทะเลหาปลา ภรรยาต้องรับภาระในการขายปลาในตลาด ลูกชายเดินทางไปเป็นแรงงานในร้านต้มยำกุ้งที่ประเทศมาเลเซียเพื่อเก็บเงินแต่งงาน ในขณะที่ลูกสาวนั้นไปเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม และแรงงานในการซ่อมแซมซ่อมอวน กลยุทธ์เหล่านี้ทำให้ครอบครัวชาวประมง สามารถที่จะเอาตัวรอดในสถานการณ์ที่ทรัพยากรนั้นร่อยหรอได้บ้าง

การที่ชาวประมงรอบทะเลสาบสงขลาใน 3 พื้นที่ศึกษาต้องเผชิญกับนโยบายรัฐในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ตลอดจนการก้าวเข้าสู่ภาวะทันสมัย ทำให้ทรัพยากรประมงร่อยหรอและเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัด ชาวประมงได้ใช้กลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะขาดแคลนทรัพยากรสัตว์น้ำ โดยหันมาสร้างพื้นที่ใหม่ทางสังคมเพื่อความอยู่รอดท่ามกลางภาวะวิกฤติจากความทันสมัยดังนี้

4.1 การเลี้ยงสัตว์: การต่อสู้ต่อร่องในภาวะขาดแคลนของชาวประมง

ในอดีตการเลี้ยงสัตว์ในชุมชนทะเลน้อย ชุมชนคูขุด และชุมชนท่าเสา มักจะทำในเวลาที่ยาวเว้นจากการประมงและ ทำนาโดยทุครั้งเรือ นมักจะมียัวและควายเลี้ยงไว้เพื่อเป็นแรงงาน ส่วนการเลี้ยงหมู เป็ด และไก่ ก็ได้รับความนิยมมากเช่นเดียวกันเพื่อเป็นแหล่งอาหาร จำพวกโปรตีนที่นอกเหนือจากปลา วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงในอดีต นั้นเพื่อใช้เป็นอาหาร จากการบอกเล่า ปัจจุบันเกือบทุครั้งเรือ นมักจะเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาชีพเสริมอีกทางหนึ่ง การเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ ตลอดจนเลี้ยงวัว เลี้ยงควายไว้ขายจึงเป็นทางเลือกและทางออกของ ชาวบ้านในช่วงภาวะวิกฤติจากความทันสมัยอีกทางหนึ่ง

4.2 เอนาข้าวมาทำนากุ้ง : การต่อร่องกับกลไกตลาดของชาวประมง

นากุ้ง หรือบ่อกุ้งเกิดจากเงื่อนไขที่เป็นปัญหาหลักสองประการ คือ ต้นทุนของการผลิตข้าวที่สูงขึ้นและการรุกคืบของน้ำเค็มเข้าพื้นที่นา และพื้นที่บริเวณใกล้เคียง ในช่วงปีพ.ศ. 2538-2542 เป็นช่วงที่นากุ้งเข้ามา มีบทบาทอย่างมากในชุมชนชายทะเลแถบระโนดเป็นต้นมาจนถึงท่าเสา ชาวบ้านจำนวนหนึ่งหันไปทำนากุ้ง แทนนาข้าว เห็นได้จากพื้นที่นากุ้งถูกขยายมากขึ้นกว่า 500 ไร่ในช่วงดังกล่าว ทั้งนี้เนื่องจากผลตอบแทนจากนากุ้งมีสูง รายได้จากการเลี้ยงกุ้งสามารถตอบสนองต่อความต้องการบริโภคความทันสมัยของครัวเรือนได้เป็นอย่างดี จึงเป็น สิ่งจูงใจให้คนในชุมชนสนใจเลี้ยงกุ้งกันมาก ซึ่งบ่งบอว่ามองว่าการเลี้ยงกุ้งของชาวบ้านมีรายได้จำนวนมากก็จริง แต่ก็มีปัญหากับการปล่อยน้ำเสียจากนากุ้งลงทะเลซึ่งทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำ ร่อยหรอลง เพราะคุณภาพน้ำเน่าเสีย เช่นเดียวกับงานศึกษาของพรพันธุ์ เขมคุณาศัย (2549) ได้

ศึกษาวิถีชีวิตของชาวประมง พบว่าชาวประมงบ้านเฉงอะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเข้าถึงทรัพยากรตามการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ทำให้ชาวประมงบ้านเฉงอะปรับตัวจากชุมชนพื้นบ้านไปสู่ประมงพาณิชย์และเป็นเจ้าของฟาร์มหอยรายย่อยในทะเล โดยมีการต่อรองทั้งในปัจเจกและแบบกลุ่ม รวมถึงการรุกทะเลไปเรื่อยๆ โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติและกฎหมายของรัฐเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงทรัพยากรภายใต้ผลประโยชน์ของปัจเจก ซึ่งต่างจากชาวประมงบ้านดาโตะที่ใช้ระบบความเชื่อในศาสนาอิสลามเป็นฐานในการให้ความหมายของพื้นที่และรูปแบบการเข้าถึงทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม ในขณะเดียวกันชาวประมงบ้านดาโตะแทบที่จะไม่เปลี่ยนแปลงจากการใช้ประโยชน์จากอ่าวปัตตานีและไม่ได้ปรับตัวตามนโยบายของรัฐ โดยยังคงความสัมพันธ์กับสภาพธรรมชาติและเข้าถึงทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่การค้ารังซีฟ และในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมาส่งผลให้ชาวประมงในอ่าวปัตตานีมีการเปลี่ยนแปลง 3 ด้านคือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างของความสัมพันธ์ การเปลี่ยนแปลงทางด้านความเชื่อและค่านิยม โดยพบว่าการปรับตัวของชุมชนตามนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี ในการทำประมงซึ่งสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจทำให้ฐานะของคนในชุมชนที่ต่างกันนำไปสู่การปรับตัวที่แตกต่างกัน ในระบบความสัมพันธ์ยังมีความซับซ้อนมากขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน

4.3 จากวิถีไหนค...นา...เล..หันมาสู่วิถีสร้างคอนโดนค

พื้นที่ชุมชนคุชูดเป็นพื้นที่ที่มีชื่อเสียงของการทำน้ำตาลแว่นน้ำตาลโดนดมาอย่างยาวนานซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน จนเป็นที่กล่าวขานถึงวัฒนธรรม “...ไหนค...นา...เล...” เนื่องด้วยพื้นที่ในอำเภอสทิงพระเป็นพื้นที่ที่มีต้นตาลโดนดขึ้นอยู่ใน

พื้นที่นาเป็นจำนวนมาก ชาวประมงจะทำนาสลับกับทำประมงและจะขึ้นต้นตาลโตนต เพื่อทำน้ำตาลจากตาลโตนต โดยเคี้ยวเป็นน้ำตาลปี๊บ และทำน้ำตาลแว่น บางครั้งก็จะทำเป็นน้ำตาลสดไว้ดื่มกินรสชาติหอมชื่นใจ แต่ปัจจุบันหากเรานั่งรถผ่านไปยังพื้นที่คุซุด เราจะพบว่า นอกจากวิถีโหนด...นา...เล...แล้วเรายังพบเห็นบ้านของนก ซึ่งเจ้าของธุรกิจทำรังนกต้องการที่จะให้นักนางแอ่นมาทำรังใกล้บ้าน จึงได้สร้างเป็นตึกสูงประมาณ 2-5 ชั้น และข้าง ๆ ตึกจะเจาะรูตลอดแนวฝ้ายบ้านทุกทิศทางให้นักสามารถบินเข้ามาทำรังได้ ปัจจุบันพื้นที่นาข้าวกำลังจะเปลี่ยนเป็นพื้นที่การปลูกสวนปาล์ม เนื่องจากปาล์มราคาดีกว่านาข้าว แต่อย่างไรก็ตาม “...วิถีโหนด...นา...เล...” ก็ยังเป็นวิถีชีวิตที่สำคัญของชาวทะเลสาบตอนกลาง ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ de Certeau สนใจคือวิธีการที่ฝ่ายอ่อนแอหรือถูกครอบงำใช้จังหวะเวลาและโอกาสที่มีอยู่ฉวยประโยชน์จากฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่า เขามองว่าการดำเนินชีวิตประจำวันเป็นเรื่องของการแย่งชิงและต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power relations) ระหว่างผู้กำหนดกับผู้ใช้ ทั้งหมดนี้ไม่ใช่ความสัมพันธ์ทางเดียว แต่เป็นวงจรของอำนาจที่หมุนเวียนอย่างไม่สิ้นสุดในชีวิตประจำวัน จุดนี้เองที่ทำให้ชีวิตประจำวันมีมิติทางการเมือง ดังนั้นการที่ชุมชนชาวนา หรือชุมชนชาวประมงในบริเวณทะเลสาบคุซุด ได้มีการสร้างบ้านนก หรือคอนโดนกันนางแอ่น เพื่อที่จะต่อสู้ต่อรองกับภาวะวิกฤติความทันสมัยเป็นสิ่งที่ถือว่าคนเหล่านี้ฉกฉวยโอกาสจากผู้มีอำนาจเหนือกว่า เพื่อให้ตนเองสามารถอยู่รอดได้

4.4 ผู้หญิงกับการเป็นแรงงานในชุมชน : ปฏิบัติการประจำวันในภาวะความขาดแคลน

ในช่วงที่ประสบกับภาวะความขาดแคลนทรัพยากรประมง ชาวประมงไม่สามารถที่จะจับปลาได้ในฤดูมรสุม ผู้หญิงจึงหาอาชีพเสริมที่สามารถทำได้ในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อเพิ่มรายได้และช่วยเหลือ

ครอบครัวเพื่อดำรงชีวิตประจำวันเช่นเดียวกัน โอกาสในการประกอบอาชีพ มีพลวัตเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย เช่น การรับจ้างมาดกัด การซ่อมแซมกัด การรับจ้างเด็ดข้าวพริก การแกะกลีบหัวหอม หัวกระเทียม การสานเสื่อกระจูด และการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น การขายของที่ระลึก การทำปลาตุ๋น การสานเสื่อกระจูดขายให้กับนักท่องเที่ยวของผู้หญิงชาวทะเลน้อย นอกจากนี้ยังพบว่าผู้หญิงในชุมชนไปค้าขายนอกชุมชน ทั้งเป็นการค้าปลาที่หาได้ และซื้อต่อจากเพื่อนชาวประมง การแปรรูปสัตว์น้ำ เช่น กุ้งหวาน กุ้งส้ม กุ้งเค็ม ปลาส้ม รวมทั้งการค้าขายปลีกลิ้นค้าสำเร็จรูปในตลาดนัดบริเวณใกล้เคียง ทั้งนี้เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระทางเศรษฐกิจของครอบครัวในยุคที่เงินตรามีบทบาทสำคัญมากต่อการดำรงชีวิตประจำวัน

นอกจากนั้นยังพบว่าผู้หญิงสาวในชุมชนได้ผันตัวเองไปเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวัฒนา สุกันศีล (2541) ได้ทำการศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนประมงรอบอ่าวปัตตานี พร้อมทั้งได้วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงปัญหาและการปรับตัวต่อการดำรงชีพของชาวประมงขนาดเล็ก โดยการเปลี่ยนแปลงจากการประมงแบบยังชีพไปสู่การประมงเพื่อขาย การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีและความเข้มข้นของการจับสัตว์น้ำ รวมถึงวิกฤติด้านทรัพยากรและปัญหาที่เกิดขึ้นในวิถีการผลิต การจัดการทรัพยากรโดยชุมชนภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงสะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้าน และชุมชนไม่ได้ยอมจำนนต่อแรงกดดันด้านเศรษฐกิจและวิกฤติด้านทรัพยากรที่เกิดขึ้น แต่ได้พยายามพัฒนาวิธีการและแนวทางที่หลากหลายทั้งในระดับบุคคลและกลุ่มเพื่อเผชิญหน้า และปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ และการทำงานที่หลากหลายขึ้นเพื่อสร้างยุทธวิธีในการอยู่รอดต่างๆ (survival strategies) อันสะท้อนถึงลักษณะพลวัตของชุมชนประมงชายฝั่งที่ไหวทันต่อเหตุการณ์ โอกาสและช่องทางใหม่ๆ ในการปรับตัว ในขณะที่ถูกจำกัดโดยนโยบายของรัฐ โครงสร้างทางอำนาจ การแข่งขัน และระบบตลาดที่ไม่เป็นธรรมต่อ

ชาวบ้านเหล่านี้ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการช่วยประคับประคองให้อาชีพ การจับสัตว์น้ำชายฝั่งดำรงอยู่ต่อไปได้ในสถานการณ์ที่จำกัด ขณะเดียวกันก็ช่วยอธิบายถึงความซับซ้อนของชุมชนและเป็นที่น่า สงเกตว่า ในขณะที่มีการขยายตัวของภาคประมงพาณิชย์ที่ส่งผลกระทบ โดยตรงต่ออาชีพและการจับสัตว์น้ำของชาวประมงพื้นบ้าน แต่ชาว มุสลิมก็ไม่ได้ถูกกีดกันจากตลาดแรงงานในภาคธุรกิจชาวประมงสามารถ ที่จะปรับตัวเข้าสู่ภาคแรงงานซึ่งถือเป็นแหล่งรายได้อีกทางหนึ่งสำหรับ การดำรงชีพและความเป็นอยู่ของชาวมุสลิมในชุมชนรอบๆ อ่าวปัตตานี

5. ข้อจำกัด ปัญหา อุปสรรค ในการดำรงชีวิตประจำวันของ ชาวประมงพื้นบ้าน

5.1 สาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อชาวประมง พื้นบ้านรอบทะเลสาบสงขลามีหลายประการดังนี้คือ

5.1.1 โครงการพัฒนาของรัฐ เช่น การสร้างเขื่อนกั้นคลื่นลม ที่บริเวณปากอ่าว ทะเลสาบสงขลา การสร้างถนนผ่านพื้นที่ป่าชายเลน เขื่อนกั้นป่ากระวะ การประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ปัจจัย เหล่านี้เป็นสาเหตุที่ส่งผลกระทบต่อการทำอาชีพประมงพื้นบ้าน และเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรกับ นโยบายของรัฐที่ไม่ไปด้วยกัน

5.1.2 การปล่อยน้ำเสียของชุมชนเมือง โรงงานอุตสาหกรรม ร้านอาหาร การทำการเกษตรแบบการใช้สารเคมี และการตื่นเงินของ ทะเลสาบสงขลา จากการสำรวจพบว่า มีโรงงานจำนวนมากตั้งอยู่ใน พื้นที่โดยรอบทะเลสาบสงขลา ทั้งโรงงานอุตสาหกรรมปลากระป๋อง โรงงานแปรรูปอาหาร โรงงานแปรรูปยางพารา อีกทั้งยังมีแนวโน้มว่าจะ เพิ่มจำนวนขึ้น โดยที่ชุมชน และโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้มักจะปล่อย น้ำทิ้งลงสู่ทะเลสาบสงขลาปริมาณมากในแต่ละวัน น้ำเสียที่ปล่อยลงสู่ ทะเลสาบสงขลาที่ไม่ได้รับการบำบัดมีผลกระทบต่อระบบนิเวศ และ

คุณภาพน้ำซึ่งส่งผลเชื่อมโยงให้สัตว์น้ำมีปริมาณลดลง การลดลงของปริมาณสัตว์น้ำดังกล่าวนี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการดำรงชีวิตของชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลาอย่างมาก

5.1.3 การประกอบอาชีพทำนาทุ่งเริ่มมีการทำในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2530 และได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา และอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการพัฒนาทั้งธุรกิจการเพาะพันธุ์กุ้งและการเลี้ยงกุ้ง ต่อมาพื้นที่นาทุ่งได้ขยายตัวไปยังบริเวณอื่นรอบๆ ทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะการขยายตัวไปยังแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของจังหวัดสงขลาและพัทลุง แรงจูงใจสำคัญที่สุดที่ทำให้เกษตรกรหันมาลงทุนทำนาทุ่งกันมากคือ รายได้ดี ในขณะที่เดียวกันก็มีความเสี่ยงสูงในการลงทุน อีกทั้งการทำอย่างไม่ถูกวิธีมีผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมากอย่างไรก็ตามในระยะหลังการทำนาทุ่งประสบปัญหาหนัก นาทุ่งบางส่วนถูกทิ้งร้างไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์หรือเป็นทุนในการดำรงชีพได้อีก และเมื่อมีการปล่อยน้ำเสียจากนาทุ่งลงไปในทะเล ยิ่งทำให้คุณภาพของน้ำทะเลเสื่อมโทรม

5.1.4 เกิดจากตัวชาวประมงเอง ที่ทำประมงแบบทำลายล้าง ทั้งนี้เนื่องจากการทำประมงส่วนหนึ่งบางพื้นที่ไม่ได้กันเขตพื้นที่ 3,000 เมตร อย่างจริงจังไว้สำหรับเป็นที่อนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน หรือหากมีการกันพื้นที่แล้ว แต่กฏกติกาที่ตั้งขึ้นของชุมชนถูกละเลยโดยชาวประมงบางคน และชาวประมงในพื้นที่อื่นไม่ทราบว่ามีกฏกติกาดังกล่าว ทำให้เกิดการละเมิดและมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ นอกจากนั้นวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงได้เปลี่ยนแปลงจากการใช้เครื่องมือง่ายๆ มาใช้เครื่องมือที่หาซื้อได้ง่ายในท้องตลาดและมีประสิทธิภาพมากกว่า นอกจากนี้ยังมีการทำประมงอย่างหนาแน่นในบางพื้นที่ รวมทั้งการใช้เครื่องมือประมงชนิดทำลายล้าง เช่น อวนรุน ยาเบื่อ โพงพางและเครื่องช็อตปลา เครื่องมือประมงประเภทไซตุ้มมีผลต่อการไหลเวียนของน้ำในทะเลสาบสงขลาซึ่งทำให้น้ำทะเลตื้นเขิน สิ่ง

เหล่านี้ชาวประมงทราบดี แต่ก็ยังคงปฏิบัติด้วยความที่ต้องการแข่งขัน และตกอยู่ภายใต้วิกฤติของความทันสมัยจึงทำให้ชาวประมงต้องทำทุกวิถีทางที่จะจับปลาให้ได้ในปริมาณที่มากขึ้น

5.2 ปัญหาในการดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน

ชาวประมงพื้นบ้านมีปัญหา แต่ส่วนใหญ่กล่าวว่าไม่ได้รับการแก้ไขปัญหา และชาวบ้านบอกว่ามีการแก้ไขปัญหาแต่ไม่ตรงจุดดังนี้

5.2.1 ปัญหาในการประกอบอาชีพประมง จากการศึกษาพบว่าทั้ง 3 พื้นที่ ส่วนใหญ่ชาวประมงมีปัญหาในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน โดยในพื้นที่ทะเลน้อย พื้นที่ชุมชนคูขุด และพื้นที่ชุมชนท่าเสาชาวประมงมีปัญหา คิดเป็นร้อยละ 32.4, 24.3 และ 18.0 สาเหตุของปัญหาของชาวประมงใน 3 พื้นที่ ส่วนใหญ่เกิดจากทรัพยากรสัตว์น้ำลดลง โดยในพื้นที่ทะเลน้อย พื้นที่คูขุด และพื้นที่ท่าเสา คิดเป็นร้อยละ 32.4, 24.3 และ 18.0 ตามลำดับ รองลงมาชาวประมงในพื้นที่ทะเลน้อยมองว่าเกิดจากสาเหตุการตื่นเงินของแหล่งประมง คิดเป็นร้อยละ 28.9 ชาวประมงในพื้นที่คูขุดมองว่าปัญหาเกิดจากการโจรกรรมเครื่องมือประมง คิดเป็นร้อยละ 21.5 ส่วนชาวประมงในพื้นที่ท่าเสา มองว่าเป็นเพราะการตื่นเงินของแหล่งประมง และน้ำทะเลมีสภาพเสื่อมโทรม คิดเป็นร้อยละ 19.3

5.2.2 การแก้ไขปัญหาคำการทำประมงพบว่า ชาวประมงส่วนใหญ่บอกว่าในพื้นที่ทะเลน้อยและพื้นที่ท่าเสาไม่มีการแก้ไขปัญหา คิดเป็นร้อยละ 24.1 และ 13.3 ตามลำดับ ส่วนชาวประมงพื้นที่คูขุดบอกว่ามีการแก้ไขปัญหา 20.5 สำหรับวิธีการแก้ไขปัญหาคำพบว่าในพื้นที่ทะเลน้อยมีหน่วยงานมาปล่อยพันธุ์ปลา เพาะพันธุ์ปลา และหน่วยงานราชการกำหนดขนาดของอวนตาถี่ คิดเป็นร้อยละ 2.4 สำหรับพื้นที่คูขุด ชาวประมงบอกว่ามีการแก้ไขปัญหาโดยการปล่อยพันธุ์ปลา คิดเป็นร้อยละ 7.1 ส่วนพื้นที่ท่าเสาชาวประมงแจ้งว่ามีการเพาะพันธุ์ปลา คิดเป็นร้อยละ 2.4 แต่อย่างไรก็ตามเมื่อสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพบว่า ชาวประมงเห็นว่าการแก้ไขปัญหาโดยการปล่อยพันธุ์ปลาเป็นการแก้ไข

ปัญหาที่ไม่ตรงจุด ถึงแม้จะปล่อยพันธุ์ปลาเป็นล้าน ๆ ตัวก็ไม่ช่วยให้ดีขึ้น เพราะชาวประมงยังใช้เครื่องมือที่ทำลายล้าง และควรให้มีการบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงในคูคลองหรือทะเล ตลอดจนควรที่จะเปิดเขื่อนที่กั้นอยู่ออก เพื่อให้น้ำเค็มไหลเข้ามาในทะเลสาบสงขลา ปลาจะได้เข้ามาวางไข่ น้ำในทะเลสาบจะได้ไหลเวียนได้สะดวกขึ้น

6. ทางเลือกในการพัฒนาประมงพื้นบ้านในทะเลสาบสงขลา

6.1 การลงแรงประมงที่เหมาะสมกับศักยภาพการผลิตของทรัพยากรประมง ดังนั้นการจัดการที่เหมาะสมจึงขึ้นอยู่กับสองเงื่อนไข คือ เงื่อนไขแรกควรเริ่มจากตัวชาวประมงเอง โดยทำความเข้าใจกับชาวประมงให้ลงแรงที่เหมาะสมกับศักยภาพการผลิตของทรัพยากรประมงที่มีอยู่ ซึ่งการทำเช่นนี้อาจจำเป็นต้องขยายพื้นที่เพื่ออนุรักษ์สัตว์น้ำให้มากขึ้น และจัดสร้างแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ เช่น ป่าชายเลน และปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ส่วนเงื่อนไขที่สอง เป็นประเด็นของการฟื้นฟูระบบนิเวศและเพิ่มผลผลิตของทรัพยากรสัตว์น้ำ เงื่อนไขนี้สามารถจัดการได้ โดยการลดจำนวนเรืออวนลาก อวนรุน และการควบคุมจำนวนเรืออวนลาก อวนรุน การขยายขนาดตาอวนให้ห่างขึ้น และการกำหนดเขตการทำประมงและเครื่องมือประมงที่เหมาะสม ซึ่งชาวประมงพื้นบ้านมองว่า หากสามารถทำตามเงื่อนไขดังกล่าวได้ก็จะทำให้สัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลากลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง

6.2 สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ โดยการปฏิบัติดังนี้

6.2.1 ชาวประมงและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการประมงในชุมชน ควรที่จะมีการวางกฎกติกา และดูแลให้เป็นไปตามกติกาของชุมชนในการทำประมง เพราะหากรอเจ้าหน้าที่ให้จัดการก็อาจจะไม่ทั่วถึง ซึ่งอาจจะส่งผลเสียหายต่อทรัพยากรประมงให้เสื่อมโทรม การที่จะทำการอนุรักษ์ได้ผลทางที่ดีและสามารถทำได้คือเริ่มที่ตัวชุมชนเอง

6.2.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรประมง และการสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมให้เกิดแก่ชุมชน

6.3 ตั้งกองทุนเพื่อปรับเปลี่ยนอาชีพ โดยการส่งเสริมให้ชาวประมงประกอบอาชีพเสริมหรืออาชีพอื่น เช่น เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ค้าขาย ปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมงที่ไม่ทำลายล้าง การขยายขนาดตาอวนให้ห่างขึ้นเพื่อที่จะได้จับสัตว์น้ำในขนาดที่เหมาะสม

6.4 การกำหนดมาตรการในการใช้เครื่องมือประมงที่เหมาะสม ควรให้มีกฎหมายควบคุมการไม่ให้นำเครื่องมือที่ทำลายล้างมาใช้ในทะเลสาบสงขลา

6.5 ส่งเสริมการจัดการฟาร์มทะเลโดยชุมชน โดยให้แกนนำในชุมชนดำเนินกิจกรรมสานต่อกิจกรรมฟาร์มทะเลต่อจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยดำเนินการโดยชุมชน และเพื่อชุมชน ดังนั้นชุมชนจึงต้องวางกฎกติกาในการเก็บเกี่ยวผลผลิตให้เหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 เนื่องจากในปัจจุบันระบบนิเวศได้เปลี่ยนแปลงและถูกทำลายอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบต่อทรัพยากรประมงลดลงอย่างมาก ในขณะเดียวกันชาวประมงเองได้เพิ่มปริมาณเครื่องมือและอัตราการลงแรงในการจับสัตว์น้ำแต่ผลผลิตกลับมิได้สูงตามไปด้วย จึงทำให้ชาวประมงต้องปรับกลยุทธ์ ในการต่อสู้ต่อร่องในภาวะขาดแคลนเพื่อตอบสนองความต้องการและความปรารถนาที่เปลี่ยนไป กลยุทธ์เหล่านี้บางส่วนผิดกฎหมายและทำให้เกิดปัญหาให้กับชาวประมงตามมา รวมทั้งความร่อยหรอของทรัพยากรประมงอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นควรมีมาตรการในการจัดการและควบคุมดูแลทรัพยากร วิธีการทำประมง ชนิดของเครื่องมือ ขนาดของสัตว์น้ำที่จับ รวมทั้งการแบ่งพื้นที่ประมงและพื้นที่

อนุรักษ์ให้สมดุล ตลอดจนการแนะนำและกำหนดวิธีการทำประมงให้เหมาะสมกับฤดูกาล โดยหน่วยงานภาครัฐควรร่วมหารือกับองค์การพัฒนาเอกชนและองค์กรชุมชน เพื่อทำความเข้าใจและขับเคลื่อนสู่การจัดการร่วมกันต่อไป

1.2 การที่ชาวประมงมีเจตคติว่าทรัพยากรประมงในทะเลเป็นสมบัติสาธารณะไม่มีใครเป็นเจ้าของ หากบุคคลใดสามารถเข้ามาเก็บเกี่ยวและใช้ประโยชน์ได้ก่อนผู้อื่นก็ได้ประโยชน์มากและก่อนคนอื่น เจตคติเช่นนี้ส่งผลให้จิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรมีน้อย จึงควรมีการรณรงค์เพื่อให้เกิดความเข้าใจและมีเจตคติที่ถูกต้องถึงประโยชน์และข้อจำกัดของทรัพยากรประเภทนี้ รวมทั้งผลกระทบที่จะตามมาจากการใช้และจัดการอย่างไม่เหมาะสม รวมทั้งการร่วมกันเป็นเจ้าของแทนการไม่มีใครเป็นเจ้าของทรัพยากรประเภทนี้ โดยเจ้าหน้าที่รัฐและองค์การพัฒนาเอกชนควรเล่นบทบาทในการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างเหมาะสมเพื่อความยั่งยืนในการดำรงชีวิตประจำวันในกระแสความทันสมัย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษากลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองของชุมชนชาวนา ชุมชนสวนยาง ที่ปรับเปลี่ยนมาทำธุรกิจรับขนางแอนโดยการสร้างบ้านให้คนอาศัยอยู่รอบทะเลสาบสงขลา เพื่อจะได้เห็นภาพรวมว่าวิถีชุมชนเหล่านั้นมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอย่างไร

2.2 ควรศึกษาถึงกระบวนการที่ทำให้การแก้ไขปัญหาถูกขจัดออกไป เช่น การใช้กฎหมาย การสร้างความร่วมมือกับชุมชน การสร้างจิตสำนึก การส่งเสริมอาชีพทางเลือกที่มีความยั่งยืนและมั่นคงของชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลา

บรรณานุกรม

- กรมประมง กองแผนงานและนโยบายประมง. (2552). *สรุปนโยบายประมงแห่งชาติ*. สืบค้นวันที่ 11 มกราคม 2552:
http://rahu.fisheries.go.th/DOF_THAI/Planning/policy.htm.
- กรมประมง. (2540). *ค่านิยมและการจำแนกเครื่องมือประมงทะเลของไทย*. กรุงเทพฯ : กองประมงทะเล กรมประมง.
- _____ . (2546). *สรุปผลดำเนินงานของกรมประมงในปีงบประมาณ 2546*. สงขลา : สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา.
- กรมป่าไม้. (2540). *วนเกษตรกลยุทธ์เพื่อลดความเสี่ยงต่อการปลูกป่าเอกชน*. กรุงเทพฯ : กรมป่าไม้.
- กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช. (2551). *เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย*. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2551 :
<http://web3.dnp.go.th/wildlifeweb/animConserveDepView.aspx?depld=126>.
- กลุ่มแลใต้ โครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้ โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก. (2539). *รายงานการสัมมนาองค์กรท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำ ทะเลสาบสงขลา*. สงขลา : กลุ่มแลใต้ โครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้ โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- เกิดถวา บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสักการ อภิรักษ์ จันทวงศ์ เอมอร
เจียรมาศ เจตน์สฤกษ์ สังขพันธ์ และปิยะ จอมทอง.
(2555). การก่อตั้งธนาคารปลากับการเสริมอำนาจขององค์กร
ชุมชนชาวประมงเพื่อพัฒนากลุ่มการเลี้ยงปลาในกระชังใน
ทะเลสาบสงขลา. สงขลา : คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- เกิดถวา บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสักการ และชูชาติ ผลบัณฑิต.
(2555). สิทธิการเข้าถึงทรัพยากรประมง ของชุมชนประมง
รอบทะเลสาบสงขลา (*The Access Rights to Fisheries
Resources of Fishing Communities in Songkla Lake*).
สงขลา : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- เกิดถวา บุญปรากฏ. (2543). บทบาทของรัฐและเอกชนในการ
จัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากร ธรรมชาติ ในเขตห้ามล่า
สัตว์ป่าทะเลน้อย. สงขลา : ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะ
วิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
_____. (2551). ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้ค้ามุสลิมข้าม
แดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย. (วิทยานิพนธ์ การศึกษาดุษฎี
บัณฑิต สาขาโทศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).
- แขวงการทางสงขลา. (2552). สืบค้นวันที่ 9 กันยายน 2552 :.
<http://www.doh.go.th/dohweb/hwyorg31100/tour7.htm>.
- คณะกรรมการอนุกรรมการเพื่อแก้ไขความเสื่อมโทรมของทะเลสาบ
สงขลา. (2539). แผนแก้ไขความเสื่อมโทรมของทะเลสาบ
สงขลา. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (2554).
 สภาพนิเวศลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. สืบค้นวันที่ 25
 มิถุนายน 2554 : [http://www.songkhilake.com/
 index.php?cmd=content_option_maintenance&page
 =2.](http://www.songkhilake.com/index.php?cmd=content_option_maintenance&page=2)
- โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้. (2545). การจัดการ
 ทรัพยากรโดยชุมชน กรณีศึกษาจากชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน
 ภาคใต้. กรุงเทพฯ : บริษัทเฟื่องฟ้าพรินติ้ง.
- _____. (2549). เขตอนุรักษ์...กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
 อย่างยั่งยืน. สงขลา : ชานเมืองการพิมพ์.
- โครงการจัดตั้งคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม. (2537). เอกสาร
 ประกอบการกลุ่มแลได้ โครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้
 โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก สัมมนานักศึกษาและ
 ประชาชน เรื่อง แนวทางการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา
 (Approaching to Songkla Lake Rehabilitation) วันที่ 4
 กรกฎาคม 2537 ณ ห้องประชุมมงคลสุข คณะ
 วิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. สงขลา :
 โครงการจัดตั้งคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย ภา
 วิทยาลัยสงขลานครินทร์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็กจังหวัดสงขลา. (2543). องค์กร
ชุมชนกับการบริหารจัดการทรัพยากรทะเลสาบสงขลา: กรณี
สัมพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลา. ใน เอกสารนำเสนอใน
เวทีวิชาการ ชาวประมงพื้นบ้านกับการจัดการทรัพยากร
ชายฝั่ง: สถานการณ์ ปัญหาและยุทธศาสตร์. วันที่ 18 – 20
พฤศจิกายน 2543 ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยา
เขตหาดใหญ่. (หน้า 50-65). สงขลา :
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- โครงการฟื้นฟูทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา. (2554). สืบค้น
วันที่ 18 กันยายน 2554 : <http://www.skonline.com/>.
- จำนง กิราวุฒิ. (2548, มกราคม). ย้อนรอยวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน
ทะเลสาบสงขลา จดหมายข่าวโครงการฟื้นฟูทรัพยากร
ประมงทะเลสาบสงขลา. ฉบับที่ 10, หน้า 2.
- ฉัตรไชย รัตน์ไชย. (2541). โครงการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง
การจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบ
สงขลา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพูนศักดิ์ ชานิกรประดิษฐ์. (2540). เศรษฐกิจ
หมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกในอดีต. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.
- ชลาทศน์. (2554). ทะเลสาบสงขลา กับวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน.
สืบค้นวันที่ 25 มิถุนายน 2554 :
[http://www.raktalaethai.ob.tc/images/12-4-34-
2%20gender%20of%20lake.pdf](http://www.raktalaethai.ob.tc/images/12-4-34-2%20gender%20of%20lake.pdf).
- ชาวลิต อังวิทยาธร. (2544). การแลกเปลี่ยนและการค้าข้าวบริเวณ
ชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ชาวประมงพื้นบ้านในภาคใต้. (2550, 17 ธันวาคม). ระดมสมอง
ชาวประมงพื้นบ้านในภาคใต้ สภาพปัญหากับข้อเสนอเชิง
นโยบาย (จบ). ประชาชาติธุรกิจ. หน้า 15.
- เชษฐา มุหะหมัด. (2554). การปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพของ
ชาวประมงมุสลิมขนาดเล็กในภาวะขาดแคลนทรัพยากร :
กรณีศึกษาชุมชนชายทะเล ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์).
- ทะเลน้อย - พื้นที่ชุ่มน้ำโลกแห่งแรกของไทย. (2550). สืบค้นวันที่
10 กรกฎาคม 2550 :
<http://www.oknation.net/blog/konphantang/2007/07/10/entry-1>.
- ทะเลสาบสงขลา. (2554). สืบค้นวันที่ 25 มิถุนายน 2554 :
<http://www.sklonline.com/memo3.html>.
- ทิพสุคนธ์ พิมพ์พิมล. (2554). เอกสารประกอบการสอนเครื่องมือ
ประมงไทย. สืบค้นวันที่ 20 กันยายน 2554 :
<http://www.fishtech.mju.ac.th/e-learning/FM416/powerpoint.html>.
- นฤทธิ ดวงสุวรรณ. (2545ก). คนพื้นทะเลสาบ. สงขลา : โครงการ
จัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้.
_____. (2545ข). คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา : ชีวิตที่อยู่ใน
ท่ามกลางกระแสความขัดแย้งในการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. สงขลา : โครงการ
จัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว. (2545, พฤศจิกายน). ริมทะเลสาบสงขลา อนุสาร อ.ส.ท. 43, 4.
- ปฎิญา ลิ้มโอฬารสุขสกุล (2554) มวยไทย : กระบวนการกลายเป็นสินค้าในกระแสความทันสมัย (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่)
- ประมาณ เทพสงเคราะห์. (2536). รายงานการวิจัยการศึกษาลักษณะสัมพันธ์ชายฝั่งทะเลที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เพื่อการเกษตรบริเวณสันดอนสงขลา อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.
- ฝ่ายข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. (2537) สารสนเทศทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. สงขลา : สำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- พรพันธุ์ เขมคุณาศัย. (2549). นโยบายรัฐและความขัดแย้งของชาวประมงพื้นบ้านของชายฝั่งทะเลตะวันออกภาคใต้. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาโทศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).
- พุทธทาสศึกษา. (2554). ธรรมเนียมรารอบทะเลสาบสงขลา ครั้งที่ 7. สืบค้นวันที่ 15 มิถุนายน 2554 : <http://www.buddhadasa.org/html/news/dhmytr7.html>.
- ไพโรจน์ สิริมนตาภรณ์ อังสุณีย์ ชุณหปราณ และเริงชัย ต้นสกุล. (2542). สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 7. กรุงเทพฯ : บริษัท สยามเพรสแอนด์เนจมันท์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ฟาร์มทะเลทางเลือกหนึ่งในการฟื้นฟูทรัพยากรประมงในทะเลสาบ
สงขลา. (2554). สืบค้นวันที่ 15 กันยายน 2554 :
<http://www.sklonline.com/seafarm1.html>.
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และคณะกรรมการประสานงานองค์กร
พัฒนาเอกชนภาคใต้. (2540). การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง.
ใน รายงานการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยการมีส่วนร่วมของ
องค์กรท้องถิ่น ในจังหวัดตรัง และสุราษฎร์ธานี. สงขลา :
คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (2548). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการ
จัดทำแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำ. กรุงเทพฯ : ทะเลสาบ
สงขลา.
- ระวีวรรณ ช่อมพฤษภ์. (2540, มกราคม-สิงหาคม). การเปลี่ยนแปลง
ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของบ้านทิวสนระหว่างปี 1950-
1990. วารสารรัฐศิลป์. 10, 31: หน้า 32-33.
- เริงชัย ต้นสกุล และคณะ. (2527). การศึกษาพันธุ์สัตว์น้ำในทะเลสาบ
สงขลา. ใน รายงานการวิจัยพันธุ์สัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา.
หมายเลข 2527-1. สงขลา : คณะทรัพยากรธรรมชาติ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- _____. (2530, ธันวาคม). นิเวศวิทยาของทะเลสาบสงขลา.
วารสารวิทยาศาสตร์. 4 : หน้า 690-701.
- วัฒนา สุกัณศีล. (2541, มกราคม-เมษายน). ชุมชนมุสลิมกับการ
เปลี่ยนแปลง. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สงขลา
นครินทร์. 4, 1: หน้า 12-32.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- วัฒนา สุกัณศีล. (2544). การศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนประมงรอบอ่าวปัตตานีการเปลี่ยนแปลงปัญหาและการปรับตัว. ปัตตานี : ศูนย์วิจัยมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี.
- วิชัย กาญจนสุวรรณ และดุสิตา แก้วสมบูรณ์. (2546). ความขัดแย้งของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. สงขลา : คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วิชาญ ศิริชัยเอกวัฒน์. (2539). ยุทธศาสตร์การประมงทะเลของไทย. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 38.
- ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงทะเลอ่าวไทยตอนล่าง. (2547). โครงการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา. สงขลา : ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงทะเลอ่าวไทยตอนล่าง.
- สถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลน้อย สำนักงาน ทพท. ภาคใต้ เขต 2 และองค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง. (2551). ข้อมูลการท่องเที่ยวอุทยานนกน้ำทะเลน้อย. สืบค้นวันที่ 15 มิถุนายน 2551 : <http://www.phatthalung.go.th/ramsarsite.php#inform>.
- สมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล และคณะ. (2554). การวางแผนเพื่อการจัดการทรัพยากรในพรุควนเคร็ง : การวิเคราะห์ความต้องการฝึกอบรมเพื่อการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน. หาดใหญ่ : Wetland International-Thailand Program.
- สมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลา. (2540, มกราคม). ข้อเสนอแนะของชาวประมงต่อการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา. แลใต้. 34 หน้า 25-26.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สถานีวิทยุเพชรรักษา. (2554). *ย้อนรอยวัฒนธรรมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา*. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2554 : <http://www.thaipoe.net/index.php?lay=show&ac=article&id=538783481&Ntype=2>.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549). *รายงานสรุปผลการสัมมนาระดมความคิดเห็นระดับภาค เรื่อง แนวคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554)*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554). สืบค้นวันที่ 9 กันยายน 2554 : http://wetland.onep.go.th/wetlands/frontend/theme/.ramsars_data.php?Lang=0&ID_Wetlands_Main=6
- สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีทำเนียบรัฐบาล. (2554). *การพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลากรุงเทพฯ*. สืบค้นวันที่ 18 กันยายน 2554 : http://www.publicconsultation.opm.go.th/songkhlake/content/content.asp?content_code=15.
- สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2548). *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เล่มที่ 4 ทรัพยากรป่า ประมง การใช้ที่ดิน พลังงาน*. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- สำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (2537). *รายงานการศึกษาความต้องการการใช้น้ำในลุ่มทะเลสาบสงขลาปี 2537-2538*. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สุณีย์ บุญกำเนิด. (2541). การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน
ประมงขนาดเล็ก : กรณีศึกษาชุมชนแหลมโพธิ์ อำเภอ
หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์)
- สุพจน์ จันทราภรณ์ศิลป์. (2552, 11 สิงหาคม). แผนการฟื้นฟู
ทรัพยากรสัตว์น้ำใน ทะเลสาบสงขลา. ใน “เร่งฟื้นฟู”
ทะเลสาบสงขลา” ต่อลมหายใจอาชีพประมง” *คมชัดลึก*.
หน้า 5. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2552 :
www.komchadluek.net.
- สุรัตน์ อัดตะ. (2552, 11 สิงหาคม). “เร่งฟื้นฟู”ทะเลสาบสงขลา”
ต่อลมหายใจอาชีพประมง”. *คมชัดลึก*. หน้า 5. สืบค้นเมื่อ
วันที่ 15 สิงหาคม 2552 : www.komchadluek.net.
- องค์การบริหารส่วนตำบลคูขุด. (2551). *ข้อมูลทั่วไปตำบลคูขุด*.
สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2551 :
[www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=900
207](http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=900207).
- องค์การบริหารส่วนตำบลทะเลน้อย. (2551). *ข้อมูลทั่วไปตำบลทะเล
น้อย*. สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2551 :
[www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=930
502](http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=930502)
- องค์การบริหารส่วนตำบลพนางตุง. (2551). *ข้อมูลทั่วไปตำบลพนาง
ตุง*. สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2551 :
[www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=930
512](http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=930512).

บรรณานุกรม (ต่อ)

- องค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์หม้อ. (2551). *ข้อมูลทั่วไปตำบลสิงห์หม้อ*. สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2551 :
www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=901502.
- อรัญญา อัครอารีย์. (2554). *ฟาร์มทะเลโดยชุมชน.....กับสิ่งที่เต็มเต็มจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา*. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2554
[:http://www.nicaonline.com/webboard/index.php?topic=5560.0;wap2](http://www.nicaonline.com/webboard/index.php?topic=5560.0;wap2).
- อำนาจ สิทธิเจริญชัย และคณะ. (2539). *รายงานการวิจัยการศึกษาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา*. สงขลา : คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- อุทยานนกน้ำคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. (2554). สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2554 :
<http://www.ontotour.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=335862&Ntype=3>.
- Appadurai, Arjune (Ed.). (1986). *The Social Life of Things : Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Certeau, Micheal De. (1988). *The Practice of Everyday Life*. trans. by Steven F. Rendall. Berkeley : University of California Press.
- Dorairajoo, Saroja Devi. (2002). *No Fish in the Sea : Thai Malay Tactics of Negotiation in a Time of Scarcity*. (Ph.D .Dissertation , Department of Social Anthropology , Harvard University).

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Giddens, Anthony. (1991). *Modernity and Self-identity : Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge : Polity Press.
- Rosman, I. (1980). *Fishing with bottom gillnets*. FAO Training series 3 Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome. (pp. 1-29).
- Scott, James C. (1985). *Weapon of the Weak : Everyday Forms of Peasant Resistance*. London : Yale University Press.
- Southeast Asian Fisheries Development Center (SEAFDEC). (1986). *Marine Fishing Gear of Thailand*. Samutprakarn, Thailand : SEAFDEC.

บุคลากรกรม

- กลิ่น เตะทอง. (2551, 9 กุมภาพันธ์). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หมู่ 4 ตำบล
 คุซุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- กัญญาวีร์. (2551, 25 กรกฎาคม). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่โรงเรียนอิมาดล
 อิสลาม ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด หมู่ 2 บ้านท่าเสา
 ตำบลสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- เกต หมัดหมัด. (2551, 1 กุมภาพันธ์). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่โรงเรียนอิมาด
 ลอิสลาม ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด หมู่ 2 บ้านท่าเสา
 ตำบลสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- คอนิเยาะ, แม่คำท่าเสา. (2551, 14 กรกฎาคม, 30 สิงหาคม). ผู้ให้
 สัมภาษณ์ ที่โรงเรียนอิมาดลอิสลาม ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์
 ประจำมัสยิด หมู่ 2 บ้านท่าเสา ตำบลสิงหนคร อำเภอ
 สิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- จรัส พัดชา. (2551, 29 กรกฎาคม). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ห้องประชุมที่
 ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลพนาจตุ อำเภอ
 ควนขนุน จังหวัดพัทลุง.
- จิรายุทธ หละดำ. (2551, 16 กุมภาพันธ์). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่โรงเรียน
 อิมาดลอิสลาม ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด หมู่ 2 บ้าน
 ท่าเสา ตำบลสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- จิว. (2551, 19 สิงหาคม). ที่หมู่ 8 บ้านดอนคัน ตำบลคุซุด อำเภอ
 สิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- เจ๊ะเส็น หมัดอุเส็น. (2551, 16 กุมภาพันธ์). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่
 โรงเรียนอิมาดลอิสลาม ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด หมู่
 2 บ้านท่าเสา ตำบลสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- เจ๊ะอี นิยมเดชา. (2550, 27 ตุลาคม). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หอประชุม
 อุทยานนกน้ำคุซุด เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา.

บุคลากรกรม (ต่อ)

- ชม สังขพันธ์. (2550, 20 ธันวาคม; 2551, 2 กันยายน). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่วัดจระเข้มพระ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- ชาติ ชุ่นช่าง. (2551, 9 มีนาคม). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ห้องประชุมที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลพนาจตุ อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง.
- ชาย สุวรรณคำแหง. (2551, 1 มีนาคม). อายุ 86 ปี อยู่คูซุด หมู่ที่ 4 อำเภอสิงหนคร จ.สงขลา.
- คนเล้าะ พร้อมมูล. (2551, 9 กุมภาพันธ์, 3 กันยายน). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่โรงเรียนอิมาดลอิสลาม ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด หมู่ 2 บ้านท่าเสา ตำบลสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- คนหมาน แกนุ้ย. (2551, 10 กันยายน). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่โรงเรียนอิมาดลอิสลาม ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด หมู่ 2 บ้านท่าเสา ตำบลสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- นิวรรณ์ บุญจันทร์. (2550, 21 ธันวาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ทะเลน้อย ร้านค้าขายของที่ระลึก ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง
- บังเกต. (2551, 16 กุมภาพันธ์). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่โรงเรียนอิมาดลอิสลาม ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด หมู่ 2 บ้านท่าเสา ตำบลสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- บังบัว. (2550, 30 ตุลาคม). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่โรงเรียนอิมาดลอิสลาม ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด หมู่ 2 บ้านท่าเสา ตำบลสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- บังบัว. (2551, 9, 16 กุมภาพันธ์, 14 กรกฎาคม 2-3 กันยายน). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หมู่ 4 บ้านท่าเสา ตำบลสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.

บุคลากรกรม (ต่อ)

- บังมะเหล็ก. (2551, 1 กุมภาพันธ์). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่โรงเรียนอิมาดลอิสลาม ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด หมู่ 2 บ้านท่าเสา ตำบลสิงห์ม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- บังลา. (2550, 22 ตุลาคม). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ทะเลน้อยร้านค้าขายของที่ระลึก ตำบลทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง.
- บังเล็ก. (2551, 1 กุมภาพันธ์). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่โรงเรียนอิมาดลอิสลาม ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด หมู่ 2 บ้านท่าเสา ตำบลสิงห์ม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- บังเส็ม. (2551, 2 กันยายน). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่โรงเรียนอิมาดลอิสลาม ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด หมู่ 2 บ้านท่าเสา ตำบลสิงห์ม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- บังหมัด. (2550, 27 ตุลาคม ; 2551, 5 กันยายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หมู่ 4 บ้านท่าเสา ตำบลสิงห์ม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- บังอุถัน. (2551, 1, 16 กุมภาพันธ์). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หมู่ 4 บ้านท่าเสา ตำบลสิงห์ม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- บังแอน. (2550, 27 ตุลาคม). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ห้องประชุมที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.
- ประจวบ สังข์แสง. (2551, 9 มีนาคม). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ห้องประชุมที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลพนาางตุ้ง อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง.
- ประพันธ์ จงบุรี. (2551, 9 มีนาคม 10 เมษายน). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ห้องประชุมที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลพนาางตุ้ง อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง.

บุคลากรกรม (ต่อ)

- ป่าเข่าะ. (2551, 14 กรกฎาคม, 30 สิงหาคม). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ห้องประชุมที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ ตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.
- ผู้ใหญ่บ้าน. (2551, 1 กุมภาพันธ์). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หมู่ 4 บ้านท่าเสา ตำบลทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- เผด็จ สุขพาณิชย์. (2551, 9 มีนาคม). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ห้องประชุมที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลนางตุง อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง.
- พระมหานิรุทธ. (2550, 22 ธันวาคม). ผู้ให้สัมภาษณ์ วัดจะบังพระ ตำบลสทิงพระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.
- พลอย แก้วชนะ. (2551, 9 กุมภาพันธ์). ผู้ให้สัมภาษณ์ ห้องประชุมที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ ตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.
- ภาสกร อดุลรัตน์. (2551, 10 เมษายน). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หมู่ 2 ตำบลทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง.
- มะลิ บิลแหละ. (2551, 23 กันยายน). แม่ค้าทะเลน้อย ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หมู่ 2 ตำบลทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง.
- ยุสบ แหะดำ. (2551, 16 กุมภาพันธ์). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หมู่ 4 บ้านท่าเสา ตำบลทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- รอย จันทร์ทิพย์. (2551, 1 มีนาคม). อายุ 78 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หมู่ที่ 4 ตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.
- ละไม สังข์พันธ์. (2550, 1 มีนาคม ; 2551, 15 เมษายน, 20 สิงหาคม, 15, 21 กันยายน). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 18 หมู่ที่ 8 บ้านดอนคัน ตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.

บุคลากรกรม (ต่อ)

- ลุงจวบ. (2550, 9 มีนาคม). อายุ 69 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 125 หมู่ 13 ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง.
- ลุงเสริม. (2550, 9 มีนาคม). อายุ 74 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 125 หมู่ 13 ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง.
- ลุงเอก. (2550, 9 มีนาคม). อายุ 80 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 125 หมู่ 13 ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง.
- สมนึก เหมือนพรรณราย. (2550, 9 มีนาคม). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ห้องประชุมที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง.
- สมพิศ ขวัญอ่อน. (2551, 9 กุมภาพันธ์). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หมู่ที่ 4 ตำบลคูชูด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.
- สมมาตร สิ้นยัง. (2551, 15 กรกฎาคม). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ห้องประชุมที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง.
- สะฝือ ฝืนฝ่า. (2551, 10 กันยายน). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หมู่ 4 บ้านท่าเสา ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- สายพิน จันทร์แยม. (2551, 25 กรกฎาคม). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หมู่ 4 บ้านท่าเสา ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- สุโกด หมดหมัด. (2551, 1 กุมภาพันธ์). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หมู่ 4 บ้านท่าเสา ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- สุพจน์ จันทร์เจริญ. (2551, 10 เมษายน). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ห้องประชุมที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง.

บุคลากรกรม (ต่อ)

- สุพจน์ เพียงแก้ว. (2551, 9 มีนาคม). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ห้องประชุม ที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลพนาสูง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง.
- เส็ม หมดสัน. (2551, 9 กุมภาพันธ์). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หมู่ที่ 4 ตำบลคูชุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.
- เสริม แสงทอง. (2551, 9 มีนาคม). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ห้องประชุมที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลพนาสูง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง.
- หลมหลี่ จินดา. (2551, 10 กันยายน). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หมู่ 4 บ้านท่าเสา ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
- หลวงพ่อไชยยศ. (2550, 22 ธันวาคม). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่วัดจะทิ้งพระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.
- หีม แก่หน้อย. (2551, 10 กันยายน). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หมู่ 4 บ้านท่าเสา ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- อลี หมายดหลี. (2551, 14 กรกฎาคม). ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หมู่ 4 บ้านท่าเสา ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
- อิสรีมา มากสอน. (2551, 21 กรกฎาคม). แม่ค้ากุ้ง ปลา ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หมู่ที่ 4 ตำบลคูชุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.
- อุดม แสงมณี. (2551, 1 มีนาคม). อายุ 72 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่หมู่ที่ 4 ตำบลคูชุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์

โครงการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะความขาด
แคลนของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา

สัมภาษณ์ชาวประมงพื้นบ้าน

บันทึกผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....นามสกุล.....

บ้านเลขที่.....หมู่ที่..... ชื่อบ้าน.....ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด.....

วันที่สัมภาษณ์.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....

ข้อสังเกต.....ผู้สัมภาษณ์.....พื้นที่ที่สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

1. เพศ

 ชาย หญิง

2. อายุ.....ปี เดือน.....

3. ศาสนา

 พุทธ คริสต์ อิสลาม

4. การศึกษา

 ประถมศึกษา มัธยมศึกษา/ ปวช. ปวส./อนุปริญญาปริญญาตรีปริญญาโท อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

5. สถานภาพ.....(โสด/สมรส/หย่าร้าง/หม้าย)

6. ภูมิลำเนาเดิม.....(อำเภอ/จังหวัด)

7. ย้ายเข้ามาเมื่อปี พ.ศ.....สาเหตุที่ย้ายเข้ามา.....

8. ท่านเป็นกรรมการอะไรในหมู่บ้าน (ตำแหน่ง).....

9. ปัจจุบันท่านทำประมงอยู่หรือเลิกทำแล้ว.....

**ตอนที่ 2 รูปแบบในการดำรงชีวิตประจำวันของชาวประมงพื้นบ้าน
รอบทะเลสาบสงขลา**

1. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน.....บาท รายได้เพียงพอหรือไม่

2. ลักษณะครอบครัวของท่านเป็น(ครอบครัวเดี่ยว/ครอบครัวขยาย)

3. จำนวนพี่น้องในครอบครัว.....คน

4. พี่น้องของท่านประกอบอาชีพอะไรบ้าง.....

5. ท่านประกอบอาชีพเสริมหรือไม่ประกอบอาชีพอะไรบ้าง

6. สถานที่ประกอบอาชีพเสริม(ในชุมชน/นอกชุมชน/
ค้าขายหน้าบ้าน/ตลาด)

7. วันเวลาที่ท่านประกอบอาชีพเสริม.....

8. ประสบการณ์ในการทำประมง.....ปี

9. เหตุผลที่เลือกประกอบอาชีพประมง.....

10. ความมั่นคงในอาชีพประมง.....(มั่นคง/ไม่มั่นคง)

11. ท่านเรียนรู้วิธีการทำประมงจาก.....

12. ท่านใช้เรือชนิดใดในการทำประมง.....จำนวนเรือ.....ลำ

13. เครื่องมือประมงที่ท่านใช้.....จำนวนต่อชนิดของเครื่องมือ....หัว

14. จำนวนพื้นที่ที่ใช้วางเครื่องมือประมง.....เมตร/กิโลเมตร

15. ชนิดสัตว์น้ำที่จับได้ในเครื่องมือแต่ละประเภทปริมาณ
กิโลกรัม/ครั้ง

ปัจจุบันในครัวเรือนของท่านจับสัตว์น้ำชนิดใดมากที่สุด

ระบุ 3 ชนิด .....

ท่านนำไปบริโภคหรือนำไปขาย หากนำไปขายปริมาณเท่าใด
และนำไปขายที่ใด

16. ต้นทุนการทำประมงต่อเดือน.....บาท

17. ท่านได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมหรือไม่ ศึกษาจากใคร /ที่ไหน

18. เรื่องที่ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมในการทำประมง

ตอนที่ 3 กลยุทธ์ในการต่อสู้ต่อรองในภาวะขาดแคลน

1. เมื่อท่านพบว่าการทำประมงไม่ได้ผล
ท่านทำอะไรที่จะทำให้มีชีวิตอยู่รอดได้ในสถานการณ์ปัจจุบัน
2. ท่านเคยคิดเลิกทำการประมงหรือไม่ เพราะเหตุใด
3. ท่านอยากให้บุตรหลานของท่านทำประมงต่อไปหรือไม่
เพราะเหตุใด
4. สัตว์น้ำชนิดใดที่เคยหาได้ แต่ปัจจุบันหาไม่ได้แล้ว ได้แก่
5. ท่านคิดว่าคนในชุมชนได้ปรับเปลี่ยนไปทำอะไรบ้าง
เพื่อให้เกิดความอยู่รอดในภาวะที่ขาดแคลนทรัพยากรสัตว์น้ำ
6. ผู้ชาย/ผู้หญิงทำอะไรบ้างที่เป็นการช่วยเหลือครอบครัว
ในภาวะขาดแคลน

ตอนที่ 4 ข้อจำกัด ปัญหา อุปสรรคในการทำประมง และเสนอทางเลือกในการพัฒนาการทำประมงพื้นบ้าน

1. ท่านคิดว่าอะไรคือสาเหตุที่ทำให้การทำประมงไม่ได้ผล
2. ท่านคิดว่าอะไรข้อจำกัด ปัญหา อุปสรรคในการทำประมงของท่าน
3. ปัจจุบันสถานการณ์เรืออวนรุน อวนลากในหมู่บ้านท่านเป็นอย่างไร
4. ท่านจัดการอย่างไรกับสัตว์น้ำตัวเล็ก ๆ ที่ติดมากับเครื่องมือประมง
และยังมีชีวิตอยู่
5. ท่านคิดว่าควรจะทำอย่างไรจึงจะทำให้เกิดการพัฒนาการทำประมง
พื้นบ้านให้เกิดความยั่งยืน
6. ในบรรดากิจกรรมทั้งหมดท่านเห็นว่ากิจกรรมใดเป็นกิจกรรม
ที่ดีที่สุด
เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรในชุมชนนี้
7. ข้อเสนอแนะที่ท่านอยากจะบอกกล่าวในเรื่องของการทำประมง
ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

แนวคำถามสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก

1. ชุมชนของท่านมีความเป็นมาอย่างไร พัฒนาการวิถีผลิตของชุมชนเป็นอย่างไร
  2. ระบบนิเวศ บริเวณชุมชนท่านเป็นอย่างไร
    - สภาพทรัพยากรธรรมชาติทั้งบนบกและในน้ำ
    - สภาพภูมิประเทศ พื้นที่ทางกายภาพ
    - สภาพคุณภาพน้ำ
    - ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจชุมชน
    - วิถีชีวิตชุมชนเป็นอย่างไร
    - ความเชื่อ พิธีกรรมของชุมชน และการทำประมง
  3. ชุมชนปัจจุบันเปลี่ยนแปลงจากอดีตอย่างไรบ้าง มีความสัมพันธ์ต่อการทำประมงพื้นบ้าน และการจัดการทรัพยากรประมงอย่างไร
  4. ชุมชนของท่านทำประมงมากี่ปีแล้ว ลักษณะการทำประมงตั้งแต่เริ่มแรกเป็นอย่างไร และมี วิวัฒนาการในการทำประมงพื้นบ้านอย่างไร
  5. แหล่งรายได้ของชุมชนที่สำคัญมาจากแหล่งใด
  6. รูปแบบการดำรงชีวิตประจำวันของชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนของท่านเป็นอย่างไร
  7. ชุมชนประมงมีกลยุทธ์ในการต่อสู้ต่อรองในภาวะขาดแคลนทรัพยากรประมงอย่างไร
  8. ชาวประมงมีการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต และการบริโภคอย่างไร
  9. ชาวประมงมีปัญหาในการทำประมงหรือไม่อย่างไร
  10. ท่านคิดว่าสาเหตุที่ส่งผลกระทบต่อการทำประมงพื้นบ้านของผู้คนในชุมชนอย่างไร
  11. ท่านคิดว่าควรจะมีการพัฒนาการทำประมงอย่างไร
- ชุมชนท่านมีกิจกรรมอะไรที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรประมง

และท่านคิดว่ามีประโยชน์ต่อชุมชนอย่างไร และครอบครัว
ของท่านอย่างไร

12. ผลของการจัดการทรัพยากรประมงชาวประมงได้รับผลสำเร็จ
ในด้านต่าง ๆ อย่างไร
13. การจัดการทรัพยากรประมงมีปัญหาอย่างไรบ้าง
14. หน่วยงานต่าง ๆ ได้เข้ามาดูแลเพื่อแก้ปัญหาอย่างไร
15. ชุมชนมีกฎระเบียบในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน
อย่างไร
16. ชุมชนมีการรวมกลุ่มในด้านอะไร และมีลักษณะอย่างไร
17. คนในชุมชนของท่านได้ออกไปทำงานนอกชุมชนหรือไม่อย่างไร
18. คนในชุมชนของท่านผันอาชีพจากการทำประมงไปทำอาชีพใดบ้าง
และอย่างไร
19. ท่านคิดว่าในชุมชนเกิดวิกฤตทรัพยากรประมงหรือไม่ อย่างไร
และมีทางเลือกอย่างไร

ภาคผนวก ข

**ข้อมูลส่วนบุคคลและสถานการณ์ของชาวประมงรอบ
ทะเลสาบสงขลาในพื้นที่ศึกษา 3 ชุมชน**

ภาคผนวก ข

ข้อมูลส่วนบุคคลและสถานการณ์ของชาวประมงรอบ ทะเลสาบสงขลาในพื้นที่ศึกษา 3 ชุมชน

การนำเสนอข้อมูลส่วนบุคคล และสถานการณ์การทำประมงของชุมชนทะเลน้อย ชุมชนคูขุด และชุมชนท่าเสา ในพื้นที่ศึกษาเป็นการเก็บข้อมูลจากครัวเรือนของชาวประมงที่เป็นตัวอย่างจากแบบสอบถามจำนวน 111 ตัวอย่าง (ปรากฏในตาราง 44- 60)

จากการศึกษาพบว่า ชาวประมงพื้นบ้านที่ศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ตำบลทะเลน้อย จำนวน 45 คน คิดเป็นร้อยละ 40.5 รองลงมาอยู่ในพื้นที่ตำบลคูขุด จำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 33.3 และอยู่ในพื้นที่ท่าเสา จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 26.1

สถานภาพการทำประมงพบว่า ปัจจุบันชาวประมงยังทำประมงเป็นส่วนใหญ่ จำนวน 71 คน คิดเป็นร้อยละ 64.0 และเลิกทำประมงแล้ว จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 36.0 ตามลำดับ (ตาราง 44) โดยคณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากตารางตั้งแต่ตาราง 2-43 มาใช้ประกอบในการเขียนผลการวิจัยในเรื่องรูปแบบการดำรงชีวิตซึ่งปรากฏผลการศึกษาในบทที่ 5 บางประการ

ตาราง 44 จำนวนและร้อยละพื้นที่และสถานภาพของการทำประมง

พื้นที่/สถานภาพการทำประมง	จำนวน	ร้อยละ
พื้นที่		
ตำบลทะเลน้อย	45	40.5
ตำบลคูขุด	37	33.3
ตำบลท่าเสา	29	26.1
สถานภาพของการทำประมงของ ชาวประมง		
ปัจจุบันยังทำประมง	71	64.0
เลิกทำประมงแล้ว	40	36.0
รวม	111	100.0

สำหรับข้อมูลส่วนบุคคลของชาวประมงพื้นบ้านที่ศึกษาส่วนใหญ่ เป็นเพศชาย จำนวน 87 คน คิดเป็นร้อยละ 78.4 รองลงมาเป็นเพศหญิง จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 21.6 ซึ่งมีอายุส่วนใหญ่ 40 ปีลงมา รองลงมามีอายุ 61 ปีขึ้นไป โดยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ จำนวน 70 คน คิดเป็นร้อยละ 63.1 รองลงมานับถือศาสนาอิสลาม จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 36.9 มีสถานะภาพส่วนใหญ่สมรส จำนวน 96 คน คิดเป็นร้อยละ 86.5 รองลงมามีสถานะภาพเป็นโสด จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 6.3 โดยมีระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบ ประถมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 83 คน คิดเป็นร้อยละ 74.8 รองลงมา ไม่ได้รับการศึกษา จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 7.2 ตามลำดับ และ ส่วนใหญ่ภูมิลำเนาเดิมเป็นคนในชุมชน จำนวน 93 คน คิดเป็นร้อยละ 83.8 รองลงมาย้ายมาจากที่อื่น จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 16.2 ตามลำดับ (ตาราง 45)

ตาราง 45 จำนวนและร้อยละข้อมูลส่วนบุคคลของชาวประมงพื้นบ้าน
ทะเลสาบสงขลาโดยภาพรวม

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	87	78.4
หญิง	24	21.6
อายุ		
40ปีลงมา	37	33.3
41-50ปี	24	21.6
51-60ปี	24	21.6
61ปีขึ้นไป	26	23.4
ศาสนา		
พุทธ	70	63.1
อิสลาม	41	36.9
สถานภาพ		
โสด	7	6.3
สมรส	96	86.5
หม้าย	6	5.4
หย่าร้างหรือแยกกันอยู่	2	1.8
การศึกษา		
ไม่ได้รับการศึกษา	8	7.2
ต่ำกว่าประถม	3	2.7
ประถมศึกษาปีที่1-6	83	74.8
มัธยมตอนต้น	6	5.4
มัธยมตอนปลายหรือ ปวช.	5	4.5
ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)	3	2.7
ปริญญาตรีขึ้นไป	3	2.7

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
ภูมิำเนาเดิมในชุมชน ย้ายมาจากที่อื่น	18	16.2
คนในชุมชน	93	83.8

ภูมิำเนาเดิมของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลาส่วนใหญ่ย้ายมาจากจังหวัดพัทลุง และจังหวัดสงขลา จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 50.0 โดยเท่ากัน โดยจังหวัดพัทลุงส่วนใหญ่มาจากอำเภอลำปำ จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 44.4 อำเภอเขาชัยสน อำเภอบางแก้ว จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 22.2 โดยเท่ากัน อำเภอเมือง จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 11.1

ส่วนจังหวัดสงขลาส่วนใหญ่มาจากอำเภอสติงพระ จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 44.4 อำเภอเมือง อำเภอสิงหนคร จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 22.2 โดยเท่ากัน อำเภอหาดใหญ่ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 11.1 และส่วนใหญ่ ย้ายเข้ามาเมื่อปี พ.ศ.2539 และพ.ศ. 2540 ขึ้นไป จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 50.0 โดยเท่ากัน ตามลำดับ (ตาราง 46)

ตาราง 46 จำนวนและร้อยละข้อมูลภูมيناเดิมของชาวประมงพื้นบ้าน
ทะเลสาบสงขลาโดยภาพรวม

ภูมيناเดิม	จำนวน	ร้อยละ
จังหวัดพัทลุง	9	50.0
อำเภอลำปำ	4	44.4
อำเภอเมือง	1	11.1
อำเภอเขาชัยสน	2	22.2
อำเภอบางแก้ว	2	22.2
จังหวัดสงขลา	9	50.0
อำเภอสทิงพระ	4	44.4
อำเภอเมือง	2	22.2
อำเภอสิงหนคร	2	22.2
อำเภอหาดใหญ่	1	11.1
ย้ายเข้ามาเมื่อปี พ.ศ.		
พ.ศ.2539 ลงมา	9	50.0
พ.ศ.2540 ขึ้นไป	9	50.0
รวม	18	100.0

สาเหตุที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนส่วนใหญ่จะแต่งงานกับคนในชุมชน รองลงมาจับจองพื้นที่ทำกิน หางานทำ ย้ายตามญาติพี่น้องพ่อแม่ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 5.6 โดยเท่ากัน ตามลำดับ (ตาราง 47)

**ตาราง 47 จำนวนและร้อยละสาเหตุที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน
ของชาวประมงโดยภาพรวม N=18**

สาเหตุที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน	จำนวน	ร้อยละ
แต่งงานกับคนในชุมชน	15	83.3
จับจองพื้นที่ทำกิน	1	5.6
หางานทำ	1	5.6
ย้ายตามญาติพี่น้องพ่อแม่	1	5.6

สถานการณ์เป็นผู้นำ กรรมการ สมาชิกของกลุ่มต่างๆในชุมชน ส่วนใหญ่ไม่เคยเป็นผู้นำ กรรมการ สมาชิกของกลุ่มต่างๆ จำนวน 75 คน คิดเป็นร้อยละ 67.6 รองลงมาเคยเป็นผู้นำ กรรมการ สมาชิกของกลุ่มต่างๆ จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 32.4 โดยส่วนใหญ่เคยเป็น ประธาน/คณะกรรมการกลุ่มต่างๆ จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 27.8 รองลงมาเคยเป็นผู้บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 25.0 กรรมการเงินล้าน จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 16.7 อาสาสมัคร สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 11.1 สมาชิก อบต. กำนัน/ผู้ช่วยกำนัน และสภาตำบล/กรรมการสภาตำบล จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2.8 ตามลำดับ (ตาราง 48)

ตาราง 48 จำนวนและร้อยละการเป็นผู้นำ กรรมการสมาชิก
ของกลุ่มต่างๆในชุมชนของชาวประมงโดยภาพรวม

การเป็นผู้นำ กรรมการสมาชิกของกลุ่มต่างๆในชุมชน	จำนวน	ร้อยละ
เคย	36	32.4
สมาชิก อบต.	1	2.8
กำนัน/ผู้ช่วยกำนัน	1	2.8
ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	9	25.0
สภาตำบล/กรรมการสภาตำบล	1	2.8
อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน	4	11.1
ประธาน/คณะกรรมการกลุ่มต่างๆ	10	27.8
กรรมการเงินล้าน	6	16.7
ไม่เคย	75	67.6
รวม	111	100.0

2. ร้อยละข้อมูลส่วนบุคคลของชาวประมงพื้นบ้านจำแนกตามพื้นที่ที่ศึกษา

จากการศึกษาพบว่าชาวประมงที่เป็นตัวอย่างที่อยู่ในพื้นที่ทะเลน้อยส่วนใหญ่ปัจจุบันยังทำประมงอยู่คิดเป็นร้อยละ 23.4 และเลิกทำประมงแล้วคิดเป็นร้อยละ 17.1 รองลงมาเป็นชาวประมงที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนคูด และชุมชนท่าเสาตามลำดับ (ตาราง 49)

ตาราง 49 จำนวนและร้อยละสถานการณ์ทำประมงของชาวประมง
จำแนกตามพื้นที่

สถานการณ์ทำ ประมง	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชูด	ท่าเสา	
ปัจจุบันยัง ทำประมง	26 (23.4)	23 (20.7)	22 (19.8)	71 (64.0)
เลิกทำแล้ว	19 (17.1)	14 (12.6)	7 (6.3)	40 (36.0)
รวม	45 (40.5)	37 (33.3)	29 (26.1)	111 (100.0)

ตาราง 50 จำนวนและร้อยละเพศของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบ
สงขลา จำแนกตามพื้นที่

เพศ	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชูด	ท่าเสา	
ชาย	39 (35.1)	23 (20.7)	25 (22.5)	87 (78.4)
หญิง	6 (5.4)	14 (12.6)	4 (3.6)	24 (21.6)
รวม	45 (40.5)	37 (33.3)	29 (26.1)	111 (100.0)

จากตาราง 50 พบว่า ชาวประมงที่เป็นเพศชาย ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ทะเลน้อย คิดเป็นร้อยละ 35.1 รองลงมาอยู่ในพื้นที่ท่าเสา และคูชูดตามลำดับ ส่วนชาวประมงที่เป็นเพศหญิงส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่คูชูด

คิดเป็นร้อยละ 12.6 รองลงมาอยู่ในพื้นที่ทะเลน้อยและท่าเสา ตามลำดับ

ตาราง 51 จำนวนและร้อยละอายุของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา จำแนกตามพื้นที่

อายุ	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
40ปีลงมา	11 (9.9)	8 (7.2)	18 (16.2)	37 (33.3)
41-50ปี	10 (9.0)	10 (9.0)	4 (3.6)	24 (21.6)
51-60ปี	14 (12.6)	8 (7.2)	2 (1.8)	24 (21.6)
61ปีขึ้นไป	10 (9.0)	11 (9.9)	5 (4.5)	26 (23.4)
รวม	45 (40.5)	37 (33.3)	29 (26.1)	111 (100.0)

จากตาราง 51 พบว่า ชาวประมงที่มีอายุ 40 ปีลงมา ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ท่าเสา คิดเป็นร้อยละ 16.2 ส่วนชาวประมงที่มีอายุอยู่ระหว่าง 41-50 ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ทะเลน้อยและพื้นที่คูขุดเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 9.0 และอายุ 51-60 ปี ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ทะเลน้อย คิดเป็นร้อยละ 12.6 สำหรับชาวประมงที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่คูขุดคิดเป็นร้อยละ 9.9

ตาราง 52 จำนวนและร้อยละศาสนาของชาวประมงจำแนกตามพื้นที่

ศาสนา	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชูด	ท่าเสา	
พุทธ	44 (39.6)	25 (22.5)	1 (0.9)	70 (63.1)
อิสลาม	1 (0.9)	12 (10.8)	28 (25.2)	41 (36.9)
รวม	45 (40.5)	37 (33.3)	29 (26.1)	111 (100.0)

จากตาราง 52 พบว่า ชาวประมงที่นับถือศาสนาพุทธส่วนใหญ่ อยู่ในพื้นที่ทะเลน้อยคิดเป็นร้อยละ 39.6 ส่วนชาวประมงที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ท่าเสา คิดเป็นร้อยละ 25.2

ตาราง 53 จำนวนและร้อยละสถานภาพการสมรสของชาวประมง
จำแนกตามพื้นที่

สถานภาพการสมรส	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
โสด	3 (2.7)	2 (1.8)	2 (1.8)	7 (6.3)
สมรส	41 (36.9)	29 (26.1)	26 (23.4)	96 (86.5)
หม้าย	1 (0.9)	5 (4.5)	0 (0.0)	6 (5.4)
หย่าร้างหรือแยกกัน อยู่	0 (0.0)	1 (0.9)	1 (0.9)	2 (1.8)
รวม	45 (40.5)	37 (33.3)	29 (26.1)	111 (100.0)

จากตาราง 53 พบว่า ชาวประมงที่อยู่ในฐานะโสดส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ทะเลน้อยคิดเป็นร้อยละ 2.7 และที่อยู่ในฐานะสมรสแล้วคิดเป็นร้อยละ 36.9 ส่วนที่อยู่ในฐานะเป็นหม้ายส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่คูขุดคิดเป็นร้อยละ 4.5 สำหรับชาวประมงที่อยู่ในฐานะแยกกันอยู่หรือหย่าร้างส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่คูขุดและท่าเสา เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 0.9

ตาราง 54 จำนวนและร้อยละการศึกษาของชาวประมงพื้นบ้าน
ทะเลสาบสงขลา จำแนกตามพื้นที่

การศึกษา	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
ไม่ได้รับการศึกษา	0 (0.0)	6 (5.4)	2 (1.8)	8 (7.2)
ต่ำกว่าประถม	2 (1.8)	1 (0.9)	0 (0.0)	3 (2.7)
ประถมศึกษาปีที่1-6	34 (30.6)	26 (23.4)	23 (20.7)	83 (74.8)
มัธยมตอนต้น	3 (2.7)	2 (1.8)	1 (0.9)	6 (5.4)
มัธยมตอนปลาย หรือ ปวช	3 (2.7)	1 (0.9)	1 (0.9)	5 (4.5)
ประกาศนียบัตร วิชาชีพชั้นสูง	3 (2.7)	0 (0.0)	0 (0.0)	3 (2.7)
ปริญญาตรีขึ้นไป	0 (0.0)	1 (0.9)	2 (1.8)	3 (2.7)
รวม	45 (40.5)	37 (33.3)	29 (26.1)	111 (100.0)

จากตาราง 54 พบว่าในพื้นที่ทะเลน้อย ชาวประมงส่วนใหญ่จบ
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 คิดเป็นร้อยละ 30.6 รองลงมาจบการศึกษา
ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และประกาศนียบัตร
วิชาชีพชั้นสูงเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 2.7 ส่วนพื้นที่คูขุดชาวประมงส่วนใหญ่
จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 คิดเป็นร้อยละ 23.4

รองลงมาไม่ได้รับการศึกษา คิดเป็นร้อยละ 5.4 ส่วนในพื้นที่ท่าเสา ชาวประมงส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 คิดเป็นร้อยละ 20.7 รองลงมาไม่ได้รับการศึกษา และได้รับการศึกษาระดับปริญญาตรีเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 1.8

ตาราง 55 จำนวนและร้อยละภูมิลำเนาเดิมของชาวประมงพื้นบ้าน ทะเลสาบสงขลาจำแนกตามพื้นที่

ภูมิลำเนาเดิม	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
ย้ายมาจากที่อื่น	6 (5.4)	7 (6.3)	5 (4.5)	18 (16.2)
คนในชุมชน	39 (35.1)	30 (27.0)	24 (21.6)	93 (83.8)
รวม	45 (40.5)	37 (33.3)	29 (26.1)	111 (100.0)

จากตาราง 55 พบว่า ภูมิลำเนาเดิมของชาวประมง พบว่าเป็นคนพื้นเพดั้งเดิม ส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่ทะเลน้อยคิดเป็นร้อยละ 35.1 และที่ย้ายมาจากที่อื่นส่วนใหญ่จะปรากฏในพื้นที่คูขุดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 6.3

ตาราง 56 แสดงจำนวนและร้อยละอำเภอที่เป็นภูมิลำเนาเดิม
ของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลาจำแนกตามพื้นที่

อำเภอที่เป็น ภูมิลำเนาเดิม	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชุด	ท่าเสา	
ลำปำ	4 (22.2)	0 (0.0)	0 (0.0)	4 (22.2)
สติงพระ	1 (5.6)	3 (16.7)	0 (0.0)	4 (22.2)
เมือง	0 (0.0)	1 (5.6)	1 (5.6)	2 (11.1)
สิงหนคร	1 (5.6)	1 (5.6)	1 (5.6)	3 (16.7)
เขาชัยสน	0 (0.0)	2 (11.1)	0 (0.0)	2 (11.1)
บางแก้ว	0 (0.0)	0 (0.0)	2 (11.1)	2 (11.1)
หาดใหญ่	0 (0.0)	0 (0.0)	1 (5.6)	1 (5.6)
รวม	6 (33.3)	7 (38.9)	5 (27.8)	18 (100.0)

จากตาราง 56 พบว่า ในพื้นที่ทะเลน้อยส่วนใหญ่ชาวประมงย้ายมาจากลำปำ คิดเป็นร้อยละ 22.2 รองลงมาย้ายมาจากสติงพระ และสิงหนคร ส่วนพื้นที่ท่าเสาชาวประมงย้ายมาจากสติงพระ และเขาชัยสน คิดเป็นร้อยละ 16.7 และ 11.1 ส่วนพื้นที่ท่าเสาชาวประมงส่วนใหญ่ย้ายมาจากบางแก้ว คิดเป็นร้อยละ 11.1 รองลงมาย้ายมาจากสิงหนคร และอำเภอเมืองสงขลา คิดเป็นร้อยละ 5.6

ตาราง 57 จำนวนและร้อยละปี พ.ศ.ที่ย้ายเข้ามาของชาวประมง
พื้นบ้านทะเลสาบสงขลา จำแนกตามพื้นที่

ปี พ.ศ. ที่ย้ายเข้ามา	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
พ.ศ. 2539 ลงมา	4 (22.2)	4 (22.2)	1 (5.6)	9 (50.0)
พ.ศ. 2540 ขึ้นไป	2 (11.1)	3 (16.7)	4 (22.2)	9 (50.0)
รวม	6 (33.3)	7 (38.9)	5 (27.8)	18 (100.0)

จากตาราง 57 พบว่า ชาวประมงย้ายเข้ามาในพื้นที่ในปี พ.ศ. 2539 ลงมา ได้แก่ พื้นที่ทะเลน้อย และพื้นที่คูขุด คิดเป็นร้อยละ 22.2 ส่วนที่ย้ายเข้ามาในพื้นที่ พ.ศ. 2540 ขึ้นไป เป็นชาวประมงในพื้นที่ท่าเสา คิดเป็นร้อยละ 22.2

ตาราง 58 จำนวนและร้อยละเหตุผลที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน
ของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา จำแนกตามพื้นที่

เหตุผลที่ย้ายเข้ามาอยู่ ในชุมชน	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูชุด	ท่าเสา	
แต่งงานกับคนใน ชุมชน	5 (27.8)	5 (27.8)	5 (27.8)	15 (83.3)
จับจองพื้นที่ทำกิน	1 (5.6)	0 (0.0)	0 (0.0)	1 (5.6)
ย้ายตามญาติพี่น้อง	1 (5.6)	0 (0.0)	0 (0.0)	1 (5.6)

จากตาราง 58 พบว่า เหตุผลในการย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนพื้นที่
ที่ศึกษาคือ ทั้ง 3 ชุมชนบอกเหตุผลของการย้ายเข้ามาในพื้นที่คือ ส่วน
ใหญ่แต่งงานกับคนในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 22.2 ส่วนทะเลน้อยมี
เหตุผลเพิ่มเติมมากกว่านั้นคือ เพื่อจับจองที่ทำกิน และย้ายตามญาติพี่
น้อง

ตาราง 59 จำนวนและร้อยละของการเป็นผู้นำ กรรมการ สมาชิก
ของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบ
สงขลา จำแนกตามพื้นที่

สถานการณ์เป็น ผู้นำ กรรมการ สมาชิกของกลุ่ม ต่างๆในชุมชน	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
เคย	13 (11.7)	9 (8.1)	14 (12.6)	36 (32.4)
ไม่เคย	32 (28.8)	28 (25.2)	15 (13.5)	75 (67.6)
รวม	45 (40.5)	37 (33.3)	29 (26.1)	111 (100.0)

จากตาราง 59 พบว่า ชาวประมงในพื้นที่ทะเลน้อย คูขุด และท่าเสาไม่เคยเป็นผู้นำ กรรมการ สมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนคิดเป็นร้อยละ 28.8 , 25.2 และ 13.5 ตามลำดับ

ตาราง 60 จำนวนและร้อยละเคยเป็นผู้นำ กรรมการ กลุ่มต่าง ๆ
 ของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา จำแนกตามพื้นที่

เคยเป็นผู้นำ กรรมการ กลุ่มต่างๆ	พื้นที่			รวม
	ทะเลน้อย	คูขุด	ท่าเสา	
สมาชิก อบต./เทศบาล	0 (0.0)	1 (2.8)	0 (0.0)	1 (2.8)
กำนัน/ผู้ช่วยกำนัน	1 (2.8)	0 (0.0)	0 (0.0)	1 (2.8)
ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้าน	2 (5.6)	3 (8.3)	4 (11.1)	9 (25.0)
สภาตำบล/กรรมการ สภาตำบล	1 (2.8)	0 (0.0)	0 (0.0)	1 (2.8)
อาสาสมัครสาธารณสุข ประจำหมู่บ้าน	1 (2.8)	2 (5.6)	1 (2.8)	4 (11.1)
ประธาน/คณะกรรมการ กลุ่มต่างๆ	2 (5.6)	3 (8.3)	5 (13.9)	10 (27.8)
กรรมการเงินล้าน	3 (8.3)	0 (0.0)	3 (8.3)	6 (16.7)

จากตาราง 60 พบว่า ส่วนใหญ่ชาวประมงในพื้นที่ทะเลน้อยเคยเป็นกรรมการเงินล้าน คิดเป็นร้อยละ 8.3 ส่วนพื้นที่คูขุด ชาวประมงเคยเป็นประธานกรรมการกลุ่มต่าง ๆ และเป็นผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเท่ากันคิดเป็นร้อยละ 8.3 ส่วนท่าเสาชาวประมงเคยประธานกรรมการกลุ่มต่าง ๆ คิดเป็นร้อยละ 13.9

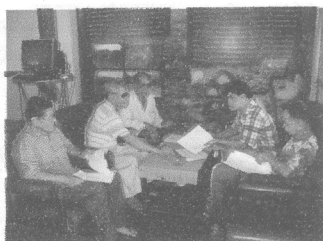
ภาคผนวก ค

**กิจกรรมการประชุมและการสัมภาษณ์ชาวประมง
พื้นที่ชุมชนทะเลน้อย คูขุด และท่าเสา**

กิจกรรมการเก็บข้อมูลภาคสนามของคณะผู้วิจัยที่ทะเลน้อย ตำบลนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

คณะผู้วิจัยประชุมเปิดเวทีชุมชนที่ห้องประชุม ที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย

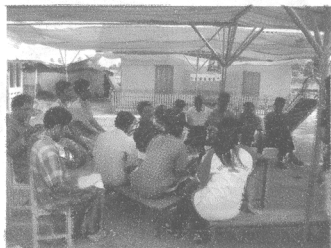

สัมภาษณ์เชิงลึกชาวประมงและครอบครัว สันทนาการกลุ่มย่อยที่ทะเลน้อย

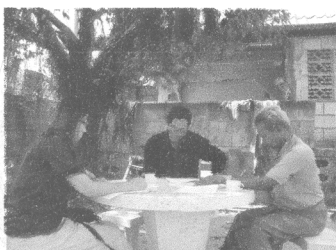

สัมภาษณ์ประชาชนทั่วไปในชุมชนทะเลน้อย

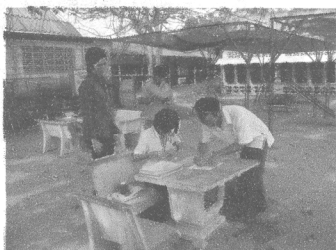
กิจกรรมการเก็บข้อมูลภาคสนามของคณะผู้วิจัยที่ท่าเสา
ณ ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด โรงเรียนอิมามดลอิสลาม
หมู่ 2 ท่าเสา ตำบลตึงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ประชุมเปิดเวทีชุมชนที่ชุมชนท่าเสา

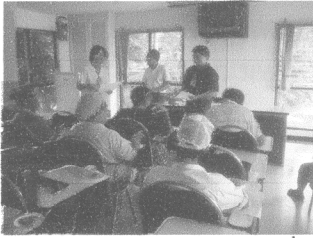

สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน มอบลำโพงให้กับมัสยิดใน
ชุมชนท่าเสา

ลงทะเบียน และประชุมกลุ่มชาวประมงท่าเสา

กิจกรรมการเก็บข้อมูลภาคสนามของคณะผู้วิจัยที่คุซุด
ชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวพื้นที่ชุมชนคุซุด
อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

ประชุมเปิดเวทีชุมชนที่ห้องประชุมอุทยานนกน้ำคุซุด
อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มครอบครัวของชาวประมง
และกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ที่เคยทำประมง ที่คุซุด

สัมภาษณ์เชิงลึกชาวประมงพื้นบ้านที่หมู่ 4 คุซุด

ประวัติผู้เขียน

หัวหน้าโครงการ

ชื่อ-สกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เก็ตฉวา บุญปรากฏการ
Assist Prof. Kettawa Boonprakarn

ประวัติการศึกษา

วุฒิ/สาขาวิชา	สถาบัน	ปีที่สำเร็จ
การศึกษามหาบัณฑิต (บรรณารักษศาสตร์)	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	2531
วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	2541
การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (ไทศึกษา)	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	2551

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

อาจารย์ประจำภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110

โทรศัพท์/ E-mail

โทรศัพท์ : 0862971458 โทรสาร 074-286722

E-mail : kettawa@hotmail.com

การตีพิมพ์และเผยแพร่ผลงาน

ตำรา

เก็ตฉวา บุญปรากฏการ (2542) *การค้นคว้าสารนิเทศและการเขียน
รายงาน* สงขลา: คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

เกิดถวา บุญปรากฏ และชูชาติ ผลบัณฑิต (2544) *มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม* สงขลา: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

เกิดถวา บุญปรากฏ (2546) *การค้นคว้าสารสนเทศและการเขียนงานวิชาการ ทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี* สงขลา: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

งานวิจัย

เกิดถวา บุญปรากฏ (2531) *ศึกษาเปรียบเทียบปัญหาและความต้องการของคณะกรรมการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านจังหวัดร้อยเอ็ด (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มศว. มหาสารคาม)*

ศรีณยา บุญนาค สุนันทา เชื้อชาติ เกิดถวา บุญปรากฏ และเกื้อกุล สุนันทเกษม (2535) *รายงานการประเมินผลโครงการพัฒนาจังหวัดภาคใต้ ปี 2535* สงขลา : คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ศรีณยา บุญนาค และเกิดถวา บุญปรากฏ (2539) *ศึกษาผลกระทบด้านเศรษฐกิจ-สังคม และสิ่งแวดล้อมของโครงการสร้างทางหลวงเชื่อมระหว่างสตูล-เปอร์ลิส มาเลเซีย* สงขลา : คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Saranya Bunnag and Kettawa Boonprakarn (1996) *Groundwater in Hat Yai : A Socio-economic Study.* Songkhla, Thailand : Faculty of Management Sciences, Prince of Songkla University

ศุภิมา วังสุภาพ เกิดถวา บุญปรากฏ และสายพิน วิไลรัตน์ (2541) *โครงการรวบรวมบรรณานุกรมสตรีศึกษา ปักษ์ใต้ (2531-2540)* สงขลา : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

- เกิดถวาท บุญปรากฏ (2541) *การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรพัฒนาเอกชน : กรณีศึกษาสมาคมหยุดยั้ง จังหวัดตรัง (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์)*
- ศรัณยา บุญนาค และเกิดถวาท บุญปรากฏ (2542) *โครงการศึกษาการอนุรักษ์และคุ้มครองพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง : การศึกษาเฉพาะด้านเศรษฐกิจ-สังคม กรุงเทพฯ : บริษัทไทยเอ็นอีเนียริงคอนซัลแตนท์ส จำกัด*
- เกิดถวาท บุญปรากฏ (2543) *บทบาทของรัฐและเอกชนในการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย สงขลา : ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ได้รับทุนสนับสนุนจากเงินงบประมาณแผ่นดิน ปี 2542 จำนวนเงิน 178,000 บาท)*
- เกิดถวาท บุญปรากฏ (2551) *ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย (วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาโทศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม)*
- เกิดถวาท บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสังการ และชูชาติ ผลบัณฑิต (2555) *สิทธิการเข้าถึงทรัพยากรประมง ของชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลา (The Access Rights to Fisheries Resources of Fishing Communities in Songkla Lake) สงขลา : คณะศิลปศาสตร์ (ทุนอุดหนุนการวิจัยจากเงินรายได้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ประเภททั่วไป ประจำปีงบประมาณ 2550)*

เกีตถวา บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสัจการ อภิรักษ์ จันทวงศ์ เจตน์
 สฤชภูมิจี สังขพันธ์ และปิยะ จอมทอง (2555) กลยุทธ์การค้า
 ต่อผู้ต่อรองในภาวะความขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้าน
 ทะเลสาบสงขลา (*Small-scale Fishermen Tactics of
 Negotiation in a Time of Scarcity in Songkla Lake*)
 สงขลา : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
 (ทุนอุดหนุนการวิจัยจากเงินงบประมาณแผ่นดิน ประจำปี
 งบประมาณ พ.ศ.2551)

เกีตถวา บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสัจการ อภิรักษ์ จันทวงศ์ เอมอร
 เจริญมาศ เจตน์สฤชภูมิจี สังขพันธ์ และปิยะ จอมทอง
 (2555) การก่อตั้งธนาคารปลากับการเสริมอำนาจองค์กร
 ชุมชนชาวประมงเพื่อพัฒนาการเลี้ยงปลาในกระชังใน
 ทะเลสาบสงขลา สงขลา : คณะศิลปศาสตร์
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ทุนอุดหนุนการวิจัยจากเงิน
 งบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2552)

เกีตถวา บุญปรากฏ เบญจพร ดีขุนทด และเจตน์สฤชภูมิจี สังขพันธ์
 (2555) ดอกไม้แห่งรุ่งอรุณ: พื้นที่การต่อรองของแรงงานข้าม
 ชาติและความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า
 กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนวิจัย สกว. (ทุนอุดหนุนการวิจัย
 จากสกว. 2555) อยู่ระหว่างดำเนินการ

บทความตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ

เกีตถวา บุญปรากฏ. (2542, มกราคม-เมษายน) การจัดการ
 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรพัฒนาเอกชน
 กรณีศึกษาสมาคมหยาดฝน จังหวัดตรัง *วารสารสงขลา
 นครินทร์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์* 5, 1: หน้า 1-
 18.

- เกิดฉวา บุญปรากฏ (2550, ตุลาคม-2551, มีนาคม) การสร้าง
อัตลักษณ์ทางสังคมของผู้บริโภคสินค้าเสื้อผ้าข้ามแดนในพื้นที่
ป่าดงเบงขาร์ไทย-มาเลเซีย วารสารไทยคดีศึกษา 5, 1 : หน้า
69- 102 (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)
- เกิดฉวา บุญปรากฏ (2553, มกราคม-มิถุนายน) ปฏิบัติการใน
ชีวิตประจำวันของผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนป่าดงเบงขาร์ไทย-
มาเลเซีย วารสารศิลปศาสตร์ 2, 1 : หน้า 1-25
- เรวดี เสนแก้ว และเกิดฉวา บุญปรากฏ (2554, มกราคม -
มิถุนายน) ผลกระทบของการสนทนาบนอินเทอร์เน็ตต่อวัยรุ่น
ตอนปลายในเขตเทศบาลนครยะลา วารสารศิลปศาสตร์ 3,
1 หน้า 105-121.
- เนติ สุนทราราววิทย์ และเกิดฉวา บุญปรากฏ (2554, กรกฎาคม-
ธันวาคม) ภาพลักษณ์และตัวตนของ “เกย์” ในพื้นที่ไซเบอร์
วารสารศิลปศาสตร์ 3, 2 หน้า 117-129
- เจตน์สฤกษ์ สัมพันธ์ และเกิดฉวา บุญปรากฏ (2554, กรกฎาคม-
ธันวาคม) บาดัก (เลกโตบา) จากมนุษยสัมพันธ์สู่กระบวนการ
กลายเป็นสินค้าภายใต้กระแสการท่องเที่ยว วารสารวิจัย
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ 4, 2 หน้า 92-109
- เกิดฉวา บุญปรากฏ เจตน์สฤกษ์ สัมพันธ์ สุณีย์ บุญกำเนิด
และนันทรัฐ สุริโย (2554, มกราคม-มิถุนายน) บทวิจารณ์
หนังสือเรื่องทุนน้ำเวียดนาม วารสารวิจัยบัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ 4, 1 หน้า 93-102
- สุขขิรี สุขราษฎร์ บัญชา สมบูรณ์สุข และเกิดฉวา บุญปรากฏ
(2554, มกราคม-มิถุนายน) การจัดการเรียนร่วมสำหรับเด็ก
พิเศษกับเด็กปกติในโรงเรียนสายสามัญ จังหวัดสงขลา
วารสารวิจัยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ 4, 1 หน้า
51-64

- หทัยรัตน์ ทองสกุล และเก็ตถวา บุญปรากฏ (2555, มกราคม-มิถุนายน) การนิยามความหมายพื้นที่น้ำชาในชุมชนคูเต่า *วารสารศิลปศาสตร์* 4, 1 หน้า 78-91
- เก็ตถวา บุญปรากฏ (2555, มกราคม-มิถุนายน) บทวิจารณ์หนังสือ เบื้องหลังหน้ากาก *วารสารศิลปศาสตร์* 4, 1 หน้า 118-128
- เจตน์สฤกษ์ สังกพันธ์ และเก็ตถวา บุญปรากฏ (2555, มกราคม-มิถุนายน) บทวิจารณ์หนังสือ “ระหัดวิดน้ำลำตะคอง: สัญลักษณ์ของเทคโนโลยีพลังน้ำพื้นบ้าน” *The Lam Takhong Water Wheel: The Semiotics of a Traditional Hydropower Technology* *วารสารวิจัยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยหาดใหญ่* 5, 1 หน้า 124-134
- สุพร ภัทรอนุวงศ์ และเก็ตถวา บุญปรากฏ (2555, มกราคม-มิถุนายน) วิถีชีวิตแรงงานไทยย้ายถิ่นในโกลเด้นไมล์คอมเพล็กซ์ ประเทศสิงคโปร์ *วารสารวิจัยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยหาดใหญ่* 5, 1 หน้า 98-110
- ศิริมาส จันทวงศ์ และเก็ตถวา บุญปรากฏ (2555, มกราคม-มิถุนายน) การตัดสินใจเลือกใช้ร้านยาเภสัช ม.อ. *วารสารวิจัยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยหาดใหญ่* 5, 1 หน้า 110-123
- เก็ตถวา บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสังการ อภิรักษ์ จันทรวงศ์ เจตน์สฤกษ์ สังกพันธ์ ปิยะ จอมทอง และนันทรัฐ สุริโย (2555, กรกฎาคม-ธันวาคม) ปัจจัยและกลไกที่เอื้อต่อการก่อตั้งกลุ่มธนาคารปลาและการขยายเครือข่ายของกลุ่มผู้เลี้ยงปลาในกระชังในทะเลสาบสงขลา *วารสารวิจัยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยหาดใหญ่* ปีที่ 5, ฉบับที่ 2. หน้า 1-12

บทความตีพิมพ์ในเอกสารการประชุมสัมมนาระดับชาติ

- เกิดถวาท บุญปรากฏ (2547) บทบาทของรัฐและเอกชนในการจัดการ
การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเขตห้าม
ล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ใน เอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ
ของคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา ครั้งที่ 1
ณ โรงแรมมิราเคิล คอนเวนชัน กรุงเทพฯ วันที่ 15 ธันวาคม
2547 กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ
- เกิดถวาท บุญปรากฏ (2549) คนสองแดน : สายใยสายสัมพันธ์ไร้เขต
แดน...ที่นี่...ที่นั่น...และที่โน่น ใน เอกสารประกอบการสัมมนา
ระดับชาติของคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคม
วิทยา ครั้งที่ 3 หัวข้อพหุลักษณะพลังรัฐ ทุน และชาติพันธุ์ วันที่
15 ธันวาคม 2549 ณ โรงแรมมิราเคิล คอนเวนชัน
กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ
- โรหนับ ศรีอำมหิต เกิดถวาท บุญปรากฏ และณัฐพงษ์ จิตนิรัตน์
(2554) ตลาดน้ำคลองแห: พื้นที่ของการประดิษฐ์สร้างเพื่อการ
ท่องเที่ยวและการบริโภค ใน เอกสารการประชุมวิชาการ
มหาวิทยาลัยทักษิณ ณ โรงแรมเจบีหาดใหญ่ วันที่ 25
พฤษภาคม 2554 สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ
- ยারণะ ศรีอำมหิต อนิวัช แก้วจำนงค์ และเกิดถวาท บุญปรากฏ
(2554) ความคาดหวังและความพึงพอใจของสมาชิกต่อการ
ให้บริการสหกรณ์ออมทรัพย์ศึกษาศึกคิด จำกัด จังหวัดสงขลา
ใน เอกสารการประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยทักษิณ ณ โรงแรม
เจบีหาดใหญ่ วันที่ 26 พฤษภาคม 2554 สงขลา :
มหาวิทยาลัยทักษิณ
- ไชยปรกรณ์ ศรีบุญเรือง สุเมธ พรหมอินทร์ และเกิดถวาท บุญปรากฏ
(2554) ความรู้ เจตคติ และการรับบริการประกันสังคมของ
บุคลากรสายสนับสนุนโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ ใน
เอกสารการประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยกรุงเทพรังสิต วันที่

25 พฤษภาคม 2554 ณ มหาวิทยาลัยกรุงเทพรังสิต

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยกรุงเทพรังสิต

ชินชฐา มะเท และเก็ดถวา บุญปรากฏ (2555) อุดง์ลีป็นมทศจรรย

ใต้โคลนตม : พื้นที่การสร้างเครือข่ายทางสังคมของชุมชนบา

กันเคย ใน เอกสารการประชุม โครงการประชุมวิชาการ

ระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 2 วันที่ 18 พฤษภาคม 2555 ณ

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กรุงเทพฯ : คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มารีญา บิลและ และเก็ดถวา บุญปรากฏ (2555) อัตลักษณ์และการ

ต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนในอาณาบริเวณพื้นที่

ชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย ใน เอกสารการประชุม

งานสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาสาขาสังคม

วิทยาและมานุษยวิทยา ครั้งที่ 11 “สังคมนอกกะลา :

เดินหน้า ถอยหลัง หรือก้าวย่ำอยู่กับที่” วันที่ 3-4 มีนาคม

2555 ณ โรงแรมไดอิชิ อำเภหาดใหญ่ จ.สงขลา สงขลา :

หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และ

สังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยา

เขตหาดใหญ่

บทความตีพิมพ์ในเอกสารการประชุมสัมมนาระดับนานาชาติ

เก็ดถวา บุญปรากฏ (2550) อัตลักษณ์ผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนไทย-

มาเลเซีย ในภาวะวิกฤตจากความทันสมัย ใน เอกสาร

ประกอบการสัมมนาในโครงการประชุมวิชาการ “2007

Southern Thailand English Language

Teaching/Cultural Change Conference” วันที่ 29

มกราคม 2550 ณ โรงแรมเจบี หาดใหญ่ สงขลา : คณะศิลป

ศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

- Sunitda Choosawat and Kettawa Boonprakarn (2010) Sakai” and the “Otherness” in the Context of the Development In *The 2nd International Conference on Humanities and Social Sciences April 10th, 2010 Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University Songkhla* : Prince of Songkla University.
- Nayti Soontravaravit and Kettawa Boonprakarn (2010) Queer: The Meaning Constructed and its Identities of “Gay” in Social Space In *The 2nd International Conference on Humanities and Social Sciences April 10th, 2010 Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University Songkhla* : Prince of Songkla University.
- Patinya Lim-olansuksakul and Kettawa Boonprakarn (2011) The Turning Point in the Boxing Circle and Muay Thai Commoditization by Muay Thai Gamblers In *The 3rd International Conference on Humanities and Social Sciences April 2, 2011 Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University* . Songkhla : Prince of Songkla University.
- Arisa Samosorn and Kettawa Boonprakarn (2011) The definition and Social Network of Underground Lottery In *The 3rd International Conference on Humanities and Social Sciences April 2, 2011 Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University*. Songkhla : Prince of Songkla University.
- Porin Wanseng and Kettawa Boonprakarn (2011) Pretty : the Rhetoric Meaning of Body Beauty and Creation of Meaning In *The 3rd International Conference on*

*Humanities and Social Sciences April 2, 2011
Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University.
Songkhla : Prince of Songkla University.*

Suntharee Thongthip and Kettawa Boonprakarn (2011)
Good Health Starts at Home : The Promotion of
Corporate Social Responsibility Activities for the
Community Health Development In *The 3rd
International Conference on Humanities and Social
Sciences April 2, 2011 Faculty of Liberal Arts, Prince
of Songkla University.* Songkhla : Prince of Songkla
University.

Lalinthip Kongpanichkul and Kettawa Boonprakarn (2011)
Closed-Circuit Television Camera : From its
Definitions and the Power of Surveillance to Body
Discipline In *The 3rd International Conference on
Humanities and Social Sciences April 2, 2011
Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University.*
Songkhla : Prince of Songkla University.

Kettawa Boonprakarn, Benjaporn Deekhuntod, Jedsarid
Sangkaphan, and Nuntharat Suriyo (2012) “Flowers
of the Dawn”: Brokers of Morality of Transnational
Laborers in the Thai-Burmese Borderland of Mae Sot
In *Seventh International Conference on Applied
Ethics (October 26-28, 2012) Risk, Justice and Liberty
on 27 October 2012 at Hokkaido University,
Sapporo, Japan Sapporo, Japan : Center for Applied
Ethics and Philosophy, Graduate School of Letters,
Hokkaido University.*

ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 1

ชื่อ - สกุล ร่องศาสตราจารย์ ดร.วันชัย ธรรมสังการ
Assoc Prof. Dr.Wanchai Dhammsaccakarn

ประวัติการศึกษา

วุฒิ/สาขาวิชา	สถาบัน	ปีที่สำเร็จ
การศึกษาระดับบัณฑิต	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร	2526
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์) ประสานมิตร	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	2530
วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์) ประสานมิตร	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	2545

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

อาจารย์ประจำภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110

โทรศัพท์/ E-mail

โทรศัพท์ : 0819572536 โทรสาร 074-286722

E-mail : wanchai.m@psu.ac.th

การตีพิมพ์และเผยแพร่ผลงาน

งานวิจัย

ความต้องการในการศึกษาต่อในระดับบัณฑิตศึกษาของบุคลากรในภาค
ตะวันออก. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
บางแสน, 2534.

การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อการพัฒนาสามจังหวัดชายแดน
ภาคใต้, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์,
2534.

การประเมินผลโครงการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม.

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2545-2546.

สถานการณ์ด้านแรงงานและความต้องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ใน

จังหวัดชายแดนภาคใต้. ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลป

ศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2546.

ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการคงอยู่ การลาออกหรือโอนย้ายของคณาจารย์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ กองแผนงาน สำนักงาน

อธิการบดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2537

การประเมินผลโครงการจ้างบัณฑิตเพื่อทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ประจำ

สถานีตำรวจ. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และ

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2543.

การศึกษามลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการก่อสร้างท่าอากาศยานจากแหล่ง

เจดีเอร่วมทุนไทย มาเลเซีย โรงแยกก๊าซธรรมชาติสงขลา.

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2543.

โครงการศึกษาความเหมาะสมและออกแบบเบื้องต้นระบบรวบรวมและ

บำบัดน้ำเสียเทศบาลตำบลเบตง จังหวัดยะลา. บริษัทเอ็นไว

รอนเมนทอลแคร้เซ็นเตอร์ จำกัด, 2540.

โครงการศึกษาความเหมาะสมและออกแบบเบื้องต้นระบบการกำจัด

ขยะมูลฝอย. เทศบาลตำบลตะลุง จังหวัดปัตตานี. บริษัท

เอ็นไวรอนเมนทอลแคร้เซ็นเตอร์ จำกัด, 2538.

โครงการวิจัยและประเมินผลกองทุนหมู่บ้าน สนับสนุนโดยสำนักงาน

กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว). 2545.

การประเมินผลโครงการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม.

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2545-2546.

สถานการณ์ด้านแรงงานและความต้องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ใน

จังหวัดชายแดนภาคใต้. ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลป

ศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2546

- พฤติกรรมการใช้สารเสพติด ปัจจัยเสี่ยง และผลกระทบจากการใช้สารเสพติดของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาภาคใต้ โครงการวิจัยย่อยที่ 3 ในชุดโครงการเรื่อง สภาพปัญหาที่เกี่ยวกับการใช้สารเสพติดในประชากรภาคใต้ งบประมาณแผ่นดิน, 2545
- กระท่อม: ความสัมพันธ์ที่ปรากฏในวิถีชีวิตชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดภาคใต้ และเครือข่ายวิชาการวิจัยและข้อมูลสารเสพติดภาคใต้ สำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2547.
- เก็ดถวา บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสังการ และชูชาติ ผลบัณฑิต (2555) สิทธิการเข้าถึงทรัพยากรประมง ของชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลา (*The Access Rights to Fisheries Resources of Fishing Communities in Songkla Lake*) สงขลา : คณะศิลปศาสตร์ (ทุนอุดหนุนการวิจัยจากเงินรายได้มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ประเภททั่วไป ประจำปีงบประมาณ 2550)
- เก็ดถวา บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสังการ อภิรักษ์ จันทวงศ์ เจตน์สฤกษ์ สัจพันธ์ และปิยะ จอมทอง (2555) กลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะความขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา (*Small-scale Fishermen Tactics of Negotiation in a Time of Scarcity in Songkla Lake*) สงขลา : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ทุนอุดหนุนการวิจัยจากเงินงบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2551)
- เก็ดถวา บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสังการ อภิรักษ์ จันทวงศ์ เอมอรเจียรมาศ เจตน์สฤกษ์ สัจพันธ์ และปิยะ จอมทอง (2555) การก่อตั้งธนาคารปลากับการเสริมอำนาจขององค์กรชุมชนชาวประมงเพื่อพัฒนาการเลี้ยงปลาในกระชังในทะเลสาบสงขลา สงขลา : คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ทุนอุดหนุนการวิจัยจากเงิน
งบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2552)

บทความตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ

สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ความต้องการของนักศึกษาที่พักอาศัยในหอพัก
หรือบ้านเช่าเอกชน : ศึกษากรณีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตหาดใหญ่ ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการจัดการ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 13(2) ก.ค. - ธ.ค. 2538, 10-
18.

ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการติดยาและสารเสพติดของผู้ป่วยในศูนย์
บำบัดรักษา ยาเสพติดภาคใต้. ศูนย์วิจัยพฤติกรรมศาสตร์เพื่อ
การพัฒนา ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ตีพิมพ์ในวารสารสงขลา
นครินทร์ฉบับสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ 4(3) ก.ย. -
ธ.ค. 2541, 301-309

การสร้างเครื่องมือวัดภาวะผู้นำ. ตีพิมพ์ในวารสารสงขลานครินทร์
ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 5(2) พ.ค. - ส.ค. 2542,
145-165.

การแพร่ระบาดของสารเสพติดในเด็กและเยาวชนในจังหวัดชายแดน
ภาคใต้. ศูนย์วิจัยพฤติกรรมศาสตร์เพื่อการพัฒนา ภาควิชาสาร
ัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์,
ตีพิมพ์ในวารสารสงขลานครินทร์ฉบับสังคมศาสตร์ และ
มนุษยศาสตร์ 6(3) ก.ย.-ธ.ค. 2543, 289-321.

แนวทางการวิจัยวัฒนธรรมภาคตะวันออก. ตีพิมพ์ในวารสารศรีนครินทร์
วิโรฒวิจัยและพัฒนา 3(3) ส.ค. 33, 36-45 ภาควิชาพื้นฐาน
ของการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
โรฒ บางแสน 2532. นำเสนอและตีพิมพ์ใน Proceedings
Sixth Asian Workshop on Child and Adolescent

Development “Role of Culture in Asian Youth Development” December 11-16, 1990, Nakhonpathom, Thailand.

ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้สตรีประสบความสำเร็จในทางธุรกิจ :

กรณีศึกษาภาคใต้ของประเทศไทย ตีพิมพ์ในวารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา 5(3) ส.ค. 35, 41-54 ศูนย์วิจัยและพัฒนาสตรี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2535.

สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ความต้องการของนักศึกษาที่พักอาศัยในหอพักหรือบ้านเช่าเอกชน : ศึกษากรณีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่. ตีพิมพ์ในวารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 13(2) ก.ค. - ธ.ค. 2538, 10-18.

ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการติดยาและสารเสพติดของผู้ป่วยในศูนย์บำบัดรักษายาเสพติดภาคใต้. ศูนย์วิจัยพฤติกรรมศาสตร์เพื่อการพัฒนา ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ตีพิมพ์ในวารสารสงขลานครินทร์ฉบับสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ 4 (3) ก.ย. - ธ.ค. 2541, 301-309.

การสร้างเครื่องมือวัดภาวะผู้นำ. ตีพิมพ์ในวารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 5(2) พ.ค. - ส.ค. 2542, 145-165.

การแพร่ระบาดของสารเสพติดในเด็กและเยาวชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้. ศูนย์วิจัยพฤติกรรมศาสตร์เพื่อการพัฒนา ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ตีพิมพ์ในวารสารสงขลานครินทร์ฉบับสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ 6(3) ก.ย.-ธ.ค. 2543, 289-321.

เก็ดตวา บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสังการ อภิรักษ์ จันทรวงศ์ เจตน์
สฤกษ์ สักขพันธ์ ปิยะ จอมทอง และนันทรัฐ สุริโย
(2555, กรกฎาคม-ธันวาคม) ปัจจัยและกลไกที่เอื้อต่อการ
ก่อตั้งกลุ่มธนาคารปลาและการขยายเครือข่ายของกลุ่มผู้เลี้ยง
ปลาในกระชังในทะเลสาบสงขลา วารสารวิจัยบัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ ปีที่ 5, ฉบับที่ 2. หน้า 1-12

ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 2

ชื่อ - สกุล อาจารย์อภิรักษ์ จันทวงศ์
Mr. Apirak Chanthawong

ประวัติการศึกษา

วุฒิ/สาขาวิชา	สถาบัน	ปีที่สำเร็จ
วิทยาศาสตรบัณฑิต (ประมง)	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	2529
สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ทางทะเล		
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	2537
(การจัดการสิ่งแวดล้อม)		

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

ครู วิทยฐานะ ครูชำนาญการ (สาขาวิชาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ)
วิทยาลัยประมงติณสูลานนท์
ตำบลพะวง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 90000

โทรศัพท์/ E-mail

โทรศัพท์ 074-333642 ต่อ 15,50 โทรสาร 074-333642 ต่อ 27
E-mail : apirak07@hotmail.com

การตีพิมพ์และเผยแพร่ผลงาน

ตำรา/เอกสารประกอบการสอน

อภิรักษ์ จันทวงศ์ (2553) เอกสารประกอบการเรียน รายวิชาการ
วิเคราะห์และควบคุมคุณภาพน้ำ (3601-2004) ระดับ
ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง พุทธศักราช 2546 ประเภท
วิชาประมง แผนกวิชาเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ วิทยาลัยประมงติณ
สุลานนท์ สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ปี
การศึกษา 2553 สงขลา : วิทยาลัยประมงติณสุลานนท์

งานวิจัย

อภิรักษ์ จันทวงศ์ (2537) การบำบัดน้ำทิ้งจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ
(*Penaeus nonodon*) แบบพัฒนาโดยใช้สาหร่ายวุ้น
(*Gracilaria verrucosa*) (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์)

อภิรักษ์ จันทวงศ์ (2552) การศึกษาประสิทธิภาพของไบโสะเดาผสม
ปูนแดงในการกำจัดหอยเชอร์รี่ สงขลา: วิทยาลัยประมงติณสุ
ลานนท์

อภิรักษ์ จันทวงศ์ (2552) การสำรวจพันธุ์ไม้ป่าชายเลน บริเวณสวน
ประวัติศาสตร์ สงขลา: วิทยาลัยประมงติณสุลานนท์

อภิรักษ์ จันทวงศ์ (2553) การอนุบาลลูกปลากะพงขาวในความ
หนาแน่นที่แตกต่างกัน สงขลา: วิทยาลัยประมงติณสุลานนท์

อภิรักษ์ จันทวงศ์ (2553) ศึกษาเปรียบเทียบการเจริญเติบโตและ
อัตราการรอดของลูกกุ้งขาว CPF Turbo ในความหนาแน่น
แตกต่างกัน สงขลา: วิทยาลัยประมงติณสุลานนท์

อภิรักษ์ จันทวงศ์ (2553) ศึกษาความสามารถในการทนความเค็ม
ของไร่น้ำนางฟ้า สงขลา: วิทยาลัยประมงติณสุลานนท์

อภิรักษ์ จันทวงศ์ (2553) การทำสบู่ขี้มันชั้นผสมสาหร่ายสไปรูลิน่าใน
อัตราส่วนที่ต่างกัน สงขลา: วิทยาลัยประมงติณสุลานนท์

- อภิรักษ์ จันทวงศ์ (2553) เครื่องฟักไข่ปลานิลระบบน้ำหมุนเวียนแบบคอนโด สงขลา: วิทยาลัยประมงติณสูลานนท์
- อภิรักษ์ จันทวงศ์ (2553) การอนุบาลลูกปลากัดโดยใช้อาหาร 3 สูตร สงขลา: วิทยาลัยประมงติณสูลานนท์
- อภิรักษ์ จันทวงศ์ (2554) ศึกษาการอนุบาลลูกปลานิลดำด้วยอาหาร 3 ชนิด ในกระชัง สงขลา: วิทยาลัยประมงติณสูลานนท์
- อภิรักษ์ จันทวงศ์ (2554) ศึกษาการระบาดของโรคซีขาวในการเลี้ยงกุ้งขาว ของเกษตรกร อ.ระโนด และอ.สทิงพระ จ.สงขลา สงขลา: วิทยาลัยประมงติณสูลานนท์
- อภิรักษ์ จันทวงศ์ (2554) การบำบัดน้ำทิ้งจากบ่อเลี้ยงปลาคุกกี้กูดโดยใช้ก้อนจุลินทรีย์ สงขลา: วิทยาลัยประมงติณสูลานนท์
- อภิรักษ์ จันทวงศ์ (2554) การศึกษาความสัมพันธ์ความเข้มข้นของสารละลายฟอร์มาลีนกับระยะเวลาในกระบวนการทดสอบความเครียด (Stress test) ลูกกุ้งขาว ระยะ PL 15 สงขลา: วิทยาลัยประมงติณสูลานนท์
- อภิรักษ์ จันทวงศ์ (2554) เปรียบเทียบการเลี้ยงอาร์ทีเมียด้วยอาหารที่แตกต่างกัน 3 ชนิด. สงขลา: วิทยาลัยประมงติณสูลานนท์
- อภิรักษ์ จันทวงศ์ (2554) ศึกษาการเร่งสีปลาหางนกยูงเพศผู้โดยใช้เปลือกกุ้งผสมเพาเตอร์ฟีด ในอัตราที่ต่างกัน สงขลา: วิทยาลัยประมงติณสูลานนท์
- เก็ดถาว บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสังการ อภิรักษ์ จันทวงศ์ เจตน์ สฤษฏี สังข์พันธ์ และปิยะ จอมทอง (2555) กลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะความขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา (*Small-scale Fishermen Tactics of Negotiation in a Time of Scarcity in Songkla Lake*) สงขลา : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ทุนอุดหนุนการวิจัยจากเงินงบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2551)

เกิดฉวา บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสังการ อภิรักษ์ จันทวงศ์ เอมอร
เจียรมาศ เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์ และปิยะ จอมทอง
(2555) การก่อตั้งธนาคารปลากับการเสริมอำนาจขององค์กร
ชุมชนชาวประมงเพื่อพัฒนาการจัดการเลี้ยงปลาในกระชังใน
ทะเลสาบสงขลา สงขลา : คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ทุนอุดหนุนการวิจัยจากเงิน
งบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2552)

เกิดฉวา บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสังการ อภิรักษ์ จันทวงศ์ เจตน์
สฤกษ์ สักขพันธ์ ปิยะ จอมทอง และนันทรัฐ สุริโย
(2555, กรกฎาคม-ธันวาคม) ปัจจัยและกลไกที่เอื้อต่อการ
ก่อตั้งกลุ่มธนาคารปลาและการขยายเครือข่ายของกลุ่มผู้เลี้ยง
ปลาในกระชังในทะเลสาบสงขลา วารสารวิจัยบัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ ปีที่ 5, ฉบับที่ 2. หน้า 1-12

ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 3

ชื่อ – สกุล นายเจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์
Mr.Jedsarid Sangkapan

ประวัติการศึกษา

วุฒิ/สาขาวิชา	สถาบัน	ปีที่สำเร็จ
บริหารธุรกิจบัณฑิต (คอมพิวเตอร์ธุรกิจ)	มหาวิทยาลัยหาดใหญ่	2548
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนามนุษย์และสังคม)	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	2554

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

นักวิจัยบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา 90110

โทรศัพท์/ E-mail

โทรศัพท์ 0855959400 โทรสาร 074-200384 ต่อ 357-358

E-mail : sapichai@yahoo.com

การตีพิมพ์และเผยแพร่ผลงาน

งานวิจัย

เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์ (2548) ระบบสารสนเทศการบริหารงานวิจัย
(โครงการบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ
มหาวิทยาลัยหาดใหญ่)

เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์ (2554) โมเดลเชิงสาเหตุผลสัมฤทธิ์ทางการ
เรียนในภาวะรอฟินิจของนักศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่
(วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนามนุษย์และ
สังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์)

เก็ดถวา บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสังการ อภิรักษ์ จันทวงศ์ เจตน์
สฤกษ์ สักขพันธ์ และปิยะ จอมทอง (2555) กลยุทธ์การ
ต่อสู้ต่อรองในภาวะความขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้าน
ทะเลสาบสงขลา (*Small-scale Fishermen Tactics of
Negotiation in a Time of Scarcity in Songkla Lake*)
สงขลา : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
(ทุนอุดหนุนการวิจัยจากเงินงบประมาณแผ่นดิน ประจำปี
งบประมาณ พ.ศ.2551)

เก็ดถวา บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสังการ อภิรักษ์ จันทวงศ์ เอมอร
เจียรมาศ เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์ และปิยะ จอมทอง
(2555) การก่อตั้งธนาคารปลากับการเสริมอำนาจขององค์กร
ชุมชนชาวประมงเพื่อพัฒนาภูมิการเลี้ยงปลาในกระชังใน
ทะเลสาบสงขลา สงขลา : คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ทุนอุดหนุนการวิจัยจากเงิน
งบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2552)

เกิดฉวา บุญปรากฏ เบญจพร ดิขุนทด และเจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์
(2555) *ดอกไม้แห่งรุ่งอรุณ: พื้นที่การต่อรองของแรงงานข้าม
ชาติและความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า*
กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนวิจัย สกว. (ทุนอุดหนุนการวิจัย
จากสกว. 2555) อยู่ระหว่างดำเนินการ

บทความตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการ

เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์ และเกิดฉวา บุญปรากฏ (2554, กรกฎาคม-
ธันวาคม) บาดัก (เลกโตบา) จากมนุษย์กินคนสู่กระบวนการ
กลายเป็นสินค้าภายใต้กระแสการท่องเที่ยว *วารสารวิจัย
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยหาดใหญ่* 4, 2 หน้า 92-109

เกิดฉวา บุญปรากฏ เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์ สุณีย์ บุญกำเนิด
และนันทรฐ สุริโย (2554, มกราคม-มิถุนายน) บทวิจารณ์
หนังสือเรื่องหุ้มน้ำเวียดนาม *วารสารวิจัยบัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยหาดใหญ่* 4, 1 หน้า 93-102

เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์ และเกิดฉวา บุญปรากฏ (2555, มกราคม-
มิถุนายน) บทวิจารณ์หนังสือ “ระหัดวิดน้ำลำตะคอง: สัณ
ศาสตร์และเทคโนโลยีพลังน้ำพื้นบ้าน” *The Lam Takhong
Water Wheel: The Semiotics of a Traditional
Hydropower Technology* *วารสารวิจัยบัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยหาดใหญ่* 5, 1 หน้า 124-134

เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์ (2555) การพัฒนากระแสหลัก: ภัยร้ายไว้
พรหมแดนคุกคามผู้คนและสิ่งแวดล้อม *วารสารชุมชนศึกษา*
1, 2 หน้า 183-192.

เก็ดถวา บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสังการ อภิรักษ์ จันทรวงศ์ เจตน์
 สฤกษ์ สักขพันธ์ ปิยะ จอมทอง และนันทรัฐ สุริโย
 (2555, กรกฎาคม-ธันวาคม) ปัจจัยและกลไกที่เอื้อต่อการ
 ก่อตั้งกลุ่มธนาคารปลาและการขยายเครือข่ายของกลุ่มผู้เลี้ยง
 ปลาในกระชังในทะเลสาบสงขลา วารสารวิจัยบัณฑิตศึกษา
 มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ ปีที่ 5, ฉบับที่ 2. หน้า 1-12

บทความตีพิมพ์เผยแพร่ในการประชุมสัมมนาระดับชาติ

เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์ (2554) ความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์
 ทางการเรียนรู้ในภาวะรอพินิจกับปัจจัยด้านจิตพิสัยและปัจจัย
 ด้านสิ่งแวดล้อมของนักศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
 วิทยาเขตหาดใหญ่. ใน เอกสารการประชุมหาดใหญ่วิชาการ
 ครั้งที่ 2 วันที่ 12 พฤษภาคม 2554 ณ มหาวิทยาลัย
 หาดใหญ่. สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

Jedsarid Sangkaphan (2011) Factors Affecting Students
 Academic Achievement into Probation Status at
 Prince of Songkla University In *The 3rd
 International Conference on Humanities and Social
 Sciences April 2, 2011 at Faculty of Liberal Arts,
 Prince of Songkla University.* Songkhla: Prince of
 Songkla University.

บทความตีพิมพ์เผยแพร่ในการประชุมสัมมนาระดับนานาชาติ

Kettawa Boonprakarn, Benjaporn Deekhuntod, Jedsarid
 Sangkaphan, and Nuntharat Suriyo (2012) “Flowers
 of the Dawn”: Brokers of Morality of Transnational
 Laborers in the Thai-Burmese Borderland of Mae Sot
 In *Seventh International Conference on Applied
 Ethics (October 26-28, 2012) Risk, Justice and Liberty
 on 27 October 2012 at Hokkaido University,*

Sapporo, Japan Sapporo, Japan : Center for Applied Ethics and Philosophy, Graduate School of Letters, Hokkaido University.

ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 4

ชื่อ – สกุล นายปิยะ จอมทอง
Mr.Piya Jomtong

ประวัติการศึกษา

วุฒิ/สาขาวิชา	สถาบัน	ปีที่สำเร็จ
วท.บ. (เกษตรศาสตร์)	สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล 2536 นครศรีธรรมราช	
ประกาศนียบัตรบัณฑิต (บัณฑิตอาสาสมัคร)	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	2540
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (นโยบายและการวางแผนสังคม)	มหาวิทยาลัยทักษิณ	2548

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขต 8
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110

โทรศัพท์/ E-mail

โทรศัพท์ 074-445905 หรือ 086-6931279 โทรสาร 074-445907
E-mail : piyajomtong@hotmail.com

การตีพิมพ์และเผยแพร่ผลงาน

งานวิจัย

ปิยะ จอมทอง (2540) ภาวะหนี้สินและเงินกู้ : กรณีศึกษาบ้านอุดมทรัพย์ ตำบลหินตาด กิ่งอำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร 2540

ปิยะ จอมทอง (2548) การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านควนเจดีย์ ตำบลลำไพล อำเภอเทพ จังหวัดสงขลา

เก็ดถวา บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสังการ อภิรักษ์ จันทวงศ์ เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์ และปิยะ จอมทอง (2555) กลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะความขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา (*Small-scale Fishermen Tactics of Negotiation in a Time of Scarcity in Songkla Lake*) สงขลา : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ทุนอุดหนุนการวิจัยจากเงินงบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2551)

เก็ดถวา บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสังการ อภิรักษ์ จันทวงศ์ เอมอรเจียรมาศ เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์ และปิยะ จอมทอง (2555) การก่อตั้งธนาคารปลากับการเสริมอำนาจขององค์กรชุมชนชาวประมงเพื่อพัฒนาการเลี้ยงปลาในกระชังในทะเลสาบสงขลา สงขลา : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ทุนอุดหนุนการวิจัยจากเงินงบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2552)

บทความตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการ

เกิดถวาท บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสังการ อภิรักษ์ จันทรวงศ์ เจตน์
 สฤกษ์ สักขพันธ์ ปิยะ จอมทอง และนันทรัฐ สุริโย
 (2555, กรกฎาคม-ธันวาคม) ปัจจัยและกลไกที่เอื้อต่อการ
 ก่อตั้งกลุ่มธนาคารปลาและการขยายเครือข่ายของกลุ่มผู้เลี้ยง
 ปลาในกระชังในทะเลสาบสงขลา วารสารวิจัยบัณฑิตศึกษา
 มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ ปีที่ 5, ฉบับที่ 2. หน้า 1-12

ผู้ช่วยวิจัย

ชื่อ - สกุล นายนันทรัฐ สุริโย
 Mr.Nuntharat Suriyo

ประวัติการศึกษา

วุฒิ/สาขาวิชา	สถาบัน	ปีที่สำเร็จ
มัธยมศึกษาปีที่ 6 (สายศิลป์คณิต)	โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย	2546
รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)	มหาวิทยาลัยราชภัฏ สงขลา	2548

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

นักวิจัยอิสระ

81/6 ตำบลบ้านพรุ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110

โทรศัพท์/ E-mail

โทรศัพท์ 086-2935633

E-mail : nsuriyo@hotmail.com

ประสบการณ์การทำงาน หรือกิจกรรมระหว่างศึกษา

1. ฝึกงานในหน่วยงานของสมาชิกสภาเทศบาล ที่เทศบาลนครหาดใหญ่ (ตุลาคม-มีนาคม 2548)

2. พนักงานต้อนรับโรงแรมพาราไดซ์หาดใหญ่ (เมษายน 2549- พฤษภาคม 2550)

3. เป็นผู้ช่วยวิจัยทำงานในสำนักงานและทำงานภาคสนามในพื้นที่เกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขา และชุมชนท่าเสา ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เรื่อง “สิทธิการเข้าถึงทรัพยากรประมงของชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลา” (1 มิถุนายน 2549- 31 พฤษภาคม 2550)

4. เป็นผู้ช่วยวิจัยทำงานในสำนักงานและทำงานภาคสนามในพื้นที่ทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ชุมชนคูขุด อำเภอสทิงพระ และชุมชนท่าเสา ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เรื่อง “กลยุทธ์การต่อสู้ต่อร่องในภาวะความขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา” (1 ตุลาคม 2550- 30 กันยายน 2551)

5. เป็นผู้ช่วยวิจัยทำงานในสำนักงานและทำงานภาคสนามในพื้นที่เกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา บ้านเขาเขียว ตำบลสทิงหม้อ บ้านหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เรื่อง “การก่อตั้งธนาคารปลากับการเสริมอำนาจองค์ชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลา” (1 ตุลาคม 2551- 30 กันยายน 2552)

6. รับงานเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่หาดใหญ่ สงขลา ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และมาเลเซีย รับงาน key ข้อมูล แบบสอบถามงานวิจัย รับจ้างถอดเทปงานวิจัย รับจ้างพิมพ์งานวิจัยในช่วงเวลาว่าง (ตุลาคม 2552-ปัจจุบัน)

7. เป็นผู้ช่วยวิจัยทำงานในสำนักงานและทำงานภาคสนามในพื้นที่เมียวดี พม่า อำเภอแม่สอด อำเภอพบพระ จังหวัดตาก จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร และกรุงเทพฯ เรื่อง

“ดอกไม้แห่งรุ่งอรุณ” : พื้นที่การต่อรองของแรงงานข้ามชาติและความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า (1 ธันวาคม 2554- 30 พฤศจิกายน 2555)

ความสามารถพิเศษ

1. สามารถใช้ Microsoft Word, Excel, PowerPoint และโปรแกรมทางสถิติที่ใช้ในการวิจัยได้
2. สามารถทำงานในชุมชนเก็บข้อมูล สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล และจัดเวทีสนทนากลุ่มได้
3. ขับรถยนต์ ขับรถจักรยานยนต์ได้

การตีพิมพ์และเผยแพร่ผลงาน

บทความตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการระดับชาติ

เกิดถวา บุญปรากฏ เจตนัสฤกษ์ สักขพันธ์ สุณีย์ บุญกำเนิด และนันทรัฐ สุริโย (2554, มกราคม-มิถุนายน) บทความวิชาการ หนังสือเรื่องหุนน้ำเวียดนาม วารสารวิจัยบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยหาดใหญ่ 4, 1 หน้า 93-102

เกิดถวา บุญปรากฏ วันชัย ธรรมสัจการ อภิรักษ์ จันทรวงศ์ เจตนัสฤกษ์ สักขพันธ์ ปิยะ จอมทอง และนันทรัฐ สุริโย (2555, กรกฎาคม-ธันวาคม) ปัจจัยและกลไกที่เอื้อต่อการก่อตั้งกลุ่มธนาคารปลาและการขยายเครือข่ายของกลุ่มผู้เลี้ยงปลาในกระชังในทะเลสาบสงขลา วารสารวิจัยบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยหาดใหญ่ ปีที่ 5, ฉบับที่ 2. หน้า 1-12

บทความตีพิมพ์เผยแพร่ในการประชุมสัมมนาในระดับนานาชาติ

Kettawa Boonprakarn, Benjaporn Deekhuntod, Jedsarid Sangkaphan, and Nuntharat Suriyo (2012) "Flowers of the Dawn": Brokers of Morality of Transnational Laborers in the Thai-Burmese Borderland of Mae Sot In *Seventh International Conference on Applied Ethics (October 26-28, 2012) Risk, Justice and Liberty on 27 October 2012 at Hokkaido University, Sapporo, Japan* Sapporo, Japan : Center for Applied Ethics and Philosophy, Graduate School of Letters, Hokkaido University.